

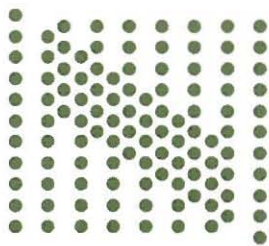
60

RAZPRAVE in

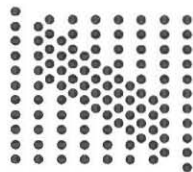
in

GRADIVO

TREATISES AND DOCUMENTS

INŠTITUT ZA NARODNOSTNA VPRAŠANJA
INSTITUTE FOR ETHNIC STUDIES
LJUBLJANA, 2009

INŠTITUT ZA NARODNOSTNA VPRAŠANJA
INSTITUTE FOR ETHNIC STUDIES
LJUBLJANA, 2009

RAZPRAVE IN GRADIVO / TREATISES AND DOCUMENTS

Revija za narodnostna vprašanja / Journal of Ethnic Studies

UDK-UDC 323.15.342.4 (058)

ISSN 0354-0286

ISSN 1854-5181 (e-izdaja)

UREDNIŠKI ODBOR – EDITORIAL BOARD

Sara Brezigar, Milan Bufon, Jadranka Čačič-Kumpes, Boris Jesih, Vera Kržišnik-Bukić, Sonja Kurinčič Mikuž, Avguštin Malle, Mojca Medvešek, Sonja Novak Lukanovič, Milan Pahor, Jože Pirjevec, Albert Reiterer, Petra Roter, Janez Stergar, Vladimir Wakounig, Jernej Zupančič, Mitja Žagar.

ODGOVORNA UREDNICA / EDITOR-IN-CHARGE

Sara Brezigar / sara.brezigar@guest.arnes.si

POMOČNICA ODGOVORNE UREDNICE / EDITOR-IN-CHARGE ASSISTANT

Barbara Kejzar / barbara.kejzar@guest.arnes.si

LEKTURA / LECTURE

Irena Destovnik

PREVODI/TRANSLATION

Marjeta Gostinčar Cerar, Jana Kranjec Menaše

OBLIKOVANJE / DESIGN

Jana Kuharič

ZALOŽIL IN IZDAL / PUBLISHED BY

Inštitut za narodnostna vprašanja / Institute for Ethnic Studies

SI, 1000 Ljubljana, Erjavčeva 26, tel.: +386 (0)1 20 01 87 0, fax +386 (0)1 25 10 964

e-mail: inv@inv.si

PREDSTAVNIK / REPRESENTATIVE

Miran Komac

Revija Razprave in gradivo je vključena v dve mednarodni bibliografski bazi podatkov:

CSA Sociological Abstracts in CSA Worldwide Political Science Abstracts.

The journal Treatises and Documents is listed in two international bibliographic data bases:

CSA Sociological Abstracts and CSA Worldwide Political Science Abstracts.

Objavljeni prispevki izražajo stališča avtorjev. / The published articles express authors' viewpoints.

REVIJO SOFINANCIRA – CO-FINANCED BY

Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije

Slovenian Research Agency

RAZPRAVE IN GRADIVO
TREATISES AND DOCUMENTS

KAZALO

MOJCA MEDVEŠEK	
UGOTAVLJANJE PODOBE SLOVENSKE SKUPNOSTI, KI ŽIVI NA OBMOČJU FURLANIJE JULIJSKE KRAJINE, NA SVETOVNEM SPLETU	6
ŠTEFKA VAVTI	
»NISEM 0815 KOROŠEC ...« – PRIMERI ETNIČNE IDENTIFIKACIJE PRI SLOVENSKO GOVOREČIH (POST)ADOLESCENTIH NA DVOJEZIČNEM AVSTRIJSKEM KOROŠKEM	40
MATJAŽ KLEMENČIČ	
NASELJEVANJE IN PROSTORSKI RAZVOJ SLOVENSkih NASELBIN V PUEBLU V KOLORADU	62
GREGOR BALAŽIČ	
EMIGRACIJA POLJAKOV V VELIKO BRITANIJO PO VSTOPU POLJSKE V EVROPSKO UNIJO	96
BARBARA GORNIK	
MLADOLETNI MIGRANTI BREZ SPREMSTVA IN NJIHOVE PRAVICE V SLOVENSLEM AZILNEM IN MIGRACIJSKEM SISTEMU	118
ALENKA JANKO SPREIZER	
OD KULTURE K MULTIKULTURALIZMU: PREMISLEK SKOZI ANTROPOLOGIJO	142
 <i>KNJIŽNE OCENE</i>	
MARIJA JURIČ PAHOR	
MIRJAM MILHARČIČ HIADNIK IN JERNEJ MLEKUŽ (UR.): KRILA MIGRACIJ: PO MERI ŽIVLJENJSKIH ZGODB	162
DAMIR JOSIPOVIČ	
JANJA ŽITNIK SERAFIN: VEČKULTURNA SLOVENIJA: POLOŽAJ MIGRANTSKE KNJIŽEVNOSTI IN KULTURE V SLOVENSLEM PROSTORU	165
AVTORJI	168
RECENZENTI REVIFE RAZPRAVE IN GRADIVO V LETU 2009	169
BIBLIOGRAFIJA	170
NAVODILA AVTORJEM	180

TABLE OF CONTENTS

MOJCA MEDVEŠEK	
THE IMAGE OF THE SLOVENE COMMUNITY POPULATING THE REGION OF THE FRIULI VENEZIA GIULIA ON THE WORLD WIDE WEB	6
ŠTEFKA VAVTI	
PROBLEMS OF ETHNIC IDENTIFICATION – YOUNG SLOVENES AT SOUTHERN CARINTHIA (AUSTRIA)	40
MATJAŽ KLEMENČIČ	
SETTLING AND SPATIAL DEVELOPMENT OF SLOVENE SETTLEMENTS IN THE CITY OF PUEBLO, COLORADO	62
GREGOR BALAŽIČ	
EMIGRATION OF POLES TO GREAT BRITAIN AFTER POLAND'S ENTRY INTO THE EUROPEAN UNION	96
BARBARA GORNIK	
UNACCOMPANIED MINOR MIGRANTS AND THEIR RIGHTS IN SLOVENIAN ASYLUM AND MIGRATION SYSTEM	118
ALENKA JANKO SPREIZER	
FROM CULTURE TO MULTICULTURALISM: RETHINKING THROUGH ANTHROPOLOGY	142
BOOK REVIEWS	
MARIJA JURIČ PAHOR	
MIRJAM MILHARČIČ HLADNIK IN JERNEJ MLEKUŽ (EDS.): KRILA MIGRACIJ: PO MERI ŽIVLJENJSKIH ZGODB	162
DAMIR JOSIPOVIČ	
JANJA ŽITNIK SERAFIN: VEČKULTURNA SLOVENIJA: POLOŽAJ MIGRANTSKE KNJIŽEVNOSTI IN KULTURE V SLOVENSKEM PROSTORU	165
AUTHORS	168
REVIEWERS OF TREATISES AND DOCUMENTS IN 2009	169
BIBLIOGRAPHY	170
GUIDELINES FOR CONTRIBUTORS	180

UGOTAVLJANJE PODOBE SLOVENSKE SKUPNOSTI, KI ŽIVI NA OBMOČJU FURLANIJE JULIJSKE KRAJINE, NA SVETOVNEM SPLETU¹

THE IMAGE OF THE SLOVENE COMMUNITY POPULATING THE REGION OF THE FRIULI VENEZIA GIULIA ON THE WORLD WIDE WEB

The internet plays a major role in the process of shaping up of ethnic identifications, at the same time giving ground to the creation of virtual communities. The article focuses on the image of the Slovene community in Friuli Venezia Giulia (FVG) on the World Wide Web. We studied the contents appearing on the World Web, as well as the holders of the existing websites. We investigated the possibility of creation of the virtual community of Slovenes in FVG, as well as the possibility of the World Web being just a copy of the existing institutions and their functioning. We focused on the examination of the websites, created by minority members, and on the presence of the Slovene language and information concerning the Slovene community on the websites, owned by the majority. With this aim in view we checked the websites of the Italian local administration. We can conclude on the basis of this survey that Slovenians living in Italy use internet for the presentation of their community, as a means of information, for mutual cooperation, and for the promotion of the Slovene language. On the World Wide Web there are presentations of different activities and organizations of the Slovene minority, including educational institutions, cultural and sports associations, media, firms, political parties, library, theatre, personal profiles, tourist presentations, etc. However, no virtual communities appearing on the Facebook network were found. Generally speaking, the communication dimension of the minority websites seems a bit weak. The same goes for the presence of the Slovene language and contents concerning the Slovene community on the websites of the Italian local administration in the FVG region.

Keywords: Slovene community, Friuli Venezia Giulia, Internet, virtual community

Internet lahko zaradi svojih karakteristik učinkovito sodeluje v procesu oblikovanja etničnih identifikacij in hkrati omogoča oblikovanje virtualnih skupnosti. V prispevku predstavljam, kako slovenska skupnost v Furlaniji Julijski krajini (FJK) uporablja internet. Zanimalo me je, katere vsebine izpostavlja na svetovnem spletu in kdo so nosilci obstoječih spletnih strani? Preverjala sem, ali lahko govorimo o oblikovanju virtualne skupnosti Slovencev v FJK ali obstaja na svetovnem spletu zgolj preslikava oziroma predstavitev fizično obstoječih institucij in delovanja slovenske skupnosti? Osredotočila sem se na pregledovanje spletnih strani, ki jih ustvarijo pripadniki manjšine, pogledala pa sem tudi, ali je zaznati prisotnost slovenske skupnosti oziroma jezika na spletnih straneh, katerih nosilec je večinska skupnost – konkretno sem pregledovala deželne, pokrajinske in občinske spletne strani. Na podlagi pregledanih spletnih strani lahko sklenem, da Slovenci v Italiji uporabljajo internet za predstavitev svoje skupnosti, informiranje, medsebojno povezovanje in promocijo slovenskega jezika. Na svetovnem spletu najdemo predstavitve različnih dejavnosti in organizacij slovenske manjšine, od izobraževalnih ustanov, kulturnih in športnih društev, do medijev, podjetij, političnih strank, knjižnice, gledališča, osebnih predstavitev, turističnih predstavitev, itd. Nisem pa zasledila oblikovanih virtualnih skupnosti oziroma aktivnih skupin na socialnem omrežju, kot je na primer »Facebook«. Tudi sicer se zdi komunikacijska razsežnost (forumi, blogi) manjšinskih spletnih strani manj izkoriščena. Kot manj izrazita se je pokazala prisotnost slovenskega jezika in vsebin, ki zadevajo slovensko skupnost, na spletnih straneh italijanske lokalne uprave na območju FJK.

Ključne besede: slovenska skupnost, Furlanija Julijska krajina, internet, virtualna skupnost

UVOD

Množični mediji so bili še pred nekaj desetletji organizirani predvsem znotraj posameznih držav in promovirani kot nacionalni projekti. Njihov prevladujoči namen je bila integracija nacionalne kulture, kar pomeni, da so rabili kot "lepilo" za nacijo. V tej vlogi so občinstvo obravnavali kot relativno etnično "homogeno".² Sredi osemdesetih let se je v množičnih medijih pojavila nova dinamika, ki je bila na eni strani odvisna od razvoja v medijski industriji in na drugi od sprememb v evropski politični kulturi. Medijska industrija je doživela skokovit tehnološki in komercialni razvoj. Raba sodobne informacijsko-komunikacijske tehnologije (IKT), kot so kabelski in satelitski sistemi, digitalna televizija, računalniki in internet, je množičnim medijem omogočila doseganje širšega občinstva in občestva. Vzporedno z razvojem IKT tudi sodobna politična kultura postavlja nove zahteve glede pojavnosti, zastopanosti in prepoznavnosti posamičnih skupin oziroma skupnosti v množičnih medijih. Vedno več skupin (skupnosti), kot so na primer etnične (narodne) skupnosti, migrantske skupnosti, itd., izraža določena pričakovanja o svoji medijski pokritosti oziroma prisotnosti v medijih. Poudarja se zahteva po "pravici do komuniciranja",³ ki združuje pravico do svobode govora in tiska ter pravico do informiranja in združevanja.

Opisani dinamiki navkljub pa razprave o globalizaciji, "homogenizaciji" kultur, ali "kulturnem imperializmu" ponujajo dokaze o potencialnih omejitvah komunikacijske svobode ter dvome o zmožnosti medijev, da reprezentirajo raznolike "glasove", interese ali skupnosti (Husband 2000, Edward in McChesney 1997). Razvoj IKT in s tem elektronskih medijev sicer zagotavlja posamičnim kulturam, etničnim ali migrantskim skupnostim svetovno ubikviteto ne glede na geografske razdalje ali državne meje, hkrati pa še vedno v mnogih družbah struktura in vsebina javnih medijskih programov ne upoštevata (ali pa vsaj ne v zadostni meri) več

1 Prispevek je nastal pri projektu »Konstitucija novih nacionalnih in etničnih identitet v prostoru Alpe-Jadran s posebnim oziroma na obmejna območja in mesto Trst ter na skupnost-tvorne vidike sodobnih medijev« (J6-0825 (A)), katerega nosilka je dr. Marija Jurić Pahor.

2 Množični mediji ohranjajo pomembno vlogo pri standardiziranju jezika, njegovi reprodukciji ter krepitevi nacionalnih občutkov. Mediji tudi v sodobnih razmerah prispevajo k oblikovanju pogojev za integracijo ljudi v nacionalno državo (Eriksen 1993).

3 Pravico do komuniciranja je najbolje umestiti v diskurz o človekovih pravicah kot del "tretje generacije človekovih pravic". Husband (2000) celo poudarja, da reduciranje pravice do komuniciranja na radikalen individualizem v smislu "ne dovolim omejevanja svojih pravic izražanja" ni v skladu z ohranjanjem raznolikosti in promocijo medetničnega dialoga v večetnični družbi. Zato predlaga modifikacijo "pravice do komuniciranja" v "pravico biti razumljen", hkrati pa priznava utopičnost koncepta. Koncept "pravice biti razumljen" ne izhaja iz individualistične tradicije razmišljanja o človekovih pravicah, na katerih temelji Splošna deklaracija o človekovih pravicah, ampak iz Afriške listine o človekovih pravicah (African Charter on Human and People's right, ki so jo sprejeli leta 1981, veljati pa je začela leta 1986), ki vključuje vrednoto solidarnosti z drugimi, poudarja dolžnost posameznika do skupnosti in dodaja pomembno družbeno in kolektivno naravo pravic (Husband 2000).

etnične družbene realnosti (Vargaftig in Ross 2001). Mediji in s tem tudi internet so poleg velikega političnega vpliva, ki ga imajo zaradi možnosti obvladovanja javnega mnenja,⁴ v zadnjih desetletjih prevzeli še eno pomembno vlogo, in sicer vlogo socializatorja.⁵ V procesu socializacije množični mediji vplivajo na informiranje, ohranjanje in razvoj jezikov, oblikovanje prostega časa, posredovanje kulturnih vrednot, oblikovanje življenjskih stilov in sooblikovanje individualnih oziroma skupinskih identifikacij.

Med množičnimi mediji je internet postal tisti, ki različnim etničnim, političnim ali družbenim gibanjem (skupnostim) omogoča doseganje njihove ciljne populacije, njihovih občestev, kljub temu da jim morda ni omogočen (v zadostni meri) vstop v druge javne množične medije (časopis, radio, televizijo). Vendar pa tudi internet ni v celoti "svoboden" medij. Zaznavajo se namreč rastoča koncentracija medijskega trga in poskusi nadzora dostopa ter rabe medijskih tehnologij, kot je internet, s strani zasebnih korporacij in vladnih agencij. Pojmovanje interneta kot globalnega pojava, ki je nereguliran (oziroma samoreguliran) in omogoča komunikacijo "vsakega z vsakim" ter je nad državnim nadzorom, ki je prevladoval v 90. letih, na začetku 21. stoletja postopno zamenjuje prepričanje o potrebi po njegovi regulaciji oziroma so regulaciji (Tambini idr. 2008). Zavzemanje Evropske komisije za 'samoregulacijo' (*self-regulation*) internetne vsebine v devetdesetih letih, ki je bilo razvidno v Safer Internet Action Plan, se ni izkazalo kot zadostno, tako da se vedno bolj promovira pristop 'so regulacije' (*co-regulation*), ki naj bi bil hibrid med samoregulacijo in regulacijo, kar pomeni, da je država vključena v oblikova-

4 Množični mediji so obravnavani kot pomembni oblikovalci javnega mnenja oziroma stališč posameznika, čeprav nekatere empirične raziskave kažejo, da je vpliv množičnih medijev precenjen. Kritike medijev se osredotočajo zlasti na to, da ti omogočajo enosmeren tok informacij. Posameznik je v odnosu do medija pasiven oziroma ima vlogo sprejemalca in ne more participirati s predstavitvijo alternativnega stališča. Zaradi te enosmerne komunikacije naj množični mediji ne bi bili najvplivnejši dejavnik oblikovanja stališč (Baker 1992; McGuire 1985). V primerjavi s tradicionalnimi mediji ima internet pomembno prednost, saj omogoča dvosmerno komuniciranje, s tem pa naj bi se povečal njegov vpliv na oblikovanje javnega mnenja.

5 Dejstvo je, da so množični mediji in tudi internet postali del vsakdanjika vsakega posameznika v industrializiranih državah in s tem pomemben dejavnik socializacije. V obdobju adolescence, ko socializacijski vpliv družine upada, naraščajo vplivi drugih dejavnikov, kot so mediji, sovrstniki, šola, itd. Mladostniki s pomočjo medijev zadovoljujejo svoje potrebe po razvedrilu, s pomočjo sporočil, ki jih dobivajo iz medijev, oblikujejo svojo identiteto, s pomočjo medijev rešujejo vsakdanje probleme in hkrati sodelujejo v medijsko podprti mladostniški subkulturi. To pomeni, da so mediji postali del procesa, v katerem mladostnik pridobi načine vedenja in vrednote družbenega sveta oziroma kulture, v kateri živi. Omeniti pa je treba pomembno razliko med vlogo medijev in drugimi dejavniki socializacije, kot so družina, pripadniki skupnosti, učitelji, religiozne avtoritete, itd. Interes teh drugih dejavnikov je spodbujanje izbranih vrednot, stališč in prepričanj, ki ohranjajo družbeni red in naj bi se prenašale z ene generacije na drugo. Mediji so precej bolj tržno naravnani in sporočajo taka stališča, vrednote, itd., za katere njihovi lastniki menijo, da bodo profitno donosna oziroma zaradi katerih jih bodo mladostniki gledali, poslušali, brali, itd. Kot dejavnik socializacije mediji igrajo podobno vlogo kot sovrstniki. Pri obeh imajo mladostniki precejšnjo mero kontrole nad svojo lastno socializacijo, ko odločajo, katere medije bodo spremljali oziroma s katerimi vrstniki se bodo družili (Arnett 1995).

nje pravil in ukrepov (Tambini idr. 2008: 4). Prepričanje, da je internet nereguliran medij, je po mnenju Lessinga (1996 v Tambini idr. 2008) in Reidenberga (2005 v Tambini idr. 2008) iluzija. Internetno okolje je opredeljeno s fizičnimi in z virtualnimi mejami. Na eni strani ga na primer opredeljuje programska oprema, ki omogoča njegovo rabo, na drugi strani pa zakoni gravitacije in gibanja, ki s pomočjo interneta opredeljujejo posameznike v njihovi interakciji (Tambini idr. 2008: 5).

Kljub mnogim prednostim se zdi, da internet v primerjavi z drugimi množičnimi mediji ne omogoča novega modusa oblikovanja etničnih identitet, prispeva pa h krepitvi dinamike na področju oblikovanja etničnih identifikacij (Warschauer in Florio-Hansen 2003: 22). Internet je lahko medij, ki etnični skupnosti zagotavlja informiranje o zanjo relevantnih političnih, kulturnih, gospodarskih dogodkih in s tem omogoča okolje, v katerem se razvija in uporablja manjšinski jezik, hkrati pa omogoča neposredno interakcijo med posamezniki. Pojavljanje etnične skupnosti v internetnem okolju lahko prispeva k pozitivnemu vrednotenju skupnosti in posledično tudi k pozitivnemu vrednotenju posameznikove etnične identitete.

V pričujočem prispevku ne želim ugotavljanju dejanske rabe interneta oziroma svetovnega spleta med pripadniki slovenske skupnosti v FJK, niti ne poskušam ugotavljati učinka rabe posameznih spletnih strani⁶ na oblikovanje etničnih identifikacij med pripadniki slovenske skupnosti. V prispevku želim s treh različnih vidikov prikazati, kako se na svetovnem spletu odraža podoba slovenske skupnosti, ki živi na območju FJK, oziroma na kakšne načine slovenska skupnost izrablja internet za svojo promocijo.

Najprej sem pregledala, na kakšen način in v kakšnem obsegu slovenska skupnost v FJK uporablja svetovni splet za svojo promocijo in promocijo slovenskega jezika. Zanimalo me je, ali obstaja na svetovnem spletu preslikava dejanske institucionalne organiziranosti slovenske skupnosti in ali so izkoriščene tudi druge možnosti (na primer: digitalne knjižnice, baze podatkov, spletni portali za mlade, elektronske oglasne deske, itd.), ki jih omogoča svetovni splet? Katere so tiste vsebine in področja vsakdanjega življenja, ki jih slovenska skupnost predstavlja na svetovnem spletu? V katerih jezikih so oblikovane spletne strani, katerih nosilci so slovenske skupnosti ali njeni pripadniki.

Nato sem preverjala, ali je iz vsebin spletnih strani, katerih nosilec je večinska skupnost, zaznati, da na tem območju živi tudi slovenska skupnost. Konkretno

● ● ●
6 Učinek rabe spletnih strani je zelo težko ugotoviti. Če bi hoteli ugotavljati učinke posameznih spletnih strani, zgolj preštevanje njihovih obiskovalcev še zdaleč ni zanesljiv niti zadosten indikator. Bolj relevanten podatek bi bil na primer, ali obiskovalci spletnih strani slovenske skupnosti v nadaljnji rabi interneta ali na drugih področjih življenja bolj ali manj uporabljajo slovenski jezik, ali bolj ali manj posegajo in iščejo vsebine v slovenskem jeziku, itd.

sem preverila, ali so na deželnih, pokrajinskih oziroma občinskih spletnih straneh vidne vsebine o slovenski skupnosti in ali je na teh spletnih straneh prisotna slovenščina. Vidnost slovenske skupnosti in jezika na straneh lokalne uprave predstavlja pomembno obliko priznavanja obstoja etnične raznolikosti območja FJK. Manjšinska skupnost je, tako kot večinska, enakovreden soustvarjalec kulture in identitete prostora. Seveda lahko manjšina oblikuje svoje spletne strani, vendar spletne strani, ki jih izdela slovenska skupnost sama, niso vrednotene na enak način in nimajo enake sporočilne vrednosti, kot jo ima vključevanje vsebin o slovenski skupnosti in slovenskega jezika na spletne strani lokalne uprave.

Nenazadnje me je zanimalo, ali lahko na podlagi pregledanih spletnih strani govorimo o oblikovanju virtualnih skupnosti Slovencev v FJK? Ali na obstoječih spletnih straneh poteka komunikacija na forumih, blogih (spletnih dnevnikih) oziroma v obliki komentarjev na določene vsebine? Iskala sem tudi prisotnost pripadnikov slovenske skupnosti v socialnih omrežjih, kot je na primer *Facebook*. Slednje me je zanimalo v smislu, ali obstaja (konkretno na *Facebooku*) tematska skupina z opredeljenim članstvom, ki medsebojno redno komunicira, ima razvita pravila komuniciranja in gradi specifično subkulturo. Skupino s takšnimi značilnostmi bi lahko obravnavali kot t. i. virtualno skupnost.

Z omenjenimi pristopi sicer ne zajemam vseh spletnih strani in vseh pojavnih oblik, ki jih slovenska skupnost v FJK realizira na svetovnem spletu, kljub temu pa nam pregledani vzorec spletnih strani daje relevanten vpogled v to, na kakšen način se slovenska skupnost predstavlja na svetovnem spletu, za kakšne namene so obstoječe spletne strani oblikovane in katera vsebinska področja so na svetovnem spletu predstavljena.

POMEN INTERNETA ZA OHRANJANJE IN RAZVOJ ETNIČNE SKUPNOSTI

Internet je računalniško omrežje, ki s komunikacijskimi vodi (različnih kompozicij in zmogljivosti) povezuje več drugih omrežij. Je omrežje omrežij, enostavno in hkrati kompleksno. Prednosti interneta v primerjavi z drugimi mediji so njegova interaktivnost – možnost dvosmerne komunikacije (uporabniku je omogočeno aktivno sodelovanje pri kreiranju in dopolnjevanju vsebin, izmenjavi mnenj, itd.), možnost nenehnega posodabljanja vsebin (vsebine se lahko dodajajo in spreminjajo neprekinjeno štiriindvajset ur dnevno) in omogočanje hipertekstovnih povezav, s pomočjo katerih lahko uporabnik prehaja na druga sorodna besedila oziroma teme. Burnett in Marshall (2003) številne internetne storitve opredeljujeta in delita na informacijske in komunikacijske. Med informacijske storitve prištevata prenos datotek (FTP), oddaljeni dostop (telnet) in svetovni splet (WWW – *World Wide Web*), med komunikacijske storitve interneta uvrščata elektronsko pošto,

klepetalnice, forume, večporabniške domene (MUD) in bloge. Kot pomembne komunikacijske storitve so se pokazala nastajajoča socialna omrežja, kot so na primer *Facebook*, *MySpace*, *Twitter*, itd., ki omogočajo oblikovanje virtualnih skupnosti ljudi s podobnimi interesi in nastajanje virtualnih svetov.

Vsaka od omenjenih storitev na svoj način vpliva na posameznikovo življenje in oblikovanje njegovih individualnih in skupinskih identifikacij. V sodobnih študijah etnična identiteta (Barth 1981; Eriksen 1993; Isajiw 1993/94) ni več pojmovana kot nekaj prirojenega in fiksnega, temveč je obravnavana kot večrazsežnost in dinamičen koncept, ki je predvsem simbolni odraz družbenih procesov. Etnične identitete so v vsakdanjem življenju v nenehnem nastajanju, oblikujejo se v družbenem kontekstu v odnosu do prostora, časa, meja in "drugih". V sodobni družbi ni razloga, da bi moral posameznik izbirati med to ali ono identiteto, povsem običajno ali morda celo neizogibno je, da pripadamo različnim lokalnim, etničnim, nacionalnim oziroma nadnacionalnim identitetam, ki se med seboj ne izključujejo, temveč dopolnjujejo. Kaj takšna fluidnost identitet pomeni za ohranjanje etnične skupnosti? Ohranjanje, etnično vitalnost⁷ posamezne etnične skupnosti pogojuje obstoj medgeneracijske kontinuitete oziroma prenos elementov etničnosti⁸ in specifičnih kulturnih pripisov z ene generacije pripadnikov skupnosti na drugo, naslednjo generacijo. V procesu medgeneracijskega prenosa je pogosto vertikalni (medgeneracijski) prenos etničnih elementov, v katerem imajo osrednjo vlogo družina oziroma starši, bistven za ohranjanje kulturne dediščine v novi generaciji. Na ohranjanje etničnosti pa ne vpliva samo vertikalni prenos med generacijami, ampak tudi horizontalni, ki se nanaša na vplive vrstnikov, vzgojno-izobraževalnega sistema, množičnih medijev (interneta), itd., in ustreza procesu kulturnega učenja ter prilagajanja družbenemu okolju. V tem pogledu starševski modeli tekmujejo z družbenimi (okoljskimi) modeli večinske družbe, ki so pogosto obravnavani kot bolj privlačni ali prestižni. Nadaljnje ohranjanje etničnih elementov pri posamezniku ni odvisno samo od družine, temveč še od cele vrste dejavnikov, kot so demografska struktura skupnosti, ki ji pripada, ekonomskih, kulturnih, političnih pogojev in okoliščin v družbi. Etnična identiteta,

7 V okviru teorije o etnolingvistični vitalnosti, ki je oblikovana ob upoštevanju Gilesove (1977) teorije o jezikovnem prilagajanju in Tajflove (1978; Tajfel in Turner 1979) teorije o medskupinskih odnosih, je vitalnost etnične skupine opredeljena kot tisti dejavnik, ki omogoča skupini, da se obnaša kot posebna in aktivna entiteta v medetničnih odnosih.

8 Vsaka etnična skupina je opredeljena s kombinacijo različnih etničnih elementov in njihov pomen se pri posamezni etnični skupnosti razlikuje, lahko so bolj ali manj "vidni", lahko so dejanski ali namišljeni, objektivni ali subjektivni, itd. Njihova vloga ali pomen se lahko spremenita tudi v časovni razsežnosti. Določen kazalec lahko pridobi ali izgubi pomen ali pa celo izgine kot relevanten označevalec etnične skupnosti (Južnič 1987). Čeprav so kulturne distinktivnosti (ali njene percepcije) med skupnostmi utemeljene na različnih elementih oziroma kazalcih, kot so jezik, religija, teritorij, običaji, navade ter oblačila, je jezik pogosto opredeljen kot pomembnejši element etnične identitete.

ki je prvotno oblikovana v krogu družine, mora dobiti "potrditev" ali "odobritev" tudi zunaj družine, v javni sferi, če do tega ne pride, je zelo verjetno, da bo takšna etnična identiteta postopno zbledela. Nedvomno je ohranjanje etnične identitete delno tudi pragmatično in povezano s percepcijo statusa posameznika oziroma skupnosti, v katero je rojen, v primerjavi s statusom skupnosti v stiku. Podobno velja tudi za jezik, ki je običajno ključni etnični element skupnosti. Na ohranjanje in razvoj manjšinskega jezika ne vpliva v tolikšni meri število govorcev kot dejstvo, da med pripadniki etnične skupnosti obstajata želja in potreba po prenosu jezika na naslednje generacije. Posamezniki (manjšinskega) jezika ne bodo ohranjali zgolj zato, ker je ta pomemben element etničnosti staršev oziroma starih staršev, ampak ga bodo ohranjali, če bodo v njem prepoznali vrednost, ki je pomembna za njihovo prihodnost (Warschauer in Florio-Hansen 2003: 22). Pri tem lahko internet igra vidno vlogo ne samo kot medij prenosa, temveč tudi kot simbol razvoja, prihodnosti, v katerem ima svoje mesto tudi (manjšinski) jezik.

Raba aplikacij, vsebin, podob, ki so na svetovnem spletu, posamezniku omogoča redefiniranje razumevanja skupnosti in sooblikuje njegov pogled na svet.⁹ Sodobni množični mediji (internet), zasnovani na IKT, omogočajo večji vpogled v svetovni prostor in hkrati dopuščajo dotok različnih vplivov, ki posamezniku nudijo raznovrstne identifikacijske možnosti ter s tem sooblikujejo nekatere njegove življenjske strategije. Internet zaradi svojih značilnosti lahko prispeva k oblikovanju etnične identitete, saj posameznik oziroma skupnost lažje kot prej vzdržuje stike z ljudmi podobnih interesov, z "izvorno skupnostjo". V tem primeru je vzdrževanje stikov razumljeno širše kot zgolj raba elektronske pošte ali storitve 'neposrednega klepeta' (*online chat*), čeprav prav raba obeh funkcij spreminja moduse in količino komuniciranja. Omogočata namreč enostavnejši in cenejši pretok informacij. Z njuno rabo postajajo geografska oddaljenost, meje in časovna dimenzija v komunikaciji zanemarljivi dejavniki, saj informacije prispejo z enega konca sveta na drugega skoraj v trenutku. Omenjene prednosti interneta prispevajo k intenzivnejšim komunikacijskim tokovom, kar je pomembno za obstoj in razvoj etnične (manjšinske) skupnosti. Zlasti je tovrstna komunikacija pomembna, če se odvija v manjšinskem jeziku. Internet vpliva tudi na rabo jezikov.¹⁰ Če

9 Lahko se zgodi, da množica informacij, podob, "pobranih" s spletnega omrežja oblikuje posameznikovo percepcijo sveta, ki ni nujno dejanski odraz sveta. Vedno obstajajo različne interpretacije posamičnih informacij, podob, ki so predstavljene zunaj konteksta realnega življenja, in te lahko dejanskega stanja ne odražajo dosledno; s tem je povezan tudi problem anonimnosti in ne vedno jasnega avtorstva, s čimer se zmanjšuje odgovornost za posredovani material, itd.

10 Vpliv interneta ni zaznan zgolj pri izboru rabe tega ali onega jezika njegovih uporabnikov, temveč tudi pri spreminjanju besedoslovja in strukture posameznih jezikov.

je imela v zgodnjem obdobju razvoja računalnikov in interneta angleščina dominanten položaj, delno zaradi tehničnih omejitev računalniške opreme, delno pa zaradi potrebe ljudi po enem jeziku, v katerim bi lahko komunicirali v mednarodni skupnosti, se v zadnjih letih na svetovnem spletu povečuje pojavnost in razširjenost tudi številnih drugih jezikov. Povečalo se je število predstavitvenih strani, ki so v celoti ali delno prevedene v različne jezike (Hafez 2007: 103). Pomembno je dejstvo, da je oblikovanje in vzdrževanje večjezičnih spletnih strani bistveno manjši finančni zalogaj, kot pa ustvarjanje večjezičnih tiskanih publikacij, radijskih ali televizijski oddaj.

Etnična skupnost lahko s pojavljanjem na svetovnem spletu (komunikacija in obstoj spletnih mest v manjšinskem jeziku) prispeva k ohranjanju in razvoju lastnega jezika, hkrati pa omogoča svojim pripadnikom vzdrževanje občutkov pripadnosti jezikovni oziroma etnični skupnosti. V tem smislu internet opravlja podobno funkcijo, kot jo je Anderson (1995) pripisal tisku pri oblikovanju "zamišljene skupnosti". V vsesplošni praksi prebiranja dnevnega časopisja (rabe interneta) se oblikuje javna sfera, ki nastaja hkrati v zavesti posameznikov in v realnem življenju – pri tem se zgodi povezava med konceptualnim in materialnim. Na podoben način se s posredovanjem globalnih tokov informacij preko interneta zarisuje skupnost, ki pa se v vsakdanji praksi v materialnem svetu ne uresničuje s pomočjo prebiranja časopisja, temveč z vseprisotnostjo računalnikov, ki predstavljajo skupnost in informacije (Nunes 2006: 61).

SLOVENSKA SKUPNOST V FURLANIJI JULIJSKI KRAJINI

Slovenska skupnost v FJK poseljuje širši obmejni pas v treh pokrajinah: Tržaški, Goriški in Videmski. O številu pripadnikov slovenske skupnosti obstajajo različne ocene, gibale naj bi se med 70.000 in 80.000.¹¹ Slovenska skupnost je dobro organizirana praktično na vseh področjih družbenega življenja: od šolstva,¹² znanstvenega

11 Ocena Urada Vlade Republike Slovenije za Slovence v zamejstvu in po svetu (http://www.uszs.gov.si/si/slovensci_v_zamejstvu_in_po_svetu/slovensci_v_zamejstvu/, 8. 10. 2009). Posamezni avtorji so v posameznih časovnih obdobjih podajali različne ocene o številčnosti slovenske skupnosti. Leta 1958 je Čermelj ocenil, da je pripadnikov slovenske skupnosti v Italiji 125.000, medtem ko je na primer Ballinello leta 1996 ocenil, da slovenska skupnost šteje 46.882 pripadnikov (Manjšine in čezmejno sodelovanje v prostoru Alpe-Adria 2004: 87).

12 Na Goriškem in Tržaškem so organizirane šole v slovenskem učnem jeziku in z italijanščino kot obveznim predmetom, v Videmski pokrajini pa deluje Državno dvojezično didaktično ravnateljstvo (dvojezična šola) v Špetru in tam od leta 2007 tudi dvojezična nižja srednja šola. Deluje tudi Slovenski deželni zavod za poklicno izobraževanje, ki je neprofitna organizacija, ustanovljena leta 1979 z namenom, da zagotovi pripadnikom slovenske narodne skupnosti v FJK teoretična in praktična znanja za opravljanje poklica.

raziskovanja,¹³ kulturne dejavnosti,¹⁴ medijev,¹⁵ športa,¹⁶ gospodarstva¹⁷ do politike.¹⁸ Velik del društev in organizacij je združen v dve osrednji organizaciji: Slovensko kulturno-gospodarsko zvezo (SKGZ) in Svet slovenskih organizacij (SSO). Kljub dobri organiziranosti pripadniki slovenske skupnosti izražajo nezadovoljstvo in opozarjajo na pomanjkanje finančnih sredstev, kar otežuje njihovo delovanje. Druga težava, s katero se srečujejo, je zmanjševanje števila članov posameznih društev, kar pa je povezano s siceršnjimi demografskimi trendi slovenske skupnosti (Kozina 2006: 363). V novejši raziskavi so aktivni pripadniki slovenske skupnosti poudarili nekaj ključnih problemov, s katerimi se spopadajo (Kozina 2006: 358) – neuresničevanje pravne zaščite oziroma natančneje (ne)izvajanje manjšinskega zaščitnega zakona; – gospodarske težave, ki so nastale v obdobju po razpadu Jugoslavije, ko je prišlo do zloma gospodarskih ustanov in Tržaške kreditne banke, s čimer je slovenska skupnost izgubila gospodarsko zaledje; – razdeljenost slovenske skupnosti, ki je večinoma posledica ideoloških in svetovno-nazorskih delitev in je vodila v oblikovanje dveh osrednjih organizacij, Slovenske kulturno-gospodarske zveze in Svet slovenskih organizacij; tudi politično so se Slovenci vključevali v različne stranke, kar je prispevalo k skromnejšemu številu izvoljenih zastopnikov v državnih in političnih strukturah; – z asimilacijo in s slabšimi demografskimi trendi. Izsledki že omenjene raziskave so še pokazali, da pripadniki slovenske skupnosti okolje, v katerem živijo, doživljajo kot precej nestrpno, saj se soočajo “z izkazovanjem negativne nastrojenosti in z negativno diskriminacijo večinskega prebivalstva” (Mendarič 2009: 184).

Pogoje oziroma okvire, v katerih se razvija posamezna etnična skupnost, v veliki meri opredeljuje obstoječa manjšinska pravna zaščita. Pravna zaščita slovenske skupnosti v Italiji temelji na Pariški mirovni pogodbi, ki je bila sklenjena leta 1947 med Italijo in zavezniškimi silami, in na določilih Ustave Republike

13 Slovenski raziskovalni inštitut (SLORI) in Narodna in študijska knjižnica (NŠK), ki se v sklopu Odseka za zgodovino (OZ NŠK) posveča tudi znanstvenoraziskovalni dejavnosti.

14 Obstaja institucionalizirano profesionalno kulturno delovanje in mreža ljubiteljskih društev (gledališke skupine, pevski zbori, itd.). Osrednje ustanove, ki sooblikujejo kulturno življenje slovenske manjšine, so: Slovensko stalno gledališče, Glasbena matica, Narodna in študijska knjižnica, itd.

15 Izdajajo več časopisov, med katerimi so pomembnejši *Primorski dnevnik*, *Naš glas*, *Novi Matajur*, *Dom*, mladinska revija *Galeb*, literarna revija *Mladika* s prilogo *Rast*, otroški list *Pastirček*. Slovenski radio Trst A oddaja 12 ur programa dnevno, imajo pa tudi slovenski televizijski program na RAI 3.

16 Zelo pomembno je tudi delovanje raznih športnih društev, ki delujejo pod okriljem Zveze športnih društev.

17 Osrednje organizacije na področju gospodarstva so: Slovensko deželno gospodarsko združenje, Kmečka zveza Trst, Kmečka zveza Gorica, Pokrajinska zveza neposrednih obdelovalcev – Coldiretti, Slovenska gospodarsko-kulturna zveza, denarna zavoda Slovencev v Italiji, Zadrúžna kraška banka (Opčine) in Zadrúžna banka Doberdob in Sovodnje ter Družba KB1909.

18 Vidnejše politične stranke Slovencev v Italiji so: Stranka slovenske skupnosti, Stranka komunistične preno-ve in Stranka italijanskih komunistov.

Italije (1947).¹⁹ Poleg tega obstajajo še drugi državni in deželni zakoni, statuti, pravilniki in mednarodni oziroma bilateralni dokumenti, vendar pa natančnejša analiza pravnega položaja slovenske skupnosti v Italiji presega namen pričujočega prispevka, zato bom izpostavila le nekaj pomembnejših dokumentov s področja rabe jezika Slovencev v Italiji. Med državnimi zakoni so za uresničevanje jezikovnih pravic pomembni zakon št. 482/99 (Določila o zaščiti zgodovinskih jezikovnih manjšin), ki zagotavlja zaščito zgodovinskim manjšinskim jezikom, in izvršilne norme, ki so izšle dve leti pozneje. Za slovensko skupnost je pomemben tudi deželni zakon št. 46 iz leta 1991, ki vsebuje določila v prid kulturnim in umetniškim pobudam slovenske manjšine v deželi FJK. Pravico do rabe slovenskega jezika v civilnih in sodnih postopkih je opredelilo Ustavno sodišče v rozsodbah št. 28 iz leta 1982, št. 62 iz leta 1992 in št. 15 iz leta 1996. Celovitejšo pravno zaščito v vseh treh pokrajinah pa je slovenska skupnost dobila šele z zakonom št. 38 leta 2001 (Zakonska določila za zaščito slovenske jezikovne manjšine v deželi FJK, Ur. l., št. 56/01), ki vključuje izčrpen del o rabi jezika v javni upravi, v odnosu do oblasti in šolstvu. Vendar se njegove določbe še vedno ne uresničujejo dosledno, pojavljajo pa se tudi različne razlage glede uresničevanja določenih zakonskih določil. Uresničevanje zakona je po besedah Pavšiča (2006: 32) "vrsto let zavirala predvsem rimska vlada s svojimi zavezniki, ki imajo odločilno besedo tudi v Trstu in deželi FJK". Šele leta 2007 je bil v italijanskem uradnem listu (Ur. l. 276, 27. 11. 2007) objavljen dekret s seznamom občin, na katere naj bi se nanašal zakon v smislu uresničevanja dvojezičnosti oziroma rabe jezika v odnosu s krajevnimi, sodnimi oblastmi in podjetji, ki opravljajo javne storitve. V njem je zapisanih šest občin (San Dorligo della Valle/Dolina, Duino-Aurisina/Devin-Nabrežina, Monrupino/Repentabor, Muggia/Milje, Sgonico/Zgonik, Trieste/Trst) Tržaške pokrajine, osem občin (Cormons/Krmin, Doberdò del Lago/Doberdob, Gorizia/Gorica, Monfalcone/Tržič, Ronchi dei Legionari/Ronke, San Floriano del Collio/Števerjan, Savogna d'Isonzo/Sovodnje ob Soči, Sagrado/Zagraj) Goriške pokrajine in osemnajst občin (Attimis/Ahten, Cividale del Friuli/Čedad, Drenchia/Dreka, Faedis/Fojda, Grimacco/Grmek, Lusevera/Bardo, Malborghetto Valbruna/Neborjet-Ovčja vas, Nimis/Neme, Prepotto/Prapotno, Pulfero/Podbonesec, Resia/Rezija, San Leonardo/Sveti Lenart, San Pietro al Natisone/Špeter Slovenov, Savogna/Savodnja, Stregna/Srednje, Taipana/Tipana, Tarvisio/Trbiž, Torreano/Tavorjana) Videmske pokrajine.

19 3. člen Ustave Republike Italije govori o tem, da imajo vsi državljani, ne glede na jezik, zagotovljeno enako družbeno dostojanstvo in so enakopravni pred zakonom; v 6. členu pa je zapisano, da država s posebnimi ukrepi štiti jezikovne manjšine

(http://www.parliament.go.th/parcy/sapa_db/cons_doc/constitutions/data/Italy/Constitution%20of%20Italy.htm, 1. 9. 2009).

Pomembnejši mednarodni oziroma bilateralni dokumenti so Posebni statut (priloga k Londonskemu memorandumu o soglasju) iz leta 1954 in Osimska pogodba (1975) ter novejši Okvirna konvencija za varstvo narodnih manjšin²⁰ in Evropska listina o regionalnih ali manjšinskih jezikih (sprejeta 25. 6. 1992, v veljavi od leta 1998), ki jo je Italija leta 2000 sicer podpisala, ni pa je še ratificirala. Več o manjšinskem varstvu ter o tem, kako in kje je opredeljena pravica rabe slovenskega jezika v FJK, je nazorno opisano v pravnozgodovinskem priročniku za slovenščino v Italiji (Pahor 2002), ki ga je mogoče najti tudi na spletnih straneh²¹ ter v delu *Na oni strani meje: slovenska manjšina v Italiji in njen pravni položaj* (Bajc 2004).

Ne glede na obstoječe pomanjkljivosti v implementaciji zakonskih določil oziroma pravnih dokumentov, ki opredeljujejo jezikovne pravice manjšine, finančno podhranjenost in občutke diskriminacije med pripadniki slovenske skupnosti, je slovenska skupnost v FJK dejavna na različnih družbenih področjih. Tovrstna organizirana dejavnost manjšine je pomembna, saj ob tem nastajajo raznoliki prostori oziroma situacije, v katerih se ljudje srečujejo in uporabljajo slovenski jezik. Eden takšnih "prostorov" je gotovo internet.

Pregledala sem nekatere obstoječe podatke o rabi interneta med prebivalci FJK. Statistike (Eurostat) kažejo, da se z vsakim letom povečuje število ljudi z dostopom do interneta. Še vedno pa internet zaradi opreme, ki jo posameznik potrebuje, in temeljnega poznavanja dela z računalnikom ni enako dostopen vsem ljudem. Razlike glede dostopa in rabe interneta so vidne tudi med posameznimi regijami oziroma državami. V Italiji se v primerjavi s povprečjem v EU 27 kaže nekoliko nižji delež gospodinjstev z dostopom do interneta. Leta 2006 je v Italiji dostopalo do interneta 40 odstotkov gospodinjstev, leta 2008 42 odstotkov, medtem ko je v državah EU 27 do interneta v letu 2006 dostopalo 49 odstotkov, v letu 2008 pa že 60 odstotkov gospodinjstev (Lööf 2008: 2). Ravno tako je bil v Italiji v letu 2008 nekoliko nižji delež posameznikov, ki pogosto uporabljajo internet (35 odstotkov), v primerjavi z deležem posameznikov, ki pogosto uporabljajo internet v EU 25 (45 odstotkov) oziroma EU 27 (43 odstotkov).²² Raba interneta je med prebivalci FJK resda nekaj večja v primerjavi z osrednjim in zlasti južnim delom Italije, še vedno pa je manjša v primerjavi z rabo interneta v državah EU 27 (Annuario Statistico Italiano 2008: 228). Po podatkih Eurostata za leto 2008 v Italiji

20 Italija jo je ratificirala z zakonom št. 302/28. 8. 1997, v veljavo je stopila 3. 3. 1998.

21 <http://www.kozina.com/premik/>, 5. 9. 2009.

22 Naveden je delež posameznikov, ki redno uporabljajo Internet, starost populacije je med 16 in 74 let. Eurostat (<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&plugin=0&language=en&pcode=ti n00092, 3. 9. 2009>).

50 odstotkov ljudi, starih med 16 in 74 let, še nikoli ni uporabljalo interneta. Za EU 15 je delež ljudi, ki še nikoli niso uporabljali interneta, 29-odstoten, za države EU 25 je ta delež 31-odstoten, za države EU 27 pa 33-odstoten.²³

Tudi podatki o namenu rabe interneta med prebivalci Italije se nekoliko razlikujejo od podatkov o namenu rabe interneta v državah EU 27 ali na primer v Sloveniji. V Italiji naj bi v precej manjši meri internet uporabljali za spletno nakupovanje, internetno bančništvo, stike z javnimi organi, iskanje informacij o zdravstvu ali pa branje *on-line* časopisov. V podobnem obsegu, kot kaže povprečje EU 27, pa prebivalci Italije uporabljajo internet za kreiranje oziroma vzdrževanje osebnih blogov, prebiranje blogov drugih in za video pogovore preko interneta (Löf 2008: 3). V Italiji internet v največji meri uporabljajo mladi med 15 in 24 letom, v povprečju internet uporablja kar 75 odstotkov prebivalcev v tej starostni skupini. Vidna je še razlika med spoloma, internet uporablja več moških (45,8 odstotka) kot žensk (35 odstotkov) (Annuario Statistico Italiano 2008).

Raziskav, ki bi se osredotočile na rabo interneta med slovensko skupnostjo v Italiji, je malo. Slovenski raziskovalni inštitut je leta 2001 izvedel raziskavo o rabi informacijskih in komunikacijskih medijev med pripadniki slovenske skupnosti v Italiji, v katero so bili vključeni dijaki slovenskih državnih srednjih šol v Goriški in Tržaški pokrajini.²⁴ Med anketiranimi dijaki jih je imelo 86 odstotkov doma vsaj en računalnik in so ga tudi uporabljali. Izsledki raziskave so pokazali, da so ga v povprečju fantje uporabljali več ur dnevno kot dekleta, Goričani pa več kot Tržačani. 54,9 odstotka anketiranih dijakov je doma dostopalo do interneta in ga tudi uporabljalo. Mladi so v povezavi z vsebinami, ki so jih iskali na svetovnem spletu, v največjem deležu omenili glasbo (43,3 odstotka), šport (30,7 odstotka), informacije in podatke, ki jih potrebujejo za šolsko delo (24,4 odstotka), obiskovanje 'klepetalnic' (*chat-rooms*) in pošiljanje SMS (12,6 odstotka), 10,1 odstotka dijakov je na spletnih straneh iskalo novice, v manjših deležih pa so navajali še druge predvsem razvedrilu namenjene vsebine (Bogatec in Susič 2002: 108–110). Zastavljeno jim je bilo tudi vprašanje, katere vsebine bi si na svetovnem spletu želeli v slovenskem jeziku. 41,6 odstotka vseh dijakov je menilo, da jih zanimajo informacije v slovenskem jeziku o domačem športu, 32,2 odstotka dijakov je pokazalo zanimanje za informacije o prireditvah in 39,3 odstotka za informacije o dnevnih dogodkih (Bogatec in Susič 2002: 110–111). Zanimivi so bili tudi odgovori dijakov o jeziku komuniciranja na internetu: 13,4 odstotka dijakov je odgovorilo,

● ● ●
23 Eurostat (<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&plugin=0&language=en&pcode=tin00093>, 8. 10. 2009).

24 Anketne vprašalnike je izpolnilo 397 dijakov višje srednje šole v Trstu in Gorici. Več o vzorcu je zapisano v publikaciji *Radio, TV in novi mediji med Slovenci v Italiji* (Bogatec in Susič 2002: 101–102).

da komunicirajo izključno ali predvsem v slovenščini, 3 odstotki dijakov komunicirajo v slovenskem in drugem tujem jeziku, 21,4 odstotka dijakov je navedlo, da komunicirajo v enaki meri v slovenščini in italijanščini, 20,9 odstotka dijakov pa na internetu komunicira izključno ali predvsem v italijanskem jeziku (Bogatec in Susič 2002: 111).

V novejši raziskavi iz leta 2007, izvedeni med pripadniki slovenske skupnosti v Italiji s pomočjo telefonske ankete,²⁵ so se raziskovalci Znanstveno-raziskovalnega središča Univerze na Primorskem posredno dotaknili tudi rabe interneta. Anketirance so spraševali, od kod prejema informacije o dogajanjih v Sloveniji. Poleg odgovorov, ki se nanašajo na druge medije, je 14,9 odstotka anketirancev odgovorilo, da te informacije redno spremljajo na internetu, 35,8 odstotka anketirancev te informacije spremlja na internetu občasno, iz česar lahko sklepamo, da vsaj 50,7 odstotka anketirancev uporablja internet. Pri tem vprašanju se je pokazalo, da anketiranci iz Videmske pokrajine v primerjavi z anketiranci iz Tržaške in Goriške pokrajine v manjšem deležu uporabljajo internet (Bogatec in Bufon 2008: 30–31).

Razvidno je, da prebivalci FJK, zlasti mladi, v precejšnjem deležu uporabljajo internet, vprašanje pa je, kolikšna je ponudba spletnih strani, ki so namenjene slovenski skupnosti oziroma so v slovenskem jeziku.

UPORABLJENA METODOLOŠKA IZHODIŠČA PRI UGOTAVLJANJU POJAVNOSTI SLOVENSKE SKUPNOSTI NA SVETOVNEM SPLETU

Pri ugotavljanju pojavnosti slovenske skupnosti na svetovnem spletu sem se soočila z dvema omejitvama. Prva omejitev je povezana z značilnostmi interneta, kot so: dinamičnost, mrežnost, interaktivnost in veliko število obstoječih spletnih strani, kar otežuje pregled nad vsebino, ki se pojavlja na svetovnem spletu. Druga omejitev pa je problematičnost nedvoumne opredelitve kriterijev, na podlagi katerih se posamezna spletna stran uvrsti v sklop strani, ki jih obravnavam kot "pojavnost slovenske skupnosti" na svetovnem spletu. Zaradi omenjenih omejitev se zavedam, da je v okviru pričujoče študije nemogoče zajeti vse obstoječe spletne strani, ki odražajo slovensko skupnost v FJK na svetovnem spletu oziroma izdelati pregled celotne pojavnosti slovenske skupnosti na internetu. Lahko pa pregledam omejeno število (vzorec) spletnih strani in preverim, na kakšen način se slovenska skupnost predstavlja na svetovnem spletu. Pri pregledovanju spletnih strani me je

25 Anketa je vključevala 400 anketirancev: 150 v Tržaški, 100 v Goriški in 150 v Videmski pokrajini (Bogatec in Bufon 2008: 5).

predvsem zanimalo, kdo so nosilci posameznih strani, so to institucije, društva ali posamezniki? V katerem jeziku so spletne strani postavljene? V kakšne namene se uporabljajo obravnavane spletne strani? In ali lahko govorimo o prisotnosti ali odsotnosti slovenske manjšine oziroma jezika na spletnih straneh dežele, pokrajin, občin, krajev, itd.

Pojavnost slovenske skupnosti na spletnih straneh sem poskušala zajeti s tremi različnimi pristopi. Najprej sem pregledala, kako so na svetovnem spletu predstavljene osrednje institucije (društva, zveze, ustanove, itd.) slovenske skupnosti v FJK. Ker ta pregled ne zajame pomembnega neformalnega ali samoiniciativnega pojavljanja pripadnikov slovenske skupnosti na svetovnem spletu, sem pregledala še strani, ki sem jih našla z naključnim iskanjem s pomočjo 'iskalnika' (*search engine*) *Google*. Tudi vzorčenje s pomočjo iskalnika ima specifične omejitve. Noben iskalnik ne pokriva svetovnega spleta v celoti, za njim namreč stoji program, ki zbira podatke o obstoječih spletnih straneh v podatkovno bazo. Nekateri iskalniki so splošni, drugi so specializirani za posamezna področja, zato vsak iskalnik za enako povpraševanje prikaže različne zadetke (povezave in spletne strani). Veliko je odvisno od tega, kako so obstoječe spletne strani narejene, ali so optimizirane za iskalnike ali ne, oziroma ali jih iskalniki najdejo ali ne, so spletne strani postavljene na lokalnih serverjih ali kje drugje, itd. Iskanje spletnih strani s pomočjo *Googla* sem izvedla tako, da sem v nastavitvah za napredno iskanje nabor zadetkov omejila glede na jezik (slovenščina) in glede na regijo (Italija). Ko sem dobila seznam zadetkov, sem pregledovanje omejila in pregledala zgolj določeno število zadetkov. Z drugim pristopom sem želela pregledati nad pojavnostjo slovenske skupnosti na spletnih predstavitev lokalne (občinske, pokrajinske in deželne) uprave. S tretjim pristopom pa sem na socialnem omrežju *Facebook*²⁶ poskušala najti aktivne skupine posameznikov, ki se opredeljujejo kot Slovenci v Italiji in bi jih lahko opredelili kot virtualne skupnosti. Pri vseh obravnavanih spletnih straneh sem pregledovala njihovo informacijsko in komunikacijsko razsežnost ter razsežnost t. i. medsebojnega povezovanja. Pri vrednotenju informativne razsežnosti posamezne spletne strani sem bila pozorna na naslednje elemente:

1. *Kdo so nosilci spletne strani in kakšen je namen spletne strani?* Svetovni splet vključuje zelo različne spletne strani, od osebnih predstavitvenih strani, na katerih lastniki večinoma navajajo osebne podatke, poslovnih spletnih strani (spletne strani raznih podjetij, agencij, obrtnikov, itd.), ki

²⁶ Socialno omrežje *Facebook* sem izbrala zaradi njegove velike razširjenosti med uporabniki interneta. *Facebook* je postal aktiven leta 2004 in je do leta 2009 pridobil več kot 300 milijonov aktivnih uporabnikov, med njimi jih je več kot 70 odstotkov zunaj ZDA. Najhitreje rastoča starostna skupina uporabnikov *Facebooka* je populacija, starejša od 35 let (<http://www.facebook.com/press/info.php?statistics>, 5. 9. 2009).

so namenjene oglaševanju, trženju in zadovoljujejo komercialne potrebe, spletnih strani državnih institucij (na nacionalni in lokalni ravni), političnih strank, pa do spletnih strani civilne družbe. Vse spletne predstavitve imajo podoben namen, predstaviti se drugim kot oseba, skupina, organizacija ali institucija.

2. *Vsebino spletnih strani.* Spletne strani so lahko statične z omejenimi možnostmi interakcije, to so t. i. strani 'spletne prisotnosti' (*presence sites*), lahko pa strani ponujajo najrazličnejše informacije, predstavljene z besedilom ali audio oziroma vizualnim materialom, to so t. i. 'vsebinske spletne strani' (*content site*).²⁷ Na podlagi pregledanih spletnih strani sem poskušala ugotoviti, zakaj in na kakšen način slovenska skupnost uporablja spletne strani. Ali uporablja spletne strani za sredstvo medsebojne komunikacije ali za predstavitev svojega zgodovinskega obstoja, dosežkov na področju umetnosti, znanosti, športa, morda za učenje slovenskega jezika, informiranje pripadnikov skupnosti o težavah, s katerimi se soočajo, in posledično z načrtovanimi akcijami, ki bi prispevale k izboljšanju položaja, ali morda za kaj drugega (Browne 2005: 44).
3. *Jezik spletnih strani.* Spletna stran je lahko postavljena v enem, dveh ali več jezikih. Običajno zaradi višjih stroškov vzdrževanja vsebine na spletnih straneh niso v celoti prevedene v različne jezike.
4. *Aktualnost in ažurnost spletnih strani.* Preverjali smo, ali je spletna stran statična ali se njene vsebine redno ažurirajo.

Ovrednotenje komunikacijske razsežnosti spletnih strani vključuje:

1. *Možnost kontakta* urednika oziroma vzdrževalca strani, kateremu posameznik lahko sporoči informacijo, podatek, itd. ali pa kontakt predstavljene ustanove.
2. *Obstoj bloga – spletnega dnevnika.* Blogi predstavljajo pomembno obliko komuniciranja. Pri večjem delu blogov je uporabnikom, bralcem omogočeno komentiranje zapisanega. Tako se lahko ob zapisih (blogih) na neko temo odvija razprava med avtorjem dnevnika in uporabniki.

²⁷ Več o tem v publikaciji: Patrick De Pelsmacker, Maggie Geuens in Joeri van den Bergh (2001) *Marketing communications*; Harlow [etc.], Financial Times/Prentice Hall.

3. *Forum*. Forum je prostor, ki omogoča izmenjavo mnenj in pogledov med enakovrednimi uporabniki in ima lahko močno povezovalno vlogo pri oblikovanju skupnosti.

Razsežnost *medsebojnega povezovanja* sem vrednotila glede na to, koliko 'povezav' (*linkov*) ima posamezna spletna stran na druge spletne strani. Ob upoštevanju naštetih treh razsežnosti in njihovih elementov sem pregledala obravnavane spletne strani v časovnem obdobju med junijem in septembrom 2009.

PODOBA SLOVENSKE SKUPNOSTI V FURLANIJI JULIJSKI KRAJINI PO PREGLEDU SVETOVNEGA SPLETA

Z različnimi pristopi mi je uspelo zaobjeti del pojavnosti slovenske skupnosti na svetovnem spletu. Najprej sem pregledovala spletne strani osrednjih organizacij, društev in institucij, ki so t. i. nosilci slovenske skupnosti v FJK. Ker je slovenska skupnost v Italiji organizirana pretežno v okviru dveh osrednjih organizacij: Slovenske kulturno-gospodarske zveze (SKGZ)²⁸ in Sveta slovenskih organizacij (SSO),²⁹ sem spletni strani obeh organizacij vzela za izhodišči preučevanja. Nadaljevala sem s pregledovanjem spletnih strani društev oziroma organizacij, ki so včlanjene v obe osrednji zvezi ter s pregledovanjem spletnih strani drugih za slovensko skupnost pomembnih organizacij, ustanov, društev, itd.

Iz predstavitve na spletnih straneh Slovenske kulturno-gospodarske zveze (SKGZ) je razvidno, da gre za samostojno in nadstrankarsko organizacijo, katere cilj je tako "zaščita pravic in interesov slovenske narodne skupnosti in njenih pripadnikov na vseh področjih družbenega udejstvovanja kot tudi spodbujanje vrednot in načel sožitja in vzajemnega spoznavanja ljudi na meji" (<http://www.skgz.org/slo/home>). V skladu s to opredelitvijo SKGZ na svoji spletni strani s tiskovnimi sporočili obvešča javnost o svojem delovanju. Predstavljena sta še statut včlanjene organizacije ter izbor dokumentov (italijanskih, slovenskih in mednarodnih), ki opredeljujejo položaj Slovencev v Italiji. Stran se posodablja glede na aktualno dogajanje. Spletna stran je napisana v slovenskem in italijanskem jeziku, vendar strani v obeh jezikih niso identične oziroma niso narejene v enakem obsegu. Več vsebin je ponujenih v slovenskem jeziku. Ponujene so povezave z vsemi člani SKGZ, povezave z italijanskim družbenim prostorom oziroma italijanskimi institucijami (Avtonomna dežela FJK, Italijanska tiskovna agencija ANSA, Parlament Republike Italije, Vlada Republike Italije), povezave s slovenskim družbenim

28 <http://www.skgz.org/slo/home>, 10. 6. 2009.

29 <http://www.ssorg.eu/index.html>, 10. 6. 2009.

prostorom (Državni zbor Republike Slovenije, Slovenska tiskovna agencija in Vlada Republike Slovenije) ter povezave z evropskimi institucijami (Evropska komisija, Evropski parlament, Evropski urad za manj razširjene jezike, Jezikovne manjšine v Evropi). Ni pa povezave na drugo osrednjo organizacijo slovenske manjšine – Svet slovenskih organizacij. Stran je večinoma usmerjena v informiranje javnosti in veliko manj v komuniciranje z javnostjo oziroma uporabniki.

V nadaljevanju sem pregledala spletne strani včlanjenih organizacij in društev v SKGZ, ki jih je osemnajst. Med včlanjenimi organizacijami Kulturno društvo Ivan Trinko, Slovenci po svetu – Unija slovenskih izseljencev FJK in Zavod za slovensko izobraževanje nimajo svojih spletnih strani oziroma med pregledovanjem strani niso delovale. Preostalih šestnajst članic (Društvo slovensko gledališče – Slovensko stalno gledališče (SSG),³⁰ Glasbena Matica,³¹ Kulturni dom Gorica,³² Kulturno društvo za umetnost KONS,³³ Zveza slovenskih kulturnih društev,³⁴

30 Na spletnih straneh SSG najdemo informacije o delovanju gledališča, ponujajo pa tudi komercialne usluge (prodaja vstopnic) za svoje obiskovalce. Stran je postavljena v dveh jezikih, v slovenskem in italijanskem, s čimer nagovarjajo celotno prebivalstvo tega območja. Na straneh sta predstavljeni zgodovina in vloga slovenskega gledališča v Trstu. Spletna stran nima posebej navedene nadaljnje povezave, objavlja pa seznam devetih sezonskih sponzorjev, ki so tako slovenska kot italijanska podjetja (<http://www.teaterssg.it/>, 10. 6. 2009).

31 Strani zasebne glasbene šole, katere namen je širjenje glasbene vzgoje in kulture med Slovenci v FJK, delujejo samo v slovenskem jeziku, čeprav so v zasnovi predvidene tudi strani v italijanščini. Na strani najdemo predstavitev štirih glasbenih šol (v Trstu, Gorici, Špetru in Kanalski dolini s podružnicami) in zgodovino obstoja Glasbene matice. Posamezne glasbene šole nimajo redno ažuriranih podstrani, nekatera obvestila so stara že več let. Ponujene so tri nadaljnje povezave: italijanski konservatorij, Zveza primorskih glasbenih šol, katere člana sta tudi Glasbena Matica in Slovenski glasbeno-informacijski center (<http://www.glasbenamatica.com/>, 10. 6. 2009).

32 Kulturni dom Gorica ima spletno stran v slovenskem in italijanskem jeziku. Preko nje javnost obveščajo o prireditvah in dogodkih. Stran ponuja dve nadaljnji povezavi, in sicer na stran Kulturne zadruge Maja, ki je še v pripravi, in športnega združenja Dom (<http://www.kulturnidom.it/index.slo.php>, 10. 6. 2009).

33 KONS deluje na področju vizualne umetnosti in na njihovih straneh so predstavljeni dogodki ter projekti, ki jih organizira društvo. Člani društva so ustvarjalci in ljubitelji vizualnih umetnosti, ki jim je omogočeno, da na spletnih straneh predstavijo svoje delo. Omogočen jim je tudi dostop do internih strani. Strani so postavljene v slovenščini in italijanščini. Stran ponuja tri povezave: Arteden – mednarodna likovna delavnica, Artservis – servis za sodobno umetnost in Narodna in študijska knjižnica Trst (<http://www.kons.it/>, 10. 6. 2009).

34 Zveza slovenskih kulturnih društev povezuje velik del organizirane ljubiteljske kulturne dejavnosti Slovencev v Italiji. V zvezo je včlanjenih 86 društev in skupin, ki delujejo v Tržaški, Goriški in Videmski pokrajini. Po vsebinski zasnovi in oblikovni izvedbi strani med njimi izstopata Kinoateljce (<http://www.nostrocine.co.uk/kinoateljce/site/html/php/index.php?id=1>) in Fotoklub skupina 75 (http://www.skupina75.it/?page_id=72). Na straneh je objavljen seznam včlanjenih društev s temeljnimi podatki vsakega društva in linkom na njihovo spletno stran. Predstavljeni so vodstvo in organizacija zveze, nagrade in priznanja, ki jih je zveza podelila, na straneh so dostopni nekateri obrabci, ki jih društva potrebujejo v odnosu do zveze (izjava pripadnosti za leto 2008, poročilo rednega delovanja in prošnja za sofinanciranje) in glasilo zveze *Stiki*, ki je v slovenskem jeziku. Stran je zasnovana v treh jezikih, vendar vsebina italijanskih in angleških strani ni enaka vsebini slovenskih strani. Izbirni meni strani je organiziran glede na različne dejavnosti, kot so zborovsko petje, instrumentalna glasba, folklor, gledališče, likovna dejavnost, foto-video, tečaji in kategorija razno. V vsaki od naštetih kategorij Zveza objavlja aktualne prireditve, pozive za natečaje, podeljene nagrade, itd. (<http://www.zskd.eu/>, 10. 9. 2009).

Kmečka zveza,³⁵ Slovensko deželno gospodarsko združenje³⁶ (SDGZ), Narodna in študijska knjižnica,³⁷ Slovenski raziskovalni inštitut – SLORI,³⁸ *Novi Matajur*,³⁹ *Primorski dnevnik*,⁴⁰ Slovenski dijaški dom Simon Gregorčič,⁴¹ Združenje sloven-

35 Kmečka zveza je organizacija kmetov na Tržaškem, Goriškem in Videmskem, ki nudi svojim članom razne oblike pomoči ter usklajuje dejavnosti različnih kmetijskih združenj. S spletnimi stranmi želijo pokazati sodoben način "promocije delovanja ter istočasno nuditi kmetijam prodorno obliko prikazovanja njihove prisotnosti in ponudbe". Strani naj bi bile postavljene v slovenskem in italijanskem jeziku, vendar v tem niso dosledni. Na marsikateri podstrani je del strani v slovenskem in del strani v italijanskem jeziku. Predstavljeni so posamezne kmetije, njihova dejavnost in izdelki. Poleg tega lahko obiskovalci na tem naslovu najdejo številne nasvete za kmečka opravila. Vendar pa vsebine niso posodobljene, obvestila in informacije, objavljene na vstopni strani, so stare več kot leto dni. Ponujene povezave na spletni strani so usmerjene bolj na italijanske institucije in pokrajine kot na slovenske. Na strani so navedene telefonske številke in naslov Kmečke zveze, ni pa možnosti elektronskega kontakta (<http://www.kmeckazveza.com/>, 10. 6. 2009).

36 SDGZ povezuje številne slovenske gospodarstvenike in podjetnike v Tržaški, Goriški in Videmski pokrajini. Preko strani obveščajo zainteresirano javnost o različnih dogodkih, izobraževanjih, itd., predstavljene so sekcije delovanja in sedeži združenja, v elektronski obliki je dostopna okrožnica združenja, ki je dejansko nekaj strani dolg bilten v slovenščini, enakovredna verzija pa obstaja tudi v italijanščini. Omogočene so povezave na spletne strani najpomembnejših državnih (lokalnih) in gospodarskih institucij v FJK in Republiki Sloveniji. Stran deluje v slovenskem in italijanskem jeziku (<http://www.sdgz.it/index/home>, 10. 6. 2009).

37 Na spletni strani knjižnice je mogoče najti temeljne podatke o treh lokacijah, na katerih deluje, nekaj o zgodovini in razvoju knjižnice, omogočen pa je tudi *on-line* katalog, v katerem je zavedena četrtina knjižnega fonda. Na straneh so zbrani kontaktni podatki o drugih knjižnicah s slovenskim gradivom v Italiji. Stran je dokaj statična, zadnja sprememba na podstrani "prireditve in obvestila" se nanaša na leto 2004. Med povezavami na druge spletne strani sta navedena dva iskalnika po slovenskih spletnih straneh, štiri povezave, ki preusmerijo na elektronske kataloge italijanskih knjižnic, časopis *Primorski dnevnik*, tri povezave se nanašajo na Slovence zunaj Slovenije, povezava na inštitut Istituto regionale per la storia del movimento di liberazione nel FVG in povezava na projekt Illiricus – METAOPAC, ki je dejansko skupni katalog treh institucij SBA Univerze iz Trsta, NŠK – Narodne in študijske knjižnice iz Trsta in Osrednje knjižnice Srečka Vilharja iz Kopra (<http://www.nsk-trst.sik.si/index.html>, 10. 6. 2009).

38 SLORI je slovenska ustanova v Italiji, ki se posveča raziskovanju slovenske manjšine v Tržaški, Goriški in Videmski pokrajini. Strani inštituta so dostopne v treh jezikih: slovenskem, italijanskem in angleškem, vendar v angleščino niso prevedena vsa besedila. Na njih so predstavljeni sodelavci inštituta, njihova raziskovalna dejavnost, projekti in publikacije. Na straneh obstaja forum, ki pa ni aktiven. Strani SLORI-ja ponujajo več povezav: z ustanovami slovenske manjšine v Italiji, javno upravo v FJK, inštituti in ustanovami v FJK, ki se ukvarjajo z raziskovanjem na družboslovnem področju, inštituti in ustanovami v Sloveniji, ki se ukvarjajo z raziskovanjem na družboslovnem področju, in inštituti in ustanovami v Evropi, ki se ukvarjajo z etničnimi in jezikovnimi manjšinami. Novice na straneh so redno ažurirane (<http://www.slori.org/index.php?&lang=slo>, 11. 6. 2009).

39 *Novi Matajur*, tednik Slovencev Videmske pokrajine, ima spletne strani, ki so tako kot časopis dvojezične. Posamezne aktualne novice so napisane v italijanščini, slovenščini ali slovenskih narečjih (od nadiškega do rezijanskega). Poleg objavljenih aktualnih novic, koledarja dogodkov, si lahko ogledamo prvo stran časopisa v pdf. formatu in v arhivu časopisa poiščemo željeni članek. Na teh spletnih straneh je predstavljena mladinska revija *Galeb*. Strani omogočajo *on-line* naročanje (<http://www.novimatajur.it/main.php>, 11. 6. 2009).

40 Nove spletne strani *Primorskega dnevnika* so le v slovenskem jeziku. Trenutno je ob registraciji omogočen brezplačen ogled celotnega časopisa, kar pa bo kmalu postala plačljiva storitev. Dnevno so na straneh objavljene aktualne novice in mnenja, obstaja pa tudi arhiv najbolj branih člankov v tekočem tednu in mesecu (<http://www.primorski.it/>, 11. 6. 2009).

41 Slovenski dijaški dom Simon Gregorčič ima informativno spletno stran, ki je sicer narejena v slovenščini in italijanščini, vendar ni redno ažurirana z aktualnimi novicami. Stran ponuja zgolj opis dijaškega doma, njegovo zgodovino in dejavnosti, ki potekajo v okviru doma (<http://www.dijaskidom.it/>, 11. 6. 2009).

ski dijaški dom Srečko Kosovel,⁴² Združenje slovenskih športnih društev v Italiji,⁴³ Taborniška organizacija Rod Modrega Vala)⁴⁴ ima svojo spletno stran. Pregled omenjenih spletnih strani pokaže, da sta pri večini informativna razsežnost in možnost medsebojnega povezovanja močnejši kot komunikacijska razsežnost strani. Spletne predstavitve posameznih društev, ustanov, podjetij so pretežno informativne narave, nekatere med njimi, na primer Slovensko stalno gledališče, *Novi Matajur*, *Primorski dnevnik*, omogočajo še dodatne storitve (prodaja vstopnic, naročnine, itd.), ki pa so komercialne narave. Vse strani so v osnovi narejene v slovenščini, nekatere med njimi obstajajo v enakem obsegu tudi v italijanščini, nekatere imajo zgolj del vsebin tudi v italijanščini, nekatere pa omogočajo še vsebine v angleškem jeziku.

Druga preučevana t. i. komunikacijska razsežnost omenjenih spletnih strani se ni pokazala kot zelo močna. Poleg možnosti kontakta strani le izjemoma vključujejo še forum ali blog. Kulturno društvo za umetnost (KONS) omogoča članom interno komunikacijo, medtem ko forum, ki je pri obeh trenutno neaktiven, omogočata zgolj Taborniška organizacija Rod Modrega vala in Slovenski raziskovalni inštitut.

Pregledane strani omogočajo dokaj dobro medsebojno povezovanje s pomočjo nadaljnjih povezav (linkov), ki nas pripeljejo do drugih sorodnih ali zanimivih spletnih mest. Zlasti Združenje slovenskih športnih društev v Italiji, Slovensko deželno gospodarsko združenje, Zveza slovenskih kulturnih društev in Slovenski raziskovalni inštitut omogočajo veliko število povezav na druge spletne strani. Opaziti je, da so nadaljnje povezave, ki jih ponuja večina spletnih strani, uravnoteženo usmerjene delno v italijanski, delno v slovenski družbeni prostor, v manjšem

42 Združenje slovenski dijaški dom Srečko Kosovel naj bi imelo strani v treh jezikih, v slovenščini, italijanščini in angleščini, vendar so dejansko ažurirane samo strani v slovenščini. Na spletnih straneh so predstavljeni njihovo delo in projekti (<http://www.sddsk.org/>, 11. 6. 2009).

43 Namen spletne stran je lažje koordiniranje posameznih društev, ki so člani združenja. Zasnovana je v slovenskem jeziku, ob tem, da omogoča nekatere dokumente, vloge oziroma obrazce, ki so nujni za delovanje in upravljanje društev tudi v italijanskem jeziku. Stran se le občasno posodablja, nekatere obvestila (npr. okrožnične društvom) društvom so bila nazadnje objavljena leta 2006. Samo združenje je bilo ustanovljeno z namenom, da se širi športna in rekreacijska dejavnost med pripadniki slovenske manjšine v Italiji. Združuje 59 športnih in rekreacijskih društev, ki delujejo v vseh treh pokrajinah in v 21 športnih in rekreacijskih panogah. Stran omogoča celo vrsto povezav: z italijanskim olimpijskim komitejem, italijansko športno federacijo, s športnimi institucijami v Sloveniji, z državnimi institucijami na ravni Evrope, Italije in Slovenije, povezave na spletne strani z novicami, s svetovnimi in slovenskimi brskalniki (<http://www.zssdi.it/>, 11. 6. 2009).

44 Taborniška organizacija Rod Modrega Vala ima spletno stran samo v slovenščini, na njej so objavljeni novice, koledar dogodkov, slike s srečanj, omogočene so *on-line* prijavnice za taborne, izlete, itd. Stran omogoča klepetalnico, knjigo gostov in ankete, vendar so bile aktivnosti na vseh treh opcijah omejene zgolj na leto 2008. Pogovori v klepetalnici so potekali v slovenščini, toda le med nekaj aktivnimi člani. Na straneh sta ponujeni dve povezavi: s Svetovno skavtsko organizacijo in s Slovensko zamejsko skavtsko organizacijo (<http://www.tabornikirmv.it/site/>, 11. 6. 2009).

delu tudi na druge spletne strani v okviru EU ali kje drugje. Bolj izjemoma spletne strani (npr. Kmečka zveza) ponujajo večje število nadaljnjih povezav, ki so omejevale le na italijanski družbeni prostor.

Druga osrednja organizacija slovenske manjšine v Italiji in izhodiščna organizacija za pregled spletnih strani je Svet slovenskih organizacij (SSO).⁴⁵ Strani SSO so narejene zgolj v slovenskem jeziku. Na njegovih straneh najdemo podrobno predstavitev organizacije in njenih organov, navedeni so kontaktni naslovi, statut zveze in seznam članic. Stran omogoča le tri nadaljnje povezave, in sicer na tri medije: *Novi glas*, *Mladiko* in *Primorski dnevnik*. Za vse včlanjene organizacije v SSO, ki jih je 44, sem pogledala, ali imajo spletne strani. Pokazalo se je, da med njimi kar 27 članic nima spletnih strani.⁴⁶ Osem organizacij oziroma društev (Društvo slovensko gledališče – Slovensko stalno gledališče, Glasbena Matica, Kmečka zveza, Slovensko deželno gospodarsko združenje, Narodna in študijska knjižnica, Slovenski raziskovalni inštitut, Slovenci po svetu, Združenje slovenskih športnih društev v Italiji) je včlanjenih v obe osrednji organizaciji, SKGZ in SSO, zato smo njihove spletne predstavitve že pregledali. Osem spletnih strani (Kulturni center/Centro culturale Lojze Bratuž,⁴⁷ Sklad Libero in Zora Polojaz,⁴⁸ Zveza slovenske

45 <http://www.ssorg.eu/>, 11. 6. 2009.

46 Člani SSO, ki nimajo svojih spletnih strani, so: Društvo Circolo ARS, Krožek/Associazione Anton Gregorčič, KTD Katoliško tiskovno društvo – Societ tipografica cattolica, Slovenski center za glasbeno vzgojo Emil Komel (naslov www.emilkomel.org ne deluje), karitativna organizacija Vincencijeva konferenca GO, Vincencijeva konferenca TS, ZCPZ Gorica – Združenje cerkvenih pevskih zborov, Mladinski dom, Skupnost družin/Comunit famiglie Sončnica, Fundacija Gorica Fondazione, Dom Jakob Ukmar, Društvo/Associazione Skupnost, Knjižnica Dušana Černeta, Krožek za družbena vprašanja Virgil Šček, revija *Mladika*, Muzej Sv. Jožefa v Ricmanjih, Radijski Oder/teatro sulla radio, Slovensko karitativno društvo Bazovica, Slovenska glasbena šola/istituto musicale sloveno caresana (Mačkolje), Slovenska prosveta Centro culturale sloveno, Zadruga/Cooperativa Slovenski dom, Zveza cerkvenih pevskih zborov, Združenje don Evgen Blankin/Associazione don Eugenio Blanchini, Zavod za slovensko izobraževanje, Slovensko gospodarsko združenje (SGZ). – Športno združenje Olympia in Športno združenje Soča nimata svoje spletne strani, sta pa njuno delovanje in zgodovina predstavljena na portalu Slovenski šport v Italiji (<http://www.slosport.org/zssdi/frzssdi.htm>, 12. 6. 2009). Podobno tudi Slovensko zamejsko numizmatično društvo J. V. Valvasorja (<http://ndsnumizmatika.mojforum.si/ndsnumizmatika-forum-107.html>, 12. 6. 2009) nima svoje spletne strani, vendar deluje preko Forumu Numizmatičnega društva Slovenije, kjer si člani in vsi zainteresirani izmenjujejo informacije. Na tem forumu, ki ni zelo aktiven, dopisovanje in sporočanje poteka v slovenščini.

47 Spletne strani so v slovenščini in italijanščini. Na straneh je objavljen koledar dogodkov, ki se odvijajo v kulturnem centru, omogočeno je iskanje dogodkov po posameznih kategorijah: glasba, gledališče, umetnost, druge prireditve in tekmovanja, po datumu in ključnih besedah. Predstavljene so publikacije o centru. V kulturnem centru imajo sedež še druge organizacije: Svet slovenskih organizacij, Slovenski center za glasbeno vzgojo, ZSKP – Zveza slovenske katoliške prosvete, Združenje cerkvenih pevskih zborov, Slovenska skavtska organizacija, Pevska skupina Musicum in Športno Združenje Olympia (www.kclbratuž.org/, 12. 6. 2009).

48 <http://www.fondazione-polojaz.org/si/kdo-smo/>, 12. 6. 2009.

katoliške prosvete,⁴⁹ Marijanišče/Centro pastorale,⁵⁰ Sklad Mitja Čuk,⁵¹ Zadruga MOST,⁵² GMD Goriška Mohorjeva družba, Zadruga Goriška Mohorjeva – *Novi glas*⁵³) pa je novih. Pregled teh strani po treh razsežnostih pokaže podobno sliko, kot jo je pokazal pregled spletnih strani članic SKGZ. Tudi te spletne strani imajo močnejšo informativno razsežnost ter razsežnost medsebojnega povezovanja kot pa komunikacijsko razsežnost.

Preko dveh osrednjih organizacij slovenske skupnosti, SKGZ in SSO ter njihovih članic sem pregledala kar zajetno število – več kot 30 – spletnih strani, ki odražajo delovanje slovenske skupnosti v Italiji in predstavljajo različna področja vsakdanjega življenja, od kulture, medijev, izobraževanja, športa do gospodarstva. Preko že pregledanih spletnih strani sem našla še celo vrsto novih povezav s Slovenci v Italiji. Predstavitvene spletne strani v slovenščini ima kar nekaj podjetij iz različnih dejavnosti, od storitvenih⁵⁴ do proizvodnih. Veliko je tudi spletnih strani športnih

49 Zveza slovenske katoliške prosvete (ZSKP; <http://www.zskp.org/>, 12. 6. 2009) združuje dvanajst kulturnih društev, ki delujejo v Goriški pokrajini v občinah Števerjan, Gorica, Sovodnje ob Soči, Doberdob in Ronke. Na spletni strani je mogoče razbrati, da so trenutno v Zvezo včlanjeni: Slovensko katoliško prosvetno društvo Francišek Borgia Sedej iz Števerjana, Kulturno društvo Sabotin iz Štmavra, Kulturno društvo Podgora iz Podgore, Mešani pevski zbor Lojze Bratuž iz Gorice, Moški pevski zbor Mirko Filej iz Gorice, Radio Spazio 103 za slovenske programe, Slovensko katoliško prosvetno društvo Mirko Filej iz Gorice, Prosvetno društvo Štandrež, Kulturno društvo Rupa-Peč, Slovensko katoliško društvo Hrast iz Doberdoba, SKRD Jadro iz Ronk in Prosvetno društvo Vrh Sv. Mihaela. Med naštetimi imajo samo tri društva svojo spletno stran. Spletna stran Zveze slovenske katoliške prosvete je predstavitvena in dokaj statična, narejena samo v slovenskem jeziku, ponuja pa možnost prijave z geslom.

50 Stran je napisana v slovenskem jeziku in predstavlja tri župnije: Opčine, Repentabor in Trebče. Stran je izrazito informativna, na njej so predstavljeni kratka zgodovina župnij, biblični krožek in izobraževalne vsebine. Videti je, da kar nekaj podstrani še nima vsebine. Nadaljnje povezave, ki so navedene na strani, nas usmerijo tako v slovenski kot italijanski kulturni prostor (<http://marijanisce.cerkev.net/index.html>, 12. 6. 2009).

51 <http://www.skladmitjacuk.org/index/>, 12. 6. 2009).

52 Na spletni strani štirinajst dnevnika *Dom* (<http://www.dom.it/>) so predstavljene naloge Zadruga Most (societ cooperativa a. r. l.), to so zlasti založniške dejavnosti in servis pri zbiranju podatkov na raziskovalnem področju. Zadruga Most izdaja kulturno-verski list *Dom* in mesečnik *Slovit*, ki je informacijski bilten Slovencev v Italiji. Strani lista *Dom* so dvojezične. Na straneh najdemo novice, koledar prireditev, predstavitve knjig, ki so izšle pri založbi Most, in tri strani, namenjene kulturi, zgodovini in komentarjem aktualnih dogodkov. Strani *Slov.it* (<http://www.slov.it/>), na katerih je mogoče prebrirati *on-line* mesečnik *Slovit*, so dvojezične, vendar glede na obseg, tudi če pogledamo vsebino mesečnika, prevladuje italijanščina.

53 Kot izdajatelj je predstavljena na spletni strani tednika Slovencev v Italiji *Novi glas* in na njej lahko najdemo aktualne novice, novice in prispevke iz zadnje številke, napovednik dogodkov in arhiv preteklih številčk časopisa. Iz spletne strani je omogočenih kar 66 povezav: 22 povezav na društva, 29 povezav na ustanove in 15 povezav na druge medije. *Novi glas* ima tudi t. i. blog, za katerega bi bilo ustrežnejše, da bi se poimenoval forum, saj gre dejansko za vrsto komunikacije z bralci, ko ti komentirajo postavljeno izpostavljeno temo. Na straneh je mogoče najti spletno anketo, s katero preverjajo stališča obiskovalcev o aktualni problematiki. Arhiva prejšnjih anket ni mogoče pogledati, na anketo, ki so jo izvajali ob času pregledovanja strani, je odgovorilo izredno malo obiskovalcev, kar bi lahko pomenilo, da stran nima velikega obiska.

54 Podjetje Servis d. o. o., ki opravlja za podjetja računovodske in druge storitve, ima dosledno oblikovane predstavitvene strani v slovenščini in italijanščini. Poleg predstavitve storitev, ki jih ponujajo, preko strani obveščajo o aktualnih izobraževanjih (<http://www.servis.it/>, 1. 9. 2009).

klubov. Pod pokroviteljstvom ZŠŠDI je nastal zelo obiskan portal Slovenski šport v Italiji.⁵⁵ Na svetovnem spletu se predstavljajo kmetije s kmečkim turizmom, hoteli in restavracije. Spletno stran ima KB center⁵⁶ – kulturno in izobraževalno središče trinajstih slovenskih družbenih ustanov, ki je sicer izrazito statična, vsebuje pa kratke predstavitve vseh ustanov v slovenščini in italijanščini ter kontaktne informacije. Svoje strani imajo številna društva (na primer ljubitelji fotografije), pevski zbori, glasbene skupine, politične stranke (Slovenska skupnost),⁵⁷ izobraževalne ustanove,⁵⁸ itd. Posamezne vasi in naselja so si naredile svojo predstavitevno spletno stran, na primer vas Mačkolje⁵⁹ v občini Dolina pri Trstu. Obstajajo tudi že narejeni sezname zanimivih spletnih povezav o Slovencih v Italiji, ki so izhodišče za nadaljnje raziskovanje.⁶⁰

Kljub temu sem želela poiskati še druge oblike pojavljanja slovenske skupnosti na svetovnem spletu, ki bi jih označila kot bolj samoiniciativne ali neformalne. Za ta način pregledovanja svetovnega spleta sem uporabila iskalnik *Google*. V njem sem iskanje omejila glede na regijo (Italija) in jezik (slovenščina). Kot rezultat sem dobila 127.000 zadetkov, ki so ustrezali omenjenima kriterijema. Omejila sem se na pregled prvih 200 zadetkov. Med zadetki je bilo 25 strani, ki jih še nisem pregledala, eno spletno stran⁶¹ sem že obravnavala, sedem spletnih strani pa se je nanašalo na Slovence v Italiji zunaj dežele FJK. Med zame zanimivimi stranmi so bile: Slovensko kulturno središče Planika v Kanalski dolini,⁶² šest osebnih strani (Igor

55 Portal je zasnovan v treh jezikih: slovenskem, italijanskem in angleškem. V italijanščini je obseg vsebin nekoliko manjši, še manjšem obsegu pa so strani v angleščini. Upravljalci spletne strani so objavili novico, da je spletna stran v mesecu marcu zabeležila rekord: glede obiska, ki je bil: 1.939.237 stikov (62.556 dnevno), 26.761 obiskovalcev in 185.180 pregledanih strani (<http://www.slosport.org/slodefault.html>, 1. 9. 2009). Na spletnih straneh portala je mogoče najti povezave na več deset športnih društev, Študijski center Melanie Klein, slovenske medije v Italiji in druge splošne ter za šport specializirane medije v Sloveniji in Italiji. Stran je redno ažurirana, na njej je mogoče najti mesečne podatke o rezultatih različnih tekmovanj, obvestila o športnih dogodkih, itd., predstavitve posameznih društev po športnih panogah, fotoarhiv, intervjuje, itd. Predstavljen je še pomen športnih dejavnosti za ohranjanje slovenske skupnosti v Italiji (<http://www.slosport.org/>, 1. 9. 2008).

56 <http://www.kbcenter.it/index2.php>, 1. 9. 2009.

57 <http://www.slovenskaskupnost.org/Index.aspx>, 1. 9. 2009.

58 Slovenski izobraževalni konzorcij [Slov.I.K.] je združenje podjetij, izobraževalnih ustanov in drugih javnih in zasebnih organizacij, katerega cilj je ustvariti permanentni center dodatnega in dopolnilnega izobraževanja na visokošolski ravni ter spodbujati vseživljenjsko izobraževanje in raziskovalno delo na gospodarskem, upravnem in organizacijskem področju. Strani so narejene v slovenščini in italijanščini, vendar opravljajo zgolj informativno funkcijo (http://www.slovik.org/cms/index.php?option=com_content&task=view&id=12&Itemid=26, 1. 9. 2009).

59 <http://www.mackolje.org/predstavitev/predstavitev.html>, 17. 7. 2009.

60 Stran Slovenci v Italiji (<http://www.ethnic.isig.it/sloita.htm>) ponuja seznam spletnih strani, na katerih lahko najdete informacije o jeziku in kulturi Slovencev v Italiji, podoben seznam najdemo tudi na straneh Mirana Pečnika (<http://miran.pecenik.com/ts/zamejci/index.htm>, 17. 7. 2009).

61 Slovenci v Italiji – <http://www.slovinci.it/>, 17. 7. 2009.

62 <http://www.planika.it/>, 17. 7. 2009.

Gabrovec,⁶³ Dejan Kozina,⁶⁴ Igor P. Merku,⁶⁵ Daniel Radetti,⁶⁶ Gianluca Pinto,⁶⁷ Alenka Rebula,⁶⁸ šest strani, ki se navezujejo na izobraževanje (Univerzitetni konzorcij Furlanije,⁶⁹ Licej France Prešeren v Trstu,⁷⁰ Poklicna orientacija,⁷¹ Državni izobraževalni zavod s slovenskim učnim jezikom: Poklicni zavod za trgovske in turistične dejavnosti "Ivan Cankar", Industrijski tehnični zavod "Jurij Vega", Trgovski tehnični zavod "Žiga Zois",⁷² Državni trgovski tehnični zavod in oddelek za geometre s slovenskim učnim jezikom, Žiga Zois,⁷³ Šola A. M. Slomšek),⁷⁴ tri strani s področja športa (Slovensko planinsko društvo Trst,⁷⁵ Odbojkarsko društvo BOR,⁷⁶ AŠD Mladina),⁷⁷ s področja medijev – Portal Slovencev v Italiji in v sosednjih državah (SLOMEDIA),⁷⁸ dve podjetji (Podjetje Pupis,⁷⁹ Azienda per i Servizi Sanitari No. 4/Podjetje za zdravstvene storitve št. 4 srednja Furlanija),⁸⁰ dve strani s področja turizma (Kraška hiša,⁸¹ Naravni park Furlanski Dolomiti),⁸² predstavitev znanstvenega projekta "Uporaba znanstvenih dognanj in raziskovalnih metod v sonaravni in intenzivni prireji mleka" v okviru programa Italija/Slovenija 2000–2006,⁸³ spletna stran teritorialnega vladnega urada (Prefektura v Trstu),⁸⁴

63 http://www.igorgabrovec.net/?page_id=9, 17. 7. 2009.

64 <http://www.kozina.com/samples.htm>, 17. 7. 2009.

65 <http://www.merku.org/glasilo/index.php>, 17. 7. 2009.

66 <http://digilander.libero.it/almightydaniel/>, 17. 7. 2009.

67 <http://www.gianlucapinto.it/sloveno/zivljenjepis.htm>, 17. 7. 2009.

68 <http://www.alenkarebula.com/>, 17. 7. 2009.

69 <http://www.cuf-ancun.it/ente/storia>, 17. 7. 2009.

70 http://www.preseren.it/_sl/_sl_04/home04_sl.htm, 17. 7. 2009.

71 <http://orientamento.regione.fvg.it/senzaconfini/sito/senzaconfini.aspx?L=2>, 17. 7. 2009.

72 <http://www.potep.org/>, 17. 7. 2009.

73 http://www.zigazois.it/index.php?module=pagemaster&PAGE_user_op=view_page&PAGE_id=48, 17. 7. 2009.

74 <http://www.slomsek.it/index/hisni>, 17. 7. 2009.

75 <http://www.spdt.org/>, 17. 7. 2009.

76 <http://www.od-bor.com/slo/index.php>, 17. 7. 2009.

77 http://www.mladinasport.org/index.php?option=com_news_portal&Itemid=31, 17. 7. 2009.

78 Portal z novicami o Slovencih v Italiji deluje v slovenščini in italijanščini, vendar vsebini v obeh jezikih nista identični. Objavljene so aktualne novice, arhiv novic, galerija slik, oglasi, vsebine za mlade in otroški kotiček. Predviden je tudi forum, ki pa do zdaj še ni zaživel (<http://www.slomedia.it/>, 17. 7. 2009).

79 <http://www.pupis.it/sl/azienda.html>, 17. 7. 2009.

80 <http://www.ass4.sanita.fvg.it/ass4/slo/welcome.asp>, 17. 7. 2009.

81 <http://www.kraskahisa.com/slo/index.php>, 17. 7. 2009.

82 <http://www.parcodolomitifriulane.it/centri-visite-epunti-informativi//ENG/DEU/SLO>, 17. 7. 2009.

83 http://web.uniud.it/bioreg/metodi_sl.html, 17. 7. 2009.

84 <http://www.prefettura.it/trieste/index.php?f=Spages&s-multisezione.php&nodo=31431>, 17. 7. 2009.

predstavitev spletne strani Gorska skupnost,⁸⁵ ki je rezultat projekta s področja razvoja komunikacijskega in informacijskega sistema ob upoštevanju zakona o varstvu jezikovnih in zgodovinskih manjšin, in predstavitvena stran Pihalnega orkestra Ricmanje.⁸⁶ Tudi pri teh straneh se je informativna razsežnost izkazala kot močnejša od komunikacijske razsežnosti, s tem da kar nekaj strani opravlja zgolj predstavitevno funkcijo in niso redno ažurirane, na primer: Podjetje Pupis, stran Dejana Kozine, Kraška hiša, Odbojgarsko društvo Bor.

Poleg tega, kako se na svetovnem spletu slovenska skupnost pojavlja samoiniciativno, je seveda pomembno tudi, kako je predstavljena na spletnih straneh večinske skupnosti. Pregledala sem uradne spletne strani dežele FJK, pokrajin Trst, Gorica in Videm ter vse njihove občinske spletne strani.

Na podlagi Ustave Republike Italije ter določil državnih in deželnih zakonov imajo Slovenci v Italiji poleg pravice do vzgoje in izobraževanja v slovenskem jeziku, pravice do svojih organizacij in društev, pravice do svojih političnih predstavnikov, do gospodarskih dejavnosti in varstva pred diskriminacijo tudi pravico do rabe slovenskega jezika v odnosih z javno upravo na ozemlju, kjer živi slovenska manjšina ter pravico do vidne dvojezičnosti na ozemlju, kjer je prisotna v večji meri. Izhajajoč iz teh pravic bi lahko pričakovali večjezične spletne strani posameznih občin, pokrajin in tudi dežele FJK.

Začela sem s spletno stranjo Avtonomne dežele FJK,⁸⁷ ki na začetni strani ponuja izvedbo strani kar v štirih jezikih: angleškem, furlanskem, slovenskem in nemškem. Medtem ko angleška verzija spletnih strani predstavlja splošno bolj ali manj turistično predstavitev dežele, so strani v furlanskem, slovenskem in nemškem jeziku namenjene manjšinskim skupnostim. Strani v slovenskem jeziku z naslovom Dežela Furlanija Julijska krajina – podstrani, namenjene slovenski manjšini,⁸⁸ kot je to zapisano na vhodni strani, so popolnoma drugače oblikovane od siceršnjih spletnih strani dežele FJK in ponujajo zgolj izbor informacij. Pri brskanju po straneh se kaj kmalu pokaže, da nas izbirni meni, ki je sicer v slovenskem jeziku, poveže na osnovne deželne strani, ki so postavljene v italijanščini – tako je na primer pri izbirnih kategorijah predsednik, deželni odbor, deželni svet, uradi. Pri izbirnih kategorijah zakoni in uradni vestnik je v slovenščini samo maska iskalnika, medtem ko je treba v iskalnik vnesti ključne besede v italijanščini, saj so zakoni in vestnik v italijanskem jeziku. Enako velja za iskanje med sklepi Deželnega odbora in krajevnimi ustanovami. Izbirna kategorija v

85 http://www.cm-torrenatisonecollio.it/index.php?id=846&no_cache=1&L=1, 17. 7. 2009.

86 <http://www.ricmanje.org/contenutoslo/index.htm>, 17. 7. 2009.

87 <http://www.regione.fvg.it/rafv/welcome.act;jsessionid=4ECA468A6CE1D3907D53863C037F1D98?dir=/rafv/cms/RAFVG/>, 15. 6. 2009.

88 <http://www.lingue.regione.fvg.it/minor/sl/homepage.aspx>, 15. 6. 2009.

meniju "ustanove in agencije" ponuja zgolj seznam institucij s slovenskimi imeni. Nekoliko več informacij v slovenščini je mogoče najti pri izbirni opciji izobraževalno in poklicno usmerjanje, v okviru katere deluje služba v slovenščini, katere namen je informiranje, svetovanje pri usmerjanju, strokovna pomoč za šole, itd. Poleg sta navedena seznam in opis višjih srednjih šol s slovenskim učnim jezikom v deželi FJK. Bolj uporabne in vsebinsko bogate so povezave, ki jih omogoča zgornji meni, kot so na primer: zakoni o položaju slovenske manjšine, podatkovne zbirke, povezave, kontakti in aktualne novice v slovenskem jeziku. Omogočeni so tudi nekateri obrazci v slovenskem jeziku.⁸⁹ Registrirani uporabniki imajo dostop do dodatnih vsebin. Komunikacijska razsežnost ne presega običajne vzpostavitev kontaktov, ni pa na straneh možnosti foruma in blogov. Bolje ima deželna spletna stran razvito medsebojno povezovanje, saj ponuja nadaljnje povezave, ki so opredeljene kot splošne povezave, ter ločene povezave, zanimive za slovensko, furlansko in nemško skupnost. Povezav, ki se navezujejo na slovensko skupnost, je 26 in vključujejo medije, manjšinske organizacije, društva, znanstveni inštitut, knjižnico, gledališče, športno združenje, glasbeno matico, dijaške domove in nekatere občine.

Svoje spletne strani imajo tudi pokrajine Avtonomne dežele FJK: Gorica, Trst in Videm.⁹⁰ Goriška pokrajina⁹¹ ima spletne strani v italijanščini, furlanščini in slovenščini. Vhodna stran v slovenskem jeziku je sicer izdelana, njene nadaljnje povezave pa so le izjemoma v slovenščini. Nekaj besedil je prevedenih v slovenski jezik pod menijem spletne storitve, v slovenščini so narejene krajše predstavitve občin pokrajine Gorica, medtem ko so aktualne novice le v italijanščini. Občin goriške pokrajine je 25. Uresničevanja dvojezičnosti oziroma rabe jezika v odnosu do krajevnih, sodnih oblasti in podjetij, ki opravljajo javne storitve, je dekret, sprejet leta 2007, predvidel v osmih občinah: Cormons/Krmin, Doberdò del Lago/Doberdob, Gorizia/Gorica, Monfalcone/Tržič, Ronchi dei Legionari/Ronke, San Floriano del Collio/Števerjan, Savogna d'Isonzo/Sovodnje ob Soči, Sagrado/Zagraj.

Med omenjenimi osmimi občinami občina Števerjan nima svoje spletne strani, pet občin (Gorica, Krmin, Tržič, Ronke Zagraj) ima spletne strani v italijanskem jeziku brez posebej vidnih vsebin o slovenski skupnosti na vhodni strani, dve občini pa imata dvojezične (italijansko-slovenske) spletne strani. Občina Doberdob⁹² ima v celoti dvojezične strani, vključno z občinskimi dokumenti, kot so statut, pravilniki, obrazci, itd., s predstavitvijo ozemlja občine, zgodovine,

89 http://www.ts.camcom.it/aziende_speciali/slo/benzina_privati.pdf, 15. 6. 2009.

90 Slovenci so zgodovinsko naseljeni v deželi FJK v treh pokrajinah vzdolž meje, zato pokrajine Pordenone v tej študiji ne bom obravnavala.

91 <http://www.provincia.gorizia.it>, 16. 6. 2009.

92 <http://www.comune.doberdo.go.it/index.php>, 3. 7. 2009.

šolstva, kulture, gospodarstva in turizma. Ponuja več nadaljnjih povezav, med katerimi sta dve namenjeni slovenski manjšini, in sicer: *Slovensci.it* (spletna stran o slovenski manjšini v Italiji, ki jo pripravlja Slovenski raziskovalni inštitut, vendar trenutno deluje zgolj vhodna stran) in *Primorski dnevnik*. Občina Sovodnje ob Soči⁹³ ima velik del vsebin spletnih strani tudi v slovenskem jeziku, izjema so občinski dokumenti, kot na primer: statut, pravilniki in obrazci. Od osmih občin, v katerih naj bi se uresničevala dvojezičnost, ena občina nima spletnih strani, pet občin ima spletne strani samo v italijanščini, dve pa imata vsebine spletnih strani tudi v slovenščini.

Spletne strani tržaške pokrajine (pokrajine Trst)⁹⁴ so zasnovane samo v italijanščini. Šest občin tržaške pokrajine ima različno zasnovane spletne strani, čeprav naj bi se dvojezičnost uresničevala v vseh šestih občinah. Občine Devin Nabrežina,⁹⁵ Dolina⁹⁶ in Zgonik⁹⁷ imajo dvojezične (italijansko-slovenske) spletne strani, na katerih je v slovenščini tudi velika večina povezav, dokumentov ter obrazcev. Občina Repentabor nima spletnih strani. Občina Milje⁹⁸ ima spletne strani v italijanskem jeziku, v slovenščini, nemščini in angleščini so samo osnovne turistične informacije. Podobno ima tudi občina Trst⁹⁹ spletno stran le v italijanskem jeziku, brez posebej vidnih vsebin o slovenski skupnosti na vhodni strani ali možnosti izbire slovenskega jezika. Sem pa z nadaljnjim iskanjem po podstraneh našla posamezne dokumente tudi v slovenskem jeziku.

Videmska pokrajina¹⁰⁰ ima spletne strani v italijanščini, furlanščini in angleščini. Ne omogoča iskanja po spletnih straneh in na prvi pogled ne prinaša informacij o obstoju slovenske skupnosti. Med 136 občinami je 115 spletnih strani občin v italijanskem ali še v katerem drugem jeziku, na primer furlanskem (tri ali štiri občine omogočajo še strani v angleškem oziroma nemškem jeziku), 16 občin ima strani v okvari ali pa sploh nima spletnih strani, pet občin ima spletno stran tudi v slovenskem jeziku: Pulfero/Podbonesec¹⁰¹ – strani so postavljene v italijanskem in slovenskem jeziku, vendar je tudi stran, ki naj bi bila v italijanskem jeziku, dvojezična; Stregna/Srednje¹⁰² – vhodna občinska stran nima izbire slovenski

93 <http://www.savognadisonzo.com/slo/index.php>, 3. 7. 2009.

94 <http://www.provincia.trieste.it>, 3. 7. 2009.

95 http://www.comune.duino-aurisina.ts.it/index_slo.htm, 15. 7. 2009.

96 <http://www.comune.san-dorligo-della-valle.ts.it/>, 15. 7. 2009.

97 <http://www.comune.sgonico.ts.it/>, 15. 7. 2009.

98 <http://www.comune.muggia.ts.it/index.php>, 15. 7. 2009.

99 <http://www.retecivica.trieste.it>, 16. 7. 2009.

100 <http://www.provincia.udine.it/italiano/index.aspx>, 16. 7. 2009.

101 <http://www.comune.pulfero.ud.it/index.asp>, 17. 7. 2009.

102 <http://www.comune.stregna.ud.it/>, 17. 7. 2009.

jezik, kljub temu so posamezne rubrike zapisane dvojezično. Ta dvojezičnost se ob nadaljnjem klikanju porazgubi, le malo nadaljnega besedila je zapisanega tudi v slovenščini. Savogna/Savodnja¹⁰³ – velika večina izbirnih kategorij v meniju vhodne strani je dvojezičnih, ne obstaja pa opcija za zamenjavo jezika. Ob nadaljnjem klikanju preidemo na strani občine, ki so napisane tudi v slovenščini, vendar je večina obrazcev in dokumentov v italijanščini. Strani občine San Pietro al Natisone/Špeter Slovenov obstajajo v italijanskem in slovenskem jeziku.¹⁰⁴ Tarvisio/Trbiž¹⁰⁵ – spletne strani te občine delujejo v italijanskem jeziku. Strani, ki naj bi bile še v nemškem, angleškem in slovenskem jeziku, med pregledovanjem niso delovale. Med 18 občinami Videmske pokrajine, v katerih naj bi se uresničevala dvojezičnost, imajo štiri občine vsebine na spletnih straneh tudi v slovenskem jeziku. Razvidno je, da je prisotnost slovenščine in vsebin o slovenski skupnosti na spletnih straneh lokalne uprave v FJK dokaj skromna. Tržaška pokrajina ima še največji delež občin, ki imajo uradne spletne strani tudi v slovenskem jeziku.

V procesu oblikovanja (skupinskih) etničnih identifikacij in v procesu oblikovanja družbenega konteksta je še posebej zanimiva vloga interneta, na kar opozarja konjunktorni izraz "virtualna skupnost", katere poglobljena značilnost je, da ne temelji na fizičnem prostoru (teritoriju), temveč se nahaja v virtualnem (kibernetskem) prostoru.¹⁰⁶ IKT namreč omogoča posamezniku, da se lahko dokaj enostavno in hitro preko računalniškega omrežja poveže z drugimi posamezniki (*person to person connectivity*) (Lenarčič 2007), se vključuje v obstoječe skupine, kreira lastne interesne skupine in s tem soustvarja virtualni prostor, ki je za marsikoga lahko enako relevanten, kot so realni – fizični prostori druženja.

Na socialnem omrežju *Facebook* je oblikovanih nekaj skupin, ki se (z imenom) navezujejo na Slovence v Italiji. Skupine so si med seboj precej podobne. Večinoma so nastale v letu 2008 in 2009, za vse pa je značilno, da niso posebej aktivne.¹⁰⁷ Še največ vsebin ima skupina Slovenci v Furlaniji Julijski krajini, ki je nastala leta 2008, ima 459 članov, poleg zapisov posameznikov ima relativno

103 <http://www.comune.savogna.ud.it/>, 17. 7. 2009.

104 <http://www.comune.sanpietroalnatisone.ud.it/index.asp>, 17. 7. 2009.

105 <http://www.comuneditarvisio.com/>, 17. 7. 2009.

106 Castells (2002) označi kibernetiski prostor kot komponento 'prostora tokov' (*space of flows*), ki ga sestavljajo tehnološka infrastruktura, informacijski sistemi in nove informacijsko-komunikacijske tehnologije (IKT). Po njegovem mnenju prostor tokov vključuje tudi habitat družbenih akterjev, ki upravljajo s temi omrežji ter elektronske kraje, kot so na primer spletne strani, klepetalnice, forumi in podobno.

107 Skupina Slovenci v Gorici je nastala leta 2009 in ima 148 članov; skupina Slovenci v Italiji je bila oblikovana leta 2009 in ima 111 članov; skupina Podprimo zamejske Slovence v Italiji je nastala leta 2008 in ima 1.072 članov; skupina slovensko-italijansko prijateljstvo/amicizia je bila oblikovana leta 2009 in ima 326 članov, skupina Ohranimo slovenske narodne skupnosti za državnimi mejami Slovenije pa je bila oblikovana leta 2009 in vključuje 116 članov.

aktiven forum, ponuja različne povezave in video material. Člani skupine so med razpravami sprožili vprašanje, na kakšen način lahko izkoristijo skupino. Eden od predlogov je bil, da naj bi njeni člani objavljali informacije o različnih dogodkih, koncertih in srečanjih, na katerih bi se člani pozneje tudi dejansko srečali in izmenjali ideje o sodelovanju v skupini.

Trenutno obstoječe skupine na *Facebooku*, ki povezujejo Slovence v FJK, niso aktivne v zadostni meri in na tak način, da bi jih lahko obravnavali kot virtualne skupnosti, ki aktivno sooblikujejo družbeno stvarnost.

SKLEP

Slovinci v Italiji so dobro organizirana klasična etnična manjšina z oblikovano celovito institucionalno oporo na področju šolstva, medijev, kulturnega delovanja, raziskovalne dejavnosti in gospodarstva ob bolj ali manj solidni podpori večinske družbe. Pregledovanje svetovnega spleta je pokazalo, da večina "manjšinskih" ustanov, organizacij in društev svoje delovanje predstavlja tudi na svetovnem spletu. V študijo sem zajela precejšnje število spletnih strani slovenske skupnosti, še zdaleč pa ne vseh. Ravno tako nisem zajela vseh pojavnih oblik slovenske skupnosti na svetovnem spletu. Lahko pa na podlagi pregledanega vzorca naredim nekatere zaključke. Razvidno je, da pripadniki slovenske skupnosti uporabljajo internet za promocijo svoje prisotnosti in prisotnosti slovenskega jezika na območju FJK, saj na svetovnem spletu najdemo od izobraževalnih ustanov, kulturnih in športnih društev, manjšinskih medijev, podjetij, političnih strank, knjižnic, gledališča, osebnih predstavitvenih strani do predstavitev, ki sodijo na področje turizma, itd. Iz spletnih predstavitev nekaterih podjetij in strani, ki sodijo na področje turizma (kmečki turizem, hoteli, restavracije, itd.), je razvidno, da etnično raznolikost tudi oglašujejo, tako na primer agencija Tmedia¹⁰⁸ v svoji (spletni) predstavitvi oglašuje raznolikost s sloganom

Ko raznolikost povezuje – Temeljito poznavanje značilnosti slovenskega in italijanskega trga plemeniti delo agencije Tmedia. Delujemo v prostoru, prepletenem z različnimi življenjskimi navadami, kulturami in jeziki. Obvladanje vseh značilnosti čezmejnega prostora je naša prednost, dodana vrednost in svojstven pečat opravljenim storitvam. Hiter razvoj agencije gre pripisati izkušnjam, ki smo si jih pridobili z delovanjem na slovenskem in italijanskem trgu. Podrobne raziskave trga, stalna izpopolnjevanja ter uporaba sodobnih tehnologij so omogočile oblikovanje učinkovite poslovne

strategije. Strankam ponujamo celovite storitve na področju komunikacij in jim s tem zagotavljamo prepoznavnost in uspešnost.

Spletne strani pripadnikov slovenske skupnosti oziroma društev so skoraj vse v slovenskem jeziku, delno so njihove vsebine dostopne tudi v italijanščini, nekatere pa imajo nekaj vsebin prevedenih še v angleščino. Očitno je, da slovenska skupnost internet uporablja kot okolje, v katerem ima slovenščina osrednjo vlogo in je prvi jezik izbire.

Za večino pregledanih strani velja, da imajo bolj poudarjeno informativno, manj pa komunikacijsko razsežnost. Spletne strani so zasnovane predvsem kot predstavitev in podpora določeni organizaciji, društvu in skupini. Veliko manj je na straneh, ki sem jih pregledala, vidne interakcije oziroma dvosmerne komunikacije. Obstoječi forumi so večinoma neaktivni, kar pomeni, da nimajo vnosov novejšega datuma. Ne moremo pa z gotovostjo trditi, da tovrstna komunikacija med pripadniki slovenske skupnosti v FJK na svetovnem spletu ne obstaja. Lahko da razprave na temo etničnosti in medetničnih odnosov potekajo na forumih ali portalih, ki so vsebinsko povezani z drugimi interesnimi področji.

Po drugi strani pa so pregledane spletne strani med seboj dobro povezane. Večinoma so povezave, ki jih ponujajo posamezne spletne strani, usmerjene v slovenski in italijanski družbeni prostor. Podrobnejša analiza strukture povezav med obstoječimi stranmi bi verjetno pokazala dejanske odnose med njihovimi nosilci. Zanimivo je na primer dejstvo, da osrednji organizaciji slovenske skupnosti (SSO in SKGZ) na svojih straneh nimata povezave druga na drugo. Nekatere strani, na primer *Primorski dnevnik*, Slovensko stalno gledališče, Slovenska kulturno-gospodarska zveza in Slovensko deželno gospodarsko združenje imajo tudi precejšen spletni vpliv, kar pomeni, da sem povezavo na njihovo stran zasledila na mnogih drugih pregledanih spletnih straneh.

Pregled spletnih strani italijanske lokalne uprave je pokazal, da so vsebine njihovih strani v precej manjšem deležu podane tudi v slovenskem jeziku. Spletne strani dežele FJK ponujajo vsebine v slovenščini na posebej za slovensko manjšino prilagojenih podstraneh. Na ravni pokrajin ima samo Goriška pokrajina strani v slovenskem jeziku. Na občinski ravni ima med 32 občinami, kjer naj bi se zagotavljala dvojezičnost, le manjše število (10) občin dvojezične spletne strani oziroma vsebine v slovenskem jeziku. Prisotnost slovenskega jezika na uradnih spletnih straneh lokalne uprave ima za slovensko skupnost poseben pomen na simbolni in statusni ravni, saj se s tem v percepcijah prebivalstva povečata status in uporabna vrednost jezika. Tudi jeziki, ki so v nekem okolju v stiku, tekmujejo za uporabnike. So kot dobrine, ki bodo na jezikovnem trgu preživele le do trenutka, ko jih bodo stranke še pripravljene "kupovati" oziroma uporabljati. S pragmatičnega vidika cena jezika določa trud, ki ga mora posameznik vložiti v to, da ga usvoji, njegovo "vrednost" pa lahko posameznik izmeri v obliki koristi, ki jo ima, če jezik

uporablja. Prisotnost slovenskega jezika na straneh lokalne uprave je indikator sprejetosti in priznavanja slovenščine s strani večinske skupnosti, hkrati pa se s tem krepi in promovira raba manjšinskega jezika.

Iskanje skupin na socialnem omrežju *Facebook*, ki bi jih lahko opredelili kot virtualne skupnosti Slovencev v Italiji, ni obrodilo sadov. Obstajajo sicer oblikovane skupine, ki se po imenu sodeč nanašajo na slovensko skupnost v Italiji, vendar njihovo delovanje ne zadošča kriterijem, ki so potrebni, da lahko o njih govorimo kot o virtualnih skupnostih. Priložnostno oblikovane skupine posameznikov na omenjenih forumih pač ne moremo opredeliti kot virtualne skupnosti.

Ena od šestih predpostavk, ki jih navaja Crystal (2000: 141–144) v teoriji revitalizacije jezika, je raba elektronske tehnologije, med katero sodi tudi internet. Podobno Cunliffe (2003: 1) prisotnosti manjšinskih jezikov na internetu pripisuje enak pomen, kot ga ima prisotnost manjšine (manjšinskega jezika) v klasičnih medijih. Raznoliko pojavljanje manjšine oziroma manjšinskega jezika na svetovnem spletu, bodisi kot obstoj informacij o slovenski skupnosti, kot strokovne ali poljudne razprave, izmenjave osebnih izkušenj, slikovni material (slikovne podobe oblikujejo vizualno percepcijo o skupnosti in njenem članstvu) bodisi kot povezave (linki), itd., so ključni elementi, ki prispevajo k vzpostavljanju povezav, omrežij med pripadniki etnične skupnosti, ki se tako ali drugače preslikavajo v dejansko življenje. Vse našete pojavne oblike pomenijo dokumentiranje delovanja, kulture in jezika slovenske skupnosti ter informiranje zainteresiranih drugih o njihovem delovanju. V primerjavi s klasičnimi mediji je pojavljanje na svetovnem spletu učinkovito in stroškovno veliko manj potratno. Čeprav seveda internet ni edini medij (kanal), na katerem se pojavlja slovenski jezik, je njegova pomembna prednost še ta, da so njegovi najštevilčnejši uporabniki prav pripadniki mlajše generacije, ki po drugi strani običajno ne predstavljajo večjega deleža med odjemalci siceršnjih klasičnih manjšinskih medijev oziroma manjšinskih vsebin.

VIRI IN LITERATURA

- Anderson, Benedict (1995) *Imagined communities: reflections on the origin and spread of nationalism*. London in New York.
- Annuario statistico italiano 2008 (2008) Istat – Istituto nazionale di statistica Roma.
- Arnett, Jeffrey Jensen (1995) “Adolescents’ uses of media for self-socialization.” *Journal of Youth and Adolescence* 24(5): 519–33.
- Bajc, Gorazd, ur. (2004) *Na oni strani meje: slovenska manjšina v Italiji in njen pravni položaj: zgodovinski in pravni pregled 1866–2004*. Koper: Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče: Zgodovinsko društvo za južno Primorsko, Knjižnica Annales Majora.
- Baker, Colin (1992) *Attitudes and Language*. Clevedon: Multilingual Matters LTD.
- Barth, Fredrick (1981): “Ethnic groups and boundaries.” V *Selected essays of Fredrik Barth*: Volume I. London, Boston in Henley: Routledge: 198–227.
- Bogatec, Norina in Breda Susič (2002) *Radio, TV in novi mediji med Slovenci v Italiji*. Trst: SLORI.
- Bogatec, Norina in Milan Bufon (2008) *Pre-misliti manjšino. Slovenci v Italiji in skupni slovenski kulturni prostor po padcu meje: anketa med člani slovenskih društev v Italiji*. Zvezek 2. Koper: Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče, Založba Annales; Trst: Slovenski raziskovalni inštitut.
- Browne, Donald R. (2005) *Ethnic minorities, electronic media and the public sphere: a comparative approach*. Cresskill in N. J.: Hampton Press.
- Burnett, Robert in P. David Marshall (2003) *Web theory: an introduction*. London in New York: Routledge.
- Castells, Manuel (2002) *The Internet galaxy: reflections on the Internet, business, and society*. Oxford: Oxford University Press.
- Crystal, David (2000) *Language death*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Cunliffe, Daniel (2003) “Promoting minority language use on bilingual Web sites.” Proceedings of the 1st Mercator International Symposium, Aberystwyth (<http://www.aber.ac.uk/mercator/images/cunliffefinal.pdf>, 2. 9. 2009).
- De Pelsmacker, Patrick, Maggie Geuens in Joeri van den Bergh (2001) Marketing communications. Harlow [etc.]: *Financial Times/Prentice Hall*.
- Edward, S. Herman in Robert W. McChesney (1997) *The global media: the new missionaries of corporate capitalism*. London in Washington: Cassell.

- Eriksen, Thomas Hylland (1993) *Ethnicity and nationalism: Anthropological perspectives*. London in Boulder: Pluto Press.
- Giles, Howard, ur. (1977) *Language, Ethnicity and Intergroup Relations*. London, New York in San Francisco: Academic Press.
- Hafez, Kai (2007) *The Myth of Media Globalization*. Cambridge: Polity Press.
- Husband, Charles (2000) "Media and the Public Sphere in Multi-Ethnic Societies." V Simon Cottle (ur.) *Ethnic Minorities and the Media: changing cultural boundaries*. Buckingham in Philadelphia: Open University Press: 199–214.
- Isajiw, Wsevolod W. (1993/94) "Definition of Ethnicity: New Approaches." *Ethnic Forum* 13(2), 14(1).
- Južnič, Stane (1987) *Antropologija*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Kozina, Jasmina (2006) "O enačenju kulturnega in političnega prostora: primer slovenskih Tržačanov." *Annales. Series historia et sociologia* 16(2): 355–368.
- Lenarčič, Blaž (2007) "Koncept skupnosti v informatični družbi." *Annales. Series historia et sociologia* 17(2): 415–28.
- Löf, Anna (2008) *Internet usage in 2008 – Households and Individuals*. Eurostat. Data in focus 46/2008 (http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-QA-08-046/EN/KS-QA-08-046-EN.PDF).
- (2004) *Manjšine in čezmejno sodelovanje v prostoru Alpe-Jadran*: verzija v slovenskem jeziku; urednica verzije v slovenskem jeziku Sonja Novak Lukanovič. Trento: Arbeitsgemeinschaft Alpen-Adria.
- McGuire, William J. (1985) "Attitudes and attitude change." V Gardner Lindzey in Elliot Aronson (ur.) *Handbook of Social Psychology*. New York: Random House.
- Mendarič, Zorana (2009) "Etnične manjšine in diskriminacija: primer slovenske manjšine v Italiji in italijanske manjšine v Sloveniji." *Annales. Series historia et sociologia* 19(1): 173–184.
- Nunes, Mark (2006) *Cyberspaces of everyday life*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Oblak, Tanja (2002) "Dialogue and representation: communication in the electronic public sphere." *Javnost – The Public* 9(2): 7–22.
- Pahor, Samo (2002) *Po pravici povedano ...: pravno-zgodovinski priručnik za slovenščino v Italiji*: [po predavanjih prof. Sama Pahorja na Tečaju]

- preživetja za Slovence v Italiji (Opčine, november–december 2000)]. Trst: Krožek Premik.
- Pavšič, Rudi (2006) "Uvodne besede." *Jadranski koledar*. Trst: Založništvo tržaškega tiska.
- Sedmak, Mateja (2009) "Manjšinske in skupinske (etnične) identitete: primerjalna študija slovenske in italijanske manjšine." *Annales. Series historia et sociologia* 19(1): 205–220.
- Tajfel, Henri (1978) *The Social Psychology of Minorities*. London: Minority Right Group.
- Tajfel, Henri (1981) *Human groups and social categories*. Cambridge, England: Cambridge University Press.
- Tajfel, Henri in John C. Turner (1979) "An integrative theory of intergroup conflict." V W. C. Austin & Worchel (ur.) *The social psychology of intergroup relations*.
- Tambini, Damian, Danilo Leonardi in Chris Marsden (2008) *Codifying Cyberspace. Communications self-regulations in the age of Internet convergence*. London in New York: Routledge.
- Vargaftig, Marion in Karen Ross (2001) "Media and cultural pluralism: Some contours in the European landscape." V Janina W. Dacyl in Charles Westin (ur.) *Cultural diversity and the media*. CEIFO Publications.
- Warschauer, Mark in Inez De Florio-Hansen (2003) *Multilingualism, Identity, and the Internet* (http://www.gse.uci.edu/person/warschauer_m/docs/multilingualism.pdf, 2. 10. 2009).

»NISEM 0815 KOROŠEC ...« – PRIMERI ETNIČNE
IDENTIFIKACIJE PRI SLOVENSKO GOVOREČIH (POST)
ADOLESCENTIH NA DVOJEZIČNEM AVSTRIJSKEM
KOROŠKEM

PROBLEMS OF ETHNIC IDENTIFICATION – YOUNG SLOVENES AT SOUTHERN CARINTHIA (AUSTRIA)

The demographic and socioeconomic data show, that the young generations of small ethnic groups like the Slovenes in Southern Carinthia (Austria) are threatened: Through processes of globalization and individualization the younger generation has to redefine its identification. Furthermore, demographic and socio-economic processes like declining birth rates, intermarriage and migration threaten the (ethnic) future of these young Slovenes: In this generation, for instance, the communicative value of autochthonous languages has been in a permanent decline (e.g. English as »lingua franca« in internet and science). In this article I will present the qualitative, biographic approach of my research work: On the basis of selected examples I will demonstrate, how young Slovenes in Southern Carinthia identify and locate themselves in their respective ethnic group. Whereas young people who are well integrated in Slovene schools, families and cultural organizations still feel deeply rooted in their ethnic group, those living in ethnic mixed families or in German speaking environments with biographical breaks and lack of Slovene political/cultural membership, often show distance, ambivalence and various affiliation-conflicts, but with a feeling of belonging to their Slovene ethnic roots.

Keywords: ethnic identification, Slovene ethnic group, Southern Carinthia, young generation

Demografski in socioekonomski podatki kažejo za južno Koroško razvoj, ki bistveno ogroža obstoj slovenske narodne skupnosti, saj predvsem mlada populacija doživlja selitve v nemško govoreče centre, mešane zakone in upadanje števila rojstev. Poleg tega se mladostniki soočajo z globalizacijskimi procesi in individualizacijo, ki zmanjšujejo funkcionalnost slovenskega jezika. V prispevku bom na kratko opisala metodološki pristop in ob primerih iz intervjujev prikazala etnične identifikacije izbranih mladih pripadnikov slovenske narodne skupnosti na južnem Koroškem. Z biografsko-analitičnim pristopom želim poglobljeno prodreti v doživljanje etničnosti pri (še) slovensko govorečih koroških mladostnikih in postadolescentih. Ob štirih rekonstrukcijah primerov bom pokazala, da so se pogoji pripadanja v preteklih desetletjih spremenili. Medtem ko so v preteklosti cele družine zaradi asimilacijskega pritiska s strani večinskega naroda zaničale svoj etnični izvor, danes pritisk ni več tako jasen in viden, temveč se kaže v obliki strukturalnega nasilja. Predvsem mladostniki, ki izhajajo iz mešanih zakonov, živijo na obrobni ali v nemško govorečem okolju, zanje so značilni prelomi v biografijah, niso vključeni v slovenske strukture ali so na katerikoli način izločeni iz »slovenskih klik«, se velikokrat distancirajo in so ambivalentni glede pripadanja. To pa ne pomeni odpovedi svojim slovenskim koreninam, kajti čustvena povezanost ostaja.

Ključne besede: etnične identifikacije, slovenska narodna skupnost, južna Koroška, generacija mladih

UVOD IN OZADJE

Na avstrijskem dvojezičnem Koroškem živi slovenska narodna skupnost, ki pa je zaradi travmatičnih zgodovinskih dogodkov v preteklem stoletju – omenim naj predvsem 'obrambni boj' (*Abwehrkampf*) leta 1920, izseljevanje med drugo svetovno vojne in *Ortstafelsturm* v 70. letih – in z njimi tesno povezanih asimilacijskih procesov vse do danes močno ogrožena.¹ Poleg tega na njen obstoj in na (etnične) identifikacije vplivajo družbene in politične spremembe in asimilacijski procesi, katerim so podvrženi posamezni člani. Dodatno pa slovensko narodno skupnost ogrožata demografski in socioekonomski razvoj: predvsem na etničnost mlade populacije vplivajo vedno bolj razpršene poselitve, selitev v večja avstrijska mesta in mešani zakoni. Višja splošna stopnja izobrazbe v drugih zveznih deželah povzroča, da tja odhajajo² tisti višje kvalificirani Slovenci in Slovenke, ki odhajajo "s trebuhom za kruhom". Poleg tega so družbeni procesi, kot sta individualizacija in globalizacija (Beck 2000), bistveno zmanjšali medsosedske stike na vaseh in s tem povzročili pomanjkanje jezikovne prakse v domačem, tj. slovenskem jeziku.³ Vsi ti dejavniki v raziskovalnem prostoru povzročajo močno nazadovanje (znanja) slovenščine. Poleg opisanih dejavnikov se mladostniki v današnji družbi soočajo še z drugimi vplivi globalizacije, na primer z vedno hitrejšim tempom na gospodarskem in delovnem področju, kjer mora biti posameznik čim bolj fleksibilen, in s svetom spleta, kjer prevladuje angleščina. Vsi naštetih dejavniki pa ogrožajo predvsem obstoj malih narodnih skupnosti in zmanjšujejo jezikovno usposobljenost mladih. V to zgodovinsko in socialno-demografsko ozadje je položena študija o identifikacijah slovensko govorečih mladostnikov na dvojezičnem Koroškem, s katero se trenutno ukvarjam na Slovenskem znanstvenem inštitutu v Celovcu.

V pričujočem prispevku bom na kratko predstavila metodološki pristop in nanizala nekaj misli o teoretičnem ozadju. Nato bom ob rekonstrukciji štirih primerov prikazala prvi vpogled na identifikacije (post)adolescentov. Teh sicer ni mogoče posploševati, so pa del življenjske in socialne realnosti na dvojezičnem avstrijskem Koroškem.

1 Zgodovinska vprašanja sicer v ozadju vplivajo na identifikacije mladostnikov, vendar se v pričujočem prispevku ne bom spuščala v teme, ki so zainteresiranim na voljo v številnih drugih publikacijah, omenim naj predvsem naslednja dela: Pleterski 2000; Malle in Sima 1996; Moritsch in Bahovec 2000; Klemenčič in Klemenčič 2006/2007.

2 Primerjaj v tej zvezi tudi Reiterer 2000; Zupančič 2007.

3 De Swaan (2002) v tej zvezi govori o *communication value* jezikov.

METODOLOŠKI PRISTOP IN ANALIZA ŽIVLJENJSKIH ZGODB

Metodološki pristop, ki sem ga izbrala za svoje terensko delo, je kvalitativne narave: raziskujem na podlagi tako imenovane *grounded theory* (Glaser in Strauss 1967; 1979), kjer ni vnaprej formuliranih hipotez, teorija pa se razvija šele ob izsledkih terenskega raziskovanja. Trenutno pri mladih pripadnikih slovenske narodne skupnosti na dvojezičnem Koroškem opravljam narativne intervjuje (Schütze 1983; 1999) – to so življenjske pripovedi. V preteklih desetletjih so se narativni pristopi in življenjske zgodbe znanstveno uveljavili zlasti pri raziskovanju identitete (primerjaj Straub 2000: 137–163). Življenjske zgodbe (Fuchs-Heinritz 2005; Alheit in Dausien 2000) bodo pomagale pri poglobljenem pristopu k raziskovanju doživljanja etničnosti pri slovensko govorečih mladostnikih in postadolescentih, analiza pa bo vsebovala še elemente kvalitativne vsebinske analize,⁴ dokumentarne metode⁵ in diskurzivne analize.⁶ Ciljna skupina so mladostnice in mladostniki, ki se še identificirajo s slovensko narodno skupnostjo. Med mladostnike pa prištevam tudi postadolescente, tako da intervjuvam osebe v starosti med 17. in 30. letom.

Ob prvih transkribiranih narativnih intervjujih sem si najprej ogledala uvodne stavke (Nohl 2008: 53), ki dajo prvi vtis o tem, kako obravnavane osebe vidijo svojo etnično pripadnost. Pri analizi pa sem poleg vsebine pripovedi upoštevala tudi način pripovedovanja.⁷ Rosenthal (1995) je prepričana, da intervjuvanci, ki pripovedujejo o svojem življenju, prevzamejo vlogo "biografskih akterjev". Dogodek in njegovo doživljanje ter pripovedovanje razume kot dialektično razmerje medsebojnega prežemanja dogodka, spomina in doživljanja. Biografsko-teoretični pristop omogoča celostno perspektivo, to pa pomeni, da raziskovalec/ka mladostnikom ne vsiljuje raziskovalnih kriterijev, temveč da ti ob pripovedovanju sami konstruirajo svoje zgodbe. Pri tem je pomemben princip odprtosti. Biografijo pa obenem razumem tudi kot družbeni konstrukt, v katerem sta v interakciji posameznik in družba. Je torej presečišče med "v družbi najdenim" in "v ravnanju posameznika konstituirajočimi se procesi". To se pravi, da življenje in pripovedovanje o njem (tudi zamolčanje in način pripovedovanja) nista samo neka individualna zmogljivost, temveč sta poleg tega družbeno konstituirana. V tem sklopu sta pomembni vprašanji: Zakaj se pripovedovalec/ka prav zdaj spominja tega dogodka? Katera biografsko pomembna tema je s tem povezana? V vsaki majhni pripovedi, ki se je pripovedovalec/ka v izbranem kontekstu spomni,

4 Primerjaj Mayring 1996.

5 Prevod avtorice prispevka, tudi *documentary method*, primerjaj Bohnsack 2001; Nohl 2008.

6 Primerjaj Wodak idr. 1998.

7 Na primer raba besede "mi" kot izraza kolektivne identifikacije ali pa besede "oni" kot izraza distanciranja, ibid.

pa so odtenki oziroma sledovi celotnega biografskega gledanja (Schulze 2006: 71). Pri raziskovanju v kontekstu etnografije in biografije se navezujem tudi na prispevke nemških pedagogov (Cloos in Thole 2006). Vsak izmed prikazanih štirih primerov ima poleg posebnega tudi nekaj splošnega in je s tem del družbene resničnosti na dvojezičnem Koroškem. Biografski pristop bo pomagal najti dejavnike, ki tako rekoč v ozadju, v posameznih življenjskih okoliščinah, vplivajo na to, da mlad človek svojo etničnost ohranja ali pa jo "pozabi" in zanemarja. V pričujočem prispevku bom predstavila rekonstrukcije štirih primerov in s tem samo enega od več analitičnih korakov.

ETNIČNE IDENTIFIKACIJE NA DVOJEZIČNEM KOROŠKEM

Na dvojezičnem Koroškem je bilo v preteklih desetletjih opravljenih nekaj študij in raziskovalnih projektov na temo etnične identitete in identifikacije.⁸ Tako na primer Boeckmann idr. (1988) razlikujejo pet identifikacijskih tipov – odvisno od bližine ali distance do slovenske kulture in slovenskega jezika. Guggenberger idr. (1994) to tipizacijo še razširjajo: posebno dvojne in prilagojene identitete izkazujejo številne nianse o bližini oziroma distanci do etničnega izvora. Vendar se doslej poleg Merkača (1983; 1986) še nihče ni spuščal v temo (etnične) identifikacije pri mladostnikih in postadolescentih.

Merkač je pred več kot petindvajsetimi leti raziskoval identiteto mladostnikov na južnem Koroškem in takrat razlikoval identitete po tem, kako močno so se mladostniki čutili povezane s slovensko narodno skupnostjo. Umestil jih je v tri glavne skupine: zavedne Slovence, nevtralne Slovence in takšne, ki se počutijo povezane s slovensko in z nemško narodno skupnostjo. Opisal pa jih je takole: Prvi se počutijo tesno povezane s slovensko narodno skupnostjo, občujejo pretežno slovensko in se v različnih socialnih situacijah zavzemajo za uveljavitev slovenskega jezika. Živijo v okolju, ki je naklonjeno slovenski narodni skupnosti in se borijo za njene interese. Drugi se čutijo povezane s slovensko narodno skupnostjo, včasih pa imajo vtis, da je bolje, da svojo pripadnost zatajijo. Čeprav tako krepijo proces odtujevanja, druge možnosti ne vidijo. Nočejo biti ekstremisti in se zato izogibajo odprtim konfrontacijam in konfliktom. Tretji so v zgodnji mladosti še govorili slovensko, zdaj pa v vsakdanjem življenju uporabljajo v glavnem nemščino in se počutijo povezane z obema etničnima skupnostma, prilagajajo se okolju in se odtujujejo slovenski narodni skupnosti.

Ker so se v preteklih petindvajsetih letih okvirni pogoji spremenili, sem se odločila za poglobljeno študijo identifikacij pri mladostnikih in postadolescentih,

⁸ Primerjaj Boeckmann idr. 1988; Guggenberger idr. 1994; Nečak Lük in Jesih (ur.) 2002; Zavratnik Zimic 1998; Jurić Pahor 2000; Vavti 2009; Priestly in Comanaru 2009.

ki ta čas odraščajo in živijo na dvojezičnem Koroškem ali pa se v okviru visokošolskega študija nahajajo v enem od večjih avstrijskih mest. Zanimajo pa me predvsem dejavniki, ki so v biografijah odgovorni za odtujevanje in za nianse oddaljevanja od etnične pripadnosti. Študija tako gledano ne bo reprezentativna za vse koroške slovensko govoreče mladostnike, bo pa posredovala poglobljen pogled na mehanizme in dejavnike, ki so odgovorni za asimilacijske procese. Želim pa najti odgovore na naslednja vprašanja: Kakšni so identifikacijski vzorci mladih na tem prostoru? S katerimi problemi se soočajo in kako doživljajo položaj slovenske narodne skupnosti? Kakšen pomen imata zanje narodnost in etnična pripadnost in kakšno vlogo igra slovenščina v njihovem vsakdanjem življenju.

TEORETIČNO OZADJE

V pozni moderni je posameznik prisiljen, da se znajde v vedno hitreje se spreminjajočem svetu, ne da bi pri tem izgubil svojo notranjo kontinuiteto. Medtem ko je v moderni opazno opuščanje tradicionalnih, religioznih in mitičnih vezi in te zamenjuje racionalni pogled na svet, se v postmoderni pojavlja vedno večji pluralizem identitet in možnosti, med katerimi posameznik lahko izbira svojo identiteto (Gergen 1996). Nastran-Uletova (2000) meni, da je bil problem identitete v moderni, kako konstruirati identiteto in jo ohraniti trdno in stabilno. V pozni moderni pa je problem, kako si obdržati možnosti odprte.⁹ Pomembna je torej sposobnost prilagajanja na pluralnost življenjskih priložnosti in tveganj, ker je treba obvladati vedno nove situacije. Dejstvo je, da sodobna družba sili posameznika v večjo fleksibilnost, pri tem pa mora prizadeti kljub temu vzpostaviti notranje ravnotežje. Z vsem tem razvojem pa se soočajo predvsem mladostniki.

Tema identitete¹⁰ je zelo obširna in je zato v okviru prispevka ne bom obširneje obravnavala.¹¹ Goffman (1975; slovenski prevod 2008) razlikuje osebno identiteto – to so individualne značilnosti posameznika (imam temne lase, sem vitka in se zanimam za jezike, ipd.); socialno identiteto – to je celota normativnih pričakovanj v neki socialni situaciji in to, kako nekoga prepoznava drugi (kot članico slovenskega društva, na primer, me imajo drugi za Slovenko), ter identiteto jaza (ki vse te

9 Primerjaj tudi Helsper (1983), ki ima željo po novem v naslovu svojega prispevka "Immer anders, immer neu / vedno drugačen, vedno nov".

10 Na tem mestu se ne bom spuščala v identitetne diskurze, samo toliko, da v glavnem razlikujemo tri pristope, in sicer psihoanalitskega, interakcijskega ter teorije socialnega konstruktivizma. Psihoanalitski pristop zastopa na primer Erikson 1981, njegova dela je še razširil Marcia 1993. Zastopniki interakcijske teorije so na primer Mead 1980; Goffman 1975; 2008 (slov. prevod), med konstruktiviste pa med drugimi lahko prištevamo Gergena 1996 in Halla.

11 Za obširen pregled primerjaj Južnič 1993; Brubaker in Cooper 2000. Etničnosti in identiteti se med številnimi posvečata Barth 1969 in Eriksen 1993.

značilnosti med seboj poveže). Posameznik skuša stalno vzpostavljati ravnotežje med družbeno in osebno identiteto, prav to ravnotežje pa je pogoj za pridobivanje identitete jaza. Medtem ko Erikson (1981: 123) izhaja iz dejstva, da je človek ob koncu adolescence razvil svojo osebnost (in identiteto), so se pogoji v pozni moderni spremenili: zdaj govorimo o večplastni identiteti (Keupp 1998), o fluidni identiteti, kjer se človek kot neke vrste "socialni kameleon" stalno spreminja in prilagaja novim danostim (Gergen 1996: 247). Mladostnik torej vedno znova spreminja videnje in razumevanje samega sebe in svojega odnosa do okolja. Proces oblikovanja identitete pa je neke vrste evalvacija preteklih in sedanjih lastnosti in odločitev o tem, kakšna osebnost želimo postati. Kritično obdobje za oblikovanje identitete je adolescence. Ule idr. (2000: 41–43) v tej zvezi govorijo o "biografijah negotovosti": mladi so prisiljeni, da si sami skujejo družbena pravila, orientacije in identitete. Možnosti za vstop v odraslost so se namreč v okviru individualizacije zaostriale in deloma mlade preobremenjujejo,¹² saj v svojem življenjskem okolju ne najdejo več stabilnih družbenih in kulturnih okvirov. Anthony Giddens (1995) v tej zvezi govori o izgubi "ontološke varnosti", to je izgubi zaupanja v kontinuiteto osebne identitete in neomajnost družbenega okolja. Prav zdaj to nazorno doživljamo ob finančni krizi.

Hurrelmann (2007: 13–26), ki v nemškem prostoru raziskuje socializacijska vprašanja, v svojem delu poudarja, da življenjsko obdobje "mladosti" v biografiji postaja vedno daljše: puberteta se začne vedno bolj zgodaj, višja izobrazba in z njo povezana odvisnost od staršev pa sta odgovorni za podaljšanje (post)adolescence nekako do 28., 30. leta, ko mladi odrasli vstopijo v poklic. Tudi Uletova (2009: 32–36) v intervjuju v *Mladini* poudarja, da je prišlo v prestopanju iz mladosti v odraslost do preobrata: obdobje odraščanja se podaljšuje, identitetna kriza pa, ki je bila prej značilna za mladost, se je zdaj prenesla v zgodnjo odraslost, kjer mladi "vijugajo med različnimi možnostmi in iščejo neko življenjsko pot zase" (Ule 2009: 33). Beck v svojem konceptu individualizacije sploh izpostavlja razkroj tradicionalnih predpisov in vidi mladostnika kot neke vrste "načrtovalni urad" za svojo življenjsko pot (Beck 1986: 217). Adolescence je vsekakor obdobje, v katerem se človekova identiteta nanovo strukturira. To reorganizacijo poudarja tudi Erdheim (1984: 273–368), ko piše o adolescenci in razvoju kulture. Poudarja pomembnost tega življenjskega obdobja, ki pa je povezano z vrsto konfliktov v zvezi z izstopom iz ožje družine v širše okolje.¹³

12 O vlogi adolescence primerjaj tudi Poljšak Škraban 2004; Erdheim 1984; Marcia 1993 in številne druge. O omejevanju mladosti od odraslosti primerjaj med drugimi Hurrelmann (2007: 28).

13 Pri tem so pomembni tudi iniciacijski procesi, ki se v tako imenovanih "vročih" razlikujejo od tako imenovanih "mrzlih" kultur. Primerjaj Erdheim (1984: 284–325).

Od pubertete igrajo pomembno vlogo *peergroup* in različne mladinske kulture, ki pomagajo mladim najti svojo identiteto. V naši družbi je mladost vrednota zase, ker se v medijih idealizirajo atributi mladosti. Uletova v tej zvezi govori o "juvenilizaciji družbe", kjer so mladi sicer izrinjeni, obenem pa vlada kult mladosti. V tej zvezi zagovarja, da je mlade treba že zgodaj uvajati v politično družbo in jim nalagati odgovornosti (Ule 2009: 35). To pa velja tudi za slovensko govoreče mladostnike na dvojezičnem Koroškem, ki imajo premalo možnosti za sooblikovanje politične družbe.

Z oblačili in s kulturo se mlad človek izloča iz množice. Različne mladinske kulture zajemajo tudi mladostnike na dvojezičnem Koroškem: medtem ko so nekateri precej politizirani in bi šli – denimo zaradi dvojezičnih topografskih napisov ali ekoloških tem – tudi na cesto, se drugi priključujejo mednarodnim mladinskim kulturam, kot so metal, gothic, punk, emo, ipd. V študentskem času intenzivno preizkušajo različne življenjske stile in eksperimentirajo sami s seboj. Pri tem jim gre tudi za odnos med posameznikom in družbo: sprašujejo se, ali naj nadaljujejo s tradicijo in kulturo staršev ali pa naj si ustvarijo svoj lasten način življenja. V doslej opravljenih intervjujih opažam, da se kritično opredeljujejo ali celo distancirajo od slovenske narodne skupnosti šele, ko zapuščajo domače okolje in dvojezične šolske in kulturne ustanove, v katere so bili vključeni.

Številne raziskave potrjujejo, da se identiteta utrdi po koncu študija, vendar se skozi življenje še naprej razvija, posebno to velja za čas pomembnejših sprememb v življenju in razne življenjske krize.¹⁴ To pa velja tudi za etnične re- in preorientacije, ki so mnogoplastni procesi in se odvijajo na podlagi najrazličnejših življenjskih izkušenj v teku biografij in generacij. Z družinsko socializacijo so položeni temelji, ki vplivajo na etnično samozavest. Drugi gradbeni kamni pa so konkretno življenjsko okolje, biografske prelomnice ter družbene in politične razmere (Vavti 2009).

REKONSTRUKCIJA ŠTIRIH ŽIVLJENJSKIH ZGODB

Rekonstrukcija življenjskih zgodb je v okviru obširne raziskave eden od analitičnih korakov, v katerem obdelujem glavne teme, ki so jih obravnavali mladostniki v svojih življenjskih pripovedih (primerjaj Jöosting 2005). Predstavila bom štiri mladostnike/mladostnice, s katerimi sem med aprilom in julijem 2009 posnela narativne intervjuje. Pri tem mi je bilo pomembno, da so se identificirali s slovensko narodno skupnostjo ter da so odraščali v še slovensko govorečem družinskem okolju. Uvodno vprašanje sem oblikovala takole: "Zanimam se za življenje in soži-

¹⁴ Primerjaj Frey & Haußer 1987; Marcia 1993.

tje na južnem Koroškem, pripoveduj iz tvojega življenja, kako si ti to doživel/a od zgodnjega otroštva preko šole vse do danes." Ker so bile pripovedi deloma kratke, sem postavila še dodatna vprašanja, med drugim tudi vprašanje: "Kaj ti pomeni biti Slovenec / Slovenka?"¹⁵ Način analize sem prevzela od Nohla (2008: 53), ki v svoji knjigi predstavlja dokumentarno metodo Ralfa Bohnsacka. Ker me zanimajo predvsem tisti mladostniki, ki se v niansah že oddaljujejo od svoje etnične pripadnosti, in dejavniki, ki na ta proces vplivajo, sem za prispevek poleg zavedne in zakoreninjene Slovenke izbrala še tri postadolescente, ki so na poti oddaljevanja od svojih etničnih korenin. V naslednjih zgodbah so z namenom zaščite izbranih pripovedovalcev in pripovedovalk vsa imena in vsi biografski podatki zakriti.

ALEKS IN DILEMA PRIPADANJA

Pripovedovalec je moškega spola in je bil ob povpraševanju star 23 let. Odraščal je v nemško govorečem okolju v večjem mestu na južnem Koroškem, izhaja pa iz mešanega zakona, pri čemer je mati Slovenka, oče pa nemško govoreč. Govorna jezika med socializacijo sta bila pisna slovenščina in nemški dialekt. Aleks je obiskoval dvojezični otroški vrtec, v katerem je bil delno vključen v skupine, kjer večina ni govorila slovenščine. V retrospektivi njegove pripovedi je bil že tedaj prisoten občutek "nepripadanja". Ta se je utrdil v dvojezični ljudski šoli, kajti tudi tam je bil tesneje povezan z otroki iz mešanih ali nemško govorečih zakonov. To se je še nadaljevalo med šolanjem na Zvezni gimnaziji za Slovence, kajti kot opisuje v svoji življenjski zgodbi, tudi tam ni bil sprejet v tako imenovani "slovenski krog":

Odkrito? ... Ko . na primer v gimnaziji, močno klikarstvo ... ne vem ali naj to zdaj povežem s tisto družino, vendar sem to tako doživel . nastajajo vedno klike tako imenovanih otrok iz **vplivnih slovenskih družin** (poudarjeno) . ki imajo vplivne dvojezične starše ... tako ... skozi to, da nisem bil vpliven otrok, z vplivnimi starši, sem bil pač outsider ... in to me je napravilo bolj kritičnega nasproti takšnim **oblastniškim skupnostim** (poudarjeno) ... priostreno bi lahko dejal, eh, da sem distanciran in da ne bi rad pristopil k takšnim skupnostim ... kot ... nikdar bi se ne priključil takšnim skupnostim, kjer imam vtis, da gre za oblast in vpliv ... sem raje v majhnih kompaktnih skupnostih, kjer je vsak enakopraven, kot en normalen človek pač ... zato tudi ne grem v takšne scene, sem torej kritičen in si izbiram prijatelje, ki so enako misleči ... ki nimajo prednosti zaradi **kakršnihkoli zunanjih dejavnikov** (poudarjeno) ... Zato, ker sem imel v slovenski gimnaziji vedno pozicijo outsiderja (int. 1: 5, prevod iz nemščine).¹⁶

¹⁵ To vprašanje je kot vstopno vprašanje v svoji študiji uporabljala Jurić Pahor (2000).

¹⁶ Debele črke stojijo za poudarjene besede; vsaka pika stoji za sekundo pavze. Transkribirala sem dobesedno, to se pravi, da napake namerno niso popravljene.

V tem odseku pripovedi se Aleks omejuje od tako imenovanega slovenskega klikarstva in od vplivnih slovenskih družin, od katerih se ni čutil sprejetega. Prikazuje se kot žrtev, za storilce pa ima vplivne pripadnike slovenske narodne skupnosti. Konflikt glede pripadanja ima v njegovi življenjski zgodbi osrednji pomen. Na eni strani se distancira od slovenske narodne skupnosti, ki ga ni sprejela kot "svojega", na drugi strani pa se omejuje tudi od preostalih Korošcev, kajti na začetku zgodbe reflektira na svoj slovenski izvor in poudarja, da ni povprečen "0815 koroški prebivalec", da je zaradi svojega dvojezičnega izvora "nekač posebnega".

V tej dilemi se je pozneje priključil neki mladinski sceni, kjer njegova etnična pripadnost "ni nobena tema". V njegovem življenjskem okolju slovenščina nima več veliko prostora, kajti okolje je nemško, prijateljski krog je nemško govoreč in v nemškem jeziku danes predvsem lažje komunicira:

Ker v nemščini boljše govorim, moje misli hitreje lahko izražam v besedah ... eh, ker v slovenskem jeziku, če moram govoriti, potem znam. Začelo se je v teku šolanja v nemški šoli, kajti tam nisem več potreboval slovenščine, in praktično je moj jezik začel upadati ... doma tudi ne vedno ... pri nas ni tako bilo, da moraš slovensko govorit (poudarjeno) ... Saj so družine, kjer veliko važnost polagajo na to, da moraš slovensko govorit (poudarjeno), tam ni nič drugega, čeprav tudi vsi znajo nemško ... ja, sigurno bi bilo bolj praktično, če bi zdaj še bolje govoril ... škoda je, da ne znam več tako dobro, eeeh ... razumem vse in če sem kje, kjer moram govoriti slovensko (poudarjeno), tudi nimam problema s tem ... čeprav, je že neumno, če se ne spomnim kake besede ... ali napačno, na primer ednino, dvojino, množino ... in napačno govorim ... to pa zato, ker nisem več vajen (int. 1: 3, prevod iz nemščine).

V njegovi življenjski zgodbi je nekaj prelomov, ki so odgovorni za to, da je Aleksova slovenska etnična identiteta danes samo še simbolične narave: začne se z mešanim zakonom njegovih staršev (lojalnost z nemško govorečim očetom), ki ga niso silili, da mora govoriti slovensko, in življenjem v nemško govorečem okolju, nadaljuje pa se s skupinami, ki ga vključujejo ali izločujejo. Že v vrtcu je bil kot dvojezični otrok tesneje povezan z nemško govorečimi otroki. To se je nadaljevalo v ljudski šoli in na Zvezni gimnaziji za Slovence. Pozneje, ko je prešel v neko poklicno višjo šolo, je slovenščina povsem izgubila svoje mesto in svoj pomen. Obenem se je v puberteti omejil tudi od še slovensko govoreče matere.

V zvezi s svojo etnično pripadnostjo se mladi fant danes distancira od etničnih kategorij in poudarja, da se počuti enostavno "kot človek". To lahko razberemo iz naslednjega citata:

... (vzdihne) ... kako se počutim ... kot človek (poudarjeno) ... ne kot Italjan ali Madžar, Slovenec, Korošec ali koroški Slovenec ... kaj takega. Pri tem ne delam razlik ... bilo je vseeno ... bilo je sicer dejstvo, da sem bil koroški Slovenec, ampak v mojem življenjskem okolju bi lahko bil prav tako ... bi lahko prav tako bil Britanc ali Američan (ibid., prevod iz nemščine).

Zanimivo je, da v tem odseku govori v preteklosti, "bilo je dejstvo, da sem bil koroški Slovenec". Je bil koroški Slovenec in danes ni več? Se z rabo preteklega časa omejuje od svoje etnične pripadnosti? Iz njegove zgodbe sem razbrala, da slovenščina v njegovem življenjskem okolju danes nima več komunikacijske vrednosti. Poleg zunanjih dejavnikov, ki sem jih že opisala, pa je brez dvoma tudi manjkajoča pripadnost tako imenovani *peer group* odgovorna za to, da se "v slovenskem krogu" nikdar ni počutil doma. Da je zaradi tega trpel, je razvidno iz naslednjega citata:

Takrat v slovenski gimnaziji duševno nisem bil tako daleč, da bi rekel: To mi je vseeno! ... Bilo je ... jaz sem si vedno mislil: Jo, ti so vsi v eni klikli, jo ... in zakaj jaz tam nisem notri, eeh (ibid., prevod iz nemščine).

Pozneje je še poudaril, da mu je za to, da se je distanciral, danes "vseeno". V začetni sekvenci zgodbe pa poudarja svoj slovenski izvor (glej tabela). Dilema glede pripadanja je obenem glavna tema Aleksove pripovedi in je brez dvoma odgovorna za to, da je njegova etničnost danes samo še simbolične in deklarativne narave, kajti počuti se enostavno "kot človek".

KATIJA JE ETNIČNO ZAKORENINJENA

Pripovedovalka je ženskega spola in je bila v času povpraševanja stara 21 let. Odraščala je pretežno v neki slovensko govoreči vasi ob meji s Slovenijo. Otroštvo je preživela tako znotraj družine kot tudi zunaj nje v izključno slovenskem okolju. Pozneje je obiskovala dvojezične oziroma slovenske šole. Poleg tega je bila tesno vključena v slovenska kulturna društva. Tudi prijateljski krog je bil od zgodnjega otroštva skoraj izključno slovenski. "V slovenskem krogu" se torej počuti doma:

Ja ... doraščala sem na vasi, kjer je še zdaj pravzaprav stoddstotno slovensko, in ... ne vem, kot otrok sem imela občutek, jo govorim slovensko ... in da drugi tudi nemško govorijo, eeh ... v širšem okolju ali pa v občini ali pa ... zdaj, da je Avstrija pač nemško govoreča dežela ... in sem kar hitro vedela, da smo manjšina (ja), ampak nikoli se nisem zaradi tega slabo počutila, in v družini sem dobila dosti samozavesti, zaradi tega ... (mh), nemško sem se potem šele v šoli naučila (poudarjeno) ... iiii in hodila sem v majhno ljudsko šolo (mhm), kjer je, kjer so štirje razredi bili v enem, v enem prostoru, in v šoli je bil pouk slovenščine hm ... vedno zelo povezan z branjem knjig

in s kulturo, se mi je zdelo. Tako je naša učiteljica ko ... na to je pomembnost ... eh vlagala ... in ja ... mislim da mi je to do danes, da me še ... eh da mi je še važno, da prebiram slovenske knjige in da pojem slovenske pesmi (int. 2: 3).

Pripadanje k neki skupini je za Katjo samoumevno, v družini pa so ji posredovali dovolj samozavesti in slovenske zakoreninjenosti, ki sta se pozneje še utrjevali v prijateljskem krogu in s pripadnostjo k slovenskim kulturnim društvom.

Katja se počuti tesno povezana s svojim etničnim ozadjem in to v svoji življenjski zgodbi vedno znova tematizira:

Med 10. in 15. letom ... sem preko bratrancev ... sem, ja ... preko prijateljev na Koroškem tud` ... dobila stike s Slovenci, bi rekla izven naše, kako bi rekla ... naše občine (mhm). In to se mi je vedno fajn zdelo, spoznati druga narečja in ja, kar tedaj sploh nisem razumela, da so se prijatelji, s katerimi smo se včasih na kakih prireditvah, da so se pogovarjali slovensko, ampak da so, so se, če so bili v šoli, v slovenski gimnaziji, da so se tam nemško pogovarjali. Ker je pač to od prvega razreda tako bilo in so se (mhm) sramovali svojih dialektov ... in so se potem rajši nemško pogovarjali . to je bilo zame, to se še zdaj spominjam, kar sploh nisem mogla razumet, ne morem razumeti, ker tam ... smo se čisto normalno slovensko pogovarjali, vsak v svojem narečju (mhm), ... in ja polj sem naprej hodila v višjo šolo v (kraj) ... in ... tam se mi zdi sem, eh ... prvič pač imela ... eh ... imela dolgo, pač dolgotrajne ... eeeh ... stike s Slovenci iz Slovenije. In tam sem prvič tud spoznala, da je treba še veliko (se zasmeye), veliko naučit`, če hočeš perfektno slovensko govorit` ... polj en občutek, če se hočeš tekoče pogovarjat` po slovensko, polj (se smeje) ... že včasih zmanjka besed, in ja ... tam sem polj prvič imela to motivacijo, da se je treba vse naprej učiti slovenščino (ibid.).

Tudi v puberteti, ko postaja vse bolj pomemben tako imenovani *peergroup*, je bila Katja vključena v slovensko okolje in se je počutila z njim tesno povezana. To se nenazadnje izraža v dejstvu, da ne razume, zakaj Slovenci med seboj ne govorijo slovensko, izraža pa se tudi v njeni pripravljenosti, da se "*vse naprej uči slovenščine*".

Čeprav občuti sedanje okvirne pogoje na južnem Koroškem kot kontraproduktivne za obstoj slovenske narodne skupnosti, pa je vendar prepričana, da "*slovenski napisi ne bodo rešili Slovence*".

V tem primeru je pač politično posebno ... za Slovence neugodno, ampak mislim, da, da ... en narod ne more preživeti s tem, da ... mu je politika naklonjena ... po mojem je važno, da se goji kultura in da se doma govori slovensko ... pa ne politika, in slovenski napisi ... seveda bi bilo lepo, če bi povsod imeli slovenske napise ... mislim pa, da **slovenski napisi ne bodo**

rešili Slovence (poudarjeno) (mhm) ... v tem primeru je, kot že rečeno, kultura, pa tudi šola ... je veliko bolj važno (int. 2: 5).

Katja je v svojem življenjskem okolju našla ugodne pogoje za zakoreninjeno slovensko etnično identiteto, ki pomaga prevzeti tudi samoodgovornost za obstoj slovenske narodne skupnosti. Odraščanje v slovenskem okolju, vključevanje v slovenske strukture in obisk dvojezičnih izobraževalnih ustanov so bistveno vplivali na njeno etničnost. Tudi poklic si je izbrala tak, da bo lahko ostala na dvojezičnem Koroškem in delala tako rekoč v slovenskem in/ali dvojezičnem okolju. Zanj je samoumevno, da se počuti *“v krogu”*, da je *“koroška Slovenka”* in da je *“ponosna na to”*. Ta že v družini posredovana samozavest pa ji pomaga tudi tam, kjer zaradi narodne pripadnosti doživlja konflikte in napade.¹⁷

DARKO SE VSE BOLJ DISTANCIRA

Pripovedovalec je moškega spola in je bil v času intervjuja star 26 let. Odraščal je v večjem nemško govorečem središču na južnem Koroškem in je otrok samohranilke, ki ga je jezikovno socializirala v pisni slovenščini. Darko je obiskoval dvojezični otroški vrtec in dvojezično ljudsko šolo ter bil dijak Zvezne gimnazije za Slovence v Celovcu, kjer je pozneje tudi maturiral. Odločil se je za študij zunaj Koroške in se izobražuje na Dunaju. Medtem ko je od zgodnjega otroštva živel v nemško govorečem okolju, sta bili njegova družina in izobraževalna pot v slovenskem oziroma dvojezičnem okolju.

Njegova družina sicer ni bila tesno povezana s slovenskimi strukturami, bila pa je pasiven potrošnik slovenske kulture, kar se je odražalo v obiskih alternativnih slovenskih prireditvev. V pripovedi se Darko kar na začetku distancira od etnične pripadnosti ter identitete in poudarja:

Naja ... v bistvu se sam sploh **ne vidim kot Slovenec** (poudarjeno) ... tudi ne kot Korošec ali Avstrijec ... temveč kot oseba, ki ima ... avstrijsko državljanstvo, ki govori slovensko in nemško ... angleško in špansko tudi ... tako da se v bistvu ... kar se moje identitete tiče, ne na narod ... oziram ... ne ... neka taka stvar ... Istočasno pa je že tako, da eh, sem po ... v teku, ko sem živel na Koroškem ... jaz zdaj živim že pet let izven Koroške (mhm) ... eh ... ja v bistvu je to že vedno bilo ... omniprezentno . da si Slovenec, to bolj zaradi, ne vem eh ja zaradi političnega okolja na Koroškem (int. 3: 1).

¹⁷ V intervjuju opisuje med drugim sceno, kjer so na neki študentski “fešti” nemško govoreči študenti verbalno napadli skupino slovensko govorečih, češ da naj govorijo nemško ali pa zapustijo fešto. Tem študentom so se uspešno in samozavestno uprli.

V prvi sekvenci njegove zgodbe se Darko torej "v bistvu sam sploh ne vidi kot Slovenca", čeprav je zanj na drugi strani na Koroškem najpomembnejša tema, "da si Slovenec". Primer, ki se ga ob tem spomni, je bombni napad na dvojezično ljudsko šolo v Celovcu. Bombo so našli 24. avgusta 1994 pred šolo in je predstavljala povsem konkretno eksistenčno ogroženost. Pri dezaktiviranju je bil težko ranjen policist Theodor Kelz. Bombni napad pa je kot enega od številnih izvedel Franz Fuchs, ki je bil zato pozneje obsojen. Nadalje Darko govori o raznih averzijah in protislovenski držbi v delu koroškega prebivalstva. Vse to pa kaže, da je na južnem Koroškem doživljal strukturalno nasilje, čeprav je odraščal v času, ko je bilo vzdušje med obema narodnostma na južnem Koroškem v primerjavi s *Ortstafelsturmom* v sedemdesetih letih umirjeno.

Čeprav slovenska jezikovna kompetenca mladega študenta zaradi njegove večletne odsotnosti iz dvojezičnega prostora vidno trpi, se je v intervjuju odločil za rabo slovenščine in pripovedoval takole:

Kako mi je, je šlo na Koroškem? Eh v bistvu ni bilo ... je ena samoumevnost b`la ... eh ... da bi to tak prav realiziral, to je vedno od zunaj prišlo ... neka-ko ... in ... eh ... ena stvar je tud` ... da narečja ne govorim ... ne rožansko, ne podjunsko, ne ziljsko ... (mhm), ker ... moja mama pač ni ... me je v pisno slovenščino učila, oziroma smo govorili ... po večini. In to je tudi mogoče taka bariera bila, kar se zdaj starih staršev tiče, ker ... ja . ker so pač iz Podjune, ja ... tud` tako ... narečje ... tudi če ga sam razumem ... mi ni možno, da ga govorim . (jaja) ... eh . to bi bila ena stvar... eh, eh... no drugače na Koroškem mi je pač ..., da-da kot sem že prej omenil, to politično okolje ... je pač tako da-da-da . se mi je zdelo vedno, ali pozneje, ko sem se s tem ukvarjal . se mi je zdelo, da hočejo, da je tista perspektiva ... da so dobri in slabi koroški Slovenci ... in ... ideja je pač za tem ... da je asimilacija . ker je dosti takih, ki se, so se v teku ... še malo ne znajo slovensko v bistvu, ampak ... eh ... ko stari starši še govorijo slovensko deloma . in ... ko sem tisto asimilacijo tud` videl v ... če generacije od enih prijateljev od mene ... to se mi je zdelo, da je tista ena stvar ... ko koroški Slovenci ... je pač tisto, da je neka verzija v ozadju ... ker se meni zdi, kar se političnosti tiče, da ... da eh ... tudi če sem prej rekel, da se ne oziram na narod ali nekaj takega, bi pa že rekel, da tak ... eno neko historično oziranje na partizane ... oziroma protifašističnemu uporju ... to so že reči, ko se meni zdi, da masa na Koroškem ... eh ... da je to del tistega glavnega ... glavne averzije proti Slovincem (ibid.).

Jezik je v tej sekvenci pripovedi polomljen, asociativen, z razlagajočimi vrinjenimi deli, ki kažejo čustveno prizadetost. Govori o tem, kako je bilo zanj biti Slovenec na Koroškem: na eni strani je bilo samoumevno, na drugi pa je zahte-

va po realizaciji prišla od zunaj.¹⁸ Pomembna izjava je, da ne govori narečja in to dejstvo občuti kot bariero v odnosu do starih staršev. V preteklosti so igrale tri slovenske doline: Rož, Podjuna, Zila v slovenski etničnosti in pripadnosti na južnem Koroškem pomembno vlogo, kar se izraža v številnih narodnih pesmih.¹⁹ Ta odsek kaže, da z manjkajočim narečjem v njegovi družini manjka tudi neke vrste pripadnost. Konkretno govori o družinskih vezeh s starimi starši, s katerimi bi ga narečje bolj povežalo. Darko govori še o politični diferenciaciji in delitvi v *“dobro in slabe Slovence”*, ki da sta odgovorni za asimilacijo. Z asimilacijo se sooča tudi v ožjem prijateljskem krogu, kjer stari starši še govorijo slovensko, njegovi prijatelji pa ne več. V tem sklopu spet omeni *“neko averzijo v ozadju”*, ki korenini v protifašističnem uporu Slovenk in Slovencev. Prav v to misel pa je vrinjena relativizacija izjave v prvem stavku (glej tabela), ko pravi, da se v bistvu ne ozira na narod. Na tem mestu se ozira na partizane, s tem pa se z njimi tudi v gotovi meri identificira. Ta identifikacija pa nazadnje pomeni, da je *“žrtev”*, ker pritegne averzije: po njegovem mnenju v protifašističnem uporu korenini averzija nemško govorečih Korošcev proti Slovincem.

Nadaljnji potek svojega življenja Darko vidi kot neko *“igro s slučajem”*, odvisno od opcij, ki se mu bodo ponujale, in poudarja svojo fleksibilnost:

Drugač pa ne vem kako, izven Evrope najbrž še tekom študija ... glavni sedež, kje bom glavno, v glavnem stanoval, še ne vem ... ampak jaz sem, kar se tega tiče precej fleksibilen, tako ... ah ... se perspektive se lahko tekom, v tem letu še spremenijo. (mhm) (...) in ne vem ... tle je pač bolj taka igra s slučajem, kjer se . ne vem, če imam eno dobro opcijo v južno Azijo ali južno Ameriko, ali Afriko ... ne vem (ibid.).

Darkova zgodba je na prvi pogled izraz vedno večje distanciranosti od svojega etničnega izvora, delni izseki pa vendarle kažejo tudi na njegovo tesno emocionalno povezanost. Njegova stik in povezanost s slovenščino sicer občutno upadata, kajti ne bere več slovenskih časopisov, živi v oddaljenih mestih in tudi v prihodnosti se vidi nekje v tujini – odvisno od poklicnih opcij, ki jih bo imel – ne pa na Koroškem, kot sam pravi: *“Vrbsko jezero samo ni motivacija zame (se zasmeye), da bi se vrnil.”* Tudi v tej zvezi lahko govorimo o simbolični etničnosti in povezanosti s svojim izvorom.

18 Kategorizacija od zunaj: mi, oni. Primerjaj Vavti (2005).

19 “Rož, Podjuna, Zila, venec treh dolin, moja domovina, narod moj trpin”, tako se začne slovenska ljudska pesem, ki jo radi prepevajo koroški Slovenci. Primerjaj v tej zvezi tudi delo Jurič Pahorjeve (2000), ki je deloma analitsko interpretirala besedila pesmi in kako ti “delujejo” v nezavednem.

JANJA JE AMBIVALENTNA

Pripovedovalka je ženskega spola in je bila ob intervjuju stara 27 let. Odraščala je pretežno v nemško govorečem okolju blizu Celovca in obiskovala deloma dvojezične šolske ustanove, poleg tega pa se je šolala tudi v nemškem okolju. Tukaj se kažejo prvi prelomi, o katerih pripoveduje naslednje:

Ja ... jaz sem šla v dvojezični vrtec-vrtec ... potem sem šla dve leti v nemško ljudsko šolo, ker še nismo imeli, ker še ni bilo dvojezične šole v Celovcu ... sem šla dve leti, tretji in četrti razred v slovensko ... navrh v gimnazijo ... kjer vem, ja ... da smo se takrat bolj nemško pogovarjali med sabo, med prijatelji ... kot slovensko ... v šoli že slovensko, a izven šole bolj nemško se pogovarjali ... ampak to je tudi s tem povezano, da so ljudje v busu na primer se razburjali, če smo se slovensko pogovarjali ... spet nazaj "naj gremo spet nazaj", ne vem, kam ... In ne vem, če je zdaj res samo to b`lo ... i-i-inn ... vem, da je pri meni zdaj na primer, na Dunaju ... se zgodi, da ... Jaz se vedno slovensko pogovarjam z (ime otroka), z njim, ampak meni se včasih, jaz sem že tak, imam že tako dosti od tega, da ljudi ... **kako te gledajo, če tuj jezik govoriš!** (poudarjeno), to je na Dunaju in tle tud, to je povsod ... in tukaj tud ... to je povsod tako . jaz se ne morem ... reč` ... **jaz se počutim kot tujka na Dunaju** (poudarjeno) zato ker, jaz opazim ljudi, katere to moti ... da tuj jezik govoriš (hm) ... in ... jaz ja boljši nemško govorim, kot slovensko, ampak . **se potrudim, da slovensko govorim** (poudarjeno) in ... to je pač malo en konflikt (žalostno) zame, ja ... z mojim okoljem na Dunaju ... ampak jaz vem, da je to tle tud` . also tu tudi ni veliko boljše (hm) ... ah ... v gimnaziji, jaz nisem končala gimnazijo, sem šla potem na nemško (ime šole) ... navrh pa na eno drugo šolo, kjer sem imela **slovenščino** (poudarjeno) . bi lahko imela slovenščino, sem pa potem angleško vzela, slovensko sem se itak pogovarjala in ne bi bilo potrebno . ker je bil bolj bazičen tečaj in ... potem sem pa sploh šla v tujino ... (...) In odkar imam otroka, mi je spet zelo važen jezik (se zasmije), in se res potrudim in vem, da sem, da sem se dosti zboljšala (mhm) ... pa še vedno nimam ta občutek, da bi lahko o vsem govorila v slovenščini (mhm) ... eh . že, bi morala že več brat` in to si sama, si sama dajem moje-moje naloge, da res berem ... v resnici ne delam veliko za to (int. 4: 2).

Govori torej o prelomih pri šolanju in pri rabi slovenščine, ki ni avtomatično povezana z obiskom slovenskih ali dvojezičnih šolskih ustanov. Nasprotno, v *peer-group* se mladostniki pogovarjajo nemško. To pa Janja tesno povezuje z dejstvom, da so se ljudje v avtobusu razburjali, kar je pokazatelj za strukturalno nasilje. V tem sklopu se spomni tudi na izjavo "*naj gremo nazaj!*" Tudi to začudi, kajti: "horuk, nazaj v Jugoslavijo!" je bilo slišati v koroškem vsakdanu predvsem v 70. letih, ko je bilo politično vzušje občutno zaostreno. V svojo zgodbo Janja vplete kratko

zgodbico, ki opisuje, kar sedaj doživlja na Dunaju v zvezi z otrokom, s katerim v javnih prevoznih sredstvih govori slovensko. V tej zvezi nenadoma postane dvojna žrtev: koroška Slovenka in pa migrantka, za katero jo imajo na Dunaju, kadar govori slovensko. Sama govori o konfliktu, je žalostna, z občutkom, da ni sprejeta. Predvsem jo to prizadene, ker *“ja boljši nemško govorim kot slovensko, ampak ... se potrudim, da slovensko govorim (poudarjeno)”*. Za ta trud pa jo okolje kaznuje s pogledi. Ta vrinjena majhna zgodba kaže njen konflikt, ki se ga ne more otresti. Povzročča pa ambivalentno držo nasproti njeni narodni pripadnosti, ki se vleče skozi celo njeno življenjsko zgodbo. Pri tem je trud za jezik na eni strani in neka resigniranost na drugi: “In ja ... to je pač . konflikt ... jaz se potrudim, da naprej tako govorim, ampak jaz ne bi ... jaz polj, jaz se ne definiram kot Slovenka. ... Jo (mhm) . kot rečeno” (ibid.). Ta izraz dokazuje, da etnična identifikacija in raba slovenskega jezika nista avtomatično povezani.

Vrnitev na Koroško je za Janjo življenjska tema, ki pa ji vzbuja občutke strahu. Tudi v tej zvezi gre za pripadanje, za “krog”, v katerem bi se počutila doma, za bližino in distanco oziroma omejitvev. V Janjinih besedah to zveni takole:

Občutek, hm . da niti nočem v tem notri bit` ... (mhm). Sem rada kot, v družini, in imam občutek, da moja družina ni takšna, glih . samo med koroškimi Slovenci pa ne ... ja, to jaz vem, da se da ljudi, ki se res samo med sabo srečajo, ja, da se . pač jaz imam občutek, da je tu res že en takšen krog, da, ki je, da se govori med sabo, ja: “Ta je pa hči od tega in tega.” . Jaz mislim da je že tako, ja: “Čigava pa si?” (mhm) ... to je že tako normalno vprašanje (se smeje) ... (ime) tista od tistega, od tiste ... to so nekako vprašanja ... če vejo, da si koroški Slovenec pa kar vprašajo, od kod prideš, to je že malo . v en ladel (op.: predal) . struktura od družine, potem se že tako ... da nekam ... (jaja) in to ... ne vem imam občutek, da ni prav . seveda je tle, ampak je težko. Kot rečeno ... mi je težko razlagat`, občutek, ki ga imam . če sem tukaj, se potem doma ja dobro počutim, če pa sem spet na Dunaju, pa od-od-od-od daljave vidik je bolj-bolj-bolj tak, da si mislim: **ne, to ja ne more bit` . to !** (poudarjeno), si ne morem predstavljati, **kaj bom delala čez dan** (poudarjeno) (...) Malo strah pride! Ne da bi strah bil, ampak tako mal paniko dobim. Also, začasno pač (ibid.).

Tudi Janja govori o nekem slovenskem krogu, kateremu pa sama noče pripadati, kajti pri tem gre za kategoriziranje, pripise, vključitev in izločevanje, pripadanje k “pravi družini”, ipd. Vse to pa ji zbuja strah in paniko. Družina je eno, slovenska družba oziroma strukture pa drugo. V tej zvezi je zanimivo, da ni prva in edina, ki ta problem tematizira v svoji zgodbi. Tovrstno kategoriziranje in prilaščanje ni zaželeno, čeprav se Janja trudi za jezik, ga svojemu otroku posreduje tudi v težavnih okoliščinah, bere slovenske knjige in ima trdno socialno mrežo v slovensko govorečem krogu prijateljic in prijateljev.

SKLEP

Štirje primeri mladih koroških Slovenk in Slovencev kažejo na dilemo, s katero se bodo v prihodnosti morali soočiti tudi predstavniki slovenske narodne skupnosti. Zgleda, da so se razmere, v katerih se izraža narodna zavest, v preteklih desetletjih spremenile. Medtem ko so se pred – denimo – tridesetimi, štiridesetimi leti cele družine (in vasi) zaradi asimilacijskega pritiska s strani večinskega naroda odpovedale slovenskemu ozadju in znikale svoj etnični izvor, je situacija danes drugačna: Pritisk ni več tako jasen in viden, temveč se kaže v obliki strukturalnega nasilja (kaznovanje s pogledi, z verbalni napadi na študentski fešti, ipd.). Tembolj jasno pa nekateri mladi doživljajo kategoriziranje in izločevanje znotraj manjšine same: kdo spada v krog, kdo je na robu in kdo je sploh že zunaj, so vprašanja, ki se postavljajo tudi mladostnikom. Slovenski krog, slovensko "kliko", vplivne družine, ipd. so v tej obliki tematizirali mladostniki sami in preko oblik pripadanja in/ali nepripadanja tematizirali svojo pozicijo v narodni skupnosti. Jasno je in to kaže predvsem Katjin primer, da so v krogu tisti, ki so odraščali v varnem slovenskem družinskem in slovensko-družbenem zavetju. To velja – tako kažejo prvi intervjuji – tudi za mladostnike, ki so še v slovenskih šolah in kulturnih društvih. Distanciranost, ambivalentnost in konflikte pripadanja, ki pa nikakor ne pomenijo odpovedi svojim slovenskim koreninam, sem pogosto našla pri mladostnikih, ki izhajajo iz mešanih zakonov, živijo na obrobju ali v nemško govorečem okolju, imajo prelome v biografijah, niso vključeni v slovenske strukture, so na katerikoli način izločeni iz "slovenskih klik", ipd. Priostreno bi te primere lahko interpretirali tudi tako: Slovenke in Slovenci na dvojezičnem Koroškem nimajo samo enega "sovražnika"²⁰ zunaj, temveč se bodo morali v večji meri posvečati tudi svoji lastni odgovornosti za odtujevanje mladih.

• • •

20 Npr. BZÖ, ki se bori proti dvojezičnim topografskim napisom, ali pa tisti del večinskega naroda, ki so mu Slovenke in Slovenci še vedno trn v peti. Dejstvo je in to so pokazale tudi biografske zgodbe, da je v koroškem vsakdanu še vedno najti strukturalno nasilje, kot so zmerjanje in zasramovanje ter "kaznujoči" pogledi.

Tabela 1: Izbrani primeri etnične identifikacije mladih pripadnikov slovenske narodne skupnosti na južnem Koroškem, interpretacija prvih treh stavkov v kontekstu življenjske zgodbe²¹ (Štefka Vavti 2009)

Intervju 1	Intervju 2	Intervju 3	Intervju 4
Vedeti, da se ima en izvor ... da je človek nekaj posebnega ...	Eh ... biti Slovenka, ali mh, ali slovenski jezik, da znam ta jezik vedno najprej povežem z družino ... mh ...	Naja ... v bistvu se sam sploh ne vidim kot Slovenec (poudarjeno) ... tudi ne ... kot Korošec ali Avstrijc...temveč kot oseba, ki ima ... avstrijsko državljanstvo, ki govori slovensko in nemško ... angleško in špansko tudi	Aha, hm ... težko vprašanje ... hhh ... eh ... jaz ne bi rekla, če bi me kdo vprašal, odkod sem in to, jaz ne bi rekla, da sem Slovenka
to se pravi, da ni en 0815 koroški prebivalec ...	je to bil prvi pač, ali tam sem se naučila jezika ...	tako da se v bistvu ... kar se moje identitete tiče, ne na narod ... oziram ... ne ... neka taka stvar ...	...Jaz se že počutim kot Slovenka, zato, ker se pogovarjam ... z mojim otrokom.. in v družini tud` ... ampak ...
iz mojega nazora je 'človek' (nemško: <i>man</i>) nekaj posebnega, da ima nekdo druge stvari v glavi, posebej politika in tako ... (v nemščini oblika <i>man</i> - distanciranje)	tam sem se naučila govorit` slovensko in ... eh ...	Istočasno pa je že tako, da eh, sem po ... v teku, ko sem živel na Koroškem ... jaz zdaj živim ... že pet let izven Koroške ... eh ... ja v bistvu je to že vedno bilo ... omniprezentno ... da si Slovenec ...	jaz se sploh s temi stvarmi nisem bavila, da bi mislila ... jaz vem ... da sem iz manjšine, in daaaa ... nekako sem ponosna na to, ampak meni se zdi ... eh ... ja, also težko, ja-jaz vem, da sem ja ... ne-ne-ne ... zame je zelo težko vprašanje
Tema: Izvor; se distancira od drugih Korošcev in od Slovencev – Konflikt in dilema glede pripadanja sta pogosto formulirana v različnih življenjskih kontekstih; ima občutek nepripadanja, je "zunaj" in pripadnik neke mladinske scene, kjer etničnost ne igra nobene vloge.	Družina kot navezna točka. Tema: Zakoreninjenost in zasidranost ; je tesno povezana s slovensko narodno skupnostjo, kulturo, ipd. Se vidi "v krogu", pripadanje in etničnost pozitivno obravnava, deloma se omejuje od nemško govorečih.	Tema: Distanciranost in ambivalentnost ; se ne želi prištevat k neki "narodnosti". Tematizira in izpostavi manjkajoči dialekt, kajti to je občutil kot bariero v kontaktu s starimi starši.	Tema: Teža in ambivalentnost ; se ne počuti "v krogu", temveč "na robu" in to vedno znova tematizira, ambivalentna drža teče kot rdeča nit skozi življenjsko zgodbo.

21 Pri tem se opiram na Nohla (2008: 53 in nasl.). Sicer pa so to odgovori na dodatno vprašanje "Kaj ti pomeni, biti Slovenec / Slovenka". To vprašanje je Jurić Pahor (2000) uporabljala kot vstopno vprašanje.

VIRI IN LITERATURA:

- Alheit, Peter in Bettina Dausien (2000) "Die biographische Konstruktion der Wirklichkeit: Überlegungen zur Biographizität des Sozialen." V Erika M. Hoerning (ur.) *Biographische Sozialisation* Stuttgart: Lucius & Lucius: 257–283.
- Barth, Frederic (1969) *Ethnic Groups and Boundaries: The Social Organization of Cultural Difference*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Beck, Ulrich (2000) *What is globalization?* Cambridge: Polity Press.
- Beck, Ulrich (1986) *Risikogesellschaft: Auf dem Weg in eine andere Moderne*. Frankfurt/Main: Suhrkamp.
- Boeckmann, Klaus, Karl Brunner idr. (1988) *Zweisprachigkeit und Identität*. Celovec: Drava.
- Bohnsack, Ralf (2001) "Dokumentarische Methode: Theorie und Praxis wissenssoziologischer Interpretation." V Th. Hug (ur.) *Wie kommt Wissenschaft zu Wissen?* Bd. 3. Opladen: Baltmannsweiler: 326–345.
- Brubaker, Rogers in Frederick Cooper (2000) "Beyond 'identity'." *Theory and Society* 29, Kluwer Academic Publishers: 1–47.
- Cloos, Peter in Werner Thole, ur. (2006) *Ethnografische Zugänge: Professions- und adressatInnenbezogene Forschung im Kontext von Pädagogik*. Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften.
- De Swaan, Abraham (2002) *Words of the World: The Global Language System*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Eriksen, Thomas Hylland (1993) *Ethnicity and Nationalism: Anthropological Perspectives*. London: Pluto.
- Erikson, Erik H. (1981) *Identität und Lebenszyklus*. Frankfurt/Main: Suhrkamp.
- Erdheim, Mario (1984) *Die gesellschaftliche Produktion von Unbewußtheit: eine Einführung in den ethnopschoanalytischen Prozeß*. Frankfurt am Main: Suhrkamp
- Fuchs-Heinritz, Werner (2005) *Biographische Forschung: Eine Einführung in Praxis und Methoden*. Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften.
- Frey, Hans-Peter in Karl Haußer (1987) "Entwicklungslinien sozialwissenschaftlicher Identitätsforschung." V Frey & Haußer (ur.) *Identität: Entwicklungen psychologischer und soziologischer Forschung*. Stuttgart: Enke: 3–26.

- Gans, Herbert (1979) "Symbolic ethnicity: The future of ethnic groups and cultures in America." V Herbert Gans idr. *On the Making of Americans: Essays in honor of David Riesman*. University of Pennsylvania Press: 193–220.
- Gergen, Kenneth J. (1996) *Das übersättigte Selbst: Identitätsprobleme im heutigen Leben*. Heidelberg: Auer.
- Giddens, Anthony (1995) *The Consequences of Modernity*. London: Polity Press.
- Glaser, Barney in Anselm Strauss (1979) "Die Entdeckung gegenstandsbezogener Theorie: Eine Grundstrategie qualitativer Sozialforschung." V Christel Hopf & Elmar Weingarten (ur.) *Qualitative Sozialforschung*. Stuttgart: 91–111.
- Glaser, Barney G. (2001) *The grounded theory perspective: Conceptualization contrasted with description*. Mill Valley, CA: Sociology Press.
- Goffman, Erving (1975) *Stigma: Über Techniken der Bewältigung beschädigter Identität*. Frankfurt/Main: Suhrkamp.
- Goffman, Erving (2008) *Stigma: zapiski o upravljanju poškodovane identitete*. Maribor: Aristej.
- Guggenberger, Helmut, Wolfgang Holzinger idr. (1994) *Bericht zur Studie Ethnische Identitätsbildung in der slowenischen Minderheit Kärntens*. Celovec: vezan manuskript.
- Hall, Stuart in Paul Du Gay, ur. (1996) *Questions of Cultural Identity*. London: Sage.
- Helsper, Werner (1983) "Identität in der ‚Nicht-Identität‘? Immer anders? Immer neu?" V Wilfried Breyvogel (ur.) *Autonomie und Widerstand: Zur Theorie und Geschichte des Jugendprotestes*. Essen: Rigodon Verlag: 85–97.
- Hurrelmann, Klaus (2007) *Lebensphase Jugend: eine Einführung in die sozialwissenschaftliche Jugendforschung: Grundlagentexte Soziologie*. Weinheim/München: Juventa.
- Jösting, Sabine (2005) *Jugendfreundschaften: zur Konstruktion von Männlichkeit in der Adoleszenz*. Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften.
- Jurić Pahor, Marija (2000) *Narod, identiteta, spol*. Knjižna zbirka Smeri. Trst: ZTT EST.
- Južnič, Stane (1993) *Identiteta*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Keupp, Heiner (1998) "Diskursarena Identität: Lernprozesse in der Identitätsforschung." V Renate Höfer in Heiner Keupp (ur.) *Identitätsarbeit*

heute: Klassische und aktuelle Perspektiven der Identitätsforschung. Frankfurt/Main: Suhrkamp: 11–39.

- Malle, Augustin in Valentin Sima (1996) "Etnische Homogenisierung durch Absiedlung von Eliten (am Beispiel der Kärntner Slowenen im Nationalsozialismus)." V Rudolf Ardel in Christian Gerbel (ur.) *Österreichischer Zeitgeschichtetag 1995.* Innsbruck in Dunaj: 502–509.
- Marcia, James E. (1993) "The ego identity status approach to ego identity." V James Marcia, A. S. Waterman idr. (ur.) *Ego identity: A handbook for psychosocial research.* New York: Springer: 3–21.
- Mead, George H. (1980) *Gesammelte Aufsätze.* V: Hans Joas (ur.) Bd. 1. Frankfurt/Main: Suhrkamp.
- Merkač, Franc (1983) "Zavest slovenskih mladostnikov o svetu, v katerem živijo in identiteti narodne skupnosti." *Mladje 50,* Celovec: Drava: 84–92.
- Merkač, Franc (1986) *Lebenswelten slowenischer Jugendlicher: Volksgruppenidentitätsfindung – Emanzipation in Kärnten.* Celovec: Avtonomna delavnica.
- Miheljak, Vlado, ur. (2002) *Mladina 2000: Slovenska mladina na prehodu v tretje tisočletje.* Maribor: Aristej.
- Moritsch, Andreas in Tina Bahovec, ur. (2000). *Die Kärntner Slowenen 1900–2000. Bilanz des 20. Jahrhunderts.* Celovec, Ljubljana in Dunaj: Mohorjeva.
- Nastran Ule, Mirjana (2000) *Sodobne identitete: v vrtincu diskurzov.* Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Nečak Lük, Albina, Boris Jesih idr., ur. (2002) *Medetnični odnosi v slovenskem etničnem prostoru III: občina Železna Kapla-Bela.* Ljubljana: Institut za narodnostna vprašanja.
- Nohl, Arnd-Michael (2008) *Interview und dokumentarische Methode: Anleitungen für die Forschungspraxis* (2. nakl.). Wiesbaden: VS-Verlag für Sozialwissenschaften.
- Poljšak Škraban, Olga (2004) *Obdobje adolescence in razvoj identitete: izbrane teme.* Ljubljana: Pedagoška fakulteta.
- Priestly, Tom in Roxandra Comanaru (2009) "'Identity' among the minority Slovenes of Carinthia, Austria." *Razprave in gradivo* 58: 6–23.
- Reiterer, Albert F. (2000) "Lebenswelt Muttersprache: das Slowenische und seine heutige Wahrnehmung – ein Bericht." *Kärntner Jahrbuch für Politik 2000:* 340–362.

- Rosenthal, Gabriele (1995) *Erlebte und erzählte Lebensgeschichte: Gestalt und Struktur biographischer Selbstbeschreibungen*. Frankfurt/Main in New York: Campus.
- Schulze, Heidrun (2006) *Migrieren – Arbeiten – Krankwerden: Eine biographietheoretische Untersuchung*. Bielefeld: transcript.
- Schütze, Fritz (1983) "Biographieforschung und narratives Interview." *Neue Praxis* 3: 283–293.
- Straub, Jürgen (2000) "Biographische Sozialisation und narrative Kompetenz: zu einigen Voraussetzungen lebensgeschichtlichen Denkens." V Erika Hoerning (ur.) *Biographische Sozialisation*. Stuttgart: Enke Verlag: 137–163.
- Ule, Mirjana (2009) Intervju. *Mladina* 26 (3. julij): 32–36.
- Ule, Mirjana, Tanja Renner idr. (2000) *Socialna ranljivost mladih*. Ljubljana: Aristej.
- Vavti, Stefanie (2005) "Wir sind Kanaltaler!": Regionale und lokale Identitäten im viersprachigen Valcanale in Italien [67 Absätze]. *Forum Qualitative Sozialforschung / Forum: Qualitative Social Research* [On-line Journal], 7(1), Art. 34
(<http://www.qualitative-research.net/fqs-texte/1-06/06-1-34-d.htm>, 15. 2. 2007).
- Vavti, Stefanie (2009) "Wir haben alles in uns ..." *Identifikationen in der Sprachenvielfalt. Fallbeispiele aus Südkärnten (Österreich) und dem Kanaltal (Italien)*. Frankfurt/Main: Peter Lang Verlag der Wissenschaften.
- Wodak, Ruth, Rudolf de Cillia idr. (1998) *Zur diskursiven Konstruktion nationaler Identität*. Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Zavratnik Zimic, Simona (1998) *Pogovori s koroškimi Slovenci: o etnični identiteti, slovenščini, dvojezični vzgoji in samopodobi*. Celovec, Ljubljana in Dunaj: Mohorjeva založba.
- Zupančič, Jernej (2007) "Sodobni socialni in etnični procesi med koroškimi Slovenci." *Razprave in gradivo* 53–54: 140–161.

NASELJEVANJE IN PROSTORSKI RAZVOJ SLOVENSКИH NASELBIN V PUEBLU V KOLORADU

SETTLING AND SPATIAL DEVELOPMENT OF SLOVENE SETTLEMENTS IN THE CITY OF PUEBLO, COLORADO

Pueblo in southern Colorado represents one of the many cities in American West which owes its development to the development of railroads and roads and industries. Fast development of industry, especially after 1880 caused mass immigration, especially from Italy and Austria-Hungary. Number of inhabitants of Pueblo grew fast, from 3,217 in 1880 to 45,444 in 1910. The percentage of foreign born and their children in the city grew to 41.13% in 1910.

According to the U.S. census data of 1910 there lived in Pueblo approximately 2,400 immigrants and their children with Slovene mother tongue. Most of them were from Dolenjska, Bela krajina and Notranjska. They settled in southeastern part of the city, in Grove and Bessemer in the Ward 6. They represented in the Precinct 2 more than half of all population, in Precinct 3 more than one quarter of all population. In the beginning of the 20th century in Pueblo the largest Slovene settlement in the U.S. West developed. Slovenes are still present in Pueblo today.

»Americans« and older immigrants called Slovene immigrants »Bojons«. In the beginning of the 20th century it meant an offensive word; in the beginning of the 21st century it is used as a compliment when the others in Pueblo with this word describe inhabitants of Slovene ancestry as well as the other people from South Slavic lands.

Keywords: Slovene emigration, Immigrants, USA, Structure of population according to the mother tongue, Census of population, Bojons

Pueblo v južnem Koloradu je eno od mnogih mest na ameriškem zahodu, katerega razcvet sta spodbudila razvoj prometnega omrežja in industrije. Razvoj industrije je po letu 1880 izzval množično priseljevanje, zlasti iz Italije in Avstro-Ogrske. Število prebivalcev je hitro naraščalo, od 3.217 leta 1880 na 45.444 leta 1910. Delež zunanaj ZDA rojenih priseljencev in njihovih potomcev v mestu se je do leta 1910 povzpел na 41,13 odstotka.

Po podatkih popisa je leta 1910 v Pueblu živele okoli 2.400 priseljencev in njihovih potomcev slovenskim maternim jezikom. Večina se jih je priselila iz Dolenjske, Bele krajine in Notranjske in se naselila v jugovzhodnem delu mesta, v Grovu in Bessemerju v šesti mestni četrti. Tam so v drugem precinctu (najnižji števni enoti) sestavljali skoraj polovico vsega prebivalstva, v tretjem precinctu pa dobro četrtino. V Pueblu se je tako v začetku 20. stoletja razvila največja slovenska naselbina na ameriškem zahodu, v kateri se je prisotnost Slovencev obdržala vse do današnjih dni.

»Američani« in starejši priseljenci so slovenske priseljence imenovali »Bojons«. V začetku stoletja je ta izraz pomenil žaljivko, v 21. stoletju pa ga prebivalci drugih narodnosti v Pueblu uporabljajo kot kompliment, ko z njim označujejo prebivalce slovenskega porekla pa tudi drugih porekel prebivalstva, ki je izhajalo iz južnoslovanskih pokrajin.

Ključne besede: slovensko izseljenstvo, priseljenci, ZDA, struktura prebivalstva po maternem jeziku, popis prebivalstva, Bojoni

UVOD

Evropsko prebivalstvo se je v Ameriko selilo vse od njenega odkritja. Najintenzivnejšim procesom izseljevanja je mogoče slediti od industrijske revolucije oziroma od prehoda iz 18. v 19. stoletje. Prvi so se začeli v večjem številu izseljevati prebivalci iz industrijsko razvite Velike Britanije ter z irskega otoka, ki so jih prizadele številne lakote. Vse do zadnje četrtine 18. stoletja so se glavnem naseljevali v trinajstih kolonijah oziroma na območju med atlantsko obalo in gorovjem Alegenij. Po vojni za neodvisnost ameriških kolonij, ki se je 2. septembra 1783 končala s pariškim mirom, se je ozemlje ZDA na zahodu razširilo do reke Misisipi. Začelo se je obdobje osvajanja "Divjega zahoda", ko so se 'meje' (*frontiers*) evropske poselitve pomikale vedno bolj v notranjost kontinenta. Do leta 1853 je vlada ZDA z odkupom ali v vojnah s staroselskim prebivalstvom združila vse ozemlje med atlantsko obalo na vzhodu in pacifiško na zahodu. V tem obdobju so se v večjem številu v ZDA priseljevali tudi prebivalci iz nemških dežel in Skandinavije (Olson 1994). S teh tako imenovanih "starih" območij izseljevanja se je v proces selitve v glavnem vključevalo le delavstvo.

Gradnja prve transkontinentalne železnice leta 1869 je močno pospešila kolonizacijo ameriškega zahoda. Razvoj prometne infrastrukture je kmalu spodbudil hitro rast mest na zahodu, ki so potrebovala na tisoče novih delavcev. Ker teh v ZDA ni bilo mogoče dobiti v zadostnem številu, so lastniki industrijskih obratov začeli vabiti nove priseljence iz Evrope. Po letu 1880 se je žarišče evropskega izseljevanja preko srednje Evrope oziroma dežel avstrijskega dela Avstro-Ogrske postopoma premikalo proti južni in vzhodni Evropi, v dežele ogrskega dela Avstro-Ogrske, Italijo, Španijo, Rusijo, Poljsko, itd. (Portes in Rumbaut 1991: 29–32). Med izseljenci z "novih" območij izseljevanja, med katera je sodilo tudi slovensko etnično ozemlje, je prevladovalo kmečko prebivalstvo.

Slovenci so se relativno zgodaj vključili v selitvena gibanja moderne dobe. Tako so v ZDA že ob popisu leta 1910 našli 183.431 priseljencev in njihovih potomcev s slovenskim maternim jezikom (13th U.S. Census of Population 1910, 1913: 960–1052). V izseljevanje jih je poleg slabega gospodarskega in političnega položaja v domovini prisilil tudi visok naravni prirastek prebivalstva v fazi demografske tranzicije, ki je bil posledica izboljšanja življenjskih razmer v drugi polovici 19. stoletja.

Do leta 1910 se je okrog 6.000 Slovencev naselilo tudi v Koloradu. V glavnem so bili to kmetje z agrarno prenaseljenega slovenskega podeželja in prebivalci nekdanjih manjših fužinarskih ter železarskih krajev na Dolenjskem in Notranjskem, ki so v zadnjih dveh desetletjih 19. stoletja skoraj vsi propadli. K izseljevanju so precej pripomogli tudi članki o dobro plačanem delu v Koloradu v slovenskih

časopisih, ki so izhajali na slovenskem etničnem ozemlju.¹ Slovenski priseljenci so tako na prelomu iz 19. v 20. stoletje v Pueblu ustvarili najpomembnejšo slovensko naselbino na ameriškem Zahodu.

RAZVOJ PREBIVALSTVA V MESTU PUEBLO DO LETA 1910

Mesto Pueblo je bilo od konca ameriške državljanske vojne (1861–65) pravi magnet za priseljence. To potrjujejo že rezultati popisa prebivalstva iz leta 1870 glede na "državo rojstva zunaj ZDA rojenega priseljenega prebivalstva". Čeprav je Pueblo takrat slovel le kot trgovsko središče, ki je nudilo oskrbo iskalcem zlata in srebra v Skalnem gorovju, so v mestu živeli 203 "belopolti" priseljenci, večinoma z britanskega otočja in iz Nemčije (West Dodds 1994: 43). Do leta 1880 je število prebivalcev naraslo na 3.217, Pueblo pa je bil že četrto največje mesto v Koloradu. Več prebivalcev so tedaj našeli le v Denverju (35.629), Leadvillu (14.820) in Colorado Springsu (4.226) (Noel, Mahoney in Stevens 1993). Priseljenci oziroma osebe, rojene v tujini, so sestavljale več kot četrtno vsega prebivalstva Puebla, skupaj z Afro-Američani (141) in 325 osebami, rojenimi v Novi Mehiki, ki so bili v glavnem potomci Mehičanov, pa kar 41,5 odstotka vsega prebivalstva (West Dodds 1994: 49).

Z gradnjo novih železniških prog je postal Pueblo pomembno prometno križišče. Ugodne prometne povezave in bogata rudna nahajališča v bližnji okolici in v Skalnem gorovju so spodbudili hiter razvoj industrije. Številne priseljence različnih narodnosti in jezikov z vsega sveta so privabljale zlasti velike železarne in jeklarne. Med temi je bila najbolj znana jeklarna Minnequa Steel Work, ki je bila v lasti Rockefellerjeve Colorado Fuel and Iron Co. (Fry 2000; Zaitz 1934: 136–137). Tudi premogovniki in rudniki železove rude v bližnji okolici so nudili številne možnosti za zaposlitev. Prebivalstvo v "zahodnem Pittsburghu", kakor so Pueblo poimenovali zaradi razvitega železarstva, je hitro naraščalo in že leta 1900 je bil z 28.157 prebivalci drugo največje mesto v Koloradu. Število v tujini rojenih oseb se je od leta 1890 povečalo za skoraj šest in pol krat in so sestavljale skoraj petino prebivalstva mesta. Poleg "belopoltih" priseljencev iz tujine je leta 1900 v Pueblu živelo še 358 Afro-Američanov in 206 priseljencev iz Nove Mehike, v glavnem potomcev Mehičanov (Noel, Mahoney in Stevens 1993; West Dodds 1994: 50).

1 Prim. (1900) "Glas iz Amerike". *Slovenski narod* 33(135) (15. junij): 1.

Tabela 1: Zunaj ZDA rojeni belopoltni priseljeni prebivalci Puebla v letih 1870, 1880, 1885 in 1900

Država rojstva	Število oseb, rojenih zunaj ZDA			
	1870	1880	1885	1900
Anglija	21	124	314	466
Avstralija	-	-	-	7
Avstrija	1	7	25	1.282
Belgija	-	-	4	2
Brazilija	-	-	1	-
Češka	1	-	39	46
Danska	1	7	18	73
Finska	-	-	8	13
Francija	5	27	56	71
Indija	-	-	2	-
Irska	38	202	634	518
Italija	-	5	120	761
Kanada	31	118	232	432
Kitajska	-	7	48	48
Kuba	-	1	-	-
Luksemburg	-	-	1	-
Mehika	10	33	25	28
Nemčija	62 ¹⁾	221 ²⁾	502 ³⁾	746
Nizozemska	-	1	4	11
Norveška	-	3	33	56
Ogrska	-	-	24	98
Perzija	-	-	1	-
Poljska	8	1	9	71
Rusija	3	17	6	59
Škotska	11	39	78	136
Španija	-	1	-	-
Švedska	1	28	135	478
Švica	10	6	24	54
Wales	-	19	94	100
Zahodna Indija	-	1	2	2
Azija	-	1	-	13
Sred. Amerika	-	-	-	5
Južna Amerika	-	-	-	3
Skupaj	203	869	2.439	5.579

Opomba: ¹⁾ Seštevek števila priseljencev iz Bavarske (15), Prusije (24), Hessna (5), Badna (5), Hannovera (4), Darmstadta (3), Württenberga (5) in Saške (1); ²⁾ Seštevek števila priseljencev iz Bavarske (23), Prusije (116), Badna (29), Hannovera (2), Darmstadta (2), Württenberga (13), Holsteina (2), Saške (2), Vestfalije (1), Hamburga (1), Kassla (1) in Nemčije (29); ³⁾ Seštevek števila priseljencev iz Nemčije (480), Prusije (20), Badna (1) in Bavarske (1).

Vir: West Dodds: They All Came to Pueblo ..., 43: 49-50.

Ob tem je treba omeniti, da je Statistični urad (*Bureau of the Census*) zbiral podatke o državi rojstva priseljencev, rojenih zunaj ZDA, že od srede 19. stoletja. Podatki o priseljenicah v Pueblu za leta 1870, 1880, 1885 in 1900 razkrivajo mnoge posebnosti. Da je Statistični urad za nemške priseljence kot državo rojstva do leta 1895 upošteval številne državne tvorbe (glej opombo pod Tabelo 1), ki so se združile v Nemčijo šele leta 1871, niti ni bilo tako presenetljivo (West Dodds 1994: 43, 49–50). Bolj zanimivo je bilo, da se je že od leta 1860 v ameriških statistikah kot “država” rojstva pojavljala Poljska, ki je bila do leta 1918 razdeljena med Nemčijo, Avstro-Ogrsko in Rusijo, od leta 1870 pa tudi Češka, ki je bila do leta 1918 del Avstro-Ogrske. Pri tem so Poljsko kot “državo” rojstva upoštevali le za tiste osebe iz Rusije, avstrijskega dela Avstro-Ogrske in Nemčije (oziroma Prusije), ki so znale govoriti poljsko. Podobno so tudi Češko kot “državo” rojstva upoštevali le za osebe, katerih materni jezik je bila češčina. To pa pomeni, da so Poljsko in Češko kot “državi” rojstva dejansko ugotavljali posredno, na podlagi maternega jezika priseljencev. Ameriški statistiki so ločevali tudi priseljence iz Avstrije in Ogrske. Avstrija se je kot “država” rojstva priseljencev v ameriški statistiki prvič pojavila leta 1850, Ogrska pa šele leta 1870 (Klemenčič 1987: 19). Podobnih izjem je bilo še nekaj. Tako se na primer med podatki za zunaj ZDA rojene priseljene prebivalce Puebla kot “država” rojstva navajajo nekatere kanadske province (na primer New Brunswick in Nova Škotska) ali pa otok Man, ki je bil v obdobju omenjenih popisov sestavni del Združenega kraljestva Velike Britanije in Irske (West Dodds 1994: 43, 49–50).

Ker iz podatkov za zunaj ZDA rojene priseljence ni bilo mogoče ugotoviti etničnega porekla tistih priseljencev in njihovih potomcev, ki jih niso mogli identificirati glede na državo rojstva (npr. Jude ali narode iz Avstro-Ogrske, Rusije, Nemčije, itd.), je bilo pri popisu leta 1910 dodano še vprašanje o maternem jeziku. Čeprav naj bi s tem vprašanjem poskušali natančneje ugotoviti številčno stanje neangleško govorečega prebivalstva (Anderson 1988: 124; Holt 1929: 54–61), je bilo to v popis uvrščeno šele naknadno. Po poročanju slovenskih časopisov, ki so izhajali v ZDA, so k temu pripomogli protesti priseljencev nekaterih slovanskih narodov, zlasti Čehov, Hrvatov, Slovencev in Slovakov, ki se niso hoteli popisati kot *Austrians* ('Avstrijci') oziroma *Hungarians* ('Madžari').²

Podatki popisa iz leta 1910 so razkrili, da se je število prebivalcev v Pueblu od leta 1900 povečalo za skoraj 17.000 – na več kot 45.000.³ Dobro petino, okrog 3.300

2 (1910) “Popis ljudstva po narodnosti.” *Amerikanski Slovenec* 19(15) (18. marec): 1.

3 Za analizo podatkov popisa prebivalcev leta 1910 za okraj Pueblo (Pueblo County) so bili uporabljeni izvorni pramateriali oziroma popisnice na mikrofilmu: *13th Census 1910: Colorado. Vol. 34: Pueblo 1–216*. Photographed in Micro-Film Lab. Bureau of Census. March. #101; *13th Census 1910: Colorado. Vol. 35: Pueblo 1–185*. Photographed in Micro-Film Lab. Bureau of Census. March. #101; *13th Census 1910: Colorado. Vol. 36: Pueblo 1–173*. Photographed in Micro-Film Lab. Bureau of Census. March. #101.

oseb, so k hitri rasti prispevali tudi novi priseljenci iz Evrope, od koder je še vedno prihajalo devet desetin priseljencev. Priseljenci iz Evrope so ob popisu leta 1910 predstavljali 17,82 odstotka vsega prebivalstva v Pueblu, priseljenci iz neevropskih držav pa le 1,8 odstotka, oziroma 9,15 odstotka vseh oseb, ki so bile rojene zunaj ZDA. Omeniti pa je treba, da je bilo tudi med to desetino priseljencev precej pripadnikov evropskih narodov. V glavnem so se priselili iz nekdanjih kolonij, kot na primer Angleži in Francozi iz Kanade, Španci iz Mehike, itd.

Tabela 2: Spremembe v številu iz tujine priseljenega belopoltega prebivalstva v mestu Pueblo med letoma 1900 in 1910 glede na državo rojstva

Država rojstva	Rojeni zunaj ZDA		Spremembe 1900-1910	
	1900	1910	v štev.	v %
EVROPA	5.041	8.099	3.058	+60,66
Anglija	466	470	4	+0,86
Avstrija	1.328	2.408	1.080	+81,33
Belgija	2	4	2	+200,00
Bolgarija	--	10	10	--
Ciper	--	6	6	--
Črna gora	--	7	7	--
Danska	73	71	- 2	-2,74
Finska	13	21	8	+61,53
Francija	71	67	- 4	-5,63
Grčija	--	330	330	--
Irška	518	512	- 6	-1,16
Italija	761	1.586	825	+108,41
Luksemburg	--	1	1	--
Nemčija	746	759	13	+1,74
Nizozemska	11	20	9	+81,81
Norveška	56	37	- 19	-33,93
Ogrska	98	350	252	+257,14
Portugalska	--	1	1	--
Poljska	71	19	- 52	-73,23
Romunija	--	7	7	--
Rusija	59	498	439	+744,07
Srbija	--	17	17	--
Škotska	136	152	16	+11,76
Španija	--	51	51	--
Švedska	478	448	- 30	-6,28
Švica	54	52	- 2	-3,71
Turčija	--	67	67	--
Wales	100	127	27	+27,00
Država neznana	--	1	1	--
AFRIKA	--	1	1	--
Država neznana	--	1	1	--
OCEANIJA	7	2	- 5	-71,43
Avstralija	7	2	- 5	-71,43
AZIJA	63	227	164	+260,31
Japonska	--	167	167	--
Kitajska	48	41	- 7	-14,58
Saudova Arabija	--	5	5	--
Sirija	11	11	0	0,00
Transjordanija	--	3	3	--
Zahodna Indija	2	--	- 2	--
Država neznana	13	--	- 13	--
LAT. AMERIKA	36	203	167	+463,88
Brazilijska	--	1	1	--
Kuba	--	1	1	--
Mehika	28	201	173	+617,86
Srednja Amerika	5	--	- 5	--
Južna Amerika	3	--	- 3	--
SEV. AMERIKA	432	383	- 49	- 11,34
Kanada	432	383	- 49	--
Skupaj	5.579	8.915	3.336	+ 59,80

Vira: West Dodds, Joanne (1994) They All Came to Pueblo: A Social History. Virginia Beach: The Donning Company: 50; 13th Census 1910 - Colorado.

V obdobju 1900–1910 se je v Pueblu najbolj povečalo število priseljencev iz “Avstrije” (avstrijskega dela Avstro-Ogrske), Italije, Grčije, Ogrske (ogrskega dela Avstro-Ogrske) in Rusije oziroma s tako imenovanih “novih” območij izseljevanja v Evropi. Precej se je povečalo tudi število priseljenih iz Japonske in Mehike. Na drugi strani pa je priseljevanje v Pueblo s tako imenovanih “starih” območij izseljevanja v Evropi (Anglija, Irska, Nemčija, skandinavske dežele) skoraj zamrlo. Tako je leta 1910 živelo v mestu celo manj pripadnikov irske, norveške in švedske priseljske skupnosti kot leta 1900. Prav tako se je v enakem obdobju znižalo tudi število priseljenih iz Kanade.

Ob takšnem trendu priseljevanja iz tujine niti ni presenetljivo, da je leta 1910 živelo v Pueblu že skoraj enkrat več priseljencev z “novih” območij izseljevanja v Evropi kot priseljencev s “starih” območij izseljevanja. Samo za primerjavo: ob popisu leta 1900 so priseljenci s “starih” območij izseljevanja za malenkost še presegali število priseljenih z “novih” območij.

Ob analizi podatkov popisa prebivalstva iz leta 1910 je treba opozoriti še na zanimivost, da je bila v izvirnih popisnih podatkih Makedonija zapisana kot država rojstva priseljencev z makedonskim maternim jezikom. Seveda makedonska državna tvorba tedaj ni obstajala. Makedonsko etnično ozemlje je bilo do balkanskih vojn (1912 in 1913) del turškega cesarstva, nato pa je bilo po umiku turškega cesarstva na ozko območje ob Bosporju in Dardanelah razdeljeno med tedanje neodvisne države Srbijo, Bolgarijo in Grčijo. Seveda so uradniki Statističnega urada pri poznejši objavi omenjenih podatkov upoštevali za osebe, ki so ob popisu navedle za svoj materni jezik makedonščino, kot državo rojstva “Turčijo”.

STRUKTURA PREBIVALSTVA PO MATERNEM JEZIKU V MESTU PUEBLO LETA 1910

Zaradi množičnega priseljevanja, zlasti iz Evrope, kažejo podatki popisa iz leta 1910 za mesto Pueblo zelo raznoliko strukturo prebivalstva glede na materni jezik in državo rojstva. Priseljenci, ki so v času popisa leta 1910 živeli v Pueblu, so se priselili iz 39 držav z vseh celin. Ker so se iz nekaterih evropskih večnacionalnih držav (zlasti iz Avstro-Ogrske in Rusije pa tudi Nemčije) množično izseljevali pripadniki manjšinskih narodov in narodnih manjšin, ni presenetljivo, da so prebivalci Puebla ob ljudskem štetju leta 1910 v rubriki “materni jezik” navedli 45 različnih jezikov: med njimi sta bila tudi “slovenski” in “kranjski”. Ob tem so tako “zaznali” nekatere druge (jezikovne) skupine priseljenega prebivalstva, in sicer pripadnike narodov, ki v začetku 20. stoletja niso imeli lastnih nacionalnih držav in jih vprašanje po državi rojstva ne bi razkrilo.

Tabela 3: Prebivalstvo okraja Pueblo leta 1910 glede na materni jezik in državo rojstva

Materni jezik	Država rojstva	G1	G2	G1+G2		Skupaj	
				Število	%	Število	%
ANGLEŠKI	Anglija	470	1.013	1.483	3,26	3.905	8,59
	Avstralija	2	1	3	0,01		
	Irska	267	890	1.157	2,54		
	Kanada	349	491	840	1,85		
	Škotska	93	211	304	0,67		
	Wales	30	88	118	0,26		
ARABSKI	Saud. Arabija	5	-	5	0,01	10	0,02
	Transjordanija	3	2	5	0,01		
ARMENSKI	Rusija	8	-	8	0,02	8	0,02
AVSTRIJSKI	Avstrija	35	45	80	0,18	80	0,18
BELORUSKI	Rusija	34	-	34	0,07	34	0,07
BOLGARSKI	Bolgarija	10	4	14	0,03	14	0,03
CIPRSKI	Ciper	6	1	7	0,02	7	0,02
ČEŠKI	Avstrija	55	48	103	0,23	104	0,23
	Nemčija	-	1	1	0,00		
ČRNOGORSKI	Črna gora	5	-	5	0,01	5	0,01
DALMATINSKI	Avstrija	67	5	72	0,16	72	0,16
DANSKI	Danska	71	57	128	0,28	132	0,29
	Nemčija	2	2	4	0,01		
FINSKI	Finska	13	10	23	0,05	42	0,09
	Rusija	19	-	19	0,04		
FRANCOSKI	Afrika	1	-	1	0,00	324	0,71
	Belgija	2	2	4	0,01		
	Francija	67	144	211	0,47		
	Kanada	34	49	83	0,18		
	Luksemburg	1	-	1	0,00		
	Nemčija	1	1	2	0,00		
	Švica	10	12	22	0,05		
GELSKI	Škotska	5	6	11	0,02	11	0,02
GRŠKI	Grčija	330	1	331	0,73	369	0,81
	Turčija	38	-	38	0,08		
HEBREJSKI	Rusija	6	-	6	0,01	6	0,01
HOLANDSKI	Belgija	1	-	1	0,00	56	0,12
	Nizozemska	20	35	55	0,12		
HRVAŠKI	Avstrija	247	78	325	0,72	402	0,89
	Ogrska	54	23	77	0,17		
IRSKI	Irska	245	668	913	2,01	913	2,01
ITALIJANSKI	Avstrija	4	2	6	0,01	2.683	5,90
	Brazilija	1	-	1	0,00		
	Italija	1.586	1089	2.675	5,89		
	Švica	1	-	1	0,00		
JAPONSKI	Japonska	167	3	170	0,38	170	0,38
KITAJSKI	Kitajska	41	-	41	0,09	41	0,09
KRANJSKI	Avstrija	7	15	22	0,05	22	0,05
LITAVSKI	Nemčija	2	4	6	0,01	10	0,02
	Rusija	2	2	4	0,01		
MADŽARSKI	Avstrija	17	17	34	0,07	183	0,40
	Ogrska	89	60	149	0,33		
MAKEDONSKI	Makedonija	29	-	29	0,06	29	0,06
MALORUSKI	Avstrija	2	-	2	0,00	21	0,04
	Rusija	16	3	19	0,04		
MORAVSKI	Avstrija	2	8	10	0,02	10	0,02
NEMŠKI	Avstrija	133	102	235	0,52	2.949	6,49
	Nemčija	737	1.671	2.408	5,30		
	Nizozemska	-	1	1	0,00		
	Ogrska	22	12	34	0,07		
	Romunija	2	4	6	0,01		
	Rusija	85	68	153	0,34		
	Švica	41	71	112	0,25		

NORVEŠKI	Norveška	37	51	88	0,20	88	0,20
POLJSKI	Avstrija	59	17	76	0,17	256	0,56
	Nemčija	16	16	32	0,07		
	Poljska	19	5	24	0,05		
	Rusija	88	36	124	0,27		
PORTUGALSKI	Portugalska	1	-	1	0,00	1	0,00
ROMUNSKI	Romunija	5	11	16	0,04	16	0,04
RUSKI	Avstrija	3	5	8	0,02	106	0,23
	Finska	1	3	4	0,01		
SIRIJSKI	Rusija	78	16	94	0,20	13	0,03
	Sirija	11	2	13	0,03		
SLOVAŠKI	Avstrija	368	369	737	1,63	807	1,78
	Ogrska	42	27	69	0,15		
	Rusija	1	-	1	0,00		
SLOVENSKI	Avstrija	1.302	1.062	2.364	5,20	2.388	5,25
	Ogrska	6	18	24	0,05		
SRBSKI	Avstrija	103	12	115	0,26	298	0,66
	Črna gora	2	-	2	0,00		
	Ogrska	137	27	164	0,36		
ŠKOTSKI	Srbija	17	-	17	0,04	193	0,43
	Škotska	54	139	193	0,43		
ŠPANSKI	Kuba	1	1	2	0,00	352	0,78
	Mehika	201	89	290	0,65		
	Portugalska		1	1	0,00		
	Španija	51	8	59	0,13		
ŠVEDSKI	Finska	7	7	14	0,03	997	2,19
	Švedska	448	535	983	2,16		
VALIŽANSKI	Wales	97	200	297	0,66	297	0,66
VALONSKI	Belgija	1	2	3	0,01	3	0,01
YIDDISH	Avstrija	4	-	4	0,01	253	0,56
	Nemčija	1	5	6	0,01		
	Rusija	161	82	243	0,54		
Neznano	Evropa	1	9	10	0,02	10	0,02
Priseljenci - Skupaj		8.915	9.775	18.690	41,13		
"AMERIŠKI" ZDA				26.354	57,99		
Neznano				400	0,88		
S k u p a j				45.444	100,0		

Opomba: G-1 = prva generacija (priseljenci); G-2 = druga generacija (potomci priseljencev).
Vir: 13th Census 1910 - Colorado.

Na podlagi analize podatkov po maternem jeziku iz leta 1910 je mogoče ugotoviti, da so se iz Evrope v Pueblo najpogosteje priseljevali prebivalci z angleškim in irskim maternim jezikom iz Anglije in Irske, čeprav tega - zlasti za irsko skupnost - iz podatkov o maternem jeziku in državi rojstva ni mogoče jasno ugotoviti. Glavni vzrok je dejstvo, da so ob popisu leta 1910 popisovali materni jezik le za popisano osebo in njene starše. Glede na splošna zgodovinska dejstva pa je treba upoštevati, da velik delež "Američanov" predstavljajo ravno potomci (tretja, četrta pa tudi preostale generacije) prebivalcev z angleškim ter irskim maternim jezikom, katerih predniki so se v ZDA priselili iz Anglije in Irske. To je mogoče na podlagi analize izvornih podatkov popisa 1910 sklepati tudi iz priimkov. Podobna ugotovitev velja tudi za škotsko in valižansko priseljenko skupnost.

V Pueblu je bila precej številčna tudi nemška priseljska skupnost, katere pripadniki so se v ZDA priselili iz sedmih tedanjih evropskih držav: "Avstrije" (avstrijskega dela Avstro-Ogrske), Nemčije, Nizozemske, "Ogrske" (ogrskega dela Avstro-Ogrske), Romunije, Rusije in Švice. Poleg navedenih so bile številčno močne še italijanska, slovenska, švedska ter slovaška izseljska skupnost.

Zanimivi so še podatki o francoski izseljski skupnosti, in sicer ne toliko zaradi števila njenih pripadnikov kot zaradi dejstva, da so se njeni pripadniki v Pueblu priselili iz sedmih različnih držav (Francije, Belgije, Kanade, Luksemburga, Nemčije, Švice in ene od afriških držav; v izvirnih popisnih podatkih je kot država rojstva zapisano "Afrika").

Pri analizi podatkov popisa prebivalstva po maternem jeziku in državi rojstva iz leta 1910 se postavlja tudi vprašanje natančnosti popisa. Pomisleke vzbujajo podatki, ki so bili obdelani na podlagi izvirnih popisnic z mikrofilma. Med temi je treba navesti zlasti podatke za priseljence iz Irske. Ti se delijo na prebivalce z irskim in prebivalce z angleškim maternim jezikom. Pri analizi podatkov je bilo mogoče opaziti, da so nekateri posamezni popisovalci ločevali med obema skupinama in priseljence iz Irske vpisovali v obe jezikovni skupini. Nekateri popisovalci pa so te priseljence vpisovali samo v kategorijo z angleškim ali v kategorijo z irskim maternim jezikom, medtem ko je ostala druga kategorija popolnoma prazna. Podobno velja tudi za priseljence iz Škotske. Omenjene nepravilnosti v popisu so bile rezultat neznanja popisovalcev.

Precej nenatančnosti je bilo mogoče ugotoviti tudi pri priseljencih s slovenskim maternim jezikom. Med njimi jih je bilo nekaj desetih vpisanih kot "Avstrijci", katerih materni jezik naj bi bil "avstrijski", ali kot "Avstrijci" z "nemškim" maternim jezikom, pri marsikaterem pa je bil priimek tipično slovenski (Kočvar, Plut, Perko, Simončič, itd.). V takšnem primeru so bili ti prebivalci v naši analizi podatkov šteti kot "Slovenci".

Zanimivo je tudi, da je kar nekaj slovenskih priseljencev navedlo, da je njihov materni jezik 'kranjski' (*Carniolian*). V izvirnih podatkih je bilo takšnih sprva veliko, saj so v popisni knjigi cele strani "Kranjcev". Vendar pa so pozneje popisovalci navedbo "kranjski" prečrtali in kot njihov materni jezik zapisali "slovenščino". To kaže, da je bila ob koncu 19. stoletja regionalna zavest pri Slovencih še vedno zelo močna in so se mnogi še vedno identificirali kot Kranjci, Štajerci, Dolenjci, itd., in ne kot Slovenci.

Seveda pa se pri tem postavlja vprašanje, zakaj je popisovalec spremenil "kranjski" materni jezik v "slovenskega". Ali je to storil po posredovanju katerega od slovenskih priseljencev ali morda po posredovanju katere od organizacij slovenskih izseljencev? Da je navedbo o maternem jeziku spremenil popisovalec, po

pregledu izvirnih podatkov popisa ni dvoma, saj je bil rokopis popravka enak kot pri prvi navedbi.

Podatki o številu prebivalstva po maternem jeziku in glede na državo rojstva za leto 1910, ki so podani le za pripadnike prve in druge generacije, torej za priseljence, rojene zunaj ZDA in njihove potomce, razkrivajo, da sta navedeni skupini prebivalcev skupaj sestavljali 41,13 odstotka prebivalstva mesta Pueblo. V mestu je tedaj živelo 8.915 priseljencev in 9.775 otrok priseljencev, največ v jugovzhodnem delu mesta v bližini jeklarn in topilnic, kjer so v šesti mestni četrti sestavljali več kot tri četrtine skupnega števila prebivalstva – v tamkajšnjem drugem precinctu celo 97 odstotkov vsega prebivalstva. V drugem in tretjem precinctu v šesti mestni četrti je živela tudi večina slovenskih priseljencev (oseb s slovenskim maternim jezikom).

Poleg priseljencev in njihovih potomcev so ob popisu leta 1910 v Pueblu našteali še 26.354 "Američanov", to je prebivalcev, za katere iz podatkov popisa ni bilo več mogoče ugotoviti, iz katere države so izhajali njihovi predniki, saj so bili že njihovi starši rojeni v ZDA, njihov jezik pa je bil angleški.⁴ Od teh je bilo kar 23.356 "Američanov" priseljenih iz drugih zveznih držav, le nekaj manj kot 3.000 pa jih je bilo rojenih v Koloradu.

Prebivalci, ki so bili rojeni v ZDA zunaj Kolorada, so se v Pueblo priselili iz vseh ameriških zveznih držav. Največ se jih je priselilo s srednjega severozahoda (Iowa, Kansas, Missouri, itd.), srednjega severovzhoda (Illinois, Indiana, Ohio, itd.) ter iz regije Srednji Atlantik (New York, Pensilvanija). Malo pa je bilo priseljenih "Američanov" iz Nove Anglije in tedaj še redko poseljenih zveznih držav v gorski in pacifiški regiji.

Priseljeni iz drugih zveznih držav ZDA so sestavljali več kot polovico prebivalstva Puebla. To še enkrat potrjuje, kako velika je bila gospodarska moč Puebla, ki je na prelomu iz 19. v 20. stoletje privabljal vedno nove in nove priseljence od blizu in daleč.

NASELITEV SLOVENCEV V PUEBLU

Kdaj so se prvi slovenski priseljenci naselili v Pueblu in okolici, ni natančno znano. O tem obstaja več različnih zapisov. Jurij Trunk je v svoji knjigi *Amerika in Amerikanci* navedel, da mu je pater Ciril Zupan, ki je bil v letih 1894–1939 župnik v slovenski katoliški župniji Marije Pomagaj v Pueblu, pisal:

⁴ 13th Census 1910: Colorado. Vols. 34, 35 in 36.

Leta 1885 je bilo tukaj [v Pueblu] le 5 Slovencev. Med prvimi naseljenci so bili Matija Grahek iz Črnomlja, Janez Rus iz Strug, Ulrik Papež iz Ambrusa ter Juri Plut in Janez Stravs; zadnja dva sta bila neoženjena. Leta 1891 sem jih našel, ko sem jih [Slovence iz Puebla] prišel prvič obiskat iz Minnesote, približno 300 in drugo leto, ko so dne 19. sušca [marca 1892] ustanovili društvo Sv. Jožefa, pa jih je bilo kakih 100 več; leta 1894 sem se naselbine stalno prijel in tedaj sem jih naštel 800. Izprva so bili zaposleni skoraj vsi v rudotopilnicah in jeklarni. Kmalu pa so rojaki začeli s trgovinami, ki so se razvile v močno trgovino; zdaj imajo naši rojaki vsakovrstne trgovine. Dobro število jih dela pri železnicah in kakih 100 v klavnici ... (Trunk 1912: 472).

Le malo se razlikujejo navedbe v spominski knjigi, ki je izšla ob tridesetletnici Kranjsko slovenske katoliške jednote. Zapisano je, da naj bi se prvi Slovenci v Pueblu stalno naselili med letoma 1880 in 1885, in sicer: Janez Russ – Oplotar iz Strug pri Dobropolju, Ulrik Papež iz Ambrusa ter Matija Grahek, Jakob Jerman in Jurij Plut iz Črnomlja (*Jubilejna spominska knjiga ...* 1924: 88).

Pri tem se samo po sebi zastavlja vprašanje, ali so bile omenjene osebe v resnici prvi slovenski priseljenci v Pueblu. Iz popisne rubrike Leto priselitve v Združene države v obrazcu popisa prebivalstva za leto 1910 je mogoče razbrati, da se je nekaj Slovencev v ZDA priselilo že pred letom 1885. In marsikateri se je verjetno takoj naselil v Pueblu. Iz omenjenih podatkov je mogoče tudi ugotoviti, da se je intenzivnejše priseljevanje Slovencev začelo šele po letu 1885 in da je od leta 1890 potekalo relativno enakomerno ter bilo v glavnem odvisno le od spreminjanja splošnih gospodarskih razmer.

Tabela 4: Leto priselitve slovenskih priseljencev v ZDA, ki so ob popisu prebivalstva iz leta 1910 živeli v mestu Pueblo

Obdobje priselitve	Moški	Ženske	Skupaj
Pred 1879	4	2	6
1880–1884	19	7	26
1885–1889	64	22	86
1890–1894	137	64	201
1895–1899	144	75	219
1900–1904	274	131	405
1905–1909	281	112	393
Do IV. 1910	25	7	32
Neznano	20	26	46
Skupaj	968	446	1.414

Da so se Slovenci naselili v Pueblu že pred letom 1885, je bil prepričan tudi Frank Pechnik, eden od Slovencev iz Puebla, ki je ob koncu petdesetih let 20. stoletja zapisal: "... Tukajšnja jeklarno so začeli graditi že leta 1880 ... Ni dvoma, da je bilo tu nekaj Slovencev že leta 1880, kajti leta 1885 jih že najdemo v Leadvillu, ki je 165 milj zahodno od Puebla ..." (Pechnik 1959: 196).

Na začetku se je največ slovenskih priseljencev naselilo v Grovu, v delu mesta, ki ga je na severu in vzhodu omejevala stara struga reke Arkansas, na zahodu železniška proga družbe Denver & Rio Grande, na jugu pa livarna Colorado Smelting Co. Po pripovedovanju starejših slovenskih priseljencev naj bi zemljo v Grovu "... pokupil rojak Joe Igan in jo potem v stavbiščih razprodal Slovincem ..." (Zaitz 1934: 138). Tako je le nekaj sto metrov jugozahodno od mestnega središča zraslo naselje slovenskih priseljencev. Ob ulici Santa Fe se je slovenska naselbina širila naprej proti jugu. Južno od že omenjene livarne Colorado Smelting Co. se je na Bessemerju, med avenijo East Mesa na severu in avenijo East Northern na jugu, razvila še ena slovenska naselbina, ki so jo "Američani" in starejši priseljenci imenovali "Bojontown".

KDO SO "BOJONI"?

Večina ljudi, ki obišeče Pueblo in se zanima za njegovo zgodovino, je presenečena, ko sliši, da tod živijo "Bojoni". Gre za posebnost Puebla, s katero so označevali prebivalce slovenskega porekla. Izraz "Bojon" v slovenščini ni znan, temveč gre za jezikovno posebnost skupine ljudi (sleng). V drugih slovenskih naselbinah v ZDA izraz "Bojon" ni (bil) znan. So pa poseben izraz za označevanje Slovencev uporabljali še v Clevelandu v Ohiu in Chicagu v Illionisu - 'Bohunk' (*the Bohunks*). Občasno so ta izraz uporabljali tudi širše za vse priseljence slovanskega porekla. "Bohunke" je kot Slovence v svojem delu obravnaval tudi Louis Adamič (Adamič 1928).

Obstaja več razlag o izvoru izraza "Bojon". John J. Kogovsek je tako zapisal:

Pred približno sto leti so mnogi Slovenci, Hrvati in Srbi zapustili habsburško monarhijo in se naselili v Ameriki. Najprej so z vlakom potovali iz Ljubljane do Pariza in nato ta iz Pariza v New York z ladjo [sic!]. Ko so čakali na ladjo v Le Havru, so ti Slovenci pogosto prisluškovali Parižanom [!], kako so na prefinjen način delili pripombe glede teh nenavadnih izseljencev: *Quels beaux gens!* ('Kakšni čedni ljudje!'). Kmalu za tem so ti čedni ljudje prispeli na Ellis Island, kjer so bili vprašani po svoji nacionalnosti. Namesto pojasnila, da so podložniki Njegove kraljeve vladarske visokosti Franca Jožefa, cesarja Avstrije in kralja Ogrske, so ti sijajni pragmatiki izkoristili več svo-boščin, ki so jih začeli takoj spoštovati, in raje ponižno sprejeli prikladnejši francoski izraz "beaux gens". Priseljenski uradniki, ki se niso menili za tuje

jezike, kot se na žalost mnogi Američani ne menijo še danes, so v njihove priseljenski dokumente napačno zapisalo njihovo narodnost, "Bojon" ...⁵

Podobno razlago izraza "Bojon" je podala tudi knjižničarka in ljubiteljska zgodovinarica iz Puebla, Joanne West Dodds:

Mnogi Slovenci, Hrvati in Srbi so z vlakom potovali do Pariza in nato z ladjo do New Yorka. V pristanišču v Le Havreu so pogosto slišali opazke Parižanov *Quels beaux gens* oziroma 'kakšni čedni ljudje'. Ko so priseljenci prispeli na Ellis Island, kjer so jih povprašali po njihovi narodnosti, so se, namesto da bi se označili kot podložniki Franca Jožefa, raje poimenovali kot *beaux gens*, priseljenski uradniki pa so besedno zvezo prevedli v "Bojons" (West Dodds 1994: 53).

Doddsova je navedla še eno možnost glede poimenovanja "Bojon":

Mnogim Slovencem je bilo ime John [Jože]. Ko so prispeli v Pueblo, so se oblekli v najboljšo obleko, ko so se šli pogajat za delo v jeklarni. Mnogo teh mož si je zavezalo tudi 'kravato' (ang.: *bow tie*). Ti dve značilnosti – ime John in kravata – naj bi privedle do nove skovanke, s katero so opisovali te nove delavce kot "Bojons" (West Dodds 1994: 53).

Od kod izvira beseda oziroma kdo jo je izumil, verjetno ne bo nikoli znano. Dejstvo pa je, da izraza "Bojon", ki bi označeval kakršnokoli "raso ali narodnost" priseljencev, v uradnih ameriških priseljenskih statistikah ni mogoče zaslediti. Pa tudi vsi prebivalci Puebla, ki se označujejo kot "Bojoni", se v Pueblo niso priselili preko Francije.

V obdobju priseljevanja Slovencev ter v poznejših desetletjih, ko je bilo v Pueblu mnogo Slovencev zaposlenih v livarnah in jeklarni, je izraz "Bojon" pomenil žaljivko. Podobne žaljivke so v preteklosti prebivalci Puebla uporabljali še za nekatere druge narodnosti, na primer "Wap" (*Without papers*; slo.: 'brez dokumentov') za Italijane ali "Wetbacks"⁶ za Mehičane, itd.

V 21. stoletju je izraz "Bojon" dobil nov pomen. Prebivalci drugih narodnosti v Pueblu ga uporabljajo kot kompliment, ko z njim označujejo prebivalce slovenskega porekla. Tako je bil avtor teh vrstic zelo presenečen, ko mu je tajnica oddelka za družboslovne predmete na Colorado State University v Pueblu leta 2008 s ponosom poudarila: "I am a Bojon!" Pozneje je isti ugotovil, da je zgodba o slovanskem oziroma večinoma slovenskem prebivalstvu Puebla, ki naj bi se sami identificirali

5 John J. Kogovsek, "Etymology of 'Bojon' is Proud", izrezek iz *Fraternal Voice*, osebni arhiv Charlesa J. Keena, Pueblo, CO. – Med pisanjem prispevka (leta 2008) je bil John J. Kogovsek predsednik uprave WSA Fraternal Life, ki je naslednica Zapadno slovanske zveze.

6 Z izrazom "Wetback" so označevali mehiške poljske delavce, ki so se v ZDA priselili nelegalno.

kot "Bojoni", zelo razširjena. Ob tem jih je v Pueblu samem v pogovorih s tamkajšnjimi voditelji slovenske skupnosti na koncu vendarle uspel prepričati, da je izraz "Bojon" nekaj izmišljenega in naj bi se tako tamkajšnje prebivalstvo identificiralo kot slovenski Američani.

SLOVENC V PUEBLU

Navedbe patra Zupana v pismu Juriju Trunku potrjujejo, da se je Pueblu hitro razvijal in da je ta razvoj privabljal številne Slovence. Največ Slovencev naj bi po trditvah Franka Zaitza v Pueblu živelo leta 1907 – okrog 3.500. V naslednjih treh letih se je veliko ljudi preselilo, saj so zaradi gospodarske krize zaprli več topilnic. Delavci, ki so ostali brez dela, so si poiskali zaposlitev v rudnikih in topilnicah v drugih mestih ZDA, okrog 300 ljudi pa naj bi se vrnilo v domovino (Zaitz 1934: 136). Zaitzeve navedbe o množičnem izseljevanju Slovencev iz Puebla po letu 1907 držijo, saj se je do popisa leta 1910 število Slovencev zmanjšalo za več kot 1.100. Če upoštevamo, da se je v letih 1907, 1908 in 1909 v Pueblu priselilo okrog 260 Slovencev in da se je v istem obdobju rodilo slovenskim staršem okrog 440 otrok, pa je mogoče trditi, da se je v obdobju 1907–1910 iz Puebla izselilo okoli 1.700 Slovencev. Tako naj bi po podatkih ljudskega štetja iz leta 1910 živelo v Pueblu "le še" 2.410 Slovencev oziroma 5,3 odstotka od 45.444 prebivalcev mesta.⁷

V resnici je bilo Slovencev nekaj več: vsaj 2.534. Vzrok za višje število je treba iskati v dejstvu, da so nekateri – kot je bilo že omenjeno – navedli za svoj materni jezik "avstrijski" ali "nemški". Če je bil pri takšnih priseljencih priimek tipično slovenski, kot na primer Kočever (Kochevar), Plut, Perko, Križman (Krizman), Zagajšek (Zagaisek, Zagaishek), Simončič (Simoncich), itd., so bili ti prebivalci v analizi podatkov upoštevani kot "Slovenci".

Ob tem pa se zastavlja še vprašanje, ali so popisovalci ločevali med "slovenskim" in "slovaškim" maternim jezikom. Problematičen v tem primeru je zlasti priimek Novak, ki je pogost tako med Slovenci kot med Slovaki. Podobno vprašanje se zastavlja tudi pri priimkih, ki se končajo na *-ič*. Te oblike priimkov so pogoste zlasti pri slovenskih priseljencih iz Bele krajine, katerih delež med slovenskimi priseljenci je bil precej visok. Za koliko "Slovencev" so popisovalci zapisali hrvaški materni jezik in za koliko Hrvatov slovenskega, ne bo mogoče nikoli izvedeti. Kljub temu pa lahko trdimo tudi na podlagi drugih podatkov – še zlasti podatkov župnije Marije Pomagaj – da ti podatki prikazujejo dokaj realno stanje.

Pri raziskovanju položaja slovenskih izseljenskih skupnosti po svetu se vedno znova zastavlja vprašanje, iz katerih krajev/regij na slovenskem etničnem ozemlju

7 13th Census 1910 – Colorado. Vols. 34, 35 in 36.

so se Slovenci priselili? Delni odgovor na zastavljeno vprašanje za slovensko izseljensko skupnost v Pueblu razkrivajo podatki v rubriki 'Kraj rojstva' (*Place of Birth*) v 'knjigi pogrebov' (*Record of Interments*)⁸ slovenske etnične župnije Marije Pomagaj v Pueblu. Ti podatki razkrivajo, da so bili člani župnije tudi nekateri, ki niso bili slovenskega (ali hrvaškega) porekla. Zlasti župnika Ciril (Cyril) Zupan in Anton (Anthony) Roitz sta v rubriki Kraj rojstva natančno vodila podatke, čeprav sta namesto kraja rojstva velikokrat zapisala ime župnije, iz katere so se Slovenci priselili v Pueblo. Od septembra 1943, ko je župnijo prevzel Daniel Gnidica, so ti podatki precej manj natančni, saj je bil Gnidica rojen v ZDA in ni poznal slovenskih krajev. Zato so imena krajev oziroma župnij pogosto zapisana napačno, mnogokrat pa je bila v rubriki kraj rojstva zapisana država rojstva. Od začetka 70. let 20. stoletja, ko je župnijo prevzel Claude Roberts, so kraji rojstva navedeni le še izjemoma. Večinoma je zabeležena le država rojstva.

Kljub omenjenim dejstvom pa podatki o kraju rojstva iz knjige umrlih vendarle omogočajo splošno predstavo o krajevnem/regionalnem/državnem izvoru priseljencev, članov župnije Marije Pomagaj. Analiza župnijskih virov je pokazala, da so vsaj tri četrtine župljanov sestavljali pripadniki slovenske izseljenske skupnosti; od tega je okoli 40 odstotkov priseljencev s slovenskega etničnega ozemlja, drugi pa so bili njihovi potomci, rojeni v Pueblu ali drugih krajih v Koloradu, ali pa so se v Pueblo priselili iz drugih ameriških zveznih držav. Tudi med njimi najdemo pripadnike slovenske etnične skupnosti tretje in četrte generacije. Večina drugih članov župnije so bili hrvaški priseljenci in njihovi potomci. Majhen delež članov župnije pa so predstavljali pripadniki drugih priseljenjskih skupnosti.

Podatki v 'knjigi pogrebov' (*Record of Interments*) še razkrivajo, da je bila skoraj polovica umrlih članov župnije rojenih v Pueblu. Ta visoki delež gre na račun visoke umrljivosti otrok, pripadnikov slovenske (in hrvaške) priseljenjske skupnosti v obdobju do konca prve svetovne vojne. Višji delež umrlih starejših članov župnije se je pojavil šele po letu 1945.

8 *Record of Interments, St. Mary Parish, Pueblo, Colorado, 1894-*. Published with the Approbation of His Eminence Cardinal Gibbons. Pueblo: St. Mary Parish, 1894-.

Tabela 5: Umrli člani župnije Marija Pomagaj v Pueblu v obdobju 1894–1998 glede na kraj/regijo/državo rojstva zunaj slovenskega etničnega ozemlja

Kraj / Regija / Država rojstva	Število						Skupaj
	Pred 1914	1914–1918	1919–1929	1930–1940	1941–1945	Po 1945	
Jugoslavija – kraj rojstva neznan*	–	–	4	18	30	436	488
Hrvaška	48	35	23	27	12	19	164
Bosna	–	–	1	–	–	–	1
Črna gora	1	–	–	–	–	–	1
Druge evropske države	72	9	11	7	5	65	168
Pueblo	669	184	141	70	27	743	1.834
Drugi kraji v Koloradu	16	4	14	8	8	91	141
ZDA (brez Kolorada)	12	2	3	3	4	69	93
Latinska Amerika	–	–	–	–	–	18	18
Neznano	2	2	3	11	1	70	89
Skupaj	820	236	200	144	87	1.511	2.997

Opomba: * Analiza podatkov je pokazala, da je bilo približno tri četrtine umrlih oseb, pri katerih je bila v rubriki Kraj rojstva zabeležena Jugoslavija, rojenih v jugoslovanski Sloveniji.

Vir: *Record of Interments, St. Mary Parish, Pueblo, Colorado, 1894–*. Published with the Approbation of His Eminence Cardinal Gibbons. Pueblo: St. Mary Parish, 1894–.

Iz rubrike 'Kraj rojstva' (*Place of Birth*) v knjigi pogrebov župnije Marije Pomagaj v Pueblu je razvidno, da je bila večina priseljencev, ki so se priselili s slovenskega etničnega ozemlja, iz južnega dela dežele Kranjske – iz Dolenjske in Bele krajine. Šlo je za agrarno pokrajino z visokim deležem kmečkega prebivalstva in malo rodovitne zemlje, saj leži večina Dolenjske in Bele krajine na kraških območjih. Zato so si ti prebivalci iskali dodatni zaslužek zlasti v obrti in prevozništvu. Od srede 19. stoletja so se zaradi razvoja industrije in gradnje železniških prog na slovenskem etničnem ozemlju začeli dohodki iz neagrarnih dejavnosti hitro zmanjševati. Izguba dodatnih virov zaslužka je najbolj prizadela prebivalce Dolenjske in Bele krajine. Majhne kmetije, ki so jih bremenili tudi visoki davki, so vedno težje nudile osnovo za preživetje velikih družin (mnoge so imele tudi več kot 10 otrok). Že tako slab gospodarski položaj so oteževale še naravne nesreče, kot so bile na primer poplave na Dolenjskem in Notranjskem leta 1890, zaradi katerih je lakoto utrpelo okoli 40.000 ljudi, ali pozeba v Beli krajini leta 1913. Ob vseh navedenih dejstvih ni bilo presenetljivo, da se je vedno več ljudi odločilo iti "s trebuhom za kruhom". Mnoge je pot privedla tudi v Pueblo.

Tabela 6: Umrli člani župnije Marija Pomagaj v Pueblu v obdobju 1894–1998 glede na deželo/regijo rojstva na slovenskem etničnem ozemlju

Dežela / Regija rojstva	Število						Skupaj
	do 1914	1914- 1918	1919- 1929	1930- 1940	1941- 1945	po 1945	
ŠTAJERSKA	1	1	1	3	-	2	9
KRANJSKA	148	86	93	112	61	71	571
Gorenjska	3	4	4	4	1	2	18
Ljubljana z okolico	7	2	5	4	3	14	35
Dolenjska	99	54	57	76	42	43	371
Bela krajina	25	18	21	23	10	6	103
Notranjska	14	8	6	5	5	6	44
GORIŠKA	2	-	-	1	-	-	3
ISTRA	1	-	-	1	-	-	2
SLOVENIJA - Kraj neznan	25	4	7	2	2	70	110
Skupaj	177	91	102	119	63	143	695

Vir: Record of Interments, St. Mary Parish, Pueblo, Colorado, 1894-. Published with the Approbation of His Eminence Cardinal Gibbons. Pueblo: St. Mary Parish, 1894-.

S priseljevanjem vedno večjega števila novih slovenskih priseljencev se je slovenska skupnost v Pueblu utrjevala in se sčasoma tudi povsem ustalila. Pri tem so pomembno vlogo igrale tudi slovenske priseljenke. Čeprav so jih leta 1910 v Pueblu našli za več kot tretjino manj kot moških (razmerje moški : ženske 1,44 : 1), so igrale pri ustalitvi slovenske skupnosti pomembno vlogo.

Nekaj Slovencev se je naselilo tudi zunaj Puebla. O njih je v že omenjenem pismu Trunku pater Ciril Zupan zapisal: "... blizu 20 jih je, ki so kupili kmetije okrog mesta in dobro uspevajo. Zemljo umetno namakajo in obrodi bolje nego po drugih državah. Kalna voda iz hribov in gora prinaša dosti nove prsti, ki vse dobro pognoji ..." (Trunk 1912: 472). V glavnem je šlo za delavce na velikih rančih, nekaj pa je bilo tudi Slovencev, ki so imeli lasten ranč. Zanimivo je, da so se slovenski priseljenci, ki so naselili zunaj Puebla, precej pogosteje odločali za mešane zakone (npr. z Danci), medtem ko so bili mešani zakoni v mestu do druge svetovne vojne bolj izjema kot pravilo.

Kot je bilo že omenjeno, so se Slovenci v Pueblu naselili v glavnem v jugozahodnem delu mesta oziroma v drugem in tretjem precinctu v šesti 'mestni četrti' (*ward*). Nekaj jih je živelo še v sedmi in osmi mestni četrti. Šlo je za območja južno od reke Arkansas, kamor se je na splošno selilo največ novih priseljencev. Severni del mesta je bil naseljen v glavnem z "Američani" ter priseljenci iz "Anglije" in "Nemčije", le v vzhodnem Pueblu (v drugi mestni četrti) je bilo nekaj več "Italijanov".

Zemljevid 1: Krajji rojstev na slovenskem etničnem ozemlju rojenih članov župnije Marija Pomgolj v Pueblu, ki so umrli v obdobju 1894 - 1998

Največjo koncentracijo prebivalstva s slovenskim maternim jezikom je bilo leta 1910 mogoče zaslediti v drugem precinctu v šesti mestni četrti, ki je vključeval slovensko naselbino na Bessemerju, tako imenovani "Bojontown". Po podatkih popisa je leta 1910 tod živelo 1.260 oseb s slovenskim in 15 oseb s kranjskim maternim jezikom, ki so sestavljali slabo polovico vsega prebivalstva precincta. V tem precinctu je živelo še večje število Italijanov, drugi pa so bili v glavnem priseljenci z Balkana ali pa iz Avstro-Ogrske.

Tabela 7: Prebivalstvo po maternem jeziku in državi rojstva v "Precinctu 2" v šesti mestni četrti v mestu Pueblo leta 1910

Materni jezik	Država rojstva	G1	G2	G1+G2		Skupaj	
				Število	%	Število	%
DALMATINSKI	Avstrija	67	5	72	2,72	72	2,72
GRŠKI	Turčija	30	-	30	1,13	30	1,13
HRVAŠKI	Avstrija	102	30	132	4,98	132	4,98
ITALIJANSKI	Brazilijska	1	-	1	0,04	775	29,25
	Italija	478	296	774	29,21		
KRANJSKI	Avstrija	5	10	15	0,57	15	0,57
	Avstrija	7	7	14	0,53		
NEMŠKI	Nemčija	6	10	16	0,60	30	1,13
	Avstrija	703	533	1.236	46,64		
SLOVENSKI	Ogrska	6	18	24	0,91	1.260	47,55
	Avstrija	85	10	95	3,58		
SRBSKI	Ogrska	20	2	22	0,83	127	4,79
	Srbija	10	-	10	0,38		
ŠPANSKI	Španija	45	2	47	1,77	47	1,77
DRUGI	----	43	30	83	3,13	83	3,13
Priseljenci - Skupaj		1.608	963	2.571	97,02		
"AMERIŠKI"	ZDA			79	2,98		
	Neznano			-	-		
	Skupaj			2.650	100,0		

Opomba: G-1 = prva generacija (priseljenci); G-2 = druga generacija (potomci priseljencev).
Vir: 13th Census 1910 - Colorado.

Podobne ugotovitve veljajo tudi za tretji precinct v šesti mestni četrti, ki je obsegal tudi območje slovenske naselbine na Grovu. Razlika je bila le v tem, da je znašal delež prebivalstva s slovenskim maternim jezikom le dobro četrtino in da je bilo precej več priseljencev z območja Avstro-Ogrske in Balkana, višji pa je tudi delež "Američanov". Seveda pa gre pri teh "Američanih" verjetno za tretjo/četrtro generacijo priseljencev, za katero popis iz leta 1910 ne podaja več države rojstva, prav tako pa so te osebe za svoj materni jezik navedle "angleščino". Kljub vsemu pa je na podlagi priimkov mogoče potrditi navedeno tezo.

Tabela 8: Prebivalstvo po maternem jeziku in državi rojstva v "Precinctu 3" v šesti mestni četrti (leta 1910)

Materni jezik	Država rojstva	G1	G2	G1+G2		Skupaj	
				Število	%	Število	%
ANGLEŠKI	Anglija	15	23	38	1,05	49	1,36
	Kanada	4	7	11	0,31		
AVSTRIJSKI *	Avstrija	16	10	26	0,72	26	0,72
GRŠKI	Grčija	73	–	73	2,03	73	2,03
HRVAŠKI	Avstrija	22	19	41	1,14	63	1,75
	Ogrska	15	7	22	0,61		
IRSKI	Irska	32	62	94	2,61	94	2,61
ITALIJANSKI	Italija	91	56	147	4,08	148	4,11
	Švica	1	–	1	0,03		
KRANJSKI	Avstrija	2	5	7	0,19	7	0,19
	Avstrija	14	18	32	0,89		
NEMŠKI	Nemčija	26	54	80	2,22	202	5,61
	Rusija	55	35	90	2,50		
POLJSKI	Avstrija	18	7	25	0,70	68	1,89
	Nemčija	3	5	8	0,22		
SLOVAŠKI	Rusija	21	14	35	0,97	707	19,62
	Avstrija	327	333	660	18,32		
SLOVENSKI	Ogrska	24	23	47	1,30	888	24,65
	Avstrija	466	422	888	24,65		
ŠPANSKI	Mehika	35	39	74	2,05	78	2,16
	Španija	4	–	4	0,11		
DRUGI	----	93	56	149	4,13	149	4,13
Priseljenci - Skupaj		1.357	1.195	2.552	70,83		
"AMERIŠKI"	ZDA			1.038	28,81		
	Neznano			13	0,36		
	Skupaj			3.603	100,0		

Opomba: *Pri podrobnejšem pregledu rezultatov popisa prebivalstva se je izkazalo, da je 12 priseljencev iz Avstrije in 10 njihovih potomcev (skupaj 22 oseb), ki so za svoj materni jezik navedli avstrijski jezik, Slovencev.

G-1 = prva generacija (priseljenci); G-2 = druga generacija (potomci priseljencev).

Vir: 13th Census 1910 - Colorado.

V drugih "precinctih" v sedmi in osmi mestni četrti so Slovenci predstavljali le manjši delež prebivalstva. Šlo je za mlajši mestni četrti, kamor so tedaj prihajali novi priseljenci z vsega sveta, zato sta imeli podobno raznoliko strukturo prebivalstva glede na materni jezik.

Tudi v Pueblu so se Slovenci - podobno kot v mnogih ameriških mestih - naselili na robu mesta (jugovzhodno od središča mesta), kjer so bila še na razpolago zemljišča za gradnjo hiš. Mnogi so se ob priselitvi najprej nastanili v tako imenovanih *boardinghouses*, ki so jih vodili slovenski cerkveni dostojanstveniki, Frančišek Borgia Sedej (goriški nadškof), Anton Bonaventura Jeglič (ljubljanški škof), Anton Mahnič (škof iz Krka), Andreas Karlin (tržaško-koprski škof) in Trifone Pederzoli (poreško-puljski škof) v Pastirskem pismu vernikom označili kot

... zlo za naseljence ... [oziroma] skupno stanovanje, ... hiša, kjer ima en mož s svojo ženo več moških na stanovanju in hrani. Gospodar hoče, da

tudi njegova žena kaj zasluži. Zato vzame mož večje stanovanje in kakih 10 do 15 fantov in mož na *board*, katerim preskrbuje žena hrano in perilo proti primerni odškodnini. To skupno stanovanje je v naravnem oziru zelo nevarno, posebno oženjenih. Koliko prokletstva in celo pobojev so rodili ti *boarding-housi*, se ne da popisati ...⁹

Nekaj *boardinghousov* z 20, 30 in več *boarderji* je v Pueblu delovalo tudi leta 1910. Največji so bili na južnem delu Avenije Santa Fe. Ko so se slovenski priseljenci stalno zaposlili in se poročili, so kupili stanovanje, če so uspeli privarčevati dovolj denarja, pa hišo. Tako je na primer leta 1910 živela v lastniških stanovanjih v "slovenski naselbini" v Pueblu nekaj več kot tretjina vseh družin.

STAROSTNA, SPOLNA IN ZAPOSLOTVENA STRUKTURA SLOVENSКИH PRISELJENCEV

Starostna in spolna struktura prebivalstva s slovenskim maternim jezikom v Pueblu je imela leta 1910 vse značilnosti priseljske skupnosti. Večina priseljenec je bila starih med 20 in 45 let, delež starejšega prebivalstva pa je bil zelo nizek. Najštevilnejše so bile starostne skupine do 10. leta starosti, saj je prav veliko število otrok ena od glavnih značilnosti priseljenega prebivalstva v novih naselbinah. Večje število prebivalstva je bilo mogoče zaslediti tudi v moških starostnih skupinah med 20. in 40. letom starosti.

Tabela 9: Slovensko prebivalstvo po spolu in starosti v mestu Pueblo ob popisu prebivalstva iz leta 1910

Skupaj	Moški			Starostne kategorije	Ženske			Skupaj
	Drugi	G2	G1		G1	G2	Drugi	
4			4	Neznano				0
24			24	56 in več	5			5
21	1		20	51-55	7			7
49			49	46-50	13	1		14
78	2		76	41-45	33	1		34
132		1	131	36-40	55	1		56
157		4	153	31-35	53	3		56
233	2	10	221	26-30	112	5	1	118
190	2	12	176	21-25	89	8	1	98
120		36	84	16-20	53	33		86
61		55	6	11-15	7	75		82
120		116	4	6-10	3	156		159
325		321	4	0-5	2	312		314
1.514	7	555	952	SKUPAJ	432	595	2	1.029

Opomba: G-1 = prva generacija (priseljenci); G-2 = druga generacija (potomci priseljenec); Drugi = družinski člani drugih narodnosti.

Vir: 13th Census 1910 - Colorado.

9 Frančišek Borgia Sedej, Anton Bonaventura Jeglič, Anton Mahnič, Andreas Karlin, Trifone Pederzoli (1914) "Pastirsko pismo: prečastiti duhovščini in vernikom ilirske cerkvene pokrajine pozdrav in blagoslov v Gospodu." *Ave Maria* 6(3): 69-70.

Popis prebivalcev za leto 1910 podaja tudi podatke o zaposlitveni strukturi prebivalcev. Na razpolago so podatki o poklicu, ki ga je opravljal zaposleni oziroma tudi opis njegovega delovnega mesta, kot na primer vrsta obrata v industriji ali drugih dejavnostih oziroma vrsta podjetja. Na razpolago so tudi podatki, ali je bila oseba na dan popisa (15. aprila 1910) zaposlena ali trenutno nezaposlena in koliko tednov v prejšnjem letu (1909) je bila brez zaposlitve. Čeprav so ti podatki, žal, precej nepopolni, pa je kljub temu mogoče ugotoviti, da je bila na dan popisa leta 1910 zaposlena velika večina slovenskih moških – več kot 90 odstotkov vseh moških, starejših od 15 let. Na drugi strani pa je bil delež zaposlenih žensk zelo nizek. Zaposlene so bile v glavnem le mlajše samske ženske ali pa vdove, ki so morale preživeti sebe oziroma svojo družino. Seveda pa je treba omenjene podatke, podobno kot vse druge, jemati s precej rezerve, saj gre za ljudsko štetje z začetka stoletja, za katerega ni znana vrednost statistične napake.

Večina zaposlenih slovenskih moških je bila delavcev v jeklarnah ali topilnicah, nekaj pa jih je bilo zaposlenih še na železnici, v bližnjih rudnikih in tovarni žice. Bilo je tudi nekaj podjetnikov (tako imenovanih "samozaposlenih"), v glavnem gostincev ali trgovcev, ki so zaposlovali po nekaj delavcev različnih živilskih ali gostinskih poklicev (13th U.S. Census of Population 1910; Zupančič 2008: 72–76).

Popis prebivalcev za leto 1910 podaja tudi nekatere podatke o izobrazbeni strukturi, kot na primer, ali znajo osebe brati in pisati ter ali otroci obiskujejo osnovno šolo. Žal so tudi ti podatki nepopolni, tako da kakšna natančnejša analiza ni mogoča. Ugotoviti je mogoče le, da je večina prebivalstva prve generacije z izjemo nekaterih najstarejših znala tako brati kot pisati. To se ujema s podatki o pismenosti na slovenskem etničnem ozemlju v tem času. Pismeni so bili tudi vsi pripadniki druge generacije, ki so bili starejši od osem let. Večina otrok je tudi obiskovala osnovno šolo. Vendar pa je ob analizi omenjenih podatkov treba znova opozoriti, da so ti podatki precej nezanesljivi, še zlasti, ker pri več kot polovici popisanih rubrike o pismenosti ter o obiskovanju šole niso bile izpolnjene.

RAZVOJ SLOVENSKE IZSELJENSKE SKUPNOSTI PO LETU 1910

Kljub razvejani ugodni starostni strukturi (v prvih treh desetletjih 20. stoletja je bilo precej več otrok in mladine kot oseb, starejših od 60 let) se razvojni trend slovenske izseljenske skupnosti v poznejših obdobjih iz različnih razlogov ni nadaljeval. Najbolj so na razvoj slovenske izseljenske skupnosti vplivale katastrofalne poplave leta 1921, v katerih je umrlo 165 ljudi, deroča voda pa je popolnoma uničila več kot 300 hiš, od tega 150 domov slovenskih družin (Zaitz 1934: 138; Flood Extra 1921). Po poplavah so mnogi Slovenci morali zapustiti Grove. Glavni vzrok za izselitev je bila prestavitev struge reke Arkansas, s čemer so nameravali mesto zavarovati pred novimi katastrofalnimi poplavami. Strugo so premaknili

proti jugu, pod Bessemer, tako da je Grove ločila od slovenske naselbine na Bessemerju. Ker je bilo ob regulacijskih posegih treba prestaviti tudi železniško progo, je Grove zelo spremenil svojo podobo. Predvsem pa se je zelo zmanjšala slovenska naselbina. Največ Slovencev se je preselilo na višje ležeči Bessemer in v tedanje predmestje Minnequa Heights.

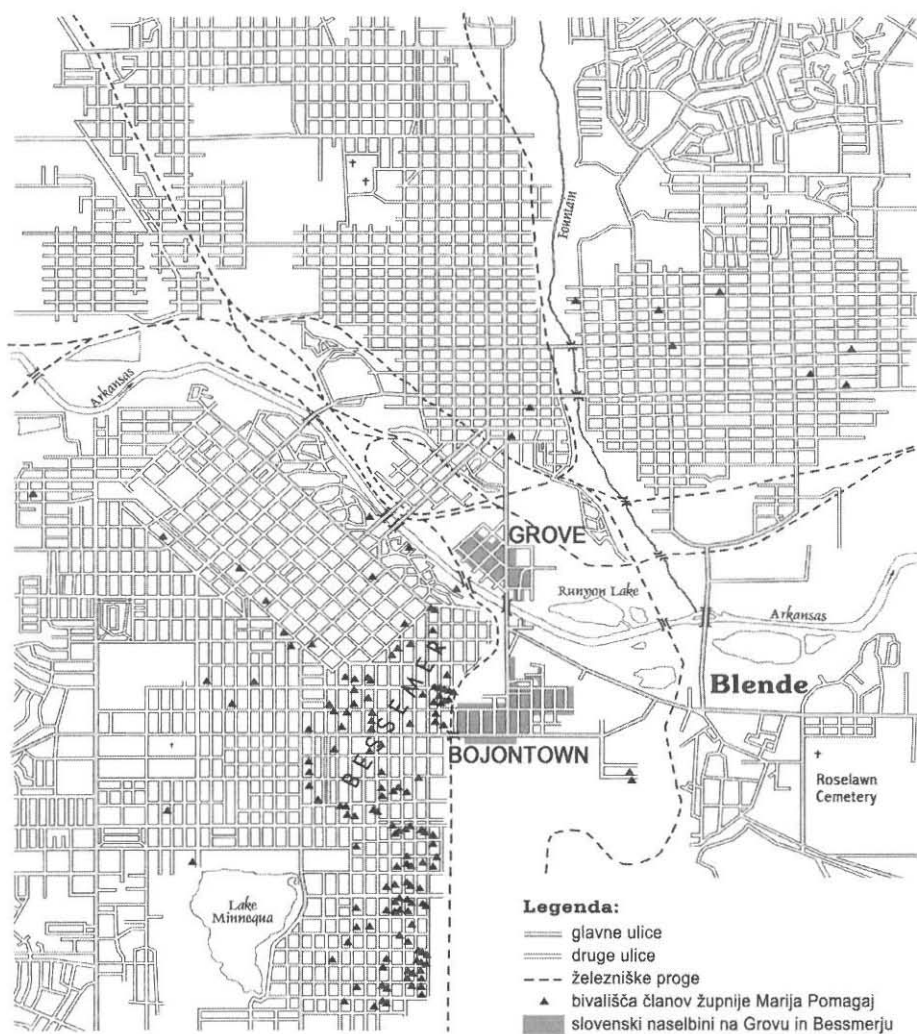
Poleg poplav je na izseljevanje Slovencev iz njihovih naselbin na Grovu in Bessemerju vplivalo tudi odraščanje potomcev slovenskih priseljencev. Ker je večina slovenskih družin imela tudi do deset otrok, vsi niso mogli živeti v (večinoma) skromnih bivališčih skupaj s starši. Zato so si morali po poroki priskrbeti svoje bivališče. Ker pa jih v obeh "slovenskih" naselbinah ni bilo dovolj, so se začeli postopoma seliti po vsem mestu. Natančnih podatkov o poteku selitev ni na voljo. Je pa mogoče omenjenemu procesu vsaj v grobih obrisih slediti s pomočjo letnih poročil slovensko-hrvaške župnije Marija Pomagaj, v kateri so objavljeni naslovi bivališč župljanov, vendar le za obdobje 1929–1951. Prav tako pa je treba opozoriti, da je ta proces mogoče zasledovati le pri slabi polovici Slovencev, saj vsi niso bili člani župnije, pa tudi med njimi je bila približna tretjina pripadnikov drugih narodnosti (v glavnem Hrvatov in drugih priseljencev z območja nekdanje Avstro-Ogrske).

Iz omenjenih župnijskih letnih poročil je razvidno, da so se že do leta 1929 mnogi Slovenci razselili po različnih mestnih predelih. Do konca 20. let 20. stoletja se jih je večina naselila v jugovzhodnem delu mesta, v tedanjem predmestju Minnequa Heights med avenijama Abriendo in Lake. Nekaj se jih je naselilo tudi v vzhodnem Pueblu, vzhodno od reke Fountaine. Niso pa se naseljevali v najstarejšem delu mesta, ki leži severno od reke Arkansas in zahodno od reke Fountaine. Ta del mesta je bil poseljen v glavnem z "Američani" in s priseljenci s "starih" območij priseljevanja v Evropi. Posamezniki so se naseljevali tudi na območjih vzhodno od mesta v smeri proti Avondalu.

Do konca 40. let 20. stoletja so se člani slovenske župnije še naprej naseljevali v južnem delu mesta. Precej se jih je v obdobju med letoma 1929 in 1939 naselilo na območju med avenijama Lake in Prairie, to je na območju, kjer so rasla nova stanovanjska naselja. Tako je ob koncu 30. let 20. stoletja v tradicionalnih slovenskih naselbinah na Grovu in v Bessemerju živela že manj kot polovica vseh članov slovenske župnije Marija Pomagaj. Okrog 50 družin pa je živelo na območjih zunaj mesta, zlasti v smeri proti Avondalu. Takšno stanje se je obdržalo vse do prve polovice 50. let 20. stoletja.

Na praznjenje slovenskih naselbin v Grovu in Bessemerju in na izseljevanje Slovencev iz Puebla je precej vplivala tudi gospodarska kriza v 30. letih 20. stoletja, ko so se številni pripadniki slovenske skupnosti v iskanju boljšega zaslužka razselili po vseh ZDA.

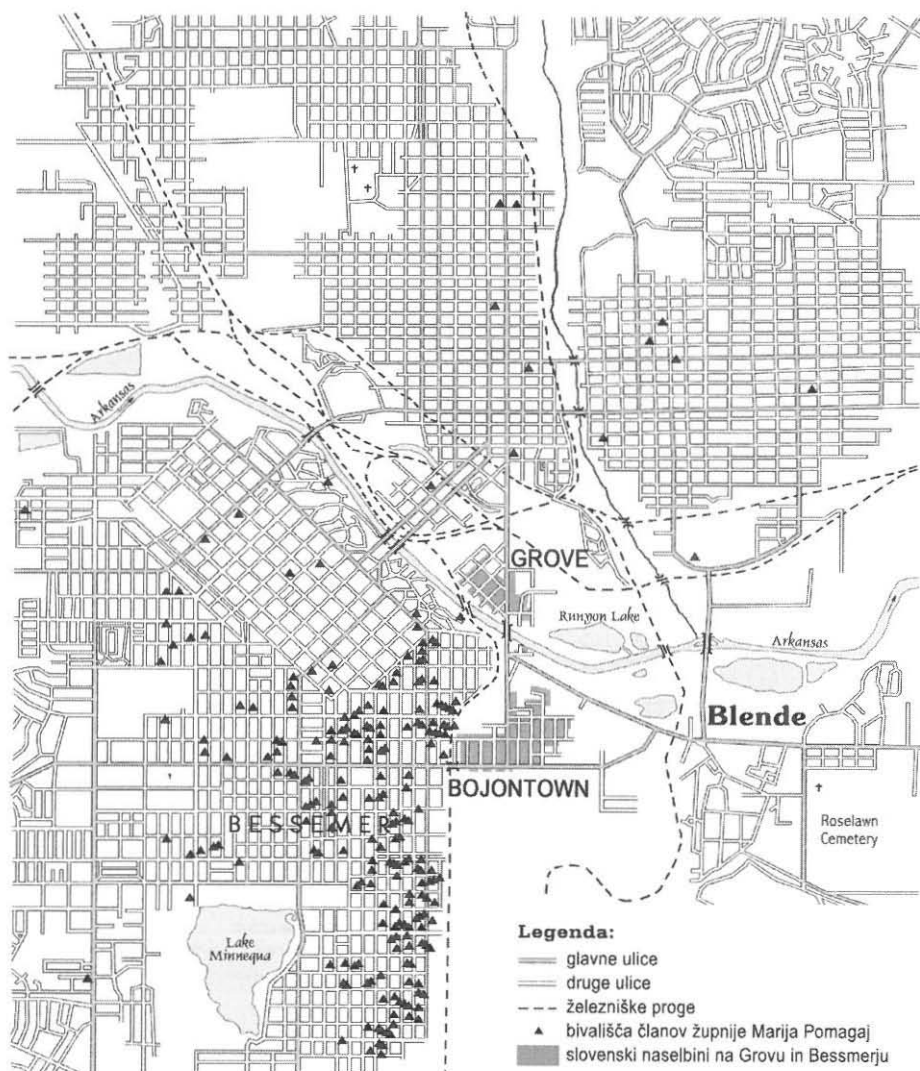
Zemljevid 2: Bivališča članov župnije Marija Pomagaj v Pueblu leta 1929

Vsebina: M. KLEMENČIČ
 Risat: Z. DROLE
 LIUBLJANA, april 2009

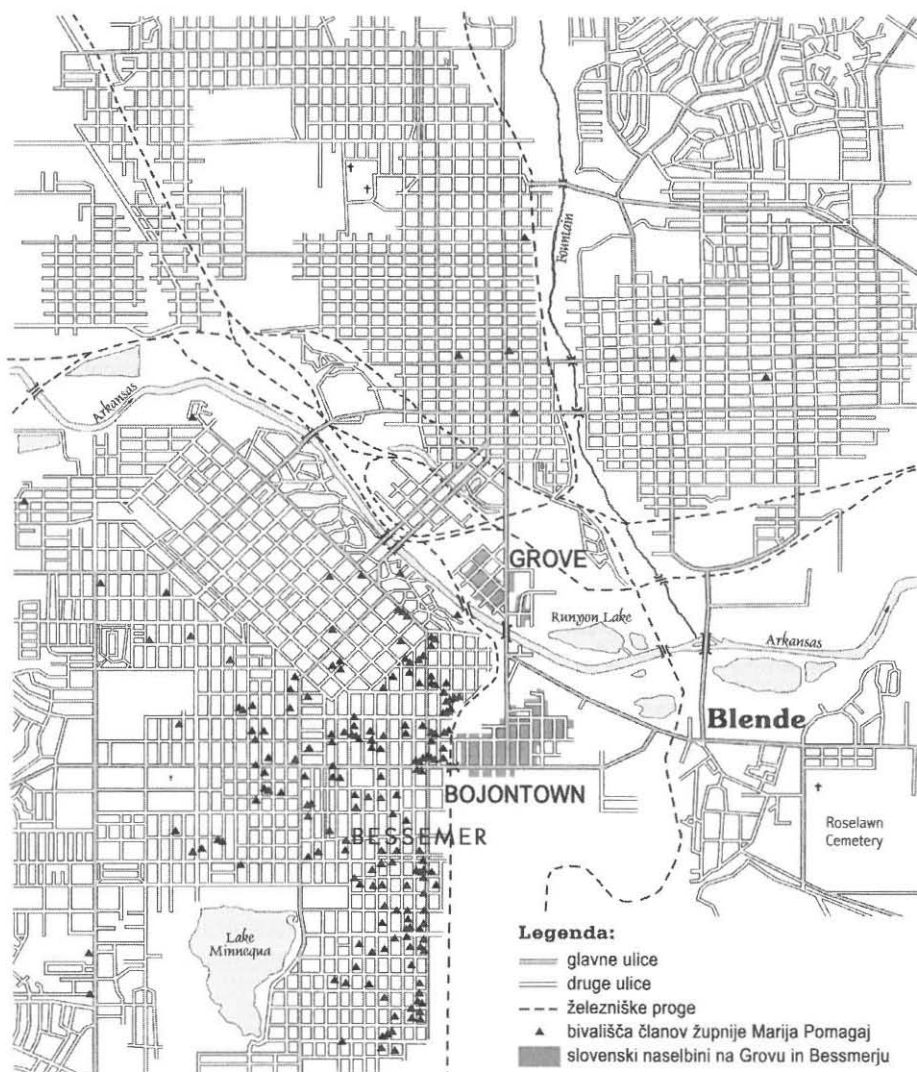

Zemljevid 3: Bivališča članov župnije Marija Pomagaj v Pueblu leta 1939

Vsebina: M. KLEMENČIČ
Risal: Z. DROLE
LJUBLJANA, april 2009

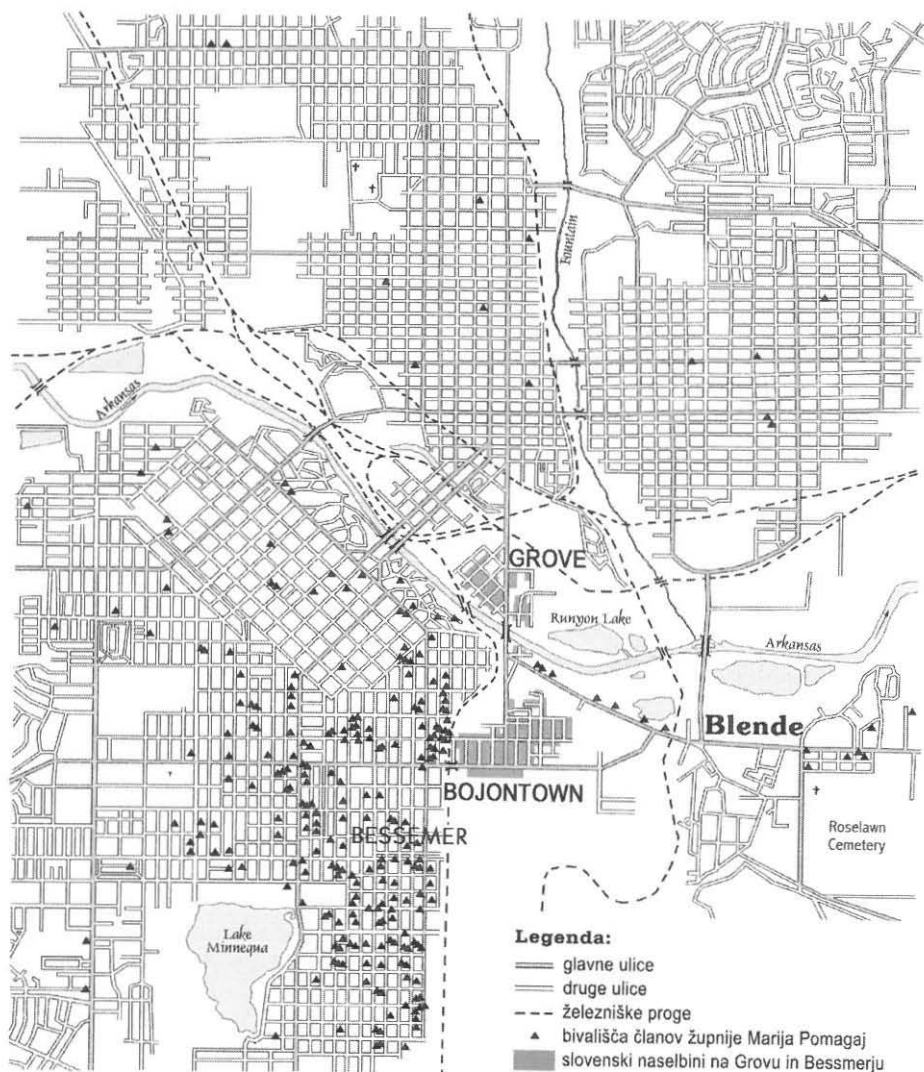
Zemljevid 4: Bivališča članov župnije Marija Pomagaj v Pueblu leta 1945

Vsebina: M. KLEMENČIČ
 Risal: Z. DROLE
 LJUBLJANA, april 2009

Kar nekaj Slovencev se je moralo iz obeh naselbin izseliti tudi sredi 50. let 20. stoletja ob izgradnji avtoceste skozi Pueblo. Ta je znova najbolj prizadela naselbino Grove, ki jo je presekala na dvoje, manj pa je prizadela naselbino na Bessemerju, kjer je speljana povsem ob zahodnem robu naselbine. To je značilno

Zemljevid 5: Bivališča članov župnije Marija Pomagaj v Pueblu leta 1951

Vsebina: M. KLEMENČIČ
Risal: Z. DROLE
LIUBLJANA, april 2009

za skoraj vse avtoceste, v kolikor so bile zgrajene skozi mesta, v katerih so bile slovenske naselbine (Cleveland, San Francisco, Rock Springs, itd.).

Kljub omenjenim nevšečnostim, ki so prizadele slovenski naselbini v Pueblu, pa se je slovenska prisotnost v mestu obdržala vse do danes. Na to kažejo slovenski priimki, kot na primer: Adamich, Ahlin, Blatnik, Fabian, Grahek, Kochevar, Krasovec, Mihelich, Pauchek, Perko, Plutt, Pugel, Vidmar, Zupancic, idr. Po podatkih iz telefonskega imenika je bilo mogoče leta 2001 najti slovenske priimke na več kot 950 naslovih v celotnem okraju. Največ jih je živelo na območju med avenijama Abriendo in Lake, kamor so se začeli naseljevati že v 20. letih 20. stoletja po katastrofalnih poplavih. V obeh tradicionalnih slovenskih naselbinah na Grovu in Bessemerju je družin s slovenskimi priimki manj. Seveda pa je treba ob tem navesti, da na naslovih, kjer so nekoč živele družine s slovenskimi priimki, tudi še danes živijo prebivalci slovenskega porekla z angleškimi, nemškimi ali italijanskimi priimki. Vzrok za to so številni mešani zakoni, ki so bili pogosti že v drugi generaciji, še bolj pa v naslednjih. Sicer pa so prebivalci slovenskega porekla živeli po vsem mestu, pa tudi v primestnih in zunajmestnih naseljih (Avondale, Rye, Colorado City, West Pueblo, itd.).¹⁰

SKLEP

Čeprav precej prebivalcev slovenskega porekla še vedno živi na območju nekdanje "slovenske naselbine", pa so ti danes raztreseni po celotnem okraju Pueblo. Mnogi so tako tudi po več deset kilometrov oddaljeni od obeh tradicionalnih slovenskih naselbin. Zato v komuniciranju z drugimi Slovenci, predvsem pa z društvi in drugimi slovenskimi organizacijami uporabljajo nove tehnologije. Pri tem igra pomembno vlogo zlasti svetovni splet, preko katerega slovenska društva in druge organizacije obveščajo svoje člane o aktivnostih. Seveda pa je svetovni splet pomembno informacijsko sredstvo za komunikacijo s sedeži društev v ZDA in v komunikaciji s slovenskimi izseljenski skupnostmi drugod po svetu pa tudi s staro domovino.

Slovenska izseljenska skupnost v Pueblu je v svojem več kot stoletnem obstoju pustila mestu neizbrisen pečat. Kot pomemben člen v pestri nacionalni strukturi prebivalstva je v preteklosti veliko pripomogla k napredku mesta. Na to kaže dejstvo, da so bili Slovenci večkrat izvoljeni za člane mestnega sveta. Že v dvajsetih letih 20. stoletja so bili v mestni svet izvoljeni Matt Meyer (pravi priimek Majerle), George Thomas (pravo ime: Jurij Železnikar) in Matt Jerman (Zaitz 1934: 144).

Med Američani slovenskega porekla iz Puebla je v politiki največ dosegel Raymond (Ray) Peter Kogovsek (1941–). Po študiju na univerzi v Denverju (leta 1965) je najprej v letih 1964–1973 služboval kot uradnik na okrajnem uradu (Clerk's Office, Pueblo County), nato pa je bil izvoljen za poslanca v Predstavniški dom zvezne države Kolorado (Colorado House of Representatives), kjer je deloval v letih 1968–1974, nato pa bil v letih 1974–78 senator v Senatu zvezne države Kolorado. Leta 1978 je bil na listi Demokratske stranke izvoljen v Predstavniški dom ameriškega Kongresa (U.S. House of Representatives), kjer je služboval od januarja 1979 do januarja 1985. Kogovsek, ki živi v Pueblu in se ukvarja z lobiranjem, je častni konzul Republike Slovenije in se kot tak zavzema za stike in prijateljske odnose Kolorada s Slovenijo.

Kljub postopnemu nazadovanju števila pripadnikov slovenske skupnosti zaradi izseljevanja in asimilacije Slovenci tudi v 21. stoletju prispevajo k ohranjanju tradicij slovenstva v Pueblu in k prepoznavni identiteti tega za slovenske priseljence pomembnega središča na ameriškem zahodu.

Sledovi slovenske skupnosti v Pueblu pa tudi v številnih drugih mestih na ameriškem zahodu so vidni tudi na pokopališčih, kjer na prisotnost slovenskih izseljencev in njihovih potomcev spominja vrsta nagrobnih spomenikov. Nekateri predstavljajo pomembno kulturno dediščino, saj je na mnogih mogoče poleg priimkov umrlih najti še napise v slovenskem jeziku, ki so in še danes jasno sporočajo, kateri narodni skupnosti je pripadal pokojni (Zupančič 2006/a: 101–108; Zupančič 2006/b: 310–317).

VIRI IN LITERATURA:

- (1913) *13th U.S. Census of Population 1910, Volume 2, Chapter 10: Mother Tongue of the Foreign White Stock*. Washington, D.C.: U. S. Government Printing Office, 960-1052.
- Adamic, Louis (1926) "The Bohunks." *American Mercury* 5(7) – citirano po Vatroslav Grill (1979) *Med dvema svetovoma*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 546-560.
- Anderson, Margo J. (1988) *The American Census: A Social History*. New Haven, CT in London: Yale University Press.
- (1921) "Flood Extra." *The Pueblo Chieftain* – posebna izdaja, 4. junij 1921.
- Fry, Eleanor (2000) *Smelters of Pueblo*. Pueblo: Pueblo Historical Society.
- Gnidica, Daniel, Bernice Krasovec in Emalinda Vigil (1989) "Saint Mary's Church History 1895-1985." *The Pueblo Lore* 14(1), 2-11.
- Holt, Stull W. (1929) *The Bureau of the Census: Its History, Activities and Organization*. Washington, D.C.: Brookings Institution.
- (1924) *Jubilejna Spominska knjiga izdana povodom tridesetletnice Kranjsko-Slovenske-Katoliške Jednote*. Cleveland: Ameriška Domovina.
- Klemenčič Matjaž (1987) *Ameriški Slovenci in NOB v Jugoslaviji – naseljevanje, zemljepisna razprostranjenost in odnos ameriških Slovencev do stare domovine od sredine 19. stoletja do konca druge svetovne vojne*. Maribor: Založba Obzorja.
- Noel, Thomas J., Paul F. Mahoney in Richard E. Stevens (1993) *Historical Atlas of Colorado*. Norman: University of Oklahoma Press.
- Olson, James S., ur. (1994) *The Ethnic Dimension in American History*. New York: St. Martin's Press.
- Pechnik, Frank (1959) "Iz življenja Slovencev v Pueblu, Colorado." V *Slovenski izseljenski koledar 1959*. Ljubljana: Slovenska izseljenska matica: 196-204.
- Portes, A. in R. G. Rumbaut (1991) *Immigrant America: A Portrait*. Los Angeles: University of California Press.
- Velikonja, Jože (1991) "Slovenski tisk v Koloradu." *Znanstvena revija – Humanistika* 3(2): 445-452.
- West Dodds, Joanne (1994) *They All Came to Pueblo: A Social History*. Virginia Beach: The Donning Company: 43.

- Zaitz, Frank (1934) "Obiski v Coloradu." *Ameriški družinski koledar* 20: 134–169.
- Trunk, Jurij (1912) *Amerika in Amerikanci*. Celovec: samozaložba.
- Zupančič, Jernej (2006/a) "Dolenjski sledovi na robu ameriške prerije: Slovenci v Pueblu, Kolorado." *Rast* 17(1): 101–108.
- Zupančič, Jernej (2006/b) "Pokopališča kot kulturna dediščina." *Rast* 17(3–4): 310–317.
- Zupančič, Jernej (2008) "K socialni strukturi slovenske naselbine v Pueblu, Kolorado." *Rast* 19(1): 67–76.

EMIGRACIJA POLJAKOV V VELIKO BRITANIJO PO VSTOPU POLJSKE V EVROPSKO UNIJO

EMIGRATION OF POLES TO GREAT BRITAIN AFTER POLAND'S ENTRY INTO THE EUROPEAN UNION

The text deals with the case of emigration of Poles to Great Britain. The common economic market and free movement of the labour has its effects in working migrations. The reason lies in perceptible economic differences and development and social standard disparities between old and new members of EU. The purpose of the text is to highlight the effects and consequences of emigration on society and space in both countries. At the forefront is a personal view of emigrants and their experiences that found their (temporary) home in Great Britain due to their wish to earn money. The theoretical part is methodologically based on already published scientific findings on the topic of migrations. The main part presents some problems of emigration of Poles to Great Britain and explain them with the analysis of individual contributions published on the world wide web because this kind of researches are still occurring due to the case time vicinity. The conclusion emphasises the future problems of emigration to EU. There are expectations that the aims of migration policy in the future will be oriented in adapting to the circumstances of economically and developmentally differentiated and even more globalised EU.

Keywords: migrants, emigration, economical disparities, working migration, EU, Poland, Great Britain

Prispevek obravnava problematiko delovne emigracije Poljakov v Veliko Britanijo po vstopu Poljske v EU. Enoten gospodarski trg in prost pretok delovne sile se v največji meri odražata z delovnimi migracijami. Razloge za migracije je treba iskati v občutnih gospodarskih razlikah in razlikah v razvitosti ter družbenem standardu med starimi in novimi članicami EU. Namen prispevka je predstaviti vzroke in učinke ter njihove posledice na prostor in družbo v obeh državah. Poudarjen je zlasti vidik osebnih izkušenj posameznikov migrantov, ki so si z željo po zaslužku svoj (začasni) dom poiskali v Veliki Britaniji. V metodološkem smislu se v teoretičnem delu prispevek opira na že objavljene znanstvene izsledke na temo migracij, medtem ko je v nadaljevanju problematika emigracije Poljakov v Veliko Britanijo predstavljena in pojasnjena z analizo posameznih prispevkov, objavljenih na svetovnem spletu, saj omenjene raziskave zaradi časovne bližine še nastajajo. V sklepnem delu je poudarjena prihodnja problematika migracij v EU, kjer bo zaradi soočanja z novonastalimi družbenimi procesi in razmerami kot posledicami migracij, cilj migracijske politike usmerjen v prilagajanje potrebam bolj in bolj globalizirane in s tem gospodarsko in razvojno diferencirane EU.

Ključne besede: migranti, emigracija, gospodarske razlike, delovne migracije, EU, Poljska, Velika Britanija

UVOD

Migracije so bile in so tudi danes ena izmed pomembnih globalnih tem. Svetovni migracijski problemi, povezani z migracijskimi strahovi in pritiski zadevajo tudi prostor EU, kjer je ključna značilnost migracijske politike vpetost v evropske integracijske procese z možnostmi, ki se pri tem ponujajo. 1. 5. 2004 se je EU pridružilo deset novih držav, ki so se znašle na zunanjih mejah EU in so prevzele vlogo "schengenske periferije". Gre za nekdanje socialistične države¹ (izjema sta Malta in Ciper), ki so območje EU razširile na vzhod, hkrati pa s tem pridobile pravice in dolžnosti polnopravnih članic EU.

Enoten gospodarski trg in prost pretok delovne sile sta sprožila množične selitve iz gospodarskih razlogov, saj je prevladala želja po višjem zaslužku in boljšem jutri ob vrnitvi v domovino. Tako se je zaradi gospodarskih razlik, razlik v razvitosti in družbenih odnosih med starimi in novimi članicami EU takoj ob širitvi EU začel val migracij, kjer so postale pridružene članice države odselitve, medtem ko so postale stare članice Zahodne Evrope države priselitve.² Podrobneje bo obravnavan primer emigracije Poljakov v Veliko Britanijo z učinki in s posledicami na družbo in prostor v obeh državah.

Osvetljeni bodo ozadje, vzroki in posledice emigracije Poljakov, ki smo ji priča od leta 2004. S teoretskega vidika se besedilo opira na *push-pull* migracijsko teorijo, splošno teorijo ekonomsko motiviranih migracij ter na pojav vračanja v domovino. Ti pojavi so primerljivi z notranjimi migracijami v nekdanji Jugoslaviji (pojav "zdomstva") ter današnjimi migracijami znotraj EU. Z vsebinskega vidika bo emigracija Poljakov predstavljena in pojasnjena s pomočjo internetnih virov in člankov, saj tovrstne raziskave zaradi časovne bližine še nastajajo. Tako bodo v ospredje postavljeni vzroki in posledice migracij ter osebne izkušnje emigrantov s širšimi učinki na prostor in družbo obeh obravnavanih držav.

V sklepnih razmišljanjih bo poudarjena problematika migracij v EU in problematika prihodnje migracijske politike, ki bo zahtevala primerno zakonodajo in prilagajanja v bolj in bolj globalizirani in s tem gospodarsko in razvojno diferencirani EU.

• • •
1 Estonija, Latvija, Litva, Poljska, Češka, Slovaška, Madžarska, Slovenija. 1. 1. 2007 sta se k EU priključili še Romunija in Bolgarija.

2 Zaznati je tudi nasprotno primere. Tak primer so recimo priseljeni iz Avstrije v Slovenijo. Teh je bilo po podatkih iz Statističnega letopisa RS leta 2003 33, 2004 29, 2005 145 in 2006 94 (SURS 2004, 2005, 2006, 2007).

POJEM MIGRACIJE IN MIGRACIJSKA POLITIKA V EVROPSKI UNIJI

Raziskovanje migracij v širšem smislu zahteva temeljito interdisciplinarno delo. Naj najprej izpostavim ekonomsko teorijo migracij in teorijo notranje migracije ter razložim *push-pull* teorijo, ki skuša migracije razložiti z vplivom številnih dejavnikov na priselitvenem in odselitvenem območju. Vse navedene teorije so povezane z migracijami Poljakov v Veliko Britanijo, kjer je vzrok za emigracijo ekonomske narave,³ tip migracije notranji,⁴ *push-pull* dejavnikov pa več.

Ekonomska teorija migracij širše izpostavlja razmere na trgu dela, boljše možnosti poklicnega napredovanja, boljše pogoje dela, večje podjetniške in investicijske možnosti ter višji zaslužek. Predvideva, da lahko ljudje maksimizirajo svoje bogastvo in s tem tudi svojo blaginjo. Vzrok za ekonomske migracije je treba iskati v ceni dela, bodisi v različnih državah bodisi regijah, kjer so te razlike razvidne (Simon 1999a).

Vsako migracijo sprožijo *push-pull* dejavniki. Pri tem se pojavljajo dejavniki migracije na imigracijskem in emigracijskem območju. Na imigracijskem (priselitvenem) območju prevladujejo *pull* dejavniki, ki privlačijo imigrante. To so na primer ugodne možnosti za zaposlitev, napredovanje v službi, podjetniške in naložbene dejavnosti, višje plače in drugi dejavniki, ugodnejše klimatske razmere, cenejše šolanje, ipd. Na emigracijskem (odselitvenem) območju delujejo *push* dejavniki, ki potiskajo posameznika s tega območja. To so izguba zaposlitve, upadanje oziroma prenehanje določene ekonomske dejavnosti, naravne nesreče, izčrpana naravna bogastva, neperspektivne razmere za osebni razvoj in različne vrste osebne diskriminacije. *Push-pull* teorija veliko pripomore k razlagi vzrokov migracij, vendar pa lahko navajanje obeh vrst dejavnikov zamegli prave vzroke migracij. Težko ali skoraj nemogoče je tudi jasno določiti, ali so migracije nastale zaradi prve ali druge skupine dejavnikov in v kolikšni meri. Pri tem je treba tudi opozoriti na migrantovo subjektivnost ocenjevanja posameznih dejavnikov (Malačič 2003). Kar nekomu pomeni več, lahko pomeni drugemu manj. Vsak migrant je torej individuum, ki prisluhne svoji subjektivni presoji.

Migracije so lahko notranje ali zunanje. Primer migracije Poljakov v Veliko Britanijo po 1. 5. 2004 lahko označujemo za notranjo migracijo,⁵ saj je Poljska skupaj s preostalimi devetimi državami postala članica EU. S tem je tudi zanjo začel

3 Namesto besedne zveze "ekonomske migracije" (terminološko posplošeno) lahko za tovrstne migracije uporabimo tudi natančnejšo opredelitev z besedno zvezo "delovne notranjeevropske" migracije.

4 Razlaga pod opombo št. 5.

5 Z drugega vidika lahko migracije Poljakov znotraj EU razumemo tudi kot "zunanje", na kar nakazuje dejstvo, da so posamezni migranti popolnoma zamenjali družbeno okolje in kulturni ter jezikovni ambient in jih imenujemo izseljenci, saj je zanje še vedno značilno prostorsko, družbeno in politično delovanje, kakršno je veljalo za klasične zdomce/izseljence pred desetletji.

veljati prost pretok delavcev in blaga, kar je na splošno omogočilo migracije v druge tuje države, zlasti na Zahod. Tako so nekoč stare emigracijske države postale države nove imigracije. Toda samo tiste, ki ob pridružitvi deseterice niso uvedle omejitvenih prehodnih obdobj. To so bile Irska, Švedska in Velika Britanija.⁶

Danes, ko so meje EU pomaknjene že globoko na evropski vzhod in jug, se migracijska politika EU srečuje z novimi problemi, strahovi, izzivi, razločevanji in pritiski globalizacije. Prav zaradi slednjega je večina držav EU že s 1. 5. 2004 uvedla restriktivne ukrepe in direktive pri omejevanju migracij pred morebitnimi vdori migrantov iz pridruženih nekdanjih socialističnih vzhodnoevropskih držav. Za osrednji element omenjene restriktivne migracijske politike velja schengenski režim, to je elektronsko nadzorovanje zunanjih meja EU. Izraz "Schengen" je povezan z dvema dokumentoma: s podpisom Schengenskega sporazuma in novonastalo konvencijo. Sporazum, ki so ga leta 1985 v istoimenskem luksemburškem kraju podpisale Francija, Nemčija, Belgija, Nizozemska in Luksemburg, je predvideval postopno odpravo nadzora na mejah omenjenih držav. Po petih letih (junija 1990) so omenjena peterica držav ter Italija, Španija, Portugalska in Grčija, ki so se sporazumu pridružile pozneje,⁷ podpisale Schengensko konvencijo, ki je stopila v veljavo marca 1995. Konvencija je odpravila mejni nadzor na notranjih mejah držav podpisnic, posledično pa se je oblikovala skupna zunanja meja, kjer se mejni nadzor opravlja v skladu s skupnimi pravili z namenom zagotavljanja varnosti članic. Ta pravila zajemajo oblikovanje skupnega viznega režima, koordinacijo med policijami, carinskimi ter pravosodnimi organi, ukrepe za boj proti terorizmu in organiziranemu kriminalu. Pomemben del schengenske zakonodaje določa tudi delovanje schengenskega informacijskega sistema.⁸ Tako so v načelu in s spoštovanjem omenjenega režima omejitve notranjih migracij manjše, večje pa za migracije iz drugih držav, zlasti držav tretjega sveta. Za priseljence iz tretjih držav v EU torej velja, da lahko v okviru omejitev izdanih dovoljenj bivajo le v tistih državah, ki so jih sprejele, nimajo pa nujno pravice do dela ali dostopa do izobraževalnih ustanov. Hkrati pa stalno bivališče za priseljence iz tretjih držav ne pomeni, da bi ti imeli pravico do mobilnosti znotraj drugih držav članic EU (Verlič-Christensen 2002).

Prav število migrantov iz držav v razvoju narašča, zato je zakonodaja pri dodeljevanju azila, statusa begunca in pravice do začasnega zatočišča v vsaki državi EU

6 Preostale države, stare članice EU, so trg delovne sile sprostile pozneje. Španija, Portugalska, Finska in Grčija 1. 5. 2006, Italija 31. 7. 2006, Nizozemska pa 1. 5. 2007.

7 Slovenija se je schengenskemu območju pridružila 21. 12. 2007 kot novinka med državami, ki so se EU pridružile leta 2004. Širitev schengenskega območja je predvidena tudi na preostale članice novinke.

8 Evropska komisija (2008): "Aktualne teme, Schengen" (http://ec.europa.eu/slovenija/dossier/schengen/index_sl.htm, 12. 12. 2008).

posebej urejena in variira, zlasti pa temelji na konvencijah ZN in bilateralnih dogovorih med državami. Dodelitev stalnega bivališča migrantom iz držav v razvoju velja navadno za eno leto, pri tem pa se upošteva izpolnjevanje pogojev o zaposlenosti, obstoju zakonskega statusa, nekaznovanosti in sposobnosti preživljanja.

Za migrante znotraj EU (med starimi članicami) velja načelo svobodnega pretoka delovne sile ob upoštevanju zahtevanih določil.

V večini držav članic EU delovno in bivalno dovoljenje ni potrebno za državljane EU, kar jim omogoča po skupnem sporazumu od leta 1992 maastrichtska pogodba, dopolnjena pozneje z amsterdamsko (1999), ki navaja vrsto socialnih pravic (volilna pravica, zdravstvo, pravica do izobraževanja, do zaposlovanja, itd.) in pravic iz dela (delovna doba, pokojnine, obdavčenje dohodkov), ki naj jih države članice spoštujejo za vse priseljence iz drugih držav članic in jim tako omogočajo enakopravnost z državljani in socialno integracijo (Verlič-Christensen 2002: 33).

Seveda pa morajo ti migranti pri selitvi iz ene države v drugo izpolnjevati vrsto pogojev: imeti morajo dokazila o sredstvih za preživljanje iz lastnih dohodkov ali zaposlitev, urejeno socialno ali zdravstveno zavarovanje in zagotovljeno bivališče. Ker je strah pred množičnim priseljevanjem iz nekdanjih socialističnih držav Vzhodne Evrope ta določila in te pravice nekoliko zameglil, je večina starih članic (razen prej omenjenih) uvedla že omenjena prehodna obdobja. Sedemletno prehodno obdobje, ki je razdeljeno na 2 leti + 3 leta + 2 leti, velja le za prosto gibanje delavcev. Tako imajo v prehodnem obdobju stare članice in članice EGP (Evropskega gospodarskega prostora: Norveška, Islandija, Liechtenstein) možnost uvesti različne omejitve za zaposlovanje delavcev iz novink, trg delovne sile pa morajo v celoti sprostiti najpozneje leta 2011. Ob širitvi povezave 1. maja 2004 se je zgolj trojica starih članic EU – Velika Britanija, Irska in Švedska – odločila, da ne bodo uveljavile pravice do prehodnega obdobja.⁹

Za ekonomske migrante ima poseben pomen država blaginje, ki se je razvila po drugi svetovni vojni v Zahodni Evropi in ZDA. "Država blaginje pomeni, da na trgu država skrbi s transferji za socialni položaj večine prebivalcev in s tem zmanjšuje njihovo življenjsko tveganje (pokojninski sistem in zdravstveni javni sistem sta najboljša dokaza za takšne medgeneracijske solidarnosti)" (Kovač 2003: 58). Hkrati so te države poleg širokega trga dela, višjih plač in boljše kakovosti življenja zelo privlačne za migrante iz manj razvitih držav, ki v iskanju "obljubljene dežele" stremijo po socialni varnosti, boljšem življenju in napredovanju. Stranski učinek "držav blaginje" so domači delavci, ki ne želijo opravljati nekvalificiranih in slab-

⁹ Vladni portal z informacijami o življenju v Evropski uniji (2008): "Zaposlovanje in sociala, Prehodna obdobja za prost pretok delovne sile" (<http://evropa.gov.si/zaposlovanje/prehodno-obdobje/>, 12. 12. 2008).

še plačanih del. Nastali primanjkljaj delavcev (tudi visokokvalificiranih) skušajo "države blaginje" zapolnjevati predvsem z migracijskimi tokovi (Kovač 2003).

Naglo povečevanje deleža starega prebivalstva, potrebe po delovni sili in veliko cenejša delovna sila iz nekdanjih socialističnih držav Vzhodne Evrope so nekateri vzroki, da Velika Britanija, Irska in Švedska niso uvedle prehodnih obdobj, ki bi preprečila prihode migrantov iz omenjenih držav. Migracije naj bi tudi pozitivno vplivale na gospodarsko rast in podjetniško iniciativnost, povzročale naj bi večjo konkurenčnost na trgu dela in povečevale motiviranost za delo, migranti naj bi bili tudi nadpovprečno nagnjeni k varčevanju in investiranju ter k temu, da s svojim delom in z dejavnostjo pokrivajo nekatera pomembna poslovna področja (Simon 1999b). Med novimi pridruženimi članicami naj bi bilo k emigriranju najbolj nagnjeno prebivalstvo najmanj razvitih držav, predvsem Poljske, najmanj pa najbolj razvitih, to je Češke in Slovenije.

VSTOP POLJSKE V EVROPSKO UNIJO

S 1. 5. 2004 je večina držav EU uveljavila pragmatično načelo "prehodnega obdobja" z možnostmi uvajanja različnih omejitev za zaposlovanje delavcev iz držav novink. V prvih dveh letih so te države ohranile nacionalne ukrepe zaposlovanja, pozneje pa naslednja tri leta poročale o stanju na področju trga dela in o morebitnem podaljšanju izvajanja nacionalne zaposlovalne zakonodaje za novi dve leti.

Irska, Švedska in Velika Britanija so trg zaposlovanja popolnoma sprostile. To je omogočilo preprost in hiter vstop tujcev, zlasti iz nekdanjih socialističnih vzhodnoevropskih držav, ki so postale članice EU. Velike ekonomske razlike, zlasti višji življenjski standard, višje plače in boljše možnosti zaposlovanja so poleg znanja jezika izzvale številne Poljake, da so se odločili za odhod "na boljše". Poljakom so se ob vstopu v EU ponudile možnosti boljšega zaslužka in takojšnje zaposlitve, kar je bilo v primerjavi s slabimi ekonomskimi in zaposlitvenimi razmerami doma dovolj tehten razlog za emigracijo. Čeprav visoko izobraženi in z delovnimi izkušnjami so bili za veliko višji zaslužek pripravljeni sprejeti tudi nižje kvalificirana, obrtniška, storitvena in druga dela kot doma. Spodbujala jih je tudi želja po hitrem zaslužku in vrnitvi domov, kjer bi si z zasluženim denarjem rešili stanovanjski problem in ustanovili zasebna podjetja, odprli obrti ali se ukvarjali z drugimi storitvenimi dejavnostmi, za katere bi si izkušnje pridobili v Veliki Britaniji.

V primerjavi s Poljsko so v Veliki Britaniji že od nekdaj prevladovale povsem drugačne ekonomske razmere. Velika potreba po delovni sili, zlasti v nekaterih segmentih dela, je narekovala bolj učinkovito zaposlovalno politiko, katere cilj je bil zapolnitev vrzeli za deficitarna dela, dejavnosti in poklice, ki jih Britanci niso želeli opravljati. Tako je kot nekoč Portugalska tudi Velika Britanija, ki je bila včasih

izvoznica delovne sile, postala država uvoznica delovne sile. Za Veliko Britanijo je bilo s političnoekonomskega vidika še posebno pomembno, da naj bi migracijski tokovi ne vplivali negativno na brezposelnost in da naj bi bili migracijski učinki na trgu dela manjši od pričakovanih in običajno prikazani kot večji zaradi političnih, ideoloških in drugih ksenofobičnih razlogov (Kovač 2003). Negativen vpliv na trgu dela naj bi ne bil prisoten tudi zaradi zapolnjevanja problemov strukturne brezposelnosti in tržnih niš.

Manj pozitivnih učinkov migracijskih tokov je zaznati v emigracijskih državah. Primer Poljske, ki jo opredeljuje dolgo preteklo obdobje socialistične ureditve, nakazuje na številno emigracijo visokokvalificirane delovne sile zlasti po padcu komunističnega režima, še najbolj pa po vstopu v EU, kar dolgoročno pomeni primanjkljaj visokokvalificiranih delavcev in strokovnjakov na številnih področjih na državni ter regionalni ravni.

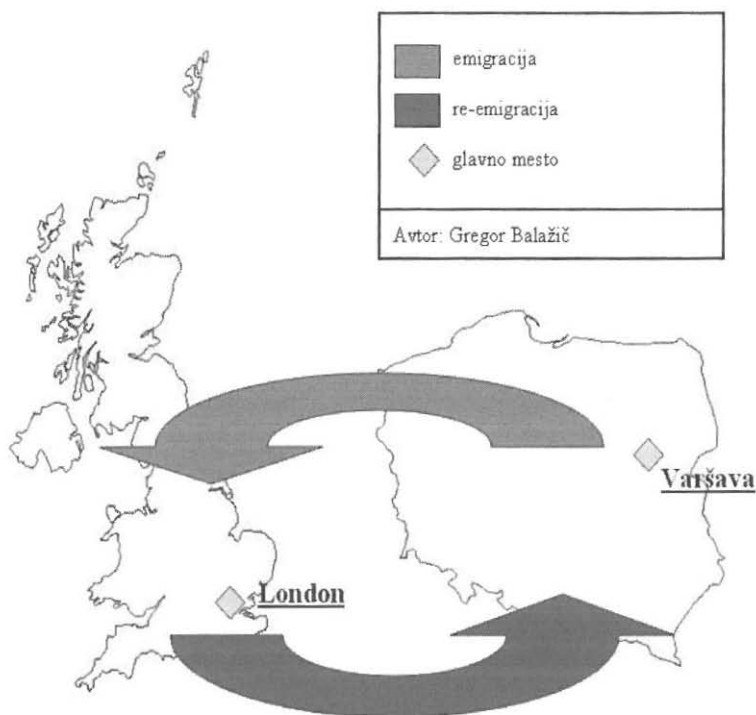
Razmislek o migracijah vodi v razmišljanje o mejah, identiteti, gospodarstvu, globalizaciji, kulturi in nenazadnje o človekovih pravicah. Migranti se v novih okoljih, kjub temu da gre večinoma za velemesta, počutijo državljane ali nedržavljane in vsak posameznik ima pri tem svojo izkušnjo. V nadaljevanju bodo podrobneje predstavljeni vplivi in učinki emigracije Poljakov v Veliko Britanijo na tamkajšnje prebivalstvo ter razmere na trgu dela. Pozornost bo posvečena tudi procesu vračanja. Obravnavana bodo vprašanja življenjske odločitve o odselitvi, življenjskih razmerah v Veliki Britaniji in medsebojnih odnosih v novem okolju. V ospredje bo postavljenih več subjektivnih pogledov posameznikov, tako Poljakov kot tudi Britancev, na njihovo skupno življenje.

VELIKA BRITANIJA, DRUGI DOM ZA ŠTEVILNE POLJAKE

Število vseh prispehlih Poljakov v Veliko Britanijo ni natančno znano. "Oblasti ocenjujejo, da je bilo od maja 2004 izdanih več kot 610.000 delovnih dovoljenj. Nekateri strokovnjaki menijo, da v Veliki Britaniji trenutno živi milijon Poljakov, med njimi so številni po starosti sposobni za delo" (Tabela 1).¹⁰ Intenzivnost priseljevanja se je po ocenah Centralnega statističnega urada Republike Poljske, Ministrstva za gospodarstvo in delo Republike Poljske in Urada za državno statistiko Velike Britanije od navedenega datuma stopnjevala (kar prikazujejo spodnji tabeli in graf). Pristojne britanske službe ugotavljajo, da je med Poljaki prišlo do občutnega zmanjšanja brezposelnosti, saj je njihov namen dobiti delo. V večini primerov gre za posameznike, ki opravljajo deficitarne poklice, ki jih Britanci ne želijo opravljati in za katere je potrebna nižja izobrazba od tiste, ki jo imajo. Veliko

10 Szmigielski, Robert (2009): "Reports of Polish workers returning 'en masse disputed'" (<http://www.cbw.cz/en/article/reports-of-polish-workers-returning-en-massedisputed.aspx>, 2. 8. 2009).

Slika 1: Grafični prikaz emigracije in reemigracije Poljakov

med njimi je tudi takih, ki imajo visoko izobrazbo, a so zaradi želje po boljšem življenju, zaslužku in novih izzivih sprejeli tudi nižje kvalificirana dela, obrtniška dela ter dela v segmentu storitev. Najbolj iskani poklicni profili so povezani z ročno-obrtniški deli: vodovodar, mizar, pleskar, zidar. Iskani so tudi delavci v turizmu in gostinstvu; natakarji, kuharji, sobarice. Prav ta delovna mesta so zasedli številni Poljaki, predvsem zaradi bistveno višjih plač, ki so za britanske delodajalce še vedno sprejemljive in nižje od tistih, ki bi jih ponudili Britancem. Jim Flanagin, 48-letni zidar, pravi, da so Vzhodnoevropejci, ki so opravljali zidarska dela, delali za četrtnino manjše dnevno plačilo.¹¹ "Poljaki so dobrodošli, a se hkrati potegujejo za ista delovna mesta kot Britanci."¹²

11 Workpermit.com (2005): "East European immigrants transforming London" (http://www.workpermit.com/news/2005_10_24/east_european_immigrants_change_london.htm, 6. 6. 2008).

12 Doughty, Steve (2006): "UK lets in more Poles than there are in Warsaw." V: Mail Online (<http://www.dailymail.co.uk/news/article-384121/UK-lets-Poles-Warsaw.html>, 6. 6. 2008).

Tabela 1:¹³ Število Poljakov z začasnim dovoljenjem za bivanje v Veliki Britaniji po oceni Centralnega statističnega urada Republike Poljske, Oddelka za demografske raziskave za obdobje 2004–2007, v primerjavi z letom 2002

Leto ¹⁴	2002	2004	2005	2006	2007
	24.000	150.000	340.000	580.000	690.000

Vir: Centralni statistični urad republike Poljske (Główny Urząd Statystyczny).¹⁵Tabela 2:¹⁶ Informativna ocena števila Poljakov, ki so bili med letoma 2004–2007 registrirani v registru delovno aktivnega prebivalstva Velike Britanije (Workers Registration System)

Leto	2004 ¹⁷	2005 ¹⁸	2005 ¹⁹	2006 ²⁰	2006 ²¹	2007 ²²	2007 ²³	2008 ²⁴
	73.500	131.290	204.895	264.560	358.200	430.400	508.400	538.000

Vir: Ministrstvo za gospodarstvo in delo Republike Poljske (Ministerstwo Gospodarki i Pracy).²⁵

13 Podatki, predstavljeni v tabeli, so zgolj informativna ocena števila Poljakov, ki so bili ob koncu navedenih let začasno v Veliki Britaniji. To število ne zajema sezonskih delavcev (navadno za obdobje bivanja do treh mesecev), delavcev na črno in tistih, ki so bili že prej v Veliki Britaniji. Podatki za navedena leta medsebojno niso primerljivi, saj so zgolj informativna ocena stanja za določeno leto, upoštevaje vir priseljevanja.

14 Za obdobje 2002–2006 so v število vključeni tisti, ki so v Veliki Britaniji začasno prebivali več kot dva meseca, medtem ko so v število za leto 2007 vključeni tisti, ki so v Veliki Britaniji začasno prebivali več kot tri mesece.

15 http://www.stat.gov.pl/cps/rde/xbr/gus/PUBL_Informacja_o_rozmiarach_i_kierunk_emigra_z_Polski_w_latach_2004_2007.pdf, 18. 8. 2009.

16 Podatki, predstavljeni v tabeli, so informativni in predstavljajo število Poljakov, ki so se prijavi v register delovno aktivnega prebivalstva Velike Britanije. Podatki ne vključujejo dela na črno, prav tako podatki ne odražajo dejanskega stanja na trgu dela, saj gre v številnih primerih za opravljanje sezonskih del, pri katerih prekinitivne del in izpisi iz evidence niso beleženi. Upoštevati je treba tudi množičnost prijav v register in posledično izdajanje in pomanjkanje delovnih dovoljenj, kar je znižalo merila pri evidentiranju. Prav tako podatki ne upoštevajo Poljakov, ki so bili v register delovno aktivnega prebivalstva prijavljeni pred 1. 5. 2004.

17 Število registriranih od začetka maja do konca decembra 2004.

18 Število registriranih v maju 2005.

19 Število registriranih v decembru 2005.

20 Število registriranih v juniju 2006.

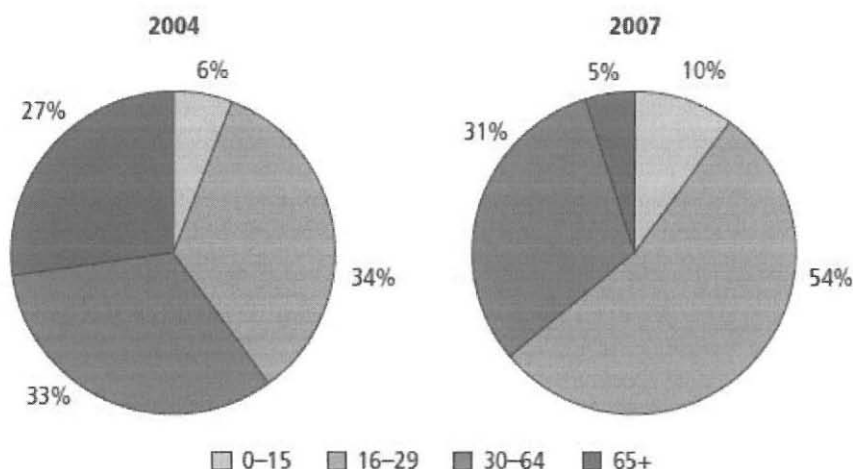
21 Število registriranih v decembru 2006.

22 Število registriranih v juniju 2007.

23 Število registriranih v decembru 2007.

24 Število registriranih v juniju 2008.

25 <http://www.migracje.gov.pl/?1,30,216,200803>, 18. 8. 2009.

Graf 1:²⁶ Starostna struktura na Poljskem rojenega prebivalstva Velike Britanije za leti 2004 in 2007

Vir: Urad za državno statistiko Velike Britanije (Office for National Statistics).²⁷

Poljski delavci so torej dobrodošli tudi zaradi svoje delavnosti in znanja. "Mnogi delajo sedem dni na teden, pošiljajo denar domov in se vračajo na Poljsko po določenem obdobju treh ali štirih mesecev čez poletje ali med novoletnimi prazniki za nekaj tednov, odpotujejo pa z avtobusi."²⁸ Pomemben je tudi podatek, ki ga navaja britansko ministrstvo za delo, da je od vseh, ki so zapustili Poljsko in našli delo v Veliki Britaniji, 80 odstotkov mlajših od 35 let, tretjina pa ima visoko izobrazbo.²⁹

26 Graf prikazuje oceno starostne strukture na Poljskem rojenega prebivalstva Velike Britanije in izhaja iz letnega anketiranja prebivalstva (APS, Annual Population Survey, od leta 2004). Pri tem so podlaga za oceno podatki, pridobljeni z anketiranjem delovne sile (LFS, Labour Force Survey). Vzorec vključuje vse na Poljskem rojene posameznike, ki so bili rezidenčno prebivalstvo Velike Britanije vsaj šest mesecev in so se v času anketiranja nahajali na domovih, kjer so imeli prijavljeno prebivališče. V vzorec niso vključeni študentje, ki so bili prijavljeni v študentskih domovih (in tisti, ki nimajo staršev s statusom rezidenta), in posamezniki, ki so se v času anketiranja nahajali v hotelih, zaporih ali so bili nastanjeni drugje. Anketiranih je bilo 53.000 gospodinjstev. Anketiranje je potekalo v petih fazah po približno 11.000 anketiranih v vsaki fazi.

27 http://www.statistics.gov.uk/downloads/theme_population/Population_trends_135.pdf, 18. 8. 2009.

28 Henley, Peter (2006): "South: Polish immigration." V BBC (http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/england/5080924.stm, 6. 6. 2008).

29 Espino, Nathaniel (2007): "Poland wants its workers back from Western Europe." V International Herald Tribune (<http://www.iht.com/articles/2007/05/16/business/zloty.php>, 6. 6. 2008).

Osebnе izkušnje, želje in namere Poljakov, ki so delali in živeli v Veliki Britaniji, se bistveno ne razlikujejo. Vsi so imeli podobne cilje: to je hitro zaslužiti določeno vsoto denarja in se vrniti domov. To je bilo značilno tudi za "gastarbajterje", ki so že v 60. letih in pozneje v 70. letih 20. stoletja iz Jugoslavije, Turčije, Italije in Španije odhajali na delo v Nemčijo in v druge zahodnoevropske države.³⁰ Tudi med njimi je večina domov pošiljala določene vsote denarja, nekateri med njimi pa se domov niso nikoli vrnili.

"Tu sem, da bi zaslužil, kolikor lahko in se vrnil domov. Na Poljskem je brezposelnost med 20- in 25-odstotna, plače so zelo nizke in težko je najti delo. Sicer pa nisem tu samo zaradi dela. Od doma sem odšel tudi zaradi tega, ker sem želel zaslužiti svoj denar in živeti na svojem, kar mi doma ne bi uspelo,"³¹ pravi petindvajsetletni Radek, ki je po izobrazbi kvalificirani elektromehanik. "Opravljal bi tudi druga dela, hitro se učim in sem prilagodljiv delavec v primerjavi z Britanci."³² Ewelina Kaszubska je dvaindvajsetletna skrbnica nočnega lokala v Londonu. "Podjetja na Poljskem ne morejo ponuditi primerljivih plač, tu zaslužim na teden toliko kot v enem mesecu v Wrocławu, s tem, da je to v funtih. Razmišljam celo, da bi se preselila v ZDA in si tam poiskala delo."³³ Rafal Kapal je v Veliko Britanijo prišel pred osmimi leti in je avtoprevoznik pri Michelinu. Na vprašanje, zakaj je toliko Poljakov prišlo v Veliko Britanijo, odgovarja: "Poznam razlog: ti ljudje stremijo k boljšemu življenju in zaposlitvi, mislim pa, da je denar primarni dejavnik."³⁴ Rosana Ciurysek dela za podjetje Merrill Lynch, ki se ukvarja s finančnim svetovanjem. Zase pravi, da je del invazije Poljakov na Veliko Britanijo.

Na Poljskem trenutno ni priložnosti, da bi se zaposlila v bančništvu, tu delam v perspektivnem delovnem okolju in to tudi moja mati težko razume, čeprav tudi sama dela na podobnem področju na Poljskem. Za nekoga, ki se s tem sploh ne ukvarja, pa je to še toliko težje razumljivo. London je zame zelo privlačno mesto tudi s kulturnega vidika, in kljub temu, da so stroški življenja visoki, me to ne moti, saj nimam finančnih problemov. Sem pa sem prišla tudi, da bi izpopolnila znanje angleščine.³⁵

30 Iz tega je jasno razvidno, da so v bistvu te migracije močno podobne "zdomstvu", ki ga poznamo v slovenskem okolju.

31 Jeffries, Stuart (2005): "Workers of the world." V Guardian.co.uk (<http://www.guardian.co.uk/uk/2005/mar/09/immigration.immigrationandpublicservices>, 6. 6. 2008).

32 Jeffries, Stuart (2005): "Workers of the world." V Guardian.co.uk (<http://www.guardian.co.uk/uk/2005/mar/09/immigration.immigrationandpublicservices>, 6. 6. 2008).

33 Espino, Nathaniel (2007): "Poland wants its workers back from Western Europe." V International Herald Tribune (<http://www.iht.com/articles/2007/05/16/business/zloty.php>, 6. 6. 2008).

34 Henley, Peter (2006): "South: Polish immigration." V BBC (http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/england/5080924.stm, 6. 6. 2008).

35 Jeffries, Stuart (2005): "Workers of the world." V Guardian.co.uk

Po besedah britanskega diplomata Christopherja Thompsona v Varšavi so delavci iz nekdanjih socialističnih vzhodnoevropskih držav splošno zaželeni, saj z znanjem, vestnostjo in motivacijo žanjejo velik ugled.³⁶ Eden izmed razlogov je tudi ta, da so imeli v nekdanjih socialističnih državah šole, ki so izučile iznajdljive, tehnično podkovane in delovne posameznike za ročna in druga obrtniška dela.

Britanske oblasti so s številnimi Poljaki zapolnile vrzeli na različnih delovnih področjih, med katerimi prednjačijo obrtniška dela, dela v gradbeništvu, storitve v gostinstvu in turizmu ter transportu. S tem pa so se odprla številna nova vprašanja, povezana s trgom dela, z brezposelnostjo ter integracijo prišlekov. Hkrati so se predvsem zaradi množičnosti pojavili nastanitveni problemi in brezdomstvo. Do določene mere se je spremenil tudi odnos Britancev do številnih Poljakov, ki so zaradi množičnosti postali konkurenčni na trgu dela. "Prebivalci se v globalni in lokalni perspektivi vse bolj razločno delijo na državljane in nedržavljane, na avtohtone in prišleke, na domače in tuje, na zahodne in južne" (Pajnik in Zavrtnik 2003: 5). Poljski delavci so s svojim prihodom do določene mere spremenili tudi podobo mest, zlasti Londona, transportna podjetja so prav zaradi njihove številčnosti, prihodov in vračanja organizirala nove redne transportne povezave, kjer so zaradi cenovne ugodnosti zanimivi nizkocenovni letalski prevozi (primer take letalske družbe je Wizz Air), čeprav se še vedno veliko ljudi odloča za potovanje z avtobusi.

UČINKI PRISELJEVANJA POLJAKOV V VELIKO BRITANIJO

Prost pretok delovne sile je uresničil sanje mnogim Poljakom, ki so odšli v Veliko Britanijo z željo po boljšem zaslužku in življenjskem standardu. Toda zaradi množičnosti, jezikovnih ovir in soočanja z nepoznanimi razmerami v drugi državi so se soočili tudi s številnimi problemi. Mnogi niso našli dela in nastanitve. Tako so kar čez noč postali brezdomci, ki so si svoje zatočišče poiskali kar na ulicah ali pod mostovi. "Na Poljskem smo verjeli, da je Velika Britanija država, ki nudi visoke dohodke in z veliko potrebo po delovni sili," je povedal 31-letni Poljak in pojasnil: "[v]endar sem ugotovil, da to v veliki meri ne drži, saj sem takoj po prihodu presečen videval številne in vedno nove Poljake, ki so živeli kar na ulicah."³⁷ Ti ljudje so v Veliko Britanijo prišli brez denarja, kakršnihkoli poznanstev, znanja jezika in

---

(<http://www.guardian.co.uk/uk/2005/mar/09/immigration.immigrationandpublicservices>, 6. 6. 2008).

36 Fuller, Thomas (2005): "Europe's great migration, Britain absorbing influx from the East." V *International Herald Tribune* (<http://www.iht.com/articles/2005/10/20/news/poles.php>, 6. 6. 2008).

37 Hill, Amelia (2006): "Homeless Poles too ashamed to leave UK." V *Guardian.co.uk* (<http://www.guardian.co.uk/society/2006/sep/10/homelessness.asylum>, 6. 6. 2008).

jih britanske mestne oblasti smatrajo za podvržene kriminalnim dejanjem in prostituciji. Še najbolj zaskrbljujoče pa se zdi, da si po izjavah sodeč ne želijo domov. "Kako naj se vrnem domov k družini, ki mi je zaupala, in pojasnim, da sem bil brezdomec? Raje ostanem tu, živim na ulici in nadaljujem z iskanjem zaposlitve,"³⁸ je rekel neki Poljak.

V neprijetnih življenjskih situacijah so se znašli tudi tisti, ki so dobili zaposlitev, vendar je šlo v številnih primerih za dela, kjer so plačila prejeli "na roko". To so bila zlasti sezonska dela, ki so Poljakom omogočila hiter zaslužek, po koncu sezone pa so ti delavci ostali brez zaposlitve in bivališča. Število tovrstnih delavcev zaradi nevedenih statistik ni znano. Veliko se jih je kmalu vdalo alkoholu in drogami ter življenju na ulici. Poseben primer predstavljajo posamezniki, ki so utrpeli posledice poškodb na delu. "Kot električar sem prejemal dobro plačilo, dokler si pri delu nisem poškodoval prstov."³⁹ Nemalo je tudi takih, ki so zaradi zasvojenosti z alkoholom in drogami utrpeli psihične težave. Med njimi je Adam, ki pravi, da je veliko svojega časa preživel po avtocestah. Poljske oblasti sodelujejo z britanskimi in številni povratniki, ki se jim sanje niso uresničile, se vračajo domov z avtobusi, da bi bili doma deležni ustrezne oskrbe.

Vzhodnoevropejci, med njimi so najštevilčnejši Poljaki (ki so po oceni za leto 2007 tretja največja nacionalna skupina v Veliki Britaniji, kar prikazuje spodnja tabela), so spremenili podobo britanskih mest. Na ulicah Londona je poljščino slišati skoraj na vsakem koraku in je zaradi tega postala nekaj vsakdanjega. Povečala se je tudi prodaja poljskega piva, odprli so se številni poljski lokali in prodajalne. "Povpraševanje po poljskih prehrabnih artiklih se je drastično povečalo, tako da moram imeti sedaj veliko večje skladišče, najbolj pa se je povečalo povpraševanje po poljskem pivu,"⁴⁰ je pojasnil Ryszard Wolski, ki vodi uvozno podjetje s prehrabnimi artikli.

38 Hill, Amelia (2006): "Homeless Poles too ashamed to leave UK." V *Guardian.co.uk* (<http://www.guardian.co.uk/society/2006/sep/10/homelessness.asylum>, 6. 6. 2008).

39 Broomby, Rob (2008): "Poles head home as UK dream fades." V *BBC* (<http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/7281608.stm>, 6. 6. 2008).

40 *Workpermit.com* (2005): "East European immigrants transforming London" (http://www.workpermit.com/news/2005_10_24/east_european_immigrants_change_london.htm, 6. 6. 2008).

Tabela 3:⁴¹ Pet največjih nacionalnih skupin v Veliki Britaniji za leti 2004 in 2007 (v tisočih), pri katerih so se posamezniki rodili zunaj Velike Britanije

	2004		2007	
	Država	Ocena	Država	Ocena
1.	Indija	502	Indija	613
2.	Irska	452	Irska	420
3.	Pakistan	281	Poljska	405
4.	Nemčija	275	Pakistan	377
5.	Bangladeš	225	Nemčija	266

Vir: Urad za državno statistiko Velike Britanije (Office for National Statistics).⁴²

Množična emigracija z vzhoda Evrope se je zgodila zelo sunkovito in le redko-kdo je pričakoval tako številne prišleke. Pristojne institucije so se poleg problemov brezdomstva, brezposelnosti, dela "na črno" in drugih problemov soočile tudi s povečanim obsegom dela. "Priselitve v taki meri so bile nepričakovane, tako da nismo predvideli morebitnih hitrih širitev institucij in njihovega dela."⁴³ Razširila se je Rimokatoliška cerkev, tako imenovane sobotne šole s poukom v poljskem jeziku pa že zavračajo na stotine Poljakov, ki bi želeli svoje otroke vpisati k pouku. "Veliko otrok sploh nismo sprejeli. Preprosto zato, ker v šolah zanje nimamo več prostora."⁴⁴ Da zelo obremenjenih državnih institucij, ki se ukvarjajo s tujci in trgov dela, niti ne omenjamo.

Mnenja Britancev o Poljakihi so različna. Najočitnejša je razdvojenost med delodajalci in iskalci dela, to je običajnimi državljani. Za delodajalce in državne oblasti predstavljajo priseljenci rešitev krize na trgu dela, saj z njimi za nižje plače zapolnjujejo za britansko prebivalstvo nezanimiva delovna mesta. Poleg tega jim

41 Tabela prikazuje oceno petih največjih nacionalnih skupin prebivalstva Velike Britanije in izhaja iz letnega anketiranja prebivalstva (APS, Annual Population Survey, od leta 2004). Pri tem so podlaga za oceno podatki, pridobljeni z anketiranjem delovne sile (LFS, Labour Force Survey). Vzorec vključuje vse na Poljskem anketirane posameznike, ki so bili rezidenčno prebivalstvo Velike Britanije vsaj šest mesecev in so se v času anketiranja nahajali na domovih, kjer so imeli prijavljeno prebivališče. V vzorec niso vključeni študenti, ki so bili prijavljeni v študentskih domovih (in tisti, ki nimajo staršev s statusom rezidenta), in posamezniki, ki so se v času anketiranja nahajali v hotelih, zaporih ali so bili nastanjeni drugje. Namen anketiranja delovne sile (LFS, Labour Force Survey) je pridobivanje podatkov o trgu delovne sile Velike Britanije, pri tem pa anketiranje vključuje tudi podatke o državi rojstva in nacionalnosti. Anketiranih je bilo 53.000 gospodinjstev. Anketiranje je potekalo v petih fazah po približno 11.000 anketiranih na vsako fazo. Koeficient variacije je med 0 in 5, kar pomeni, da se posamezne ocene smatrajo kot natančne.

42 http://www.statistics.gov.uk/downloads/theme_population/Population_trends_135.pdf, 18. 8. 2009.

43 Workpermit.com (2005): "East European immigrants transforming London" (http://www.workpermit.com/news/2005_10_24/east_european_immigrants_change_london.htm, 6. 6. 2008).

44 Workpermit.com (2005): "East European immigrants transforming London" (http://www.workpermit.com/news/2005_10_24/east_european_immigrants_change_london.htm, 6. 6. 2008).

ustreza dejstvo, da so Poljaki pripravljene delati v povprečju 46 ur tedensko, da so marljivi in nasploh dobri delavci. Zadovoljni so tudi z opravljenim delom in s strokovnostjo, ki jo ti izkazujejo na različnih delovnih področjih. Zaradi kulturnih sorodnosti in pripadnosti Rimokatoliški cerkvi ter dejstva, da so Poljaki pod socializmom živeli v urejenih razmerah in načeloma ne izkazujejo nasilništva, so zato veliko bolj zaželeni od katerihkoli drugih migrantov, kot so recimo kosovski Albanci, Albanci, Somalijci in drugi migranti iz držav v razvoju, do katerih je domače britansko prebivalstvo veliko bolj nezaupljivo.

V povsem drugačni luči vidijo Poljake običajni britanski državljani in iskalci zaposlitve. Za iskalce zaposlitve so konkurenca na trgu dela, ki se po njihovem mnenju odraža v zniževanju plač. Konkurenčnost pa se kaže tudi s pripravljeno-stjo, fleksibilnostjo in lojalnostjo Poljakov tudi po sprejetju na delovno mesto. Poljaki se tudi hitro učijo, plačujejo davke, doma na Poljskem jih navadno čakajo družine in zaradi tega za delodajalce ne predstavljajo večjih težav. Običajni državljani so pretreseni zaradi številnih Poljakov, ki so postali brezdomci, alkoholiki in odvisniki in so tako toliko bolj podvrženi kriminalu. Skrbi jih tudi kakovost življenja, ki z množičnostjo migrantov po njihovem mnenju pada.

UČINKI IN PROBLEMI VRAČANJA POLJAKOV NA POLJSKO

Razlogov za masovno emigracijo Poljakov v Veliko Britanijo je več. Poleg motivov doseganja boljših ekonomskih razmer in znanja angleškega jezika na migracijo vpliva tudi slabše gospodarsko stanje na Poljskem: zelo visoka brezposelnost (leta 2004 najvišja v EU), nizke plače in v večini primerov nerešeni stanovanjski problemi. Za veliko večino emigrantov predstavlja Velika Britanija življenjsko priložnost za zaslužek, boljše življenje in ob vrnitvi domov finančno neodvisnost. Večina emigrantov si je po vrnitvi ustvarila svoje domove zunaj mest in poiskala zaposlitve v mestih, mnogo jih je na podlagi izkušenj, pridobljenih v Veliki Britaniji, odprlo tudi svojo obrt. Tu je opaziti očitno podobnost z "gastarbajterstvom", ko so ljudje iz nekdanje Jugoslavije v 60. in 70. letih 20. stoletja množično zapuščali domove in iz ekonomskih razlogov odhajali na delo v Nemčijo, tako kot danes Poljaki v Veliko Britanijo, z močno željo po vrnitvi. Ljudje so močno občutili prehod iz socialistične družbene ureditve v kapitalistično. Danes je v pravnoformalnem smislu vstop v Veliko Britanijo neotežen (zaradi sprejetja zakonodaje o prostem pretoku delovne sile in nesprejetja prehodnega obdobja za tuje iskalce zaposlitve) in mogoč samo s potnim listom. Pri tem ne gre več za potovanje na Zahod v smislu odhoda v "kapitalistični svet", temveč samo za prehod v drugo državo članico EU, kjer so prav tako kot doma na Poljskem uveljavljena načela tržnega gospodarstva.

Gospodarske razmere na Poljskem se od vstopa v EU izboljšujejo. Pri tem sta pomembna gospodarska rast in odpiranje novih delovnih mest, ki jih ponujajo tuji investitorji, zlasti multinacionalke. Vendar bodo nadaljne potrebe po delovni sili zaradi gospodarske recesije, ki je iz ZDA z zamikom prišla v Evropo, odvisne od izboljšanja gospodarskih razmer. Posledica recesije je tudi (prihajajoča) kriza trga delovne sile. "Naslednja stopnja gospodarske recesije je v fazi oblikovanja: svetovna kriza zaposlovanja. Ta šele dobiva jasno obliko, pri tem pa resnost, razširjenost in časovni okvir recesije, kot tudi spremembe v strukturi trga dela tako razvitih kot tudi gospodarstev v razvoju nakazujejo, da je svet pred največjim porastom brezposelnosti v zadnjih desetletjih" (When jobs disappear 2009, 64). Posledica recesije je zapiranje delovnih mest in vračanje Poljakov. "Na podlagi raziskav, ki jih je opravil Institute for Public Policy Research Velike Britanije leta 2008, ocenjujejo, da je od milijona priseljenih iz vzhodnoevropskih delavcev, večinoma s Poljske, polovica že odšla."⁴⁵ Po mnenju profesorice Krystyne Iglucke so take izjave "popoln nesmisel", saj nobena država ne premore izoblikovanih statističnih orodij za beleženje statistike povratnikov.

"Če bomo obdržali vezi z ljudmi, ki so emigrirali v Veliko Britanijo in se bodo pričeli vračati, bo učinek emigracije pozitiven,"⁴⁶ je izjavil Tomasz Gondek, vodja Razvojne agencije v Wrocławu. Čeprav se gospodarsko stanje izboljšuje in so oblasti pripravljene na vrnitev delavcev iz Velike Britanije, je stanje na trgu dela za povratnike še vedno zaskrbljujoče. "Gospodarska nestabilnost v času recesije in številni povratniki, ki so v Veliki Britaniji izgubili delo, lahko ob prihodu domov samo še povečajo delež brezposelnih," je pojasnila Krystyna Iglucka, strokovnjakinja za migracije pri Centru za mednarodne odnose v Varšavi, ki poudarja, da "za povratnike ni razpoložljivih delovnih mest, strategija za tiste, ki izgubljajo delovna mesta v tujini, pa bi bila, da skušajo preživeti tam, sprejmejo nižja plačila, živijo od prihrankov ali se obrnejo na sorodnike".⁴⁷ "Ob mojem povratku v Varšavo so mi bila takoj ponujena tri prosta delovna mesta, vendar je veliko težje najti delo v manjših mestih. Imam prijatelja, ki je še vedno v Londonu in si želi domov, vendar ga skrbi, da doma ne bo našel zaposlitve,"⁴⁸ je izjavil Marcin Kikut, ki po vrnitvi iz Londona v Varšavo poučuje angleški jezik. Ob vrnitvi domov se pojavljajo težave

45 Szmigielski, Robert (2009): "Reports of Polish workers returning 'en masse disputed'" (<http://www.cbw.cz/en/article/reports-of-polish-workers-returning-en-massedisputed.aspx>, 2. 8. 2009).

46 Espino, Nathaniel (2007): "Poland wants its workers back from Western Europe." V International Herald Tribune (<http://www.iht.com/articles/2007/05/16/business/zloty.php>, 6. 6. 2008).

47 Szmigielski, Robert (2009): "Reports of Polish workers returning 'en masse disputed'" (<http://www.cbw.cz/en/article/reports-of-polish-workers-returning-en-massedisputed.aspx>, 2. 8. 2009).

48 Jones, Gareth, Jaworowski, Kuba (2008): "In parts of Europe, migrant workers head home." V International Herald Tribune (<http://www.iht.com/articles/reuters/2008/06/16/news/OUKWD-UK-EAST-MIGRATION-GENERAL-FEATURE-PIX-GRAPHI.php>, 6. 6. 2008).

pri zaposlovanju zlasti visokoizobraženih, ki so državo zapustili brez izkušenj in so v Veliki Britaniji opravljali nižjekvalificirana dela, hkrati pa bi se radi zaposlili v javni upravi ali zasedli druge vodstvene položaje: "Poljsko gospodarstvo ne potrebuje bančnih strokovnjakov, ki so si svoje prve izkušnje nabirali v gostinstvu,"⁴⁹ je pojasnila Krystyna Iglicka.

Tako so med migranti povratniki najbolj zaželeni tisti, ki se iz Velike Britanije vračajo z denarjem in so pripravljeni investirati v nastanek lastnih podjetij in s tem vnovčiti znanje in izkušnje, ki so si jih pridobili v Veliki Britaniji. S prislužnim denarjem lahko soprispevajo k zagonu zasebnega sektorja v gospodarstvu in imajo izkušnje in vezi iz Velike Britanije. "S seboj bodo prinesli anglosaksonsko podjetniško kulturo, denar in vezi z Zahoda."⁵⁰ Poljske oblasti se zavedajo, da je proces vračanja postopen in številčno manj intenziven od procesa odhajanja, zato si bodo tudi v prihodnje prizadevale vzpostaviti tako gospodarsko stanje v državi, ki bo Poljake bolj in bolj privabljal domov. "Vemo, da bo proces vračanja postopen, toda če bodo emigrantom ponujene nove in boljše priložnosti, lahko pričakujemo njihov povratek,"⁵¹ meni Jerzy Dusynski, minister za šolstvo in znanost v poljski vladi. To pa bo zlasti odvisno od trajanja gospodarske recesije.

SKLEP

Sodobne migracijske politike so se dandanes znašle v primežu nadzorovanja in omejevanja migracij, kjer bo ustrezno migracijsko politiko treba prilagajati razmeram v posameznih državah ter ustvariti, upoštevati in dograditi načela splošne migracijske politike EU (enotne migracijske politike EU še nima). Demografska slika EU se zdi z vidika nizke rodnosti in čedalje daljše življenjske dobe in s tem ostarelosti prebivalstva precej zaskrbljujoča. Posledice takega demografskega stanja vplivajo tudi na trg dela, kjer se zlasti stare države EU soočajo s primanjkljajem delovne sile, posebej v posameznih delovnih panogah. Ob upoštevanju splošnega načela o prostem pretoku delovne sile, maastrihtski (1992) in amsterdamski (1999) pogodbi, ostaja po širitvi EU s 15 članic na 25, z Bolgarijo in Romunijo na 27 (trg delovne sile se mora v celoti sprostiti do leta 2011), migracijska politika z uveljavljenimi prehodnimi obdobji (prehodnega obdobja niso uvedle Irsko, Švedsko in Velika Britanija) v rokah posameznih držav članic. Tako so se vse države članice razen navedenih zavarovale pred morebitnim vdorom priseljencev iz

49 Dougherty, Carter (2008): "Polish émigrés are returning home, posing a challenge for the economy." V *International Herald Tribune* (<http://www.ihf.com/articles/2008/06/17/business/poles.php>, 6. 6. 2008).

50 Espino, Nathaniel (2007): "Poland wants its workers back from Western Europe." V *International Herald Tribune* (<http://www.ihf.com/articles/2007/05/16/business/zloty.php>, 6. 6. 2008).

51 Dougherty, Carter (2008): "Polish émigrés are returning home, posing a challenge for the economy." V *International Herald Tribune* (<http://www.ihf.com/articles/2008/06/17/business/poles.php>, 6. 6. 2008).

pridruženih držav ob omenjeni širitvi. Poleg tega se zahodne države EU soočajo tudi z močnimi pritiski priselitvenih valov iz držav v razvoju. "Migracije niso postale globalne samo v smislu migracijskih tokov, temveč tudi v smislu upravljanja z njimi" (Pellerin 2003: 177). Iz pričujočih dejstev se zastavljata vprašanji o prihodnosti migracijskih gibanj v EU in o tem, kakšna bo v prihodnje EU: bo to trdnjava odprtih ali zaprtih vrat?

Za notranje migracije in s tem povezano zaposlovanje migrantov velja prednostna hierarhija, kjer imajo prednost najprej državljani lastne države, nato državljani drugih držav EU in šele nato državljani drugih držav ali držav v razvoju. Hkrati pa je upoštevanje omenjenega načela v domeni zakonodaje posamezne države, kar ustvarja razlike med državami članicami (Verlič-Christensen 2002). Ta vidik predpostavlja, da je vstop v zeleno državo znotraj EU formalno najmanj zahteven za migrante iz držav članic EU, medtem ko je za migrante iz drugih držav, držav nečlanic in držav v razvoju pri priseljevanju in iskanju zaposlitve formalno veliko bolj zahteven. Tako so med bolj zaželenimi migranti tisti iz nekdanjih držav socialističnega bloka, ki so že članice EU, nato iz tistih, ki to še niso, in šele nato preostali. Razlogov za sprejetje takih ukrepov je več. Najpomembnejša sta po zadnji širitvi EU na vzhod dva: kulturna sorodnost migrantov z vzhoda Evrope ter znanje in izobrazba potencialnih migrantov. Poleg omenjenega je pomembno še poznavanje jezika in v nekaterih primerih sorodstvene vezi. Ti migranti (tisti, ki jim je uspelo na Zahod) so se že med hladno vojno izkazali kot dobri, vestni, miroljubni in primerni delavci. Bolj odklonilno pa je domače prebivalstvo do migrantov iz držav v razvoju, mulatov, črncev. Ti po percepciji domačega prebivalstva izhajajo iz evropski nesorodnih kultur s potencialno nasilniškimi primesmi in se ne izkazujejo z znanjem in izobrazbo, temveč naj bi s svojo prisotnostjo odražali veliko večjo nagnjenost h kriminalnim dejanjem ter predstavljali s tem skrb in breme posamezni državi. Uveljavljena prehodna obdobja predstavljajo varnostno zaklopko, kar nakazuje, da se želijo stare članice EU vsaj začasno zavarovati pred migracijskim valom iz vzhodnoevropskih držav in tako delovati kot zaprta trdnjava, čeprav najpozneje do leta 2011, tako kot navaja podpisani sporazum. Tako se je paradoksalno pokazalo, da se je večina starih držav EU z uvedbo prostega prehoda meja in s širitvijo na vzhod ter premikom schengenske meje kljub svoji načelni odprti naravnosti ter pripravljenosti na sodelovanje v skupnem "evropskem prostoru" zatekla v zakonsko zaščiteno defenzivo. Iz tega je razvidno, da smo lahko EU razumeli kot trdnjavo odprtih vrat za notranje migrante samo v primeru omenjenih treh držav, Irske, Švedske in Velike Britanije (preostale stare članice EU so trg delovne sile sprostile pozneje; glej opombo št. 6).

Za poljsko gospodarstvo in Poljake je pomenil vstop v EU veliko priložnost ter pridružitve k najuspešnejšim državam, vendar pa si ne britanske ne poljske oblasti niso predstavljale tako masovnih migracij. Nekoliko drugačen scenarij in nekoliko bolj razpršena migracija Poljakov bi bila mogoča, če še kakšna izmed

starih članic EU ob širitvi ne bi uvedla omejitev in bi se migracijski val razpršil še po drugih državah, recimo Franciji, Belgiji ali Nizozemski. Tako se je Velika Britanija nepričakovano soočila z močnim migracijskim pritiskom, ki je v veliki meri zapolnil kadrovske potrebe, obenem pa povzročil tudi vrsto drugih manj prijetnih učinkov, med katerimi so omembe vredni brezdomstvo, delo na črno in povečan obseg dela pristojnih institucij. Na Poljskem je odliv kvalificirane, visokokvalificirane in relativno mlade delovne sile povzročil precejšen primanjkljaj na trgu dela. Poleg tega se domov vračajo migranti z neprijetno življenjsko izkušnjo, taki, ki jim v Veliki Britaniji ni uspelo dobiti zaposlitve in so zapadli v alkohol ali droge ter bodo doma iskali socialno pomoč. Zanje bodo stroški družbene reintegracije toliko večji, medtem ko si bodo preostali s privarčevanim denarjem izboljšali življenjski standard (nakup stanovanja) in poiskali zaposlitev. Najbolj neprijeten scenarij pa bi se Poljski primeril, če se večina emigrantov sploh ne bi vrnila.

Velika Britanija je postala za Poljake največja trdnjava odprtih vrat, medtem ko to ni mogoče trditi za celotno EU. Migracije v kontekstu globalizacije nakužujejo na ambivalentnost migracijskih politik, kar se je izkazalo z uvedbo prehodnih obdobj, ki so enoten evropski prostor EU preusmerile v izolacionistični. Migracijski val Poljakov in drugih narodov z evropskega vzhoda po priključitvi Romunije in Bolgarije leta 2007 postavlja v ospredje pojav sodobnega "gastarbajterstva", ki se je začelo z emigracijo Poljakov v Veliko Britanijo v enotnem prostoru EU, za katerega se zdi, da se bo nadaljeval po preteku prehodnih obdobj, to je v največji meri po letu 2011 in ob novi širitvi EU, če bodo gospodarske razmere to dopuščale. Ključna migracijska vprašanja se še vedno, tako kot že velikokrat prej v zgodovini, vrtijo okrog delovne sile in ekonomskih razmer. Predvidevamo lahko, da bo svetovna gospodarska recesija slej ko prej dosegla dno, kar pomeni, da bo enkrat v prihodnje tudi Evropa v ponovnem gospodarskem zagonu. V kolikor bo do tega prišlo – in po teh pričakovanjih bo migracijska politika EU zaradi potreb po delovni sili in precejšnjih gospodarskih in razvojnih razlik med starimi in novimi državami članicami ter naglega povečevanja deleža starega prebivalstva, zlasti v starih državah članicah, še naprej usmerjena v zapolnjevanje manjkajočih kadrov na trgu dela. Nadaljne odpiranje trga dela bo v veliki meri odvisno od kulturnih in političnih vprašanj, ki jih bodo posamezne države obravnavale kot sebi in gospodarstvu ter družbi ogrožujoča ali sprejemljiva. Odgovor na vprašanje, ali bo EU v prihodnje v celoti trdnjava odprtih ali zaprtih vrat in v kolikšni meri, pa lahko pričakujemo šele, ko bo imela EU enotno migracijsko politiko.

VIRI IN LITERATURA:

- Kovač, Bogomir (2003) "Globalizacija, migracijski tokovi in ekonomski razvoj na obrobju slovenskih migracijskih dilem." V Romana Bešter *Migracije – globalizacija – Evropska unija*. Ljubljana: Mirovni inštitut: 43–81.
- Malačič, Janez (2003) "Migracije". V Janez Malačič *Demografija, teorija, analiza, metode in modeli*. 5. izdaja. Ljubljana: Ekonomska fakulteta: 155–182.
- Pajnik, Mojca in Simona Zavratnik (2003) "Med globalnim in lokalnim v sodobnih migracijah." V Romana Bešter *Migracije – globalizacija – Evropska unija*. Ljubljana: Mirovni inštitut: 5–14.
- Pellerin, Helene (2003) "Crisis? What Crisis? The politics of migration regulation in the area of globalisation." V Eleonore Kofman in Gillian Youngs *Globalization: Theory and Practice*. New York in London: Continuum: 177–192.
- Simon, Julian L. (1999a) "Some General Theory of Immigration Consequences." V Julian L. Simon *The Economic Consequences of Immigration*. Ann Arbor: University of Michigan Press: 12–22.
- Simon, Julian L. (1999b) "Conclusions and Summary of Main Findings." V Julian L. Simon *The Economic Consequences of Immigration*. Ann Arbor: University of Michigan Press: 365–375.
- (2009) "When jobs disappear." *The Economist*, print edition. London, Tokyo in Washington DC 11 (14. marec): 64–66.
- Verlič-Christensen, Barbara (2002) "Mednarodne migracije in trg delovne sile v Evropski skupnosti." V Barbara Verlič-Christensen *Evropa v precepu med svobodo in omejitvami migracij*. Ljubljana, FDV: 18–44.

INTERNETNI VIRI:

- Broomby, Rob (2008): "Poles head home as UK dream fades." V BBC (<http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/7281608.stm>, 6. 6. 2008).
- Centralni statistični urad republike Poljske (2008), *Główny Urząd Statystyczny* (http://www.stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/gus/PUBL_Informacja_o_rozmiarach_i_kierunk_emigra_z_Polski_w_latach_2004_2007.pdf, 18. 8. 2009).
- Dougherty, Carter (2008): "Polish émigrés are returning home, posing a challenge for the economy." V International Herald Tribune (<http://www.iht.com/articles/2008/06/17/business/poles.php>, 6. 6. 2008).

- Doughty, Steve (2006): "UK lets in more Poles than there are in Warsaw." V Mail Online
(<http://www.dailymail.co.uk/news/article-384121/UK-lets-Poles-Warsaw.html>, 6. 6. 2008).
- Espino, Nathaniel (2007): "Poland wants its workers back from Western Europe." V International Herald Tribune
(<http://www.iht.com/articles/2007/05/16/business/zloty.php>, 6. 6. 2008).
- Evropska komisija (2008): "Aktualne teme, Schengen"
(http://ec.europa.eu/slovenija/dossier/schengen/index_sl.htm, 12. 12. 2008).
- Fuller, Thomas (2005): "Europe's great migration, Britain absorbing influx from the East." V International Herald Tribune
(<http://www.iht.com/articles/2005/10/20/news/poles.php>, 6. 6. 2008).
- Hill, Amelia (2006): "Homeless Poles too ashamed to leave UK." V Guardian.co.uk
(<http://www.guardian.co.uk/society/2006/sep/10/homelessness.asylum>, 6. 6. 2008).
- Henley, Peter (2006): "South: Polish immigration." V BBC
(http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/england/5080924.stm, 6. 6. 2008).
- Jeffries, Stuart (2005): "Workers of the world." V Guardian.co.uk
(<http://www.guardian.co.uk/uk/2005/mar/09/immigration.immigrationandpublicservices>, 6. 6. 2008).
- Jones, Gareth in Kuba Jaworowski (2008): "In parts of Europe, migrant workers head home." V International Herald Tribune
(<http://www.iht.com/articles/reuters/2008/06/16/news/OUKWD-UK-EAST-MIGRATION-GENERAL-FEATURE-PIX-GRAPHI.php>, 6. 6. 2008).
- Ministrstvo za gospodarstvo in delo republike Poljske (2004–2008), Ministerstwo Gospodarki i Pracy
(<http://www.migracje.gov.pl/?1,30,216,200803>, 18. 8. 2009).
- Szmigielski, Robert (2009): "Reports of Polish workers returning 'en masse disputed'" V Profit.cz
(<http://www.cbw.cz/en/article/reports-of-polish-workers-returning-en-massedisputed.aspx>, 2. 8. 2009).
- Urad za državno statistiko Velike Britanije, 2009, Office for National Statistics
(http://www.statistics.gov.uk/downloads/theme_population/Population_trends_135.pdf, 18. 8. 2009).

- SURS (2004): "Statistični urad Republike Slovenije. Statistični letopis Republike Slovenije 2004. Priseljeni iz tujine po državi državljanstva in spolu, 2003" (http://www.stat.si/letopis/2004/04_04/04-36-04.htm?jezik=si, 1. 12. 2008).
- SURS (2005): "Statistični urad Republike Slovenije. Statistični letopis Republike Slovenije 2005. Priseljeni iz tujine po državi državljanstva in spolu, 2004" (http://www.stat.si/letopis/2005/04_05/04-30-05.htm?jezik=si, 1. 12. 2008).
- SURS (2006): "Statistični urad Republike Slovenije. Statistični letopis Republike Slovenije 2006. Priseljeni iz tujine po državi državljanstva in spolu, 2005" (http://www.stat.si/letopis/2006/04_06/04-30-06.htm?jezik=si, 1. 12. 2008).
- SURS (2007): "Statistični urad Republike Slovenije. Statistični letopis Republike Slovenije 2007. Priseljeni iz tujine po državi državljanstva in spolu, 2006" (http://www.stat.si/letopis/2007/04_07/04-30-07.htm?jezik=si, 1. 12. 2008).
- Vladni portal z informacijami o življenju v Evropski uniji (2008): "Zaposlovanje in sociala. Prehodna obdobja za prost pretok delovne sile" (<http://evropa.gov.si/zaposlovanje/prehodno-obdobje/>, 12. 12. 2008).
- Workpermit.com (2005): "East European immigrants transforming London" (http://www.workpermit.com/news/2005_10_24/east_european_immigrants_change_london.htm, 6. 6. 2008).

MLADOLETNI MIGRANTI BREZ SPREMSTVA IN NJIHOVE PRAVICE V SLOVENSKEM AZILNEM IN MIGRACIJSKEM SISTEMU

UNACCOMPANIED MINOR MIGRANTS AND THEIR RIGHTS IN SLOVENIAN ASYLUM AND MIGRATION SYSTEM

In this article I have analyzed situation of unaccompanied minor migrants in Slovenia from the anthropology of human rights view. The main aim of the text is to understand the implementation and interpretation of human rights as discourse which depends on social relations of power. The main source of power in case migrants is the European Union, which forms asylum and migration policy in accordance with its political interests. Even if the Universal Declaration of Human Rights is interpreted as universal i.e. as applying to every individual, I tried to point out that in some cases unaccompanied minor migrants are deprived of these rights on the basis of their national identity or foreigner status.

Keywords: unaccompanied minor migrants, anthropology, human and children rights, European Union, migration

V prispevku sem položaj mladoletnih migrantov brez spremstva v Sloveniji analizirala z vidika antropologije človekovih pravic. Temeljno izhodišče je postavljeno tako, da implementacijo in interpretacijo človekovih in otrokovih pravic razumemo kot diskurz, ki je v določenem kontekstu odvisen od družbenih odnosov moči. Glavni center moči je v primeru migrantov Evropska unija, ki v skladu s svojimi političnimi interesi oblikuje migracijsko ter azilno politiko. Čeprav se Splošna deklaracija o človekovih pravicah deklarira kot univerzalna, se pravi, da pravice pripadajo vsem posameznikom, sem skušala pokazati, da so mladoletni migranti brez spremstva v nekaterih primerih prikrajšani za svoje pravice prav na podlagi svoje nacionalne identitete oziroma statusa tujca.

Ključne besede: mladoletni migranti brez spremstva, antropologija, človekove in otrokove pravice, Evropska unija, migracije

UVOD

Države Evropske unije (v nadaljevanju EU),¹ ki bi morale za migrante poskrbeti v skladu z določbami mednarodnega prava, izvajajo sistem restriktivne migracijske in azilne politike. Pri tem izhajajo iz evropskih političnih interesov, ki se kažejo predvsem v omejevanju dostopa na ozemlje EU, nizki stopnji priznanja statusa begunca in omejenem spektru pravic tujcev v migracijskem in azilnem sistemu. Čeprav sodobni diskurz prava človekovih pravic deklarira, da te pripadajo vsem posameznikom, je odgovornost nacionalne države razumljena v smislu, da zaščiti samo pravice svojih državljanov in tujcev pod njeno jurisdikcijo. Ker država ni dolžna nuditi azila tujcem, ki migrirajo zaradi kršitev ekonomskih, kulturnih ali socialnih pravic v njihovi matični državi, se v prvi vrsti postavlja vprašanje, ali implementacija človekovih in otrokovih pravic resnično stremi k splošnosti oziroma univerzalnosti. Dosledno zagotavljanje človekovih pravic je vprašljivo pri celotni populaciji migrantov, pri mladoletnih migrantih pa toliko bolj, ker so k spoštovanju *vseh* njihovih (političnih, državljanskih, ekonomskih, socialnih in kulturnih) pravic pravno zavezane vse podpisnice Konvencije o otrokovih pravicah (v nadaljevanju KOP).² Izhajajoč iz sodobnega diskurza človekovih in otrokovih pravic, ki zagovarja njihovo univerzalno implementacijo, ugotavljam, da je omejena univerzalnost v primeru migrantov zgolj deklarativna. Razhajanja med univerzalno aplikacijo človekovih pravic in nacionalno zakonodajo pričajo o tem, da na interpretacijo in implementacijo pravic migrantov v Sloveniji vpliva predvsem politična moč EU, ki se odraža v nadzorovanju in omejevanju migracij.

Mladoletni migranti brez spremstva so se kot posebna kategorija v slovenski zakonodaji pojavili leta 1999. Pred tem posebnih pravnih določil ni bilo, čeprav so se mladoletniki pojavljali tako v času begunske krize, ki je bila posledica vojne na Balkanu v začetku devetdesetih let prejšnjega stoletja, kot tudi pozneje.

● ● ●
1 Raziskava je potekala leta 2006 v Znanstveno-raziskovalnem središču Koper Univerze na Primorskem. Izvedena je bila v takratnih desetih novih državah članicah EU, kjer sta bili analizirani stopnja in kakovost zaščite mladoletnikov brez spremstva v postopkih sprejemanja na nacionalni ravni in v programih socialnega varstva. Več o raziskavi glej <http://www.zrs-kp.si/SL/Projekti/Daphne.htm>.

2 KOP obravnava tako politične in državljanske kot tudi ekonomske socialne in kulturne pravice otrok. Ekonomske, socialne in kulturne pravice odraslih pa so na primer ločeno zapisane v Mednarodnem paktu o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah, ki je za države podpisnice sicer pravno obvezujoč, vendar se njegov 2. člen glasi: "[v]saka država pogodbenica tega Pakta se zavezuje, da bo sama ter z mednarodno pomočjo in sodelovanjem, zlasti na ekonomskem in tehničnem področju, v največji mogoči meri izkoristila vire, s katerimi razpolaga, in z vsemi ustreznimi sredstvi, vštevši zlasti zakonodajne ukrepe, skrbela, da bi bilo *postopoma doseženo* polno uresničenje pravic, ki so priznane v tem Paktu" (poudarki dodani), (2. člen, Mednarodni pakt o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah. V Varuh človekovih pravic) (<http://www.varuh-rs.si/index.php?id=103:@field>, 12. 4. 2009). V nasprotju s tem se 2. člen KOP glasi: "[d]ržave pogodbenice spoštujejo in vsakemu otroku, ki sodi pod njihovo pravno pristojnost, *jamčijo* s to Konvencijo priznane pravice brez kakršnegakoli razlikovanja ..." (poudarki dodani) (2. člen, Konvencija o otrokovih pravicah. V Varuh človekovih pravic) (<http://www.varuh-rs.si/index.php?id=105:@field>, 12. 4. 2009).

Pomembnost zaščite njihovih pravic, ki bi bila v skladu s KOP, je v veliki meri povezana z okoliščinami, v katerih se pojavljajo, in z izzivi, s katerimi se v tuji državi soočajo. Slovenska zakonodaja je z uvedbo novih določil sprejela dodatne zaščitne mehanizme, vendar so nekatere (otrokove) pravice mladoletnih migrantov ostale prezrte. Rezultati raziskave v okviru programa Daphne "Rizična skupina mladoletnikov brez spremstva: mehanizmi zaščite v razširjeni Evropski uniji", na kateri temelji pričujoče besedilo, so pokazali, da pravic mladoletnih migrantov ne določa zgolj mednarodno pravo, pač pa predvsem evropska azilna in migracijska zakonodaja. To je v pristopnih pogajanjih prevzela tudi Slovenija.

Za namene analize pravic mladoletnih migrantov v Sloveniji sem v prispevku izpostavila več dokumentov. Omenjena so tako besedila mednarodnega prava, evropske in slovenske zakonodaje kot tudi priporočila organizacije Separated Children in Europe Programme (v nadaljevanju SCEP), zbrana v publikaciji Načela dobre prakse.³ Načela dobre prakse so "živ" dokument, ki predstavlja okvir za zagovorništvo otrokovih pravic ter delovanje na področju mladoletnih migrantov brez spremstva. Čeprav so zgolj smernice, sem jih navajala predvsem iz razloga, ker v večji meri predstavljajo stališča nevladnega sektorja. Takšna analiza je poleg vidika antropološkega raziskovanja človekovih pravic pomembna tudi v povezavi s teorijo Schucka (2000: 189–191). Ta omenja pomembno distinkcijo v pravni sociologiji, tj. distinkcija med 'zakonom v knjigah' (*law in books*) in 'zakonom v praksi' (*law in action*). Tema dvema kategorijama je dodal še tretjo – 'zakon v razumu' (*law in their minds*). Kot pravi, je razlikovanje med temi kategorijami pomembno za raziskovanje pravne zavesti na področju migracij tudi zato, ker se lahko med njimi pojavljajo ogromne vrzeli. Razdelitev na tri dele pokaže na dejstvo, da se formalno predpisan zakon (zakon v knjigah) skoraj vedno razlikuje od njegove implementacije (zakon v praksi), poleg tega pa različni akterji na področju migracij poudarjajo različne aspekte zakona ali pa razlagajo iste aspekte na drugačen način (zakon v razumu). In prav v teh različnih interpretacijah se odražajo interesi moči, ki določajo diskurz o človekovih in otrokovih pravicah.

Ker je antropologija človekovih pravic kot področje znotraj antropologije v Sloveniji precej neznana, se mi je v prvem delu članka zdelo nujno na kratko predstaviti njena temeljna teoretična izhodišča, ki so me napeljala na tovrstno analizo pravic mladoletnih migrantov. Uvodnemu delu sledita splošna predstavitev

3 Načela dobre prakse so nastala v okviru Separated children in Europe Programme, ki je skupna pobuda organizacij Save the Children Alliance in Visokega komisariata Združenih narodov za begunce (UNHCR). Program temelji na nalogah s področij obeh organizacij, pri čemer je UNHCR odgovoren za zagotavljanje zaščite begunskih otrok in prosilcev za azil, Save the Children Alliance pa želi doseči polno uresničevanje pravic vseh otrok. Publikacija je nastala na podlagi Konvencije o otrokovih pravicah in dveh drugih dokumentov: Smernic UNHCR o strategijah in postopkih pri obravnavi otrok brez spremstva, ki zaprosijo za azil, ter stališča Evropskega sveta za begunce in izgnance o otrocih (SCEP 2004: 3).

mladoletnih migrantov brez spremstva iz tretjih držav ter analiza njihovih pravic v slovenskem migracijskem in azilnem sistemu. Da bi se izognila nejasnostim glede terminologije, naj povem, da sem v besedilu namesto izrazov, kakor so "ilegalen" ali "nezakonit" (na primer ilegalne-i migracije/tujci/migranti) zaradi njihove negativne konotacije raje uporabljala termin "iregularen".⁴ Izraz "iregularni migranti" se tako nanaša na osebe, ki so v Republiko Slovenijo vstopili brez ustreznih dovoljenj oziroma dokumentov. Izraza "prosilec za azil" in "prosilec za mednarodno zaščito" sta v besedilu uporabljena kot sopomenki; oba se nanašata na osebe, ki so v postopku pridobivanja statusa begunca oziroma statusa subsidiarne oblike zaščite.⁵ Na tem mestu bi opozorila tudi, da v nadaljevanju govorim o mladoletnikih brez spremstva iz tretjih držav⁶ (in ne o državljanih EU) tudi, ko to v besedilu ni eksplicitno izraženo. Za državljane EU namreč veljajo nekatera druga zakonska določila, in kar je najpomembnejše, v okviru prej omenjene raziskave mladoletnikov brez spremstva iz držav članic v Sloveniji nismo zaznali.

ANTROPOLOŠKE PERSPEKTIVE RAZISKOVANJA ČLOVEKOVIH PRAVIC

Pravni pristop, ki je sprva prevladoval v akademski sferi raziskovanja človekovih pravic, ne upošteva etičnih, političnih, socioloških ali antropoloških dimenzij mednarodnega prava (Freeman 2002). Dejstvo je, da človekove pravice izvirajo iz določenih zgodovinskih družbenih in političnih okoliščin, zato pravna analiza ne more zadostovati za njihovo celostno razumevanje (Evans 2005). Tony Evans na primer meni, da se morajo raziskovalci osredotočiti na vprašanja odnosov moči in interesov, ki so povezani s konceptom človekovih pravic, saj le tako lahko razumejo vzroke njihovih kršitev (Evans 2005: 196).

Čeprav je antropologija glede človekovih pravic zastavila svoja izhodišča kmalu po drugi svetovni vojni, se je raziskovalno polje začelo pospešeno razvijati šele v začetku devetdesetih letih prejšnjega stoletja.⁷ Takrat je tendence antropološkega

4 Termin "nezakonit" se v besedilu pojavi kot del dobesednega citata.

5 Izraz "prosilec za azil" se je uporabljal, ko je azilne postopke urejal Zakon o azilu, torej do 4. 1. 2008. Danes, ko jih ureja Zakon o mednarodni zaščiti, so migranti v azilnem postopku formalno imenovani "prosilci za mednarodno zaščito". Ker je raziskava o mladoletnih migrantih brez spremstva potekala v času, ko je veljal Zakon o azilu, se v besedilu na nekaterih mestih ni bilo mogoče izogniti izrazu "prosilec za azil".

6 Tretja država je država, ki ni članica Evropske unije (3. člen, Zakon o mednarodni zaščiti. V Ur. l. RS, št. 111/2007) ([@field](http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=2007111&stevilka=5504), 12. 4. 2009).

7 Začetki antropologije človekovih pravic segajo v čas po drugi svetovni vojni, ko je Melville Herskovits v okviru Ameriške antropološke zveze leta 1947 utemeljil stališče antropologov do koncepta človekovih pravic; Herskovits in drugi antropologi, nasledniki Boasove tradicije, ki so izhajali s kulturno relativističnega stališča, so diskurz človekovih pravic videli kot podaljšano roko etnocentričnih in absolutističnih zahodnih vrednot, zaradi česar so se postavljali nasproti trditvam o človekovih pravicah kot o nečem univerzalnem. Prepričani so bili, da partikularne vrednote in pravice nikakor ne bi smele biti nadomeščene z univerzalnimi, kot je na primer kon-

raziskovanja narekoval kulturni relativizem, ki je temeljil na "kulturnem preobratu" s poudarkom na reprezentaciji, kulturnih razlikah in identiteti. Vzporedno s spremembami v globalni politični areni se je spreminjal tudi antropološki pristop k človekovih pravicam.⁸ Razvoj diskurza človekovih pravic v okviru politične sfere in mednarodnih institucij je torej vplival tudi na stališča intelektualcev akademskega sveta. Ti so videli priložnost za nadgradnjo razsežnejšega in inkluzivnega pristopa k demokraciji, državljanskim pravicam in globalni pravičnosti (Wilson in Mitchell 2003: 1–3).

Kot pravi Wilson (1997: 12), je argumente kulturnih relativistov na eni strani spodkopala globalizacija kulturnih, ekonomskih in političnih procesov, na drugi strani pa kritika esencialističnega razumevanja koncepta kulture (Wilson idr. 2001: 3). Po njegovem mnenju je človekove pravice danes mogoče razložiti s kontekstualizacijo in ne z relativizacijo, saj stare ideje polarnih nasprotjih med "tradicionalnim" in "modernim" oziroma med "zahodnim" in "vzhodnim" ne odražajo sodobnih razsežnosti človekovih pravic (Freeman 2006: 55; Wilson in Mitchell 2003: 3). Sodobne antropološke teorije interpretacijo in implementacijo človekovih pravic povezujejo z osebnimi biografijami, zgodovino skupnosti in odnosi moči (Engle Merry 2001: 41; Wilson 1997: 12). Gledano s tega vidika je naloga antropologije analizirati povezave in vzajemno delovanje pravnih procesov na različnih ravneh. Raziskovanje človekovih pravic tako postane raziskovanje nastanka diskurzov človekovih pravic, njihovo prevajanje in udeleženje v različnih kontekstih. Skladno s tem je oblikovano tudi temeljno izhodišče pričujoče analize pravic mladoletnih migrantov brez spremstva: podobnosti koncepta človekovih pravic lahko obstajajo, toda nikoli ne moremo vedeti, kako se bodo realizirale v določenih situacijah. Slovenska migracijska in azilna zakonodaja migrantom ponuja omejen spekter pravic, ki v nekaterih primerih formalno in/ali v praksi odstopa od standardov mednarodnega prava. Iz tega razloga sem v nadaljevanju skušala poudariti nekatere najpomembnejša odstopanja ter ugotoviti, katere okoliščine in družbeni odnosi moči takšna odstopanja vzpostavljajo.

---

cept univerzalnih človekovih pravic. Iz tega razloga je Herskovits poudarjal potrebo po spoštovanju kulturnih razlik in povzdignil "kulturo" na raven najvišje moralne vrednote ter jo določil kot edini vir veljavnosti moralne pravice. Antropologe je razumel kot zagovornike pravic ljudstev in branilce pred vsiljevanjem zahodnih vrednot s strani mednarodnih organizacij (Wilson 1997: 2).

8 Med letoma 1990 in 2000 so bile izvedene številne humanitarne akcije. Ustanovljeni sta bili dve sodišči za vojne zločine, eno za nekdanjo Jugoslavijo in eno za Ruando. V letu 1997 je sodišče za vojne zločine v procesu zoper Duška Tadića prvič po Nürnberških procesih uspelo dokazati krivdo za zločine proti človečnosti. Leta 1998 je 120 držav sprejelo statut o ustanovitvi mednarodnega kazenskega sodišča, ki bi imelo jurisdikcijo za sojenja v zvezi z zločini zoper človečnost, genocidom ter vojnimi zločini. Poleg tega so se rekonceptualizirale pravice žensk in enakost med spoloma. Na človekove pravice in pravico do samoodločbe pa so se začele sklicevati tudi avtohtone skupine (Wilson in Mitchell 2003: 1–3).

MLADOLETNI MIGRANTI BREZ SPREMSTVA – OPREDELITEV

Slovenski Zakon o mednarodni zaščiti mladoletne migrante brez spremstva opredeljuje kot državljane tretje države ali osebe brez državljanstva, mlajše od 18 let, ki so na ozemlju Republike Slovenije brez staršev ali zakonitega zastopnika.⁹ Določb, ki bi se nanašale na mladoletne migrante brez spremstva iz članic EU, v omenjenem zakonu ni. Kljub temu ne moremo z gotovostjo trditi, da se ti v Sloveniji ne pojavljajo.¹⁰ Status tujcev, državljanov EU, je podrobneje določen le v Zakonu o tujcih, ki opredeljuje pogoje in načine vstopa, zapustitve in bivanja tujcev v Republiki Sloveniji.¹¹

Slovenska zakonodaja mladoletnike brez spremstva uvršča v ranljivo skupino migrantov, kamor spadajo tudi otroci, invalidne osebe, starejši, nosečnice, roditelji samohranilci z otroki in žrtve posilstva, mučenja ali drugih oblik psihičnega, fizičnega in spolnega nasilja.¹² Ranljivost migrantov je povezana z dejstvom, da navadno migrirajo zaradi slabih razmer v matični državi. Te so lahko posledica vojnih okoliščin ali kršitev njihovih ekonomskih, socialnih in kulturnih pravic. Ranljivost mladoletnikov brez spremstva se dodatno kaže v tem, da potujejo in živijo sami, s prijatelji ali z drugimi odraslimi, v dogovoru s starši ali brez njihovega vedenja. Nekateri pridejo peš, drugi z letalom, ladjo ali skriti v tovornjakih in vlakih (Lamb 2005: 3). Na poti so pogosto izpostavljeni lakoti, boleznim ali poškodbam (Ruxton 2003: 5). Nekatere v tujino pošljejo starši, da bi se tam izobraževali, delali in bili varni, medtem ko drugi potujejo s pomočjo tihotapcev, pri čemer so izpostavljeni trgovanju z ljudmi, spolnemu in ekonomskemu izkoriščanju. Kot pravi S. Gole Ašanin (2003: 1), se z mladoletnimi migranti lažje manipulira in so še posebno dovzetni za vsakršne vplive odraslih ljudi. Za svoje potrebe jih lahko izrabljajo tudi organizirane kriminalne združbe, saj vedo, da so otroci zaradi svoje mladoletnosti v sodnih postopkih pogosto oproščeni.

9 3. člen, Zakon o mednarodni zaščiti. V Ur. l. RS, št. 111/2007 (<http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=2007111&stevilka=5504:@field, 12. 4. 2009>).

10 Raziskava v okviru programa Daphne ni pokazala na prisotnost mladoletnikov brez spremstva iz članic EU, čeprav bi si upala trditi, da so države članice lahko tudi izvirne in ne le tranzitne ali ciljne države. Najverjetneje se mladoletniki, ki so brez spremstva, državljanji EU pogosteje kot prosilci za azil ali iregularni migranti pojavljajo kot žrtve trgovanja z ljudmi.

11 Naj omenim le, da Zakon o tujcih za vstop državljanov EU v Slovenijo ne zahteva vizuma ali dovoljenja za bivanje, medtem ko za državljane tretjih držav določa bolj stroge pogoje vstopa.

12 "(1) Ranljivim osebam s posebnimi potrebami, zlasti otrokom, mladoletnikom brez spremstva, invalidnim osebam, starejšim, nosečnicam, roditeljem samohranilcem z otroki in žrtvam posilstva, mučenja ali drugih oblik psihičnega, fizičnega in spolnega nasilja se zagotavlja posebna nega in skrb" (15. člen, Zakon o mednarodni zaščiti. V Ur. l. RS, št. 111/2007)

(<http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=2007111&stevilka=5504:@field, 12. 4. 2009>).

Za migrante sta stresna tudi prihod ter bivanje v novi državi, ki je navadno kulturno in jezikovno povsem drugačna od njihove rodne dežele. Poleg tega se soočijo s kompleksnim azilnim ali migracijskim sistemom, ki vključuje intervjuje s strani uniformiranih organov, jemanje prstnih odtisov, zdravstvene preglede, omejevanja gibanja v sprejemnih centrih ali celo zaporih. Mladoletniki mnogokrat nočejo sodelovati s pristojnimi organi zaradi prejšnjih slabih izkušenj in nezaupanja. Včasih ne vedo odgovorov na nam preprosta vprašanja, kot na primer datum in letnico rojstva (Smith 2004: 4). V nekaterih državah se jim odreka podpora odraslih skrbnikov ali dostop do primerne prehrane, izobraževanja, nastanitve ali socialnega varstva (Ruxton 2003: 5). Nekateri izmed njih pobegnejo iz institucij, kjer so nastanjeni, prosjačijo po ulicah ali zbežijo v druge evropske države, tam pa so lahko ponovno izpostavljeni različnim oblikam izkoriščanja. Mnogi ne poznajo svojih pravic, niti ne vedo, kje lahko iščejo pomoč, bojijo se priti v stik s policijo, saj se bojijo brezobzirnosti in tega, da bodo zaprti ali deportirani (Lamb 2005: 3). Pogosti pojavi pri mladoletnih migrantih so občutki osamljenosti, strahu, zaskrbljenosti, občutljivosti, nekateri se oddaljijo, imajo motnje spanca ali somatske bolečine (Slodnjak v: Zavratnik Zimic 2003: 5).

Glede ranljivih skupin migrantov je v Zakonu o mednarodni zaščiti določeno, da morajo biti njihove potrebe določene za vsakega posameznika posebej. V skladu z zakonom bi se jim zaradi njihove specifične situacije morali prilagoditi materialni pogoji sprejema, zdravstveno in psihološko svetovanje in nega.¹³ Zakon o tujcih nima določb, ki bi se nanašale na ranljive skupine migrantov, medtem ko o mladoletnih migrantih brez spremstva govori njegov 60. člen (več o tem členu sledi v nadaljevanju).

MLADOLETNI MIGRANTI BREZ SPREMSTVA V SLOVENIJI

Mladoletniki brez spremstva v Slovenijo navadno vstopajo čez hrvaško mejo. Večinoma gre za fante, stare med 14 in 17 let, ki v državo vstopajo iregularno, v večjih skupinah. Najpogosteje prihajajo iz Črne gore, Turčije, Srbije in s Kosova in tudi iz nekaterih afriških in azijskih držav. V Sloveniji je bilo največ mladoletnikov leta 2001, ko so jih v centru za tujce in azilnem domu sprejeli 308. Od leta 2001 je njihovo število stalno upadalo (Zavratnik in Gornik 2007: 8). O vzrokih za zni-

13 "(2) Posebne potrebe in ranljivost po tem zakonu se ugotavljajo na podlagi individualne ocene potrebe posameznega prosilca, begunca ali osebe, ki ji je priznana subsidiarna zaščita. (3) Pri nastanitvi ranljivih oseb s posebnimi potrebami, tako prosilcev, beguncev in oseb, ki jim je bila priznana subsidiarna zaščita, se upošteva njihov specifični položaj in se jim prilagodijo materialni pogoji sprejema, zdravstveno in psihološko svetovanje ter nega" (15. člen, Zakon o mednarodni zaščiti. V Ur. l. RS, št. 111/2007) (<http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=2007111&stevilka=5504:@field, 12. 4. 2009>).

ževanje števila mladoletnikov brez spremstva v Sloveniji je uslužbenka Slovenske filantropije povedala:

Nizko število otrok brez spremstva je posledica državne politike, ki je vedno bolj restriktivna /.../ Število oseb v azilnem domu se stalno spreminja, saj je Slovenija za mladoletnike brez spremstva navadno tranzitna država. Velikokrat se zgodi, da mladoletnik zapusti azilni dom in nadaljuje svojo pot. Dva fanta iz Albanije ter Srbije in Črne gore sta prišla v azilni dom pred štirimi dnevi in predvidevamo, da bosta kmalu odšla, saj nista želela ostati v Sloveniji (uslužbenka Slovenske filantropije, julij 2006).

Statistični podatki, ki jih zbirajo vladne in nevladne organizacije, niso številke o dejanskem stanju, temveč predstavljajo le posameznike, zajete s strani državnih organov, medtem ko določeno število mladoletnikov v državo vstopi nedokumentirano. Kot pravi uslužbenka Slovenske filantropije:

Otroci brez spremstva, nedokumentirani migranti obstajajo, vendar so nam skriti. Predvidevamo, da so to v glavnem Romi, na primer romske deklice iz Bosne in Hercegovine ali Srbije in Črne gore, ki so bile poročene v Slovenijo in so bile mladoletnice brez spremstva (uslužbenka Slovenske filantropije, julij 2006).

Število mladoletnih migrantov brez spremstva v Sloveniji je relativno nizko; od leta 2004 do 2006 je število zajetih mladoletnikov padlo s 192 na 81. Od tega jih je v letu 2004 za azil zaprosilo 151, leto pozneje 102 in v letu 2006 le še 26. Od leta 2004 do 2006 je status begunca po Ženevski konvenciji dobil le en mladoletnik, štirje pa so dobili subsidiarno zaščito.¹⁴ Podatki o mladoletnikih, ki so jim na meji zavrnilo vstop v državo, so bili med raziskavo nedostopni.

ANALIZA PRAVIC MLADOLETNIH MIGRANTOV BREZ SPREMSTVA V SLOVENIJI

Med najpomembnejšimi pomanjkljivostmi v evropski zakonodaji in praksi S. Ruxton (2003: 7) navaja: restriktivno definicijo mladoletnikov brez spremstva, zavrnitev dostopa na območje EU, pomanjkljivo dokumentiranje in registriranje mladoletnikov brez spremstva, omejevanje gibanja, nekvalificiranost uradnikov in relevantnega osebja, neprimerne migracijske in azilne postopke, ipd. V nasprotju s slovensko in z evropsko azilno ter migracijsko zakonodajo je za KOP značilen

• • •
14 Status subsidiarne oblike zaščite se prizna državljanu tretje države ali osebi brez državljanstva, ki ne izpolnjuje pogojev za status begunca, če obstaja utemeljen razlog, da bi bil ob vrnitvi v matično državo ali državo zadnjega stalnega bivališča, če gre za osebo brez državljanstva, soočen z utemeljenim tveganjem, da utрпи resno škodo (2. člen, Zakon o mednarodni zaščiti. V Ur. l. RS, št. 111/2007) ([@field](http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=2007111&stevilka=5504), 12. 4. 2009).

holistični pristop k varovanju pravic otrok; Kolosov (2000: 261–262) v zvezi s celostnim zagotavljanjem otrokovih pravic na primer meni, da njihova pravica do svobodnega izražanja ni v celoti izpolnjena, če nimajo pravice do izobraževanja, da je pravica do zdravstvene oskrbe povezana s pravico do socialne varnosti ter da je pravica do počitka in prostega časa prav tako pomembna kot pravica do življenja, preživetja in razvoja. Otrokove pravice torej lahko v marsikaterem pogledu razumemo kot nedeljive in komplementarne, vendar bomo v nadaljevanju videli, da jih slovenska azilna in migracijska zakonodaja ne razume vedno v tem smislu.

DOSTOP NA OZEMIJE

Slovenski Zakon o tujcih v 60. členu določa, da je treba “[m]ladoletnega tujca brez spremstva staršev ali drugih zakonitih zastopnikov, ki je nezakonito vstopil ali ki nezakonito prebiva v Republiki Sloveniji, [...] takoj vrniti v državo, iz katere je prišel, oziroma izročiti predstavnikom države, katere državljan je”.¹⁵ V zvezi z zavračanjem dostopa na ozemlje UNHCR v svojih priporočilih opozarja, da so v situacijah, v katerih se znajdejo mladoletniki brez spremstva, dokumenti pogosto izgubljeni, ponarejeni ali uničeni. Predstavniki SCEP-a v publikaciji Načela dobre prakse dodatno poudarjajo, da iregularni ekonomski migranti – mladoletniki brez spremstva – ne bi smeli biti odstranjeni brez predhodne temeljite ocene razmer v izvorni državi. Takšni mladoletniki bi po njihovem mnenju morali imeti pravico prositi za azil in/ali dovoljenje za bivanje (SCEP 2004: 14).

Dejstvo, da je določeno število mladoletnikov brez spremstva zavrnjeno ob vstopu v državo, se zdi sporno tudi nekaterim slovenskim nevladnim organizacijam. Z ozemlja EU so namreč odstranjeni v zelo kratkem času, brez uveljavljanja pravice do skrbnika (več o pravici do skrbnika v nadaljevanju) ali pravnega svetovanja. V takšnem ravnanju se kaže naravnost migracijskih politik EU, ki je za migrante iz t. i. tretjih držav precej restriktivna. Na tem mestu se potrjuje mnenje Andreasa (2003: 78), ki pravi, da je za današnji čas značilno prestrukturiranje teritorialnih meja v t. i. policijske meje. Njihov cilj je preprečevati dostop skupini, ki jo sam imenuje ‘skrivni mednarodni akterji’ (angl. *clandestine transnational actors*), kamor spadajo preprodajalci mamil in tihotapci ljudi, teroristi in iregularni migranti.

Z vidika nadzorovanja in omejevanja (iregularnih) migracij sta pomembna predvsem dva evropska dokumenta – Dublinska konvencija in Schengenski sporazum. EU je z Dublinsko konvencijo želela zmanjšati število prosilcev za azil in

15 60. člen, Zakon o tujcih. V Ur. l. RS, št. 58, 64/2009

([@field, 20. 10. 2009](http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200964&stevilka=3019)).

je z omenjenim dokumentom uvedla režim varnih tretjih držav,¹⁶ ki deluje kot 'območje odboja' (angl. *buffer zone*) (Andreas 2003: 103). Andreas med drugim ugotavlja, da novi zidovi niso nastali zato, da bi zadrževali ljudi znotraj, temveč da bi odvrnili invazijo nezaželenih – pri čemer so prvi nezaželeni na seznamu prav migranti. Slovenija je v pristopnih pogajanjih tako kot druge države kandidatke pragmatično sprejela svojo novo vlogo vratarja, ki filtrira nezaželene migrante. Schengenske standarde je sprejela kot enega prvih pogojev za vstop v EU ter tako sodelovala pri izgradnji nepreahodnih meja "trdnjave" Evrope.

Dostop na ozemlje EU se uravnava tudi s sporazumi o vračanju tujcev, ki se nanašajo na države, ki niso članice EU. Med letoma 1990 in 1999 je bilo sklenjenih kar 220 takšnih sporazumov, večinoma med državami Zahodne Evrope ter srednje- in južnoevropskimi državami (SCEP 2003: 38). Sporazumi o vračanju tujcev zavezujejo državi partnerici, da bosta prevzeli tujce, ki so v državo A vstopile prek države B (ki velja za varno državo) in ki ne izpolnjujejo pogojev vstopa ali bivanja v državi A. To na primer pomeni, da so hrvaški obmejni organi dolžni sprejeti osebo, ki je v Slovenijo vstopila prek Hrvaške in ki za vstop ali bivanje v Sloveniji ne izpolnjuje pogojev. Z vidika varstva mladoletnikov brez spremstva je problematično predvsem dejstvo, da v sporazumih o vračanju tujcev ni posebnih določil za mladoletne migrante (SCEP 2003: 40). Problematično je tudi, da mladoletni migranti, zajeti na meji, nimajo možnosti uveljavljati pravice do skrbnika. Obmejna policija jih lahko nemudoma vrne na Hrvaško, ki velja za varno tretjo državo.

Problem reševanja prošenj za azil in sprejemanja tujcev je bil z Dublinsko konvencijo ter s sporazumi o vračanju tujcev potisnjen zunaj članic EU, zlasti na tiste, ki ustrezajo kriterijem varne tretje države in mejijo na vzhod in jug (Vrečer 2001: 77). Takšna ureditev je bila deležna mnogih kritik s strani UNHCR-ja in nevladnih organizacij, saj je zanikala načelo mednarodnega begunskega prava, da lahko begunec za zaščito zaprosi v katerikoli državi (Longo 2003: 9). Zakonodaja Evropskega sveta sicer dovoljuje državam članicam, da preučijo prošnje mladoletnikov brez spremstva, čeprav za to niso odgovorne (tudi če je mladoletnik že vložil prošnjo v kateri drugi državi članici), vendar večina držav članic tega člena ne uporablja (SCEP 2006: 3).

16 Varna tretja država je mednarodno uveljavljena pravna kategorija in zajema tiste države, v katerih je nekdo varen pred preganjanjem ali pred kršitvami človekovih pravic. Varne tretje države omogočajo priznanje statusa azila. Migrant se vanjo lahko zakonito vrne in tam zaprosi za azil, ne da bi pri tem tvegala prisilno odstranitev ali izgon v državo, kjer bi bila njegovo/njeno življenje ali svoboda ogrožena. V skladu s konceptom tretje varne države nobena država ni dolžna sprejemati prosilcev za mednarodno zaščito, ki so se nahajali v eni izmed varnih tretjih držav pred prihodom na njeno ozemlje (povzeto po 60. in 61. členu, Zakon o mednarodni zaščiti. V Ur. l. RS, št. 111/2007) ([@field](http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=2007111&stevilka=5504), 12. 4. 2009).

V zvezi z vprašanjem vstopa na ozemlje je zanimiva tudi pravica do svobode gibanja, ki je predvidena v Splošni deklaraciji o človekovih pravicah. Ta določa, da ima vsakdo pravico "zapustiti katerokoli državo, vključno s svojo lastno, in vrniti se v svojo državo".¹⁷ Bistvena težava tega določila je pravica države, da posameznikom vstop na njihovo ozemlje zavrne; pravica do svobode gibanja je potemtakem mrtva črka zakona, če ne obstaja nobena država, ki bi posameznika hotela sprejeti (Anderson 1996: 132).

AZILNI POSTOPKI

Priporočila organizacije SCEPT (2004) glede azilnih postopkov v zvezi z mladoletnimi migranti brez spremstva poudarjajo, da bi morali biti obravnavani prednostno, se pravi v čim krajšem možnem času. Tudi slovenska zakonodaja predvideva, da je "v postopkih, kjer je prosilec mladoletnik brez spremstva, je [treba] /.../ prošnjo obravnavati prednostno".¹⁸ Uslužbenka azilnega doma v Ljubljani nam je povedala, da postopki navadno trajajo od enega do šest mesecev, odvisno od tega, ali se mladoletnik na odločitev pritoži (uslužbenka azilnega doma, julij 2006). Drugačne informacije nam je posredovala uslužbenka Slovenske filantropije, ki pravi, da v primeru pritožb postopki lahko trajajo tudi do dve leti (uslužbenka Slovenske filantropije, julij 2006).

Čeprav SCEPT priporoča, da so mladoletni migranti izvzeti iz alternativnih postopkov, kot so postopki, ki se nanašajo na varno tretjo državo (predhodni postopek), očitno neutemeljenost (pospešeni postopek) in varno izvorno državo, se na to pravni organi v Sloveniji ne ozirajo. Kot smo izvedeli, je lahko azilni postopek v t. i. pospešenih postopkih, v katerih prošnje niso vsebinsko preučene, končan v nekaj dneh.

To pomeni, da se sektor za azil odloči, da prošnje za azil ne bo vsebinsko preučeval, in najde en razlog, da oseba zlorablja postopek, in zavrne prošnjo kot očitno neutemeljeno. Tak postopek se v zadnjem času izvrši v parih dneh, pristojni organi se sploh ne poglobljajo v to, ali mladoletnik resnično potrebuje zaščito. Ker mladoletnik ni zaprosil za azil takoj, ko je prišel v Slovenijo, sklepajo, da gre za zlorabo postopka in zavrnejo njegovo prošnjo kot očitno neutemeljeno (uslužbenka Slovenske filantropije, julij 2006).

17 13. člen, Splošna deklaracija človekovih pravic. V Varuh človekovih pravic (<http://www.varuh-rs.si/index.php?id=102:@field>, 20. 10. 2009).

18 16. člen, Zakon o mednarodni zaščiti. V Ur. l. RS, št. 111/2007 (<http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=2007111&stevilka=5504:@field>, 12. 4. 2009).

V postopkih, povezanih z mladoletniki brez spremstva, bi morali pravni zastopniki imeti znanje o oblikah preganjanja, ki se nanašajo posebej na otroke. Pri obravnavanju vsakega posameznika, še toliko bolj pa pri mlajših otrocih, otrocih s posebnimi potrebami in tistih, ki trpijo zaradi psihične travme, bi bilo treba oceniti njihovo zmožnost izraziti utemeljen strah pred preganjanjem oziroma ugotoviti morebitne težave, ki jih ima lahko mladoletnik pri pripovedovanju o preteklih dogodkih (SCEP 2004). Kot smo uspeli izvedeti, se osebe azilnega doma in centra za tujce udeležuje številnih dodatnih izobraževanj, a jih je izjemno malo namenjenih obravnavanju mladoletnikov brez spremstva.

Na tem mestu je treba poudariti tudi pravico mladoletnih migrantov do sodelovanja pri postopkih in pomembnih odločitvah, ki zadevajo njihovo prihodnost. Zanje je pomembno, da imajo pravico "do svobodnega izražanja [mnenj]v vseh zadevah v zvezi z njimi, o tehtnosti izraženih mnenj pa se presoja v skladu z otrokovo starostjo in zrelostjo".¹⁹ Pri tem je mišljeno predvsem svobodno izražanje mnenj pri vseh zaslišanjih. Načela dobre prakse so svoje stališče zastavila nekoliko drugače, in sicer tako, da je "mnenja in želje otrok brez spremstva treba ugotoviti in *upoštevati*, kadarkoli se sprejemajo odločitve, ki jih zadevajo" (SCEP 2004: 8).

Po priporočilih SCEP-a bi morale biti odločitve v zvezi z mladoletniki brez spremstva sprejete v primernem času glede na otrokovo dožemanje časa, pri čemer bi morali kar najbolj upoštevati dolgoročne koristi in blaginjo mladoletnika (SECP 2004). Prav tako bi morali biti v vseh postopkih v zvezi z njimi vzpostavljeni ukrepi za njihovo lažje sodelovanje v skladu z njihovo starostjo in zrelostjo. Med posebne oblike zasliševanja glede na Načela dobre prakse spadajo ustno pričanje, risbe, pisna oblika, videoposnetki razgovorov z neodvisnimi izvedenci in pričanja prek videopovezave (prav tam). Posredno se te pravice dotakne tudi KOP, ki opredeljuje otrokovo pravico do svobode izražanja vsakovrstnih informacij v ustni, pisni, tiskani ali umetniški obliki oziroma na katerikoli drug način po otrokovi izbiri.²⁰ Zakaj je dostop do takšnih načinov pričanja za nekatere velikega pomena, je razvidno iz izpovedi ugandske deklince v Veliki Britaniji:

Ko zaprosimo za azil, dobimo sobo, kjer ni zasebnosti. Oseba, ki te zaslišuje, in prevajalec sedita na eni stani okenske šipe, sam pa sedi na drugi strani. Vsi so tam, od tebe pa pričakujejo, da boš povedal vse o sebi, o stvareh, ki so se ti zgodile, ki so sramotne. To je zame zelo boleče, če drugi ljudje poslušajo. Na koncu ne poveš najpomembnejših stvari, ker te je sram, toda le tisto, kar poveš, sodnik uporabi za presojo o prošnji za azil. Če bi

19 12. člen, Konvencija o otrokovih pravicah. V Varuh človekovih pravic (<http://www.varuh-rs.si/index.php?id=105:@field>, 12. 4. 2009).

20 13. člen, Konvencija o otrokovih pravicah. V Varuh človekovih pravic (<http://www.varuh-rs.si/index.php?id=105:@field>, 12. 4. 2009).

imeli zasebno sobo, kjer bi lahko nekomu razložili stvari in bi oni poslušali, bi bilo bolje, kot le presojeti o naši prošnji glede na tisto malo stvari, ki jih v prisotnosti tujih ljudi poveš (Lamb 2005: 11).

Posebni do otrok prijazni načini zasliševanja v Sloveniji med raziskavo niso bili omenjeni. Azilni postopki so pravzaprav enaki kot za odrasle. Edina pomembnejša razlika je, da imajo mladoletniki brez spremstva pravico do skrbnika in (formalno) pravico do prednostne obravnave.

OMEJEVANJE GIBANJA

Nastanitev mladoletnih migrantov s statusom iregularnega tujca v Sloveniji je po mojem mnenju v največjem nasprotju s KOP. Ta namreč določa, da: "nobemu otroku ne bo nezakonito ali samovoljno odvzeta prostost. Otrok sme biti prijet, priprt ali zaprt v skladu z zakoni in *le v skrajnem primeru* ter za najkrajši potrební čas"²¹ (poudarki dodani). Ne glede na določila KOP je v Sloveniji pripor mladoletnikov s statusom iregularnega tujca stalna praksa, ne pa poslednje sredstvo. Vsi so namreč nastanjeni v Centru za tujce, ki je zaprta ustanova, saj tako določa Zakon o tujcih.²²

Policija otrok oziroma mladoletnikov ne zapira, mi jim omejujemo gibanje, ker smo edina institucija, ki lahko mladoletnike sprejme /.../. V poročilih varuha človekovih pravic, ECRE in CPT jasno piše, da institucija zaprtega tipa ni primerna za nastanitev mladoletnikov, s čimer se sam strinjam (uslužbenec Centra za tujce, september 2006).

Zakon o tujcih dovoljuje nastanitev mladoletnikov brez spremstva zunaj centra za tujce, saj omogoča, da "na predlog skrbnika za posebni primer ali ob njegovem predhodnem soglasju lahko policija mladoletniku določi tudi drugo, primernejšo obliko nastanitve, če med postopkom oceni, da je za mladoletnika koristnejša nastanitev pod nadzorom organa socialnega varstva".²³ Kljub temu so mladoletni migranti brez spremstva vedno nastanjeni v instituciji zaprtega tipa. Omejevanje gibanja državni organi opravičujejo tudi s tem, da so mladoletniki v centru varni pred trgovanjem z ljudmi. "... *nobena druga institucija (zavodi, ipd.) mladoletnikov brez spremstva brez statusa noče sprejeti. Pri nas so mladoletniki brez spremstva zaščiteni ...*" (uslužbenec Centra za tujce, september 2006).

21 37. člen, Konvencija o otrokovih pravicah. V Varuh človekovih pravic (<http://www.varuh-rs.si/index.php?id=105:@field,12.4.2009>).

22 "... Policija mladoletnega tujca začasno nastani v centru v posebnem oddelku za mladoletnike" (60. člen, Zakon o tujcih. V Ur. l. RS, št. 64/2009)

(<http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200964&stevilka=3019:@field,20.10.2009>).

23 Prav tam.

Glede na politike EU se zdi, da so iregularni migranti nastanjeni v Centru za tujce predvsem zato, ker imajo slovenski državni organi tam popoln nadzor nad njimi. Na ta način preprečujejo, da bi brez dokumentov nadaljevali svojo pot v Zahodno Evropo. Hkrati pa evropskim institucijam dokazujejo, da se uspešno bojujejo proti iregularnim migracijam. Na tem mestu bi poudarila tudi mnenje sociologinje Faugeron (v: Wacquant 2006: 185), ki v zvezi z zapiranjem pravi, da je postalo normativna oblika sankcioniranja. Pri tem ločuje med zaporom zaradi varnosti, zaporom zaradi diferenciacije in zaporom zaradi avtoritete. Kot pravi, je namen zapora z namenom diferenciacije izključiti družbene kategorije, ki veljajo za nezaželene, v našem primeru iregularne migrante.

PRAVICA DO SKRBNIKA

V Sloveniji so mladoletni migranti brez spremstva upravičeni do skrbnika, ko pristojni organi ugotovijo, da jih ne morejo takoj vrniti v državo, iz katere so prišli, oziroma jih izročiti predstavnikom države, katere državljani so.²⁴ To v praksi pomeni, da omenjeno pravico uveljavljajo migranti, ki so nastanjeni v centru za tujce ali azilnem domu, ne pa tudi tisti migranti, ki so v roku nekaj dni vrnjeni na Hrvaško.

Po Načelih dobre prakse (SCEP 2004) je odgovornost skrbnika, da zagotovi ustrezno varstvo, nastanitev, izobraževanje, jezikovno podporo in zdravstveno oskrbo. Poskrbeti mora, da je mladoletnik ustrezno pravno zastopan, preučiti mora možnosti za iskanje družine, se z njim pogovoriti in mu svetovati. Poznejši zakonski osnutki evropske zakonodaje so uvedli tudi primere, ko zastopnika ni treba določiti; v primeru, (1) da bo mladoletnik kmalu dosegel polnoletnost ali (2) da je poročen. V prvem primeru države članice lahko obravnavajo 17-letne osebe kot odrasle (kar je v nasprotju s KOP), medtem ko v drugem diskriminirajo mladoletnike, še posebej mladoletna dekleta, ki prihajajo iz okolij, kjer je zaželeno ali celo zahtevano, da se poročijo pred 18. letom starosti (Ruxton 2005: 72).

V Sloveniji so za skrbnike v večini primerov imenovani zaposleni pri organizaciji Slovenska filantropija ali njeni prostovoljci. Med poglavitnimi problemi, ki so jih izpostavili njeni predstavniki, je prostovoljna in častna funkcija skrbništva. Posamezniki, ki ga opravljajo, imajo tudi študijske in službene obveznosti, zaradi česar se omenjeni funkciji ne morejo stoddostno posvetiti. Kljub vsemu je treba slovenski primer izvajanja skrbništva poudariti kot dobro prakso. Skrbniki, ki so člani nevladne organizacije, v veliki meri izpolnjujejo v Načelih dobre prakse

²⁴ "Mladoletnega tujca brez spremstva /.../ je treba takoj vrniti v državo, iz katere je prišel, oziroma izročiti predstavnikom države, katere državljan je. Če to ni mogoče, policija obvesti center za socialno delo, ki mora mladoletniku nemudoma postaviti skrbnika za posebni primer" (prav tam).

postavljena priporočila. Med drugim izpolnjujejo tudi priporočilo, ki pravi, da je treba mladoletnikom brez spremstva dodeliti *neodvisnega* skrbnika ali svetovalca (SCEP 2004: 16). Skrbniki Slovenske filantropije skušajo v čim večji meri zagotoviti, da sprejete odločitve koristijo otroku, da ima otrok brez spremstva ustrezno varstvo, nastanitev, izobraževanje, jezikovno podporo in zdravstveno oskrbo ter da je otrok pri urejanju statusa ali prošnje za azil ustrezno zastopan. Njihova naloga je mladoletniku svetovati, prispevati k iskanju trajne rešitve, ki bi bila v njegovo najboljšo korist, omogočiti povezave z različnimi organizacijami in podobno.

PRAVICA DO ZDRAVSTVENEGA VARSTVA

KOP določa pravico otrok do najvišje zdravstvene oskrbe,²⁵ medtem ko slovenska zakonodaja mladoletnikom brez spremstva zagotavlja nujno zdravstveno pomoč²⁶ ter pravico do zdravstvenega in psihološkega svetovanja oziroma nege.²⁷ V azilnem domu in centru za tujce poleg zdravnikov delujejo psihologi, vendar niti Zakon o mednarodni zaščiti niti Zakon o tujcih ne opredelujeta, kaj (prilagojeno) zdravstveno in psihološko svetovanje in nega zajemajo. Ker mladoletni migranti v mnogih primerih potrebujejo posebno pozornost in terapevtsko pomoč zaradi preteklih stresnih izkušenj, izkušenj izgube, nasilja in pomanjkanja, je za njih ustrezna zdravstvena oskrba še posebno pomembna. Kot smo ugotovili,

25 "Države pogodbenice priznavajo otrokovo pravico do najvišje dosegljive ravni zdravja in do storitev ustanov za zdravljenje bolezni in zdravstveno rehabilitacijo. Države pogodbenice si bodo prizadevale zagotoviti, da ne bo noben otrok prikrajšan za pravico do takega zdravstvenega varstva" (24. člen, Konvencija o otrokovih pravicah. V Varuh človekovih pravic) (<http://www.varuh-rs.si/index.php?id=105:@field>, 12. 4. 2009).

26 "(1) Zdravstveno varstvo prosilca obsega pravico do: 1. nujne medicinske pomoči in nujnega reševalnega prevoza po odločitvi zdravnika ter pravico do nujne zobozdravstvene pomoči; 2. nujnega zdravljenja po odločitvi lečečega zdravnika, ki obsega: ohranitev življenjsko pomembnih funkcij, zaustavljanje večjih krvavitev oziroma preprečitev izkrvavitve; preprečitev nenadnega poslabšanja zdravstvenega stanja, ki bi lahko povzročilo trajne okvare posameznih organov ali življenjskih funkcij; zdravljenje šoka; storitve pri kroničnih boleznih in stanjih, katerih opustitev bi neposredno in v krajšem času povzročila invalidnost, druge trajne okvare zdravja ali smrt; zdravljenje vročinskih stanj in preprečevanje širjenja infekcije, ki bi utegnila voditi do septičnega stanja; zdravljenje oziroma preprečevanje zastrupitev; zdravljenje zlomov kosti oziroma zvinov ter drugih poškodb, pri katerih je nujno posredovanje zdravnika; zdravila s pozitivne liste v skladu s seznamom medsebojno zamenljivih zdravil, ki so predpisana na recept za zdravljenje navedenih bolezni in stanj; 3. zdravstvenega varstva žensk: kontracepcijskih sredstev, prekinitve nosečnosti, zdravstvene oskrbe v nosečnosti in ob porodu. (2) Ranljiva oseba s posebnimi potrebami, izjemoma pa tudi drug prosilec, ima pravico do dodatnega obsega zdravstvenih storitev, ki ga odobri in določi komisija iz tretjega odstavka prejšnjega člena. (3) Zaradi varovanja javnega zdravja v Republiki Sloveniji se lahko zahteva zdravniški pregled prosilcev" (84. člen, Zakon o mednarodni zaščiti. V Ur. l. RS, št. 111/2007) (<http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=2007111&stevilka=5504:@field>, 12. 4. 2009).

27 "Pri nastanitvi ranljivih oseb s posebnimi potrebami, tako prosilcev, beguncev in oseb, ki jim je bila priznana subsidiarna zaščita, se upošteva specifični položaj teh oseb in se jim prilagodijo materialni pogoji sprejema, zdravstveno in psihološko svetovanje ter nega" (15. člen, Zakon o mednarodni zaščiti. V Ur. l. RS, št. 111/2007) (<http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=2007111&stevilka=5504:@field>, 12. 4. 2009).

v praksi do odstopanj najpogosteje prihaja pri pravici do psihološke nege, ki v Zakonu o mednarodni zaščiti ni podrobneje opredeljena, v Zakonu o tujcih pa niti predvidena.

Travmatizirani otroci brez spremstva bi morali biti upravičeni do posebne ravnania in posebne pozornosti, kar pomeni, da bi morali z njimi ravnati na poseben način na vseh področjih, vendar Zakon o azilu tega ne definira. Državne institucije ne predvidevajo posebnih programov za travmatizirane otroke brez spremstva (uslužbenka PIC-a, julij 2006).

in

Ko sem sama skrbela za deklico, sem sama poiskala psihološko pomoč. Na papirju je sicer za ranljive skupine migrantov predpisana pravica do psihološke nege, vendar tega v realnosti ni (uslužbenka društva Mozaik, julij 2006).

Kot rečeno, KOP države podpisnice obvezuje, da priznavajo otrokovo pravico do najvišje dosegljive ravni zdravja in do storitev ustanov za zdravljenje bolezni in zdravstveno rehabilitacijo. Od držav podpisnic zahteva tudi, "da bodo s prejetjem vseh ustreznih ukrepov pospešile telesno in duševno okrevanje otroka, ki je bil žrtev kakršnekoli oblike zanemarjanja, izkoriščanja ali zlorabe, mučenja ali kakršnekoli druge oblike okrutnega, nečloveškega ali ponižujočega ravnanja ali kaznovanja ali oboroženih napadov".²⁸ Pomanjkljivost, ki je opazna pri omejenih določilih KOP, je njihova ohlapna zastavljenost. "Najvišja dosegljiva raven zdravja" je relativen pojem, ki pušča odprte interpretacije. Iz tega razloga ne moremo z gotovostjo trditi, ali gre v primeru slovenske zakonodaje za odstopanja od KOP ali ne.

PRAVICA DO IZOBRAŽEVANJA

Odstopanja slovenske zakonodaje od KOP se na pravni ravni in v praksi kažejo tudi pri pravici do izobraževanja. Na primer Zakon o tujcih te pravice za otroke, ki v Centru za tujce čakajo na vrnitev v matično državo, ne predvideva. V tem zakonu je osnovnošolsko izobraževanje omogočeno le osebam z dovoljenjem za začasno zadrževanje,²⁹ torej tistim, katerih vrnitev bi bila v nasprotju z načelom nevrača-

28 39. člen, Konvencija o otrokovih pravicah. V Varuh človekovih pravic (<http://www.varuh-rs.si/index.php?id=105:@field>, 12. 4. 2009).

29 "Tujec, ki mu je dovoljeno začasno zadrževanje v Republiki Sloveniji, ima pravico do nujnega zdravstvenega varstva v skladu z zakonom, ki ureja zdravstveno varstvo in zdravstveno zavarovanje, osnovne oskrbe, soloobvezni mladoletni tujci pa tudi pravico do osnovnega šolstva" (55. člen, Zakon o tujcih. V Ur. l. RS, št. 64/2009) (<http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200964&stevilka=3019:@field>, 20. 10. 2009).

nja.³⁰ Tudi prosilci za mednarodno zaščito redko obiskujejo osnovne šole, čeprav so po Zakonu o mednarodni zaščiti upravičeni do osnovnošolskega izobraževanja. "Mladoletni prosilci za azil v Sloveniji v praksi le redko obiskujejo lokalne šole, saj jih slednje nerade sprejemajo" (uslužbenka PIC-a, julij 2006).

Eden izmed vzrokov, ki negativno vpliva na implementacijo pravice do izobraževanja, je prav gotovo (ne)znanje slovenskega jezika. V nekaterih primerih je problem tudi nezadostno predhodno znanje in relativno visoka starost mladoletnih prosilcev za mednarodno zaščito, ki jih ni smiselno vpisati v osnovno šolo z mlajšimi vrstniki. Načela dobre prakse glede izobraževanja starejših mladoletnikov priporočajo poklicno in strokovno usposabljanje, kar bi pripomoglo k izboljšanju njihovih možnosti po vrnitvi v domovino (SCEP 2004: 22). Ena izmed možnih rešitev za izpolnjevanje te pravice bi bila v ustanovitvi šol, ki bi bile namenjene izključno mladoletnikom brez spremstva, vendar v tej smeri ni bilo narejenega nič, bržkone tudi zaradi relativno nizkega števila mladoletnikov brez spremstva, ki ostanejo v državi dalj časa.

VRAČANJE V IZVORNO DRŽAVO

Po priporočilih SCEP-a se vračanje v izvorno državo lahko izvrši samo v primeru, če je to v otrokovo najboljšo korist; vsi drugi razlogi morajo biti drugotnega pomena. Najboljši način vrnitve je, da se ta zgodi prostovoljno (SCEP 2004). V Sloveniji se veliko mladoletnikov odloči vrniti domov, vendar se nekateri mladoletniki "odločijo" vrniti šele, ko vidijo, da v Sloveniji nimajo nobene druge možnosti. Iz tega razloga ne moremo govoriti o prostovoljni vrnitvi v pravem pomenu besede (uslužbenka Slovenske filantropije, julij 2006).

Slovenska migracijska zakonodaja predpisuje, da mladoletniki ne smejo biti vrnjeni v državo izvora ali varno tretjo državo, dokler tam ni zagotovljen ustrezen sprejem.³¹ Po podatkih Slovenske filantropije za slovenske izvršitvene organe za

30 Načelo nevračanja se navezuje na 51. člen Zakona o tujcih, ki se glasi: "Prisilna odstranitev ali vrnitev tujca v državo, kjer bi bilo njegovo življenje ali svoboda ogrožena zaradi njegove rase, vere, narodnosti, pripadnosti posebnim družbenim skupinam ali političnega prepričanja, ali v državo, v kateri bi bil lahko izpostavljen mučenju ali nečloveškemu in poniževalnemu ravnanju ali kazni, ni dovoljena" (51. člen, Zakon o tujcih. V Ur. l. RS, št. 64/2009)

([@field, 20. 10. 2009\).](http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200964&stevilka=3019)

31 "Mladoletnik [brez spremstva] se ne sme vrniti v matično državo ali v tretjo državo, ki ga je pripravljena sprejeti, dokler mu tam ni zagotovljen primeren sprejem; v nobenem primeru pa se mladoletnika brez spremstva ne sme vračati v nasprotju s Konvencijo o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin, spremenjeno s Protokolom št. 3, 5 in 8 ter dopolnjeno s Protokolom št. 2 ter njenimi protokoli št. 1, 4, 6, 7, 9, 10 in 11 (Ur. l. RS – MP, št. 7/94), Evropsko konvencijo o preprečevanju mučenja in nečloveškega ali ponižujočega ravnanja ali kaznovanja (Ur. l. RS – MP, št. 1/94) ali Konvencijo o otrokovih pravicah (Ur. l. RS – MP, št. 9/92) in Evropsko konvencijo o uresničevanju otrokovih pravic (Ur. l. RS – MP, št. 26/99). Do vrnitve v drugo državo se mladoletniku dovoli

omenjenem členu določeno, da mladoletniki ne smejo biti vrnjeni v nasprotju s to konvencijo. Kljub temu se mi zdi, da vračanje v otrok v državo (razen tistih otrok, ki si to želijo) ni v skladu z njihovimi najboljšimi koristmi.

OTROKOVE NAJBOLJŠE KORISTI

UNHCR, SCEP, Save the children in mnoge druge organizacije kot eno najpomembnejših načel postavljajo *otrokove najboljše koristi*, ki je zapisano v KOP: "1. Pri vseh dejavnostih v zvezi z otroki, bodisi da jih vodijo državne bodisi zasebne ustanove za socialno varstvo, sodišča, upravni organi ali zakonodajna telesa, morajo biti otrokove koristi glavno vodilo. 2. Države pogodbenice se zavezujejo, da bodo otroku zagotovile takšno varstvo in skrb, kakršna sta potrebna za njihovo blaginjo /.../, in da bodo v ta namen sprejele vse ustrezne zakonodajne in upravne ukrepe"³² (poudarki dodani). Tudi Zakon o mednarodni zaščiti določa: "... [V] postopkih, kjer je prosilec mladoletnik brez spremstva, je treba upoštevati načelo največje otrokove koristi."³³

Najboljše koristi otroka so se v evropskem pravnem prostoru uveljavile kot merilo rabe protektivnih državnih ukrepov, vendar je presoja o teh interesih ostala v domeni odraslih. Vprašanje, ki se tu postavlja, je, v kolikšni meri lahko mladoletniki s svojimi izjavami o okoliščinah, željah in interesih dejansko vplivajo na odločitev sodišča ali policije o vrnitvi v matično državo oziroma o čem drugem. Rezultati raziskave so pokazali, da za mladoletnike brez spremstva v Sloveniji obstajajo bolj ali manj utečeni postopki, pri čemer so najboljše koristi otrok brez spremstva v Sloveniji razumljene predvsem v smislu vračanja bodisi k staršem bodisi v državno institucijo. Temu v prid govori dejstvo, da je velik delež mladoletnikov vrnjen v matično državo. Tu nikakor ne želim trditi, da bi bilo združevanje z družino v nasprotju z najboljšimi koristmi otroka. Želim le poudariti, da se postopek vračanja v izvorno državo v Sloveniji izvaja ne glede na mladoletnikovo mnenje in okoliščine v matični državi.

SKLEP: DEKLARATIVNA UNIVERZALNOST ČLOVEKOVIH PRAVIC

Konvencija o otrokovih pravicah države pogodbenice obvezuje, da

... spoštujejo in vsakemu otroku, ki sodi pod njihovo pravno pristojnost, jamčijo s to Konvencijo priznane pravice brez kakršnegakoli razlikovanja,

32 3. člen, Konvencija o otrokovih pravicah. V Varuh človekovih pravic ([@field:@field](http://www.varuh-rs.si/index.php?id=105), 12. 4. 2009).

33 15. člen, Zakon o mednarodni zaščiti. V Ur. l. RS, št. 111/2007 ([@field](http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=2007111&stevilka=5504), 12. 4. 2009).

ne glede na raso, barvo kože, spol, jezik, veroizpoved, politično ali drugo prepričanje, narodno, etnično ali družbeno poreklo, premoženje, invalidnost, rojstvo ali kakršenkoli drug položaj otroka, njegovih staršev ali zakonitega skrbnika.³⁴

Konvencija torej velja za vse otroke brez razlikovanja, vključno z mladoletnimi begunci, prosilci za mednarodno zaščito, ekonomskimi in iregularnimi migranti. Kot smo videli, so otrokove pravice mladoletnih migrantov iz tretjih držav v nekaterih primerih formalno ali v praksi okrnjene. Na tem mestu se zdi smiselno vnovič opozoriti na deklarativno splošnost človekovih in otrokovih pravic in v ospredje postaviti vprašanje: če otrokove in človekove pravice pripadajo vsem otrokom oziroma posameznikom, ali to ne pomeni, da mora država sprejeti vse možne ukrepe, da te pravice zaščiti in izvaja? In ali ni tudi država, ki migrante vrača v izvorno državo, iz katere so migrirali zaradi kršitve človekovih pravic (čeprav ekonomskih ali socialnih), potemtakem posredno kršiteljica človekovih pravic? Čeprav se konvencija o otrokovih pravicah vračanja v izvorno državo ne dotakne neposredno, kljub temu določa, da bodo "[d]ržave podpisnice [...] sprejele vse ustrezne zakonodajne, upravne, družbene in vzgojne ukrepe, da bi otroka zavarovale pred vsemi oblikami telesnega ali duševnega nasilja, poškodb ali zlorab, zanemarjanja ali malomarnega ravnanja, trpinčenja ali izkoriščanja, tudi spolnih zlorab, medtem ko je pod skrbništvom staršev, zakonitih skrbnikov ali katerekoli druge osebe, ki skrbi zanj".³⁵ Poleg tega določa pravico do posebnega varstva in pomoči, ki jo država zagotovi vsakemu otroku, "ki je začasno ali za stalno prikrajšan za svoje družinsko okolje oziroma njegove koristi ne dopuščajo, da bi še naprej ostal v njem".³⁶ V primeru migrantov se strinjam z mislijo Milohnića (2001: 21), ki pravi da sta: "[d]eklarativno zavzemanje za človekove pravice in normativno ohranjanje pravice do azila za vse tiste, ki jim ta ugodnost pripada, [...] del 'iluzije', ki je konstitutivna in nepogrešljiva za zahodne demokracije". Država je namreč odgovorna za izpolnjevanje človekovih pravic svojih državljanov (in tujcev, ki spadajo pod njeno jurisdikcijo). Dejstvo, da slovenski organi po veljavni azilni in migracijski zakonodaji mladoletnike brez spremstva vračajo v matične države tudi, ko jim tam niso zagotovljene vse (tudi ekonomske, socialne in kulturne) otrokove pravice, po mojem mnenju priča o tem, da Slovenija (in tudi druge države) otrokovih pravic ne štiti, izvaja ali implementira univerzalno. Kot sem trdila v uvodu, je implementacija človekovih pravic odraz moči. V tem primeru je

34 2. člen, Konvencija o otrokovih pravicah. V Varuh človekovih pravic (<http://www.varuh-rs.si/index.php?id=105:@field>, 12. 4. 2009).

35 19. člen, Konvencija o otrokovih pravicah. V Varuh človekovih pravic (<http://www.varuh-rs.si/index.php?id=105:@field>, 12. 4. 2009).

36 20. člen, Konvencija o otrokovih pravicah. V Varuh človekovih pravic (<http://www.varuh-rs.si/index.php?id=105:@field>, 12. 4. 2009).

to politična moč EU, ki z restriktivno politiko nadzoruje in omejuje (iregularne) migracije. K temu cilju stremi tudi, če to pomeni kršitev človekovih in otrokovih pravic državljanov tretjih držav. Kot rečeno, beg pred revščino, pomanjkanjem, posledicami ekoloških katastrof in kršitev ekonomskih in socialnih pravic ni zadosten razlog za sprejem migrantov. Kot pravi K. Bade (v: Kralj 2009: 161): "Dokler v izhodiščnih prostorih 'tretjega sveta' niso odpravljeni vzroki za beg, je tako zavračanje zgodovinski škandal. Po njem bodo prihodnje generacije presojele, kaj je bila za Evropo poznega 20. in zgodnjega 21. stoletja humanost." V globaliziranem svetu je glede tega potreben ponovni premislek. Meje, ki so široko odprte prostemu pretoku blaga in kapitala, zaprte pa pretoku oseb, ustvarjajo in ohranjajo ekonomske neenakosti med državami na globalnem jugu oziroma vzhodu in tistimi na globalnem severu oziroma zahodu. Neoliberalna politika zahodnih držav, ki postavlja profit pred ljudi, je tista, ki ustvarja nepremostljive razlike med bogatimi in revnimi. Zato lahko rečemo, da so okoliščine, v katerih živijo prebivalci ekonomsko manj vplivnih držav, tudi posledica neoliberalne politike zahodnih držav. In prav te okoliščine, ki so vzrok za večanje obsega migracij, v mnogih pogledih pomenijo kršitev človekovih pravic. Na tem mestu se lahko ponovno vprašamo, kdo je odgovoren za spoštovanje pravic posameznikov: ali so države dolžne izpolnjevati le pravice svojih državljanov ali se je ta odgovornost z globalizacijo razširila na dolžnosti do ljudi v resnično univerzalnem smislu, torej do vseh ljudi "ne glede na raso, barvo kože, spol, jezik, vero, politično ali drugo prepričanje, narodno ali socialno pripadnost, premoženje, rojstvo ali *kakršnokoli drugo okoliščino*"³⁷ (poudarki dodani).

37 2. člen, Splošna deklaracija človekovih pravic. V Varuh človekovih pravic (<http://www.varuh-rs.si/index.php?id=102:@field>, 20. 10. 2009).

VIRI IN LITERATURA:

- Anderson, Malcolm (2004) *Frontiers: territory and state formation in the modern world*. Cambridge: Polity Press.
- Andreas, Peter (2003) "Redrawing the line: borders and security in the twenty first century." *International security* 28(2): 78-111.
- Cowan, Jane K., Marie-Benedicte Dembour in Richard A. Wilson, ur. (2001) *Culture and rights: anthropological perspectives*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Engle Merry Sally (2001) "Changing rights, changing culture." V Jane K. Cowan, Marie-Benedicte Dembour in Richard A. Wilson (ur.) *Culture and rights: anthropological perspectives*. Cambridge: Cambridge University Press: 31-56.
- Freeman, Michael (2006) "Putting law in its place: an interdisciplinary evaluation of national amnesty laws." V Saladin Meckled-García in Başak Çali (ur.) *The legalization of human rights: multidisciplinary perspectives on human rights and human rights law*. New York in London: Routledge: 49-64.
- Gole Ašanin, Sonja (2003) *Otroci brez spremstva*. Ljubljana: Urad za priseljevanje in begunce.
- Intervju z uslužbenko Slovenske filantropije*, posnet julija 2006, magnetofonski zapis pri avtorju.
- Intervju z uslužbenko azilnega doma*, posnet julija 2006, magnetofonski zapis pri avtorju.
- Intervju z uslužbenko društva Mozaik*, posnet julija 2006, magnetofonski zapis pri avtorju.
- Intervju z uslužbenko PIC-a*, posnet julija 2006, magnetofonski zapis pri avtorju.
- Intervju z uslužbencem centra za tujce*, posnet septembra 2006, magnetofonski zapis pri avtorju.
- Intervju z uslužbencem Centra za socialno delo Postojna*, posnet septembra 2006, magnetofonski zapis pri avtorju.
- Kolosov, Yuri (2000) "The rights of the Child." V Januzs Symonides (ur.) *Human Rights: Concept and Standards*. Dartmouth: UNESCO: 259-277.
- "Konvencija o otrokovih pravicah." V Varuh človekovih pravic (<http://www.varuh-rs.si/index.php?id=105:@field>, 12. 4. 2009).

- Kralj, Ana (2008) *Nepovabljeni: globalizacija, nacionalizem in migracije*. Koper: Založba Annales.
- Lamb, Imogen (2005) "Unaccompanied migrant children: what they think." V Council of Europe (http://www.coe.int/t/f/coh%E9sion_sociale/migrations/Source/MG-RCONF_2005_10_Report_Lamb_en.pdf:@field, 3. 7. 2006).
- Longo, Anita (2002) *Azil v luči približevanja Evropski uniji: raziskava v okviru programa raziskovalnih štipendij Mirovnega inštituta*. Ljubljana: Mirovni inštitut.
- Milohnič, Aldo, ur. (2001) *Evropski vratarji: migracijske in azilne politike v Vzhodni Evropi*. Ljubljana: Mirovni inštitut.
- Ruxton, Sandy (2003) "Separated Children and EU Asylum and Immigration Policy." V Separated Children in Europe Programme (http://www.separated-children-europe-programme.org/separated_children/publications/reports/index.html#eu_asylum:@field, 21. 2. 2009).
- Ruxton, Sandy (2005) "What about us? Children rights in European union, next steps." V The National Society for the Prevention of Cruelty to Children (http://www.nspcc.org.uk/Inform/publications/Downloads/whataboutus_wdf48010.pdf:@field, 21. 2. 2009).
- SCEP (2003) "Lobby Guide." V Separated Children in Europe Programme (http://www.separated-children-europeprogramme.org/separated_children/publications/reports/index.html:@field, 2. 7. 2008).
- SCEP (2004) "Načela dobre prakse." V Separated Children in Europe Programme (http://www.separated-children-europe-programme.org/separated_children/good_practice/index.html:@field, 2. 7. 2008).
- SCEP (2006) "The implementation of the Dublin II regulation and the best interests of separated children." V Separated Children in Europe Programme (http://www.separated-children-europe-programme.org/separated_children/publications/reports/index.html:@field, 2. 7. 2006).
- Shuck, Peter H. (2000) "Law and the study of migration." V Caroline Brettell in James Frank Hollifield (ur.) *Migration theory: Talking across Disciplines*. New York in London: Routledge, 187–204.
- Smith, Terry (2004) "Welfare and placement of unaccompanied children." V European Social Network (http://www.esn-eu.org/asylum/reports/thematic/FinalReport_Bologna_en.doc:@field, 24. 8. 2006).

- Vrečer, Natalija (1999) *Vsakdanje življenje beguncev in begunk v Sloveniji*. Ljubljana: Slovensko etnološko društvo.
- Wilson, Richard A. (1997) *Human rights, culture and context: anthropological perspectives*. London: Pluto press.
- Wilson, Richard A. in Jon P. Mitchell, ur. (2003) *Human Rights in Global Perspective: Anthropological Studies of Rights, Claims and Entitlements*. New York in London: Routledge.
- Wacquant, Loic (2007) "Penalizacija revščine in vzpon neoliberalizma." V Taja Kramberger in Drago B. Rotar (ur.) *Načela za refleksivno družbeno znanost in kritično preučevanje simbolnih dominacij*. Koper: Annales: 183–197.
- "Zakon o mednarodni zaščiti." V Uradni list RS, št. 111/2007 .
(<http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=2007111&stevilka=5504:@field,12.4.2009>).
- "Zakon o tujcih." V Ur. l. RS, št. 64/2009 (<http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200964&stevilka=3019:@field,12.4.2009>).
- Zavratnik Zimic, Simona (2003) *Unaccompanied minors in Slovenia*. Interno poročilo. Ljubljana: Mirovni inštitut.
- Zavratnik, Simona in Barbara Gornik (2007) *The Risk Group of Unaccompanied Minors: Protection Measures in Enlarged European Union*. Country report: Slovenia (http://www.zrs-kp.si/SL/Projekti/MINORS/Daphne/MinOrs_Slovenia.pdf:@field,12.4.2009).

ALENKA JANKO SPREIZER

OD KULTURE K MULTIKULTURALIZMU: PREMISLEK SKOZI ANTROPOLOGIJO

FROM CULTURE TO MULTICULTURALISM: RETHINKING THROUGH ANTHROPOLOGY

This article intends to contribute to the rethinking of multiculturalism on the case of anthropological writing on migrants, asylum seekers and refugees. Since anthropology of migration is a knowledge in expansion this text will not deliver the whole review on anthropological theories on migration. Instead of providing a general review of anthropology of migration those researchers, whose theorisations are crucial for the critical and accurate contemporary understanding of discourses on multiculturalism connected with theoretical discussions on migrants and their culture will be selected. The aim of this article is, on the base of theoretical debate, to underline pernicious uses of culture as a concept which contributes to the differential racism and culturalism. This article has mainly theoretical aim. Since theory on multiculturalism is needed for planning and implementation of different multicultural policies and praxis, the article brings fresh theoretical debate on multiculturalism in anthropology. This text sheds light upon research of the theoretical concepts for accurate understanding of multiculturalism and with this brings insight in recent discussion on culture in socio-cultural anthropology. Discussion has consequences for undiscriminatory rethinking on migrants and wishes to research and explain anthropological understandings of multiculturalisms and to show the possible traps of some multiculturalism.

Keywords: anthropology of migrations, multiculturalism, racism, transnationalism, migrants, refugees, asylum seekers

Na primeru antropološkega pisanja o migrantih, prosilcih za azil in beguncih želim v tem članku prispevati k razmisleku o multikulturalizmu. Ker je antropologija migracij področje vednosti v ekspanziji, besedilo ne bo zajemalo celovitega pregleda antropoloških teorij in modelov o migracijah: pač pa bodo namesto splošnega pregleda antropologije migracij izbrani tisti raziskovalci, katerih teoretizacije so bistvene za kritično in ustrežnejše sodobno razumevanje diskurzov o multikulturalizmu, ki se povezujejo z razpravo o migrantih in njihovi kulturi. Namen članka je namreč skozi teoretsko razpravo opozoriti na nevarnosti, ki jih prinašajo neustrezni rabe in razumevanja konceptov kulture, kar prispeva na primer k diferencialističnemu rasizmu ter kulturalizmu. Namen besedila je predvsem teoretski: ker je za snovanje in izvajanje različnih politik in praks multikulturalnosti nujna teoretična vednost, članek prinaša izvirno teoretsko razpravo o multikulturalizmu v antropologiji. Članek osvetli raziskave različnih teoretskih konceptov, bistvenih za ustrezno razumevanje multikulturalizma in tako daje vpogled v nedavne razprave o kulturi v socio-kulturni antropologiji. Razprava ima pomembne posledice za nediskriminatorno razmišljanje o migrantih in želi raziskati in pojasniti antropološko pojmovanje multikulturalizma ter pokazati tudi na pasti nekaterih multikulturalizmov.

Ključne besede: antropologija migracij, multikulturalizem, rasizem, transnacionalnost, migranti, begunci, prosilci za azil

OZADJE RAZPRAVE: *TURBULENTNOST MIGRACIJ*

Živimo v času turbulenc migracije. Od Jamesa Rosenauja sposojeni izraz turbulenca je prikladen za označevanje preloma ter odmika od mehanističnih modelov pojasnjevanja migracij (Papastergiadis 2000: 4). Turbulenca ni le uporaben samostalniški za opisovanje nepredvidljivih učinkov, ki spremenijo smer gibanja posameznikov, pač pa je tudi metafora za širše ravni medsebojne prepletenosti in soodvisnosti različnih sil, ki delujejo v modernem svetu. V današnjem času so tokovi gibanja ljudi, dobrin, kulturnih artefaktov in informacij, posredovanih prek komunikacijske tehnologije na zemeljski obli nepredvidljivi, vzorci migracij pa nestrukturirani. V globalnem smislu je izraz turbulenca tudi najboljša formulacija za mobilne procese, ki so zelo kompleksni in samoorganizirani, kot opažajo raziskovalci migracij. Sodobna problematika migracij po mnenju mnogih družbenih znanstvenikov zahteva nov pristop, ki presega meje posameznih akademskih disciplin. Migracije ne sodijo več zgolj v polje sociologije, ekonomije, demografije in politike, pač pa k študijam o migracijah veliko prispevajo antropologija, zgodovina, psihologija, geografija, filozofija, kulturne študije in umetnostna kritika (Brettell in Hollifield 2000; Papastergiadis 2000).

Izkušnje gibanja so pri ljudeh oblikovale nove forme pripadnosti družbenim skupinam in nacionalnim državam, sprožile pa so tudi premike v razumevanju sodobne kulture. Mobilnost, migracije in širjenje kapitalizma oziroma globalizacija so raziskovalce družbenih ved prisilili k ponovnemu premisleku nekaterih konceptov, kot sta na primer teritorij in identiteta, ki sta tesno povezana s pojmom kulture. Posebno med antropologi se odraža nova zavest o globalizaciji kot o družbenem dejstvu, ki je v prvem desetletju tretjega tisočletja morda bolj prisotna kot kdaj prej. Današnji ljudje so skoraj nenehno mobilni – mnogo bolj kot prej – in se skoraj rutinsko preseljujejo. Pojmovanja domorodnosti in domačih prostorov so postala zelo kompleksna in vse več ljudi se opredeljuje za deteritorializirane in za ljudi s hibridno kulturo in identiteto (prim. Malkki 1995; Papastergiadis 1997, 2000; Werbner in Modood 1997).

Na drugi strani opažamo diskriminacijo ljudi, ki jih v okviru nacionalnih držav različne politike opredeljujejo za migrante, tujce pa tudi za begunce in prosilce za azil. Politične in družbene napetosti, ki jih je sprožila imigracija, so se v evropskih državah izrazile po izbruhu gospodarskih kriz. Temu se je pridružila še "zaskrbljenost" za ohranjanje nacionalnih in kulturnih identitet, kar je nasprotno od prejšnjega kozmopolitanstva. Po koncu druge svetovne vojne se je del akademikov, med katerimi je bil tudi Lévi-Strauss, pod vplivi prizadevanj UNESCO-a in drugih teles, ki so zagovarjala človeško enakost in so si prizadevala za kulturno raznolikost, spopadal z rasizmom. Ideji kulturne identitete in razločevanja, ki sta bili osrednji interes antropologije, sta z razvojem ekonomske krize dobili osrednje mesto v protimigrantskih občutjih in politikah. Tudi v sodobnih razpravah o migraciji,

kakršna je na primer transnacionalizem, se ni mogoče izogniti kritikam rasizma in diskriminacije ter ponovnim razpravam o razumevanju multikulturalizma.

Mnogi družbeni znanstveniki iz različnih disciplin so analizirali migracije (Brettell 2000; Brettell in Hollifield 2000; Castels in Miller 1993; Papastergiadis 2000; Vertovec 2001), številni med njimi pa so raziskovali politike migracij, prosilcev za azil in beguncev. Poleg analize različnih retorik izključevanja imigrantov (Stolcke 1995; Wikan 1999) so antropologi poskušali pojasniti razloge za specifične vrste zavračanja ali sovraštva do tujcev (Cole 1997; prim. Holmes 2000). Retorika populističnih gibanj, kakršna so Nacionalna Fronta, gibanje desnice Jean-Marie Le Pena v Franciji, Berlusconijeve desnice v Italiji ter desnice v Veliki Britaniji, je postala zelo vplivna v širjenju protiimigrantskega razpoloženja v prostoru Evropske unije, največkrat pa je bila usmerjena proti kulturi imigrantov.

Toda ni le retorika populističnih gibanj tista, ki se ji morajo informirani raziskovalci in svetovalci upirati ter jo spodbijati. Tudi gibanja z dobrohotnimi nameni, ki so se ukvarjala s politiko identitet, kakršen je na primer multikulturalizem, imajo lahko pogubne učinke (Turner 1993). Zato besedilo pojasnjuje rabo konceptov, s katerimi želim povečati senzibilnost za učinkovitejše prakse. Opozoriti želim, da imajo lahko prizadevanja multikulturalizma nasprotno učinke: namesto da bi bili omenjeni koncepti sredstvo povečanja moči in avtonomnosti imigrantov, lahko zaradi prepričanja o drugačnosti in kulturni tujosti posledično ponujajo opravičilo za diskriminacijo.

KULTURA

Konceptualizacija kulture je bila eno osrednjih problemskih področij v zgodovini socio-kulturne antropologije. Od začetka razvoja antropologije se je raba koncepta kulture razširila preko meja discipline in v 20. stoletju je "kultura" postala izraz, skupen mnogim humanistom in družbenim raziskovalcem. Danes je izraz razširjen v javnem in političnem diskurzu ter v populističnem govoru. Pogosto v zdravorazumskem govoru zasledimo nesmiselno in etnocentrično mnenje, da naj bi nekatera človeška bitja imela "kulturo", druga pa ne: običajno so tisti brez kulture tujci, imigranti, Romi ali tisti, ki ne ustrezajo predstavam o kulturi večine. Čeprav takšno razumevanje ni v skladu z antropološkimi pojmovanji kulture, je pomembno, da ne spregledamo zlorabe omenjenega izraza v različnih političnih diskurzih, ki bi jih lahko pripisali desnici, vendar ne vedno.

Unni Wikan je začela razpravo o pomenih kulture v nacionalnem in javnem mnenju. Opozorila je antropološko skupnost, "kako je kultura izgubljena na cestah Norveške – kot resnično tudi v večini preostalega sveta" (Wikan 1999: 57). Izraz si je sposodila od Paula Bohannana, zato da bi opozorila na diskurze ljudi, kot so pravniki, socialni delavci, izobraževalci, politiki, ipd., ki se ukvarjajo

z imigranti in begunci. Mnogokrat so jo kot antropologinjo prav pravniki prosili, naj kot ekspertinja na raznih sodnih zaslišanjih priča, da so bila nekatera kriminalna dejanja migrantov posledica pripadnosti drugačni kulturi. Številni tovrstni dogodki na Norveškem so jo spodbudili k raziskavi rabe pomena "kulture", njene politizacije in posledic, ki jih imajo ti na življenje imigrantov in beguncev.

V nadaljevanju želim predstaviti kratko zgodovino rabe antropološkega koncepta "kulture" in njegovega položaja v socio-kulturni disciplini, in drugič, rabo koncepta v diskurzih o beguncih, imigrantih in prosilcih za azil.

KRATEK PREGLED SPREMENJENIH RAB POJMA KULTURA V SOCIO-KULTURNI ANTROPOLOGIJI

Antropološka teorija temelji na pojmih kulture, kulturne razlike, drugih kultur, družbenih sistemov, pogledov na svet in človeških vzorcev vedenja. Če uporabimo bolj abstraktne formulacije, je področje antropološkega delovanja vprašanje moči, razlik, raznolikosti, agensov, reprezentacij (Moore 1999: 2). Prevladuje splošno mnenje, da je kultura eden od glavnih konceptov antropologije kot akademske discipline (Bernard 2000; Ingold 1994; Keesing in Strathern 1998; Wikan 1999). Kultura je bila prikladen pojem, s katerim so antropologi registrirali raznolikost človeških načinov življenja (Ingold 1994). S tem pojmom poskušajo antropologi odgovoriti na vprašanje partikularnosti: "kako in zakaj se razlikujejo življenjske oblike človeških bitij" (Ingold 1994: 329), na drugi strani pa tudi s tem izrazom mislijo na univerzalno lastnost človeštva, po kateri se to razlikuje od živalskih vrst. Koncept zajema tudi tiste družbeno prenašane vedenjske vzorce, ki so značilni za določeno družbeno skupino (Keesing in Strathern 1998).

Uvodna poglavja v študij antropologije običajno posredujejo študentom kratko zgodovino razvoja antropološke teorije, v kateri je bolj ali manj jasno povedano, da so mnogi znanstveniki redefinirali kulturo kot koncept, toda v svojih naporih niso dosegli konsenza (prim. Eriksen 1995; Bernard 2000). Mnogi antropologi so uporabljali koncept nenatančno in nekonsistentno, ne glede na težave pa je pojem kulture ohranil nesporno mesto v antropološkem besednjaku.

Ena najbolj znanih in pogosto navedenih opredelitev iz zgodovine antropologije je Tylorjeva definicija iz leta 1871, ki je kulturo definiral kot "tisto kompleksno celoto, ki vključuje vednost, umetnost, moralo, zakone, običaje in vse druge zmožnosti in navade, ki jih pridobi človek kot član družbe" (Taylor v: Keesing in Strathern 1998: 15). Druga, prav tako znana antropološkemu občestvu, je Kroeberjeva in Kluckhohnova definicija, s katero sta leta 1952 opisala kulturo kot "eksplicitne ali implicitne vzorce za vedenje oziroma vzorce vedenja, pridobljene in prenašane s simboli, ki predstavljajo distinktivne dosežke človeških skupin, vključno z utelešenji v artefaktih" (Kroeber in Kluckhahn v: Keesing in Strathern 1998: 15). Tem opredelitvam podobna razumevanja kulture so tudi najbolj razširjena.

V razvoju discipline se je raba izraza kultura nenehno spreminjala: evolucionisti 19. stoletja so raznolikost družb, ki so pripadale človeški vrsti, razumeli kot različne stopnje na univerzalni lestvici razvoja, kulturo pa so kot sinonim za civilizacijo; relativisti so bili v prvih desetletjih 20. stoletja naklonjeni vrednotenju verovanj in praks določene družbe znotraj nje same in so o kulturah govorili v množini. Pozneje je bil poudarek antropologov na premiku od manifestnih vzorcev vedenja k temeljnim strukturam simbolnih pomenov in po tej razlagi je kultura postala opredeljena v opoziciji z vedenjem. Pristop se je pozneje spremenil in antropologi naj bi raje iskali generativne vire kulture v človeških praksah, ki so umeščeni v relacijski kontekst medsebojnih udeležb ljudi v družbenem svetu, kakor pa v strukturah pomena, v katerih je ta svet predstavljen (Ingold 1994: 329).

Nekatere antropološke opredelitve kulture izražajo težnji, prvič, da bi se kultura opredelilo kot avtonomno področje, kot "sisteme simbolov in pomenov", na katere bistveno ne vplivajo materialni, družbeni in politični procesi, in drugič, da bi abstrahirali kulturne spremembe od političnih in družbenih odnosov, zlasti odnosov neenakosti, dominacije in eksploatacije. Ta pomanjkljivost je značilna za večino antropoloških paradigem, usmerjenih k spremembi in zgodovini, od evolucije prek akulturacije, *drift-a* in difuzije (Turner 1993: 415).

Pogosto so bile predmet kritike tiste definicije kulture, ki so se osredinile na opredeljevanje lastnosti ali dejstev. Goodenough je poudaril, da opredelitve, ki so osredinjene na specifične lastnosti, zabrišejo razlikovanje med "vzorci za vedenje" in "vzorci vedenja": gre za dva različna pomena koncepta kulture. Prvi tip definicije je uporabljal izraz "kultura" za sklicevanje na "vzorci življenja v skupnosti – regularno ponavljajoče se aktivnosti in materialne ter družbene domene, karakteristične za določeno človeško skupino" (Goodenough v: Keesing in Strathern 1998: 16 in dalje). To rabo termina gre razumeti kot "področje opaženih pojavov, stvari in dogodkov v svetu", medtem ko druga raba zajema področje idej: "kultura je bila uporabljena za sklicevanje na organizirane sisteme vednosti in verovanj, s katerimi ljudje strukturirajo svoje izkušnje in recepcije, oblikujejo dejanja in izberejo med alternativami" (Keesing in Strathern 1998: 16).

V smislu prve rabe se kultura na primer nanaša na vzorce nastanitve, sredstva eksploatacije in lastnosti ljudi; navidez prikladni koncepti pa so se sčasoma pokazali za neustrezne, saj so prispevali k napačnim konkretizacijam abstraktnih stvari ali k reifikacijam. Oblika reifikacije predstavlja tudi romantični esencializem, ki predpostavlja abstrakcije kulturnih pojavov iz realnega družbenega in političnoekonomskega konteksta in opuščanje družbene in politične pomembnosti "razlike", ki je prikladen vakuum za zapolnjevanje s kulturnimi teorijami (Turner 1993: 415).

KULTURA KOT SISTEM DELJENEGA SKUPNEGA POMENA *VERSUS* KULTURA KOT BAZEN VEDNOSTI

Razlago, ki jo ponuja Goodenough in njegov ideacijski koncept, so raziskovalci povezali s sistemom skupnih pomenov, ki naj bi bili razdeljeni med posamezniki, sistemom idej in konceptov, pravil, ki so podrejena in izražena v načinu življenja različnih ljudi. Kultura je to, kar se ljudje naučijo, ne kar počnejo ali kar opredmetijo. Rečeno drugače, po tej definiciji kultura ni opredmetena v artefaktih, pač pa v sistemih deljenega skupnega pomena. Problem te definicije je, da vsi ljudje ne razpolagajo z enakimi idejami in da ideje niso enakomerno razporejene med ljudmi, pač pa so razpršene, omejevane ter upravljane skozi družbeno strukturo.

Schwartz je predlagal model, ki je v opoziciji z ideacijskim modelom. Opredelil je distributivni model kulture, po katerem je kultura bazen vednosti, h kateremu posamezniki različno prispevajo. Po tem modelu je kultura distribuirana med člane določene družbe, distribucija pa preseže omejitve pri shranjevanju, oblikovanju in rabi kulturne mase. Ta model enako upošteva raznolikosti in tisto, kar je skupno družbi: raznolikost povečuje kulturni inventar, toda tisto, kar je skupno, odgovarja stopnji komunikativnosti in koordinacije. Za nekatere raziskovalce je bil problematičen tudi Schwartzov model. Glavno težavo so videli v predpostavki njegove opredelitve, po kateri je kultura "sistem, ki je zunaj posameznikov in presega posameznike kot individualne pripadnike skupnosti" (Schwartz v: Keesing in Strathern 1998: 19).

Kultura kot sistem skupnega pomena se torej oblikuje v družbenem procesu. Vednost o kulturi je predstavljena v posebnih kodih, ki so porazdeljene med posameznimi člani družbe. Vsak posameznik deluje znotraj svoje lastne konceptualizacije sveta in ljudje se v družbenih procesih, kjer si delijo skupne pomene, različno vedejo.

REIFIKACIJA KULTURE IN NJENI POGUBNI UČINKI

Iz kratke predstavitve antropološke teorije je torej znano naslednje: "kultura" je vedno sestavljena abstrakcija, oblikovana kot analitična poenostavitev" (Keesing in Strathern 1998: 19) in "kultura ni stvar z objektivnim, materialnim obstojem" (Wikan 1999: 56).

Reifikacija je ena največjih nevarnosti; z reifikacijo antropologi mislimo na nagnjenje k razpravi, kot da bi bila kultura zgolj stvar, in na težnjo k poenostavljanju kulture. Nevarno je o kulturi govoriti kot o stvari, ki lahko povzroči nekatera dejanja (kultura ga/jo je prisilila k določenem ravnanju); ali ki lahko deluje zavestno (kultura X ne upošteva tradicije); ali ki lahko prispeva k opravi: (ta kultura nas je naučila delati). Po mnenju antropologov je o kulturi nevarno govoriti, kot

da bi ji nekdo lahko pripadal enako, kot bi pripadal neki skupini (nekdo je pripadnik druge kulture) (Keesing in Strathern 1998).

Očitno je, da raba tega jedrnega koncepta antropološke discipline, ki se je prek disciplinarnih meja antropologije razširil med druge družbene discipline, ni preprečila njegovih napačnih rab. Med antropologi so se razvile kritične razprave o nevarnosti reifikacije kulture in nekateri so svarili pred njenimi napačnimi rabami, s katerimi bi si prizadevali za različne politične interese. Reifikacije kulture najdemo v političnem diskurzu, ki migrante krivi za krizo današnje družbe, kar se kaže v povečevanju neenakosti. V resnici skrb za ohranjanje čistosti nacionalne kulture premešča pozornost ljudi: namesto da bi jih skrbelo zmanjševanje družbene blaginje, ki jo prinašata ekspanzija kapitalizma in ravnanje multinacionalk, ki nacionalnim državam ne plačujejo dovolj davkov za rast družbenega blagostanja, se osredinjajo na zamišljene nevarnosti, ki naj bi jih za nacionalne države, v katere se priseljujejo, predstavljali imigranti s svojo kulturo.

V tem smislu se strinjam z Unni Wikan (1999), ki je poudarila, da je ena najbolj nujnih potreb kritizirati kulturo, kot da je materialna entiteta: nekateri ljudje izhajajo iz napačnih prepričanj in verjamejo, da je kultura opredmetena in ima objektivne in zafiksirane lastnosti. Posledično se zaradi napačne rabe pojma kulture ljudi, zlasti tistih, ki jih različni akterji opredeljujejo za Druge, kot so na primer imigranti, begunci in prosilci za azil, ne pojmuje kot razumnih in razmišljujočih človeških bitij. Nekateri nanje gledajo s predsodki, kot na ljudi, ki so manj človeški od domačinov v "gostujoči" deželi, ker naj bi bili ujeti v svojo kulturo, domnevna ujetost pa naj bi vodila njihova dejanja, na katera kot posamezniki skoraj nimajo vpliva.

KULTURA KOT "RASA"

Leta 1999 je bilo na Norveškem pet odstotkov imigrantov, večinoma iz Pakistana, Vietnama ter Bosne in Hercegovine (Wikan 1999: 60–61). Imigranti so bili zelo heterogena kategorija: v Oslu, kjer so se migracije od leta 1990 povečale, je bilo kakih 500.000 ljudi s 130 različnimi nacionalnostmi. Imigranti so se preseljevali v skupne soseske in se getoizirali; tako je bilo na nekaterih šolah tudi do 90 odstotkov učencev imigrantske izvora, redke niso bile niti šole, kjer so učenci in dijaki govorili med 50 in 60 različnih jezikov. V Oslu izvedena študija o položaju beguncev iz leta 1995 je med imigranti odkrila 60-odstotno brezposelnost, medtem ko je bila med Norvežani le 5-odstotna. Visoka brezposelnost staršev verjetno marginalizira njihove otroke; študija je namreč pokazala, da imajo dijaki imigranti težave z učenjem norveščine, kar po končani šoli zmanjšuje možnost za plasiranje na trgu dela: nekateri starši so se pritoževali, da njihovi otroci govorijo norveško slabše od njih, ki se niso šolali. Unni Wikan vidi problem v izobraže-

valni jezikovni politiki, ki je standardno zagovarjala izobraževanje v maternem jeziku, in vprašala se je, čigavim interesom rabi takšna politika: otroci Berberov se morajo učiti arabščino kot materni jezik. Otroci Pandžabcev (Punjabi), Puštojev (Pushto) in Balučijev (Baluchi) morajo obiskovati pouk jezika urdu. Večina pakistanskih učencev se mora tako spopadati z učenjem štirih jezikov: pakistanskega, urdu, angleškega in arabskega (v koranskih šolah), in presenetljivo je, da so ob velikih obremenitvah nekateri uspešni. Vendar imigranti kot kategorija niso tako homogenizirani: 80 odstotkov Tamilov je zaposlenih, toda samo 10 odstotkov Somalcev in Vietnamcev. V šoli dokaj dobro uspevajo otroci Indijcev, Vietnamcev in Poljakov, medtem ko so neuspešni otroci Pakistancev, Maročanov in Turkov.

Unni Wikan poudarja, da gre v norveškem primeru za splet treh tendenc: marginalizacije, relativne deprivacije in kolonizacije blagostanja: slednji izraz opiše realnost, ki ni nastala zaradi slabih namenov imigrantskih politik, pač pa zaradi idealističnih in napačnih predpostavk. Prva napačna predpostavka politike je bila, da bodo imigranti hvaležni Norvežanom zaradi antirasizma in spoštljivosti, vendar antropologinja dodaja, da se spoštovanje razvije v vzajemnih družbenih procesih med domačini in imigranti, na kar so Norvežani v imigrantski politiki pozabili; druga napaka je bila, da se je od imigrantov pričakovalo, da bodo postali lojalni državljani, če jim bo država zagotovila materialne pogoje in jim dodelila visoke socialne podpore: v nasprotju s to predpostavko, ki naj bi prispevala k razvijanju samospoštovanja, do tega ni prišlo, pač pa so se med imigranti povečali občutki inferiornosti. Tretja napaka pa je bila politizacija kulture, ki so jo razumeli kot nekaj statičnega in homogenega.

Raba kulture v opisanem primeru je redukcionistična in v njej je mogoče prepoznati "novo" obliko rasizma. Danes o kulturi govorijo različni ljudje in rabi različnim namenom. Glavna misel Unni Wikan je: "Kultura je postala nov koncept rase, ki deluje redukcionistično, tako da 'njih' naredi za manj človeška bitja od 'nas'" (1999: 58). Kultura je postala beseda z votlim pomenom, njeno votlost pa se zlahka zapolni z ideološkimi pomeni in je posledično spolitizirana. Prilaščanje kulture, ki jo opazimo pri politikih, pravnikih, učiteljih in predavateljih, socialnih delavcih in psihologih ter drugih strokovnjakih, vodi k vzpostavljanju različnih interesov znotraj polja moči in njeni izrabi. Redukcionistična raba kulture je običajno prikladna tudi za same imigrante, begunce in prosilce za azil (lahko bi rekli, da se z njo okoriščajo tisti, ki so v bistvu žrtve redukcionističnega pojmovanja kulture), saj daje nekaterim med njimi oblast v njihovih lastnih skupnostih in je lahko opravičilo za zlorabo moči v njih. Poleg tega ima takšna raba pogubne posledice tudi za celotno družbo in ne le za imigrante same.

Imigranti so po redukcionističnem pojmovanju kulture bitja, ujeta v svojo kulturo. Zaradi nje, ki naj bi bila drugačna od kulture domačinov, se jih podcenjuje, češ da se vedejo manj racionalno in bolj intuitivno. Manj se jih spoštuje kot posa-

meznike, saj naj bi jih kultura prisiljevala v neracionalno vedenje, medtem ko naj bi bilo racionalno vedenje običajno za domačine.

Ljudje, ki so se naučili politične korektnosti, razumejo kulturo imigrantov, prosilcev za azil in beguncev podobno, kot so kulturo pojmovali kulturalistični antropologi: s spoštovanjem ali celo z eksotiziranim razumevanjem, toda to ne velja za tiste, ki te lekcije še niso vzeli. Toda tudi ravnanje prvih ima lahko rasistične konsekvence, kar bo povedano v nadaljevanju.

“KULTURA” NAMESTO “RASE”, “NOVI RASIZEM”, DIFERENCIALISTIČNI RASIZEM IN KULTURNI FUNDAMENTALIZEM

Že v začetku 90. let 20. stoletja so nekateri družbeni raziskovalci začeli razpravo o novem rasizmu, ki je zajela diskusije o položaju imigrantov. Hipoteza antropologov, zgodovinarjev in filozofov, da se v sedanosti soočamo z novim rasizmom, je bila v glavnem oblikovana na podlagi njihove notranje kritike teorije in diskurzov, ki so legitimizirali politike izključevanja (Balibar 1991: 17).

Teoretska dimenzija rasizma v 90. letih 20. stoletja in v preteklosti ni bila niti avtonomna niti primarna. V začetku 90. let 20. stoletja je bil opazen porast novih rasističnih gibanj in politik. Nekateri znanstveniki so zagovarjali tezo, da je v politikah izključevanja tujcev, pa tudi v retoriki desničarskih politikov opaziti novi rasizem (prim. Stolcke 1995). Rasizem je bil prisoten v mnogoterih družbenih praksah, v fantazmah o poluciji nacionalnega telesa, v psevdobioloških metaforah mešanja ter v stigmatiziranju tujcev. Rasizem je bil vpisan v praksah, diskurzih in reprezentacijah, ki so stigmatizirale drugačnost:

Rasizem - 'resnično družbeni pojav' - se vpisuje v prakse (oblike nasilja, zaničevanja, netolerantnosti, poniževanja in izkoriščanja), diskurze in reprezentacije, ki so intelektualne predelave fantazme o profilaksi ali segregaciji (potreba po očiščenju družbenega telesa, ohranjanju 'lastne' ali 'naše' identitete pred vsemi oblikami mešanja, križanja ali invazije), ki so artikulirani okoli stigmata drugosti (imena, barve kože, religioznih praks) (Balibar 1991: 17-18).¹

Preden podčrtamo nekatere poante iz razprave o novem rasizmu, je nujno, da dekonstruiramo pojem “rase”. Akademski rasizem 19. stoletja je nekatere razlike v videzu, kot so na primer razlike v barvi las, kože in drugih pojavnih lastnostih, opremil s psevdoznanstvenim diskurzom, ki je nato rabil opravičevanju neenakosti in diskriminacije podrejenih: akademski rasizem tega časa je našete vidne

¹ Balibar raziše vprašanje, do katere mere novost jezika izraža novo in trajno artikulacijo družbenih praks in kolektivnih reprezentacij, akademsko doktrino političnega gibanja.

razlike opredelil, kot da bi šlo za biološke razlike. Pomembno je vedeti, da je šlo za antropološke mite o bioloških razlikah, ki so jih sprva opredeljevali, kot da gre za razlike v rasi. Pozneje so to dejstvo prepoznali, kulturno konstrukcijo omenjenih razlik pa so opredeljevali, kot da gre za fenotipske variacije. Gre namreč za olepševanje; izraz namreč zakriva dimenzijo moči, saj je stališče o nevtralnosti fenotipskih razlik obremenjeno z ideologijo eksploatacije: prav na podlagi razlik v izgledu je znanstveni rasizem ponujal argumente za izkoriščanje koloniziranih.

V akademskem pisanju je opazil implicitni odnos med naravo, ki so jo raziskovalci rase razumeli kot fenotipsko variacijo, in kulturo, ki jo akademiki razumejo kot družbeno kategorijo, oblikovano neodvisno od narave (Wade 1993). Problematično pri tem razumevanju je, da raziskovalci zgrešijo dejstvo, da je tudi zaznavanje narave priučeno. Razumevanje rase, kot da bi bila utemeljena na določenih naravnih razlikah (opisanih kot fenotipske variacije), je napačno. Napačno je pojmovanje, po katerem naj bi bile naštete razlike naravne, saj so te v resnici produkt kulturne oziroma socialne produkcije; razlike nikakor niso bistvene, pač pa so posledica zgodovine. Razumevanja so se razvila v specifičnem diskurzu zahodnoevropske znanosti, ki se je hranila z logiko kapitalističnega kolonializma. Kategorija narave, s katero naj bi bile implicitno zajete zgolj nekatere fizične lastnosti, je v tesnem odnosu s kategorijo kulture. Potemtakem je zmotno, da se določene biološke razlike oziroma fenotipske variacije razumejo kot naravne: ta razmerja so namreč kulturno posredovana, močno strukturirana in zgodovinsko specifična. Raba izraza "fenotipska variacija" je neustrezna; za mnoge raziskovalce je po Wadovem mnenju samoumevna, kot da bi bila očitno biološko dejstvo. Pojem fenotipska variacija je namreč družbeni konstrukt, ki ni niti splošna lastnost niti nevtralna kategorija, pač pa je dejstvo, ki zajema le specifično skupino razlik (ki so bile pojmovane kot razlike v fenotipu), v kolonialnih stikih pa so postale pomembnejše.

Diskusije o novem rasizmu je spodbudila v javnosti izražena sovražnost do imigrantov. Kolektivnosti imigrantskih delavcev so bile tarča ksenofobnih in diskriminatornih praks, pri katerih je rasizem igral bistveno vlogo. Novi rasizem je rasizem britanskega konzervativizma, ki se je izražal tudi kot protiimigrantski rasizem, ter rasizem francoske nacionalne fronte, ki jo zastopa Le Pen. V Italiji sta protiimigrantska občutja podpihovali dve stranki, EMS ali EMC, Alianca Nazionale ter Lombardska liga oziroma Liga Nord. V vseh primerih gre za podobne odzive pri širjenju prepričanja o škodljivosti imigracije in za razlage, da naj bi bil odziv domačih državljanov naravna reakcija ob prihodu imigrantov. V novem rasizmu, rasizmu obdobja dekolonizacije, je opaziti odsotnost pojma rase: na njenem mestu se pojavi kultura.

Izraz novi rasizem² je seveda spodbudil kritike, hkrati pa je imel politične posledice, saj je destabiliziral tradicionalni antirasizem. Pojem rase je bil prepoznani za ideološki konstrukt: "rase ne konstituirajo izoliranih bioloških enot, v realnosti ni človeških ras" (Balibar 1991: 21). Ljudje se na določene načine ne vedejo zaradi svoje krvi in genov: njihovo različno vedenje naj bi bilo rezultat dejstva, da naj bi bili člani zgodovinskih "kultur". V takšnem razumevanju kulture seveda opazimo antropološko pojmovanje, ki se je razširilo po drugi svetovni vojni in v postkolonialnem obdobju tudi s kriminalizacijo rasizma po *shoah* na zahodu. Naziranj bi lahko rekli kulturalizem, toda treba je pripomniti, da je šlo v začetku kulturalizma za klasični antirasizem.

Na začetku je torej antropološki kulturalizem deloval pozitivno na razločevanje manjšin ali podrejenih civilizacij, saj je prispeval k zagovarjanju raznolikosti in enakosti različnih kultur, s čimer je pomagal pri boju proti hegemoniji. Pozneje je rabil tudi interesom diferencialističnega rasizma. V bistvu je diferencialistični rasizem prevzel logiko antropološkega kulturalizma in je zagovarjal stališče, da je za kulture dobro, da se razlikujejo in da je dobro preprečevati njihovo mešanje. Kultura v tem smislu lahko funkcionira kot narava; lahko deluje tako, da oblikuje prepričanja ljudi, ki gledajo na druge posameznike in skupine skozi njihove genealogije in skozi določbo, da je kultura v svojih izvorih nespremenljiva in nedotakljiva (prim. Balibar 1991: 22).³

Problem diferencialističnega rasizma je, da poskuša razlagati, da naj bi bilo rasistično vedenje naravno zato, ker naj bi ljudje šteli svojo lastno kulturo. Zaradi nepremostljivih razlik naj bi tako naravno obstajali "medetnični" konflikti in agresivnost. Te predpostavke so napačne in nevarne.

Pseudobiološki koncept rasizma brez rase, ki je utemeljeval razlike v kulturi, je obstajal že pred razmahom rasističnega diskurza nove desnice. Ideja se je že kot prototip izražala kot antisemitizem: antisemitizem je bil izrazito diferencialistično usmerjen, saj se ni usmerjal na biološke aspekte, pač pa na kulturo. Interpretacije, da bi bilo smiselno novi rasizem pojmovati kot generalizirano obliko antisemitizma, imajo pomembne posledice tudi pri razumevanju sodobnega antiislamizma in arabofobije, kjer gre za enačenje arabskosti z islamicizmom. Islam naj bi se

2 "To je rasizem, čigar tema ni biološka dednost, pač pa nepremostljivost kulturnih razlik, rasizem, ki na prvi pogled ne postelira superiornosti določenih skupin ali ljudstev v odnosu z drugimi, pač pa zagovarja 'le' škodljivost ukinjanja meja, neprimerljivost življenjskih stilov in tradicij: na kratko, to je tisto, kar je Taguieff pravilno poimenoval diferencialistični rasizem" (Balibar 1991: 21).

3 "Biološki ali genetični naturalizem ni edino sredstvo za naturaliziranje človeškega vedenja in sorodnosti. Na račun opuščanja hierarhičnega modela lahko kultura deluje kot narava in zlasti lahko funkcionira kot način gledanja na posameznike in skupine *a priori* skozi njihove genealogije in skozi določbo, da je v svojem izvoru nespremenljiva in nedotakljiva" (Balibar 1999: 22).

dojemal kot koncepcija sveta, ki naj bi bila neprimerljiva z evropejstvom (Balibar 1991: 24).

Po mnenju antropologinje Verene Stolcke v novem rasizmu oziroma v retoriki izključevanja tujcev ne gre za rasizem brez rase, kakor so pojav razlagali antropologi, sociologi in zgodovinarji (prim. Balibar 1991), pač pa za kulturni fundamentalizem (Stolcke 1995; prim. Janko Spreizer 2006a).

Obe doktrini, tako kulturni fundamentalizem kot tudi tradicionalni rasizem, sestavljata ideološke teme, ki razlike med imigranti in domačini "naturalizirajo" in tako želijo nevtralizirati specifične sociopolitične razkole. Razlogi sociopolitičnih razkolov so ekonomsko-politični, razlage zanje pa vsaka od doktrin ponudi na konceptualno različne načine: "enakost" in "razlika" se postavljata v vzajemno nasprotje, vendar se "razlika" drugače pojasnjuje: "kri" in "rasa" se redko izpostavita, bolj pogoste so značilne domneve, da naj bi bile različne kulture po "naravi" sovražne in medsebojno destruktivne, ker naj bi bila etnocentričnost v človekovi naravi; različne kulture naj bi se v njihovo dobro med seboj ne družile.

MULTIKULTURALIZEM SKOZI ANTROPOLOŠKI POGLED

Izraz multikulturalizem je bil najprej uporabljan v zvezi z zahtevami v korist "črncev" in drugih manjšin, ki so si prizadevale za ločeno in enako zastopstvo v kurikulumih ter zunaj akademskih kulturnih programov in dogodkov. Lahko je pojmovan tudi kot ideološka drža naklonjenosti participacijam omenjenih manjšin v nacionalni "kulturi" in spreminjajočim se nacionalnim in transnacionalnim kulturam. V smislu gesla zahtev manjšin po ločenem priznavanju v akademskih in drugih disciplinah lahko multikulturalizem pojmuje kot obliko politik identitet, kjer pa se je koncept kulture spojil s pojmom etnične identitete. Tveganje omenjenih politik je prav tako esencializiranje ideje kulture oziroma predpostavka, da je kultura lastnost etničnih skupin ali "ras". Problem je tudi poudarjeno reificiranje kultur kot ločenih entitet, kjer se pretirano naglašuje njihovo zamejenost in vzajemne distance. Nevarnost multikulturalizma je tudi obravnavanje kultur, kot da bi bile etikete skupine, kar jih lahko fetišizira (Turner 1993: 411–412).

Multikulturalizem je bil kot politika in filozofija v javnosti kritiziran od 70. let 20. stoletja. V času turbulentnih migracij nekateri razmišljajo o potrebi, da se mora novi multikulturalizem spopasti z neznanimi in stopnjevanimi aspekti dinamike migrantov in etničnih manjšin. Konvencionalni multikulturalizem je namreč segal v polje politične filozofije; njegovi protagonisti so izražali predvsem korektivni namen, saj naj bi si multikulturalizem prizadeval za popravljanje mita o homogeni in enonacionalni državi ter za podeljevanje pravic migrantov do kulturnega ohranjanja in oblikovanja skupnosti (Vertovec 2001: 2). Ena od benevolentnih rab izraza je zajemala praktične pravice v zvezi z vključevanjem imigrantov v družbo.

Toda izraz multikulturalizem je bil uporabljen tudi v druge namene: za različne demografske opise, raba izraza je zajemala skupek specifičnih javnih politik, predstavljal je splošni moralni izziv, skupino novih političnih bojev, opazen pa je bil tudi kot značilnost postmodernizma. Izraz je torej nastopal v različnih oblikah. Terence Turner (1993: 413, 428) je razlikoval med kritičnim multikulturalizmom in multikulturalizmom razlik ali diferencialističnim multikulturalizmom, ki je utemeljeval prepričanje, da so družbene, ekonomske in kulturne razlike v statusih posameznih etničnih skupin rezultat inherentnih razlik, ki se manifestirajo v različnih manjšinskih kulturah; razlikovanje med multikulturalizmi zajema tudi pojmovanja, po katerih je treba ločevati med multikulturalizmom, ki je utemeljen na razlikovanju med "romantiziranjem drugega" in tistim razlikovanjem, ki je utemeljeno na spoštovanju "realnih" družbenih in kulturnih razlik.

Kritični multikulturalizem si tako prizadeva za kulturno raznolikost in spodbija, revidira in relativizira temeljne pomene in principe, ki naj bi bili skupni dominantnim kulturam in kulturam manjšinam ter izraža težnjo po oblikovanju bolj vitalne, odprte in demokratične skupne kulture. Kritični multikulturalizem naj bi predstavljal konstruktivni kritični prispevek k programu za demokratično kulturo, tako da bi se osredinil na dimenzijo nesimetrično razporejene moči, znotraj katere ljudje oblikujejo svoje pomene in kulturne reprezentacije.⁴

Ralph Grillo je razlikoval med "šibkim" in "močnim" multikulturalizmom. Prva oblika je zajemala pojmovanja kulturne raznolikosti, ki je bila sicer priznana v zasebni sferi, toda v javni sferi zakonodaje in vlade, trga, izobraževanja in zaposlovanja se je od imigrantov pričakovalo, da se bodo močno asimilirali. Drugo pojmovanje je označevalo institucionalno priznavanje kulturnih razlik v javni sferi in vključevalo tudi politično reprezentacijo. Takšne vzorce lahko opazimo na primer pri primerjavi imigrantskih in etničnih politik v Evropi, zlasti na lokalnih ravneh.

Hkrati je bil konvencionalni multikulturalizem zaradi težav z multikulturalno teorijo in prakso tudi predmet kritik, ki jih je Grillo povzel v šestih točkah: 1. multikulturalizem je bil implicitno esencialističen; 2. poudarjal je sistem kategoriziranja; 3. kritične so tudi oblike, ki jo prevzemajo multikulturne politike; 4. multikulturalizem je prispeval k ritualiziranju etničnosti; 5. privedel je do redukcije rase in razreda; 6. predstavljal je napad na skupno jedro, ki ga predstavlja. Grillo je opazil, da so kritike izhajale iz osredinjenja multikulturalizma na "kulturo" (Grillo v: Vertovec 2001: 4).

● ● ●
4 Kritični multikulturalizem prepoznamo npr. po razširjenosti razsvetljskega jezika pravic in enakosti, za svoj cilj pa si zastavlja nasprotovati zahodnjaškemu monopolu definicijske moči: vključevanje zgodovine Romov/Ciganov v šolske kurikulumne za vse bi bil npr. izraz kritičnega multikulturalizma. Sedanja tendenca po vključevanju zgodovine Romov/Ciganov, namenjena zgolj izobraževanju Romov/Ciganov prej izraža multikulturalizem razlik oziroma diferencialni multikulturalizem (prim. Eriksen 2006: 44-45).

Tudi konvencionalni multikulturalizem je kulture pojmoval esencializirano: kultura je bila razumljena kot neke vrste paket kolektivnih vedenjskih, moralnih, estetskih potez in "navad", (ali kot nekakšna kulturna prtljaga, ki jo migranti prinesejo s seboj), ki se nato skoraj skrivnostno prenaša iz generacije na generacijo. V tem smislu pojmovanja je kultura osredinjena na določene geografske lokacije, na katere zgodovina spremenjenih kontekstov ni imela vpliva. Tako naj bi vplivala posebno kvaliteto v občutja, prakse, družbene odnose, notranjo naravo vseh, ki tej posebni kulturi pripadajo. Ta multikulturalizem je bil kritiziran tudi zaradi esencialističnega pojmovanja kulture, ki ga je bilo mogoče opaziti v multikulturnih programih in izobraževalnih kurikulumih, v produkciji medijskih podob, forumih "vodstev etničnih skupnosti", mehanizmih javnega financiranja, v poklicnih kurzih usposabljanja ter v učbenikih. Poleg natančnih analiz multikulturnih politik (prim. Eriksen 1997; Vertovec 2001: 4; Turner 1993) so bile izvedene tudi študije esencialističnega razumevanja manjšinskih "kultur" in njihovih skupnosti, kjer je bilo pokazano, da je esencializiranje kulture značilno tudi za same pripadnike etničnih skupin (Baumann v: Vertovec 2001: 4).

Jedro kritik multikulturalizma so bile tudi njegove težave, saj se je osredinjal samo na etnične manjšine in ni upošteval stikov z večino, njegov model pa se je ukvarjal z "belimi" elitami; zamrznil je spremembe in lahko je utrdil neenakosti, med skupinami pa je postavil pregrade; predstavljen je bil kot vrsta liberalizma in ni imel opraviti z globalizacijo.

Naslednja lastnost multikulturalističnega diskurza in politike, ki jo Vertovec (2001) analitično povzema po Adrianu Favellu, je povezana s projektom gradnje nacionalne države: etničnim manjšinam se prek multikulturalizma ponuja domnevna kulturna toleranca, celo "multikulturne" pravice in institucije, v zamejno, da etnične manjšine sprejmejo pravila nacionalnih zakonov. Etnične manjšine so zamišljene kot s kulturo obremenjene družbene skupine, ki jih je treba integrirati v javno sfero, njihove pripadnike pa je treba individualizirati. Javna sfera jim bo omogočila glas in participacijo v politiki, ki bo ljudi preoblikovala iz "imigrantov" v svobodne in polne državljane. Postali naj bi asimilirani državljani v nacionalni državi, ki je ponovno zamišljena za uravnoteženje kulturne raznolikosti, državljani pa so po statusu in članstvu formalno enaki članom. Po tem pojmovanju gre za "model rezervoarja" nacionalne države znotraj njenih geografskih in administrativnih meja, v katerem so medsebojno in vzajemno opredeljene družbena kohezivnost, kulturna pripadnost in politična participacija.

Konvencionalni multikulturalizem je presegel asimilacionistični model nacionalne države, po katerem je bila država zamišljena kot ideal kulturne homogenosti, ki se vzdržuje s pomočjo transmisije pisnega jezika, ki je zamejen s kontroliranimi mejami in po katerem država predstavlja teritorializirano kulturno pripadnost. Zavrnil je pričakovanja po akulturaciji in asimilaciji, ni pa spodbil navezave

na nacionalno državo, ki formalizira in kontrolira posameznikovo pravno članstvo (Vertovec 2001: 5).

K premisleku o multikulturalizmu je bistveno prispevala *The Commission on the Future of Multi-Ethnic Britain*, ki jo je leta 1998 oblikoval Runnymede Trust. Oktobra 2000 je komisija oblikovala 400 strani obsegajoč dokument *The Future of Multi-Ethnic Britain*. V poročilu je razprava o "rasnih" konotacijah izraza multikulturalizem, s čimer je bilo v preteklosti mišljeno, da je izraz "*British*" zgodovinsko povezan le z "belimi" ljudmi, vendar to ne velja več. Komisija si je prizadevala za distanciranje od zgodnjih pristopov k multikulturalizmu in od esencialističnih pojmovanj "skupnosti". Povabila je več akademikov, ki so zelo kritično obravnavali esencializirane pomene "kulture" in "skupnosti". Raje kot o reificiranih "kulturah" so pisali o "interaktivnih in prekrivajočih se skupnostih" (Vertovec 2001: 7). V poročilu je jasno razvidno novo razumevanje "skupnosti" in kulturne pripadnosti, ki naj bi bilo povezano z multikulturalizmom. Poudarjeno je bilo, da je Britanija dežela mnogih različnih skupin, interesov ter identitet ter da so identitetne skupine različno velike ter vplivne. Nekatere od teh so omejene na Britanijo, medtem ko imajo druge mednarodne povezave; meje med skupnostmi so različne: nekatere so ostre, druge zabrisane. Skupnosti se prekrivajo, saj ima vse več ljudi mnogotere ali hibridne identitete, skupnosti pa tudi niso pojmovane kot stabilne, pač pa se v zgodovinskem razvoju spreminjajo, kot se spreminjajo tudi odnosi. Poudarjeno je bilo, da vseh skupin in skupnosti ni mogoče vnaprej zamejiti, saj so skupinska razločevanja odvisna od posebnih okoliščin: posamezniki namreč pripadajo narodu, skupini, subkulturi, regiji, identitete pa so situacijske. Podčrtano je bilo spoznanje, da je večinsko prebivalstvo zamišljeno v duhu nacionalizma kot homogeno in zafiksirano ter da pripadniki manjšin ne živijo v ločenih in zaprtih samozadostnih enklavah. Podoba o homogenih in neprepustnih mejah med "večino" in "manjšino" zahteva temeljit premislek: kadar se govori o posamezni skupnosti, se misli na močan občutek skupinske solidarnosti, toda izraz "skupnost" lahko pomeni homogeno skupino s fiksiranimi mejami, kar pa je brezupno zavajajoče, saj je realnost kompleksna, prikrivajoča se in je skratka multikulturalna (Vertovec 2001: 7–8).

SKLEP

Multikulturalizem je kulturo obravnaval drugače kot antropologi, pojem kulture pa je uporabljal za druge namene: predvsem ga gre razumeti kot gibanje za spremembo. Sprva je predstavljal ideologijo, ki je nasprotovala evropocentrizmu. V svojem razvijanju konceptov je bil predvsem konceptualni okvir za spodbijanje kulturne hegemonije dominantnih etničnih skupin ali dominantnih razredov, ki so skoraj izključno iz vrst omenjenih etničnih skupin: V ZDA in Veliki Britaniji si je prizadeval za kulturni izraz nehegemonistične etnične identitete skupin v izobra-

ževalnem sistemu. Kultura je za multikulturaliste predvsem izraz, s katerim zaobjamejo kolektivne družbene identitete. Pojem kulture ni cilj sam na sebi, pač pa je sredstvo, s katerim si prizadevajo doseči cilj, ki pa ga verjetno ne bi dosegli, če bi dosledno uporabljali aspekte opredelitev kulture, ki so jih zasnovali antropologi.

Določeni aspekti koncepta kulture, ki so jih izvorno razvili antropologi, so se sedaj asimilirali v zdravorazumska prepričanja, v obliko vulgarnega kulturnega relativizma. Podobno je tudi multikulturalizem razlik predstavljal prepričanja kulturnih nacionalistov in fetišistov, ki so kulturo zreducirali na znak etnične identitete in so multikulturalizem uporabljali kot argument za intelektualni separatizem. To je tudi stereotip multikulturalizma; sledili so mu neokonzervativni kritiki "politične korektnosti" v akademskih krogih, ki so multikulturalizem opisovali, kot da bi pri njem šlo za homogeno skupino idej (Turner 1993: 414).

V populističnih diskurzih o mobilnosti so imigranti, ki so prišli v Evropo, od srede 80. let predstavljeni kot grožnja, nemalokrat pa jih populistični diskurzi proglasijo za grešne kozle, krive za vse slabosti družb. Zdi se, kot da bi Evropejci pozabili, da so mnogi njihovi predniki doživeli izkušnjo migracije ter da so imigrante evropske države same vabile. Toda vabile so le nekatere in le do določene časovnega obdobja: pozneje, zlasti v času oblikovanja "trdnjave Evrope" niso bile več tako gostoljubne; mnoge države so tujcem gostoljubje odrekle.

Populistični diskurzi migrante pogosto obtožujejo, da prevzemajo službe domačim populacijam, pogosto so krivi za nezaposlenost. Predstavljajo jih kot ljudi, ki s svojo različno kulturo ogrožajo evropske nacionalne države ali pa da bodo v primeru brezposelnosti postali odgovornost in breme gostujoče države. Prisotnost migrantov naj bi prikrajšala domačine za njihovo zaposlitev pa tudi za družbeno blagostanje. Populistični diskurzi so pogosto protiimigrantsko usmerjeni, tujci pa so pogosto tarča sovražnosti.

Po 11. septembru 2001 sta se v Evropi razmahnila islamofobija in antiislamizem. V državah, ki so zgodovinsko povezane z različico islamske religije, ki se je širila v času otomanskega imperija, lahko opazimo širjenje antiislamskega občutja, ki ga populistično naravnani politični diskurz, tudi ko gre za begunce, imigrante ter prosilce za azil iz Bosne in Hercegovine, legitimizira; podobno težnjo opazimo v nekaterih državah Evropske unije, npr. v Avstriji, Italiji, Nemčiji in Sloveniji, kadar gre za obravnavo tujcev iz Turčije (prim. Janko Spreizer idr. 2004; Janko Spreizer 2006b; prim. Cole 1997).

Po padcu nekdanjih socialističnih ali komunističnih vlad v Vzhodni in Jugovzhodni Evropi lahko povsod na evropskem kontinentu opazimo tudi protiromsko/proticigansko razpoloženje. Romi/Cigani so pogosto migrirali v zahodnoevropske države, kjer so iskali zatočišče v starih članicah Evropske unije: države, kakršne so Francija, Italija, Nemčija in Velika Britanija so jih konec 90. let

20. stoletja večinoma brez izjem zavrnila. Romi/Cigani, ki so po izsledkih zgodovinskih migracij prisotni v Evropi od 15. stoletja in so emigrirali iz Bolgarije, Češke Republike, Slovaške, iz nekdanjih republik Socialistične federativne republike Jugoslavije, so bili v državah Zahodne Evrope pri nacionalnih in lokalnih vladah ter lokalnem prebivalstvu nezaželeni: ker so nove demokratične vzhodnoevropske države veljale za varne, so Romi/Cigane poslali nazaj tja, kjer so imeli domnevno državljanstvo (Janko Spreizer 2006b).

Novi multikulturalizem spodbija prepričanja o homogenosti kultur, saj to prepričanje rabi hegemoniji. Pri novi koncepciji multikulturalizma, ki bi spodbijal hegemonične evropocentrične kategorije (kot sta literatura, umetnost), v katerem se spodbija tudi kanonični pomen *kulture kot visoke kulture* (multikulturalisti vsaj do devetdesetih let 20. stoletja tega pomena ne spodbijajo) (prim. Turner 1993: 417), bi lahko tvorno prispevali antropologi. Njihov prispevek bi lahko bila kritični pristop h kulturi (ki jo razumejo kot kolektivne oblike družbene zavesti, ki se porajajo v kontekstu zgodovinskih in družbenih procesov) in kritični premislek o humanističnih percepcijah *kulture* (ki jo pojmujejo kot kanon elitnih estetskih produktov): obe pojmovanji kulture bi morali antropologi temeljito in ponovno premisliti.

K novim koncepcijam multikulturalizma lahko prispeva tudi migracijska teorija transnacionalnosti, ki s svojimi raziskavami v zadnjih slabih dveh desetletjih nanovo opredeljuje migrante ter spodbija prej ustaljena prepričanja o pripadnosti le eni nacionalni državi in konsekvntno zgolj eni "nacionalni kulturi". Študije o eksistencah in mobilnosti migrantov tega obdobja, med katerimi so mnogi transmigranti (prim. Glick Schiller idr. 1992), so pokazale, da so njihove vezi z domovinami različne in bolj pogoste: študije so prispevale k uvidu v nova pojmovanja migracij in razvijanju "transnacionalnih skupnosti", v katerih so po pojmovanju Alejandra Portesa imigranti v svojem prizadevanju za ekonomski napredek in socialno priznanje povezani v mreže, ki segajo preko političnih meja nacionalnih držav. S pomočjo mrež lahko živijo "dvojno" življenje: pogosto so bilingvialni, lahko se pomikajo med različnimi kulturami, pogosto imajo domove v dveh državah in pogosto se ukvarjajo z ekonomskimi in s kulturnimi dejavnostmi, ki zahtevajo prihodnost v obeh državah (Vertovec 2001: 10).

Teorije transnacionalizma lahko prispevajo k takšnemu multikulturalizmu, ki bo pripoznaval "raznolikosti" v smislu, ki presega le priznavanje kulturne raznolikosti ali pripadnosti specifični skupnosti. Multikulturalizem, informiran s teorijami transnacionalizma, bi zajemal tudi bolj sofisticirane ideje o mnogoterih ali hibridnih identitetah ter spoznanja, da se raznolikost izraža tudi v različnih pripadnostih ljudem, krajem in tradicijam zunaj bivališč, ki so zamejena z mejami nacionalne države (Vertovec 2001).

VIRI IN LITERATURA:

- Balibar, Étienne (1991) "Is There a Neo-Racism?" V Étienne Balibar in Immanuel Wallerstein (ur.) *Race, nation, class: ambiguous identities*. London in New York: Verso, 17–28.
- Bernard, Alan (2000) *History and Theory in Anthropology*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Brettell, Caroline B. (2000) "Theorizing Migration in Anthropology: The Social Construction of Networks, Identities, Communities and Globalscapes." V Caroline B. Brettell in James F. Hollifield (ur.) *Migration Theory: Talking Across the Disciplines*. London: Routledge.
- Brettell, Caroline B. in James F. Hollifield, ur. (2000) *Migration Theory: Talking Across the Disciplines*. London: Routledge.
- Castels Stephen in Mark J. Miller (1993) *The Age of Migration: International Population Movements in the Modern World*. London: Macmillan.
- Cole, Jeffrey (1997) *The New Racism in Europe: A Sicilian Ethnography*. Cambridge in New York: Cambridge University Press.
- Eriksen, Thomas H. (1995) *Small Places, Large Issues: An Introduction to Social and Cultural Anthropology*. London: Pluto.
- Eriksen, Thomas H. (1997) "Multiculturalism, individualism and human rights: Romanticism, the Enlightenment and Lesson from Mauritius." V Richard A. Wilson (ur.) *Human Rights, Culture and Context: Anthropological Perspectives*. London: Pluto Press: 49–69.
- Eriksen, Thomas H. (2006) *Engaging Anthropology: The Case For A Public Presence*. Oxford in New York: Berg.
- Glick Schiller, Nina idr. (1992) "Transnationalism: A new analytic framework for understanding migration." V Nina Glick Schiller idr. (ur.) *Towards a Transnational Perspective on Migration: Race, Class, Ethnicity and Nationalism Reconsidered*. New York: Academy of Science: 1–24.
- Holmes, Douglas R. (2000) *Integral Europe: Fast Capitalism, Multiculturalism, Neofascism*. Princeton: Princeton University Press.
- Ingold, Tim (1994) "Introduction to Culture." V Tim Ingold (ur.), *Companion Encyclopedia of Anthropology*. London: Routledge: 329–349.
- Janko Spreizer Alenka idr. (2004) "Oblike ljudske in birokratske diskriminacije skozi pogled ljudi, ki jih uradno nikoli niso poimenovali za begunce." *Razprave in gradivo* 45: 226–255.

- Janko Spreizer, Alenka (2006a) "Avtohtonost v slovenskem narod(nost)nem vprašanju in koncept staroselstva: nastavki za analizo ideologij primata." *Razprave in gradivo* 50-51: 236-271.
- Janko Spreizer, Alenka (2006b) "Migration Roms: exemple de deux familles en Slovénie." *Etudes Tsiganes*, nouvelle série, no. 27/28: 56-69.
- Keesing, Roger in Andrew Strathern (1998) "Culture and People: Some Basic Concepts." V Roger M. Keesing in Andrew Strathern (ur.) *Cultural Anthropology: A contemporary perspective*. Orlando: Harcourt Brace & Co.: 14-25.
- Malkki, Liza (1995) "Refugees and Exile: From Refugee Studies to the National Order of Things." *Journal Annual Review Anthropology* 24: 495-523.
- Moore, Henrietta. L. (1999) "Anthropology at the Turn of the Century." V Henrietta L. Moore (ur.), *Anthropological Theory Today*. Cambridge: Polity Press: 1-23.
- Papastergiadis, Nikos (1997) "Tracing hibridity in theory." V Pnina Werbner in Tariq Modood (ur.), *Debating cultural hybridity: Multicultural identities and the politics of anti-racism*. London in New Jersey: Zed Books: 257-281.
- Papastergiadis, Nikos (2000) *The Turbulence of Migration: Globalization, Deterritorialization and Hybridity*. Cambridge: Polity Press.
- Stolcke, Verena (1995) "Talking Culture: New Boundaries, New Rhetorics of Exclusion in Europe." *Current Anthropology* 36(1): 1-24.
- Šumi, Irena (2000) *Kultura, etničnost, mejnost: konstrukcije različnost v antropološki presoji*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Turner, Terence (1993) "Anthropology and Multiculturalism: What is Anthropology That Multiculturalist Should be Mindful of It." *Cultural Anthropology* 8(4): 411-429.
- Vertovec, Steven (2001) "Transnational Challenges to the 'New' Multiculturalism." WPTC - 01-06, Paper presented to the ASA Conference held at the University of Sussex, 30 March-2 April 2001 (<http://www.transcomm.ox.ac.uk/working%20papers/WPTC-2K-06%20Vertovec.pdf>, 8. 6. 2009).
- Wade, Peter (1993), "'Race', nature and culture." *Man* 28(1): 17-34.
- Werbner P. in T. Modood, ur. (1997) *Debating cultural hybridity: Multy-Cultural Identities and the Politics of Anti Racism*. London in New Jersey: Zed Books.

Wikan, Unni (1999) "Culture: A New Concept of Race." *Social Anthropology* 7(1): 57-64.

MARIJA JURIĆ PAHOR

MIRJAM MILHARČIČ HLADNIK IN JERNEJ MLEKUŽ
(UR.): KRILA MIGRACIJ: PO MERI ŽIVLJENJSKIH
ZGODB

(ZBIRKA MIGRANTKE); ZALOŽBA ZRC SAZU,
LJUBLJANA 2009, 249 STR.

Knjiga – sad dela avtoric in avtorjev: Mirjam Milharčič Hladnik, Marjana Drnovška, Urške Strle, Jerneja Mlekuža, Katje Škrli, Sanje Cukut in Špele Kalčič – obravnava s teoretsko in z metodološko raznolikim, vendar ves čas zelo pronicljivim pristopom sedem življenjskih zgodb migrantk – zlasti izseljenk iz Slovenije in priseljenk vanjo. In to izhajajoč iz predpostavke, da “brez subjektivnih izkušenj tistih, ki odidejo, in tistih, ki ostanejo, migracijskih procesov sploh ne moremo razumeti” (platnica). Raziskovalna pozornost se temu ustrezno osredotoča na vprašanje, kako se tem izkušnjam približati ter jih umestiti v širši zgodovinski in družbeni kontekst. Precejšnje pozornosti je bilo pri tem deležno prepričanje, ki se v znanstveni sferi uveljavlja zlasti v zadnjih dveh desetletjih, namreč: migracije so spolno obeleženi procesi, ki jih določa pluralnost različnih vlog, izkušenj, položajev in reprezentacij moških in žensk v migracijskih kontekstih v preteklosti in danes. Zanimanje avtoric in avtorjev sega še dlje, saj skušajo zajeti in vzeti na znanje tudi globlje motivacije življenjskih zgodb vsake izmed migrantk, obenem pa poudariti še odnos med njihovimi življenji in normativno zakodiranimi stili gledanja, ki so vplivala in vplivajo na njihovo podobo o sebi, pa tudi na kontinuitete in prelome, ki so jih same pri sebi izpeljale kot ženske. Kot poudarja Urška Strle, pa je pomemben akter pri raziskovanju življenjskih zgodb raziskovalec sam, ki “prispeva k njihovi podobi in svoje domnevno nevidne navzočnosti ne more izključiti iz procesov, ki jih proučuje” (str. 95).

Za raziskovalni pristop po mnenju večine avtoric in avtorjev potemtakem ni toliko značilno posnemanje in odsliskavanje resničnosti življenjskih zgodb migrantk, kot vzpostavljanje razmerja do njih. Njihova teza je, da so avto/biografije lahko protiutež objektivizirajočemu govoru znanosti o ljudeh in vir alternativnih zgodb in znanja. Ali, kakor je bilo rečeno ob eni od predstavitev knjige *Krila migracij*: knjiga spodbija mit stereotipne podobe migrantke kot “jokajoče lepe Vide”. Gre za mit, ki reducira kompleksnost posameznikov oziroma v tem primeru točno določenih posameznic (ali migrantk kot družbene skupine) na nekaj poenostavljenih in pretiranih potez, oziroma še več, da takšne reducirane podobe tudi fiksirajo kot nekaj naravnega in nespremenljivega. In končno, stereotipi v

skladu s svojo vpletenostjo v mreže družbene moči ločujejo med normalnim in sprejemljivim na eni strani ter nenormalnim in nesprejemljivim na drugi, pri čemer to počnejo tako, da vse tisto, kar je na nasprotni strani (kot nenormalno in drugačno) izločajo, praviloma tako, da to "drugo" delegirajo v temen prostor nevarnega, onesnaženega ali tabuiziranega; na senco, *alter ego*, čigar sestavo preziramo. Iz prispevka Špele Kalčič o Bošnjakinjah na Jesenicah, ki so se začele pokrivati, na primer izhaja, da so njihove podobe in nasploh podobe islama v zahodnem svetu povezane s kontroverznimi temami, kot so seksualnost, zakrivanje, sekulizacija in opresija moških nad ženskami. V svoji analizi pride avtorica do sklepa, da je pokrivanje Bošnjakinj mogoče interpretirati kot "individualno strategijo samoodločanja", "težnjo po drugačnem življenjskem slogu" in kot samo-zavestno "obelodanjenje pripadnosti diskreditirani manjšini" (str. 243).

Pomembno je podčrtati, da se avtorice in avtorji kaj dobro zavedajo, da so "resnice" o izkušnjah, doživljanju in lastnostih migrantk največkrat širili drugi, kar pomeni, da so bile tako ali drugače na robu družbe in "utišane". Njihove biografije so zato še zlasti občutljive, saj gre za kategorijo ljudi, ki so imeli tudi zgodovinsko gledano najmanj priložnosti, da stopijo na plan s svojimi zgodbami in razvijejo svoj pogled nase. Ali, kakor pravi Jernej Mlekuž: "Ni se jim dalo glasu, saj ta ni bil pomemben" (str. 10). Knjiga ponuja v tem smislu drugačen pogled na izkušnjo migrantk. V ospredje stopajo s svojimi lastnimi zgodbami in svojimi lastnimi pogledi nase. In to v smislu imperativa: imeti legitimno pravico do svoje zgodbe pomeni imeti pravico do razširjanja svoje vednosti in "svoje resnice".

Prispevki avtoric in avtorjev so razdeljeni v tri tematske skope – Življenje, kot so ga pisale, O glasu lepih Vid in One, ki jim ne vemo imen – ki jim predhodita Dve štoriji za uvod (Moja nona in Naša varuška) izpod peresa urednikov. Obe napeljujeta na misel, da življenjske zgodbe migrantk nosijo v sebi velik intelektualni potencial in so pomemben vir za raziskovanje. So lahko subverzivne in razgrinjajo tabuizirane prostore. Večina prispevkov v omenjenih treh tematskih sklopih obravnava izkušnje migrantk preko pisne korespondence, intervjujev ali pogovorov z ljudmi.

Prvi tematski sklop vsebuje tri zgodbe: Moje misli so bile pri vas doma – Poti prehodov v pismih (Mirjam Milharčič Hladnik); Sprejmi moj najlepši pozdrav od Tvoje Te ljubeče in zveste žene Francke: ženina pisma na Nizozemsko leta 1929/30 (Marjan Drnovšek); Bila je preprosto sreča, da sem prišla v Kanado: o razlogih za selitve skozi Stankino življenjsko zgodbo (Urška Strle). V drugem tematskem sklopu sta objavljeni dve zgodbi Maledet? Schiavitu?: ko oblastni glas utihne (Jernej Mlekuž) in Komaj sem čakala, da zrastem in postanem aleksandrinka: demitizacija aleksandrinka (Katja Škrli). V tretjem in zadnjem tematskem sklopu pa sledita zgodbi z naslovom Hotela sem samo videti svet okoli sebe: ženske iz Rusije in

Ukrajine v Sloveniji (Sanja Cukut) ter To je moj džihad: o tem, zakaj so se nekatere Bošnjakinje začele pokrivati (Špela Kalčič).

Srž knjige predstavljajo avtobiografski viri, ki jih avtorice in avtorji nevsiljivo umeščajo v kontekste sodobnih konstruktivistično naravnanih teorij brez togega brazdanja državnih, nacionalnih in siceršnjih meja (pogosto se omenjajo "prehodi") ter redukcije pluralnosti in večglasnosti na eno samo alternativo med Istim in Drugim. Avtorji se poslavljajo od dozdevno "fiksni" in trdni identitet pripadnosti razredu, etničnosti, rasi in podobnem, ki naj bi posameznici ali posamezniku zagotavljale zanesljivo mesto v družbi. Iz knjige tudi jasno izhaja, da se identiteta konstruira skozi razlike in ne zunaj njih, vedno skozi relacijo do Drugega. Precejšnje pozornosti so deležna tudi prevpraševanja metodoloških dilem ter etični principi in njihova aplikacija. Še zlasti osebnoizpovedna pisma zahtevajo "občutljivo obravnavo, saj nas seznanjajo z osebnimi in mestoma intimnimi zadevami, ki v nobenem primeru niso bile namenjene tretjemu paru oči" (Drnovšek, str. 59).

Knjiga, napisana v izredno lepem in privlačnem slogu, je dragocen doprinos h kompleksnemu razumevanju tematike življenjskih zgodb in pojava migracij. V slovenskem prostoru pa je tudi novost, ki z izvornim, zelo skrbno dodelanim metodološkim pristopom omogoča, da se ob tankočutnih interpretacijah raznolikega, zlasti avto/biografskega gradiva zaslišijo tudi glasovi ljudi, ki pripovedujejo zgodbe.

DAMIR JOSIPOVIČ

JANJA ŽITNIK SERAFIN: VEČKULTURNA SLOVENIJA: POLOŽAJ
MIGRANTSKE KNJIŽEVNOSTI IN KULTURE V SLOVENSKEM
PROSTORU

(ZBIRKA MIGRACIJE; 15); ZALOŽBA ZRC SAZU, LJUBLJANA 2008, 314 STR.

Pri Založbi ZRC SAZU je pred kratkim izšla znanstvena monografija dr. Janje Žitnik Serafin, raziskovalke na Inštitutu za slovensko izseljenstvo pri ZRC SAZU in priznane strokovnjakinje na področju slovenske izseljenske in priseljske književnosti ter kulture.

Knjiga *Večkulturna Slovenija* je obsežno delo s preko tristo stranmi, ki se od vsebine do vsebine sprehaja z domiselno izbranimi verzi izseljensko/priseljskih avtoric in avtorjev, v štirih nosilnih poglavjih pa se loteva vprašanj, povezanih s položajem tako izseljenske kot priseljske književnosti pri nas. Ta inovativni pristop močno olajša primerjavo med dvema "tipoma" slovenske književnosti na eni in slovensko "slovensko" književnostjo na drugi strani. Avtorica nazorno pokaže, kako težko se v lokalne kurikule vključuje že književnost izseljencev z območja Slovenije, ki je na ravni javnega diskurza vselej čislana. Še večji prepad zeva med priseljsko književnostjo, ki je ne glede na jezik literarnega izraza v veliki meri diskriminirana, marginalizirana in getoizirana. V sijajno napisanem, smelem in napetem uvodu v knjigo avtorica drugega za drugim naniza bistvene probleme, povezane z integracijo ne le književnosti, pač pa predvsem ljudi – ustvarjalcev in sopotnikov tega ustvarjanja – v slovensko družbo in kulturo. Krilatice o enotnem kulturnem prostoru, ki naj bi nastopil s padcem mejnih kontrol na 50 odstotkih zlasti severnih meja državnega ozemlja, ostaja v praksi na ravni izjemno ozko, recimo temu enotirno obarvane definicije. Mimo tega tira pa po drugih bočno, stransko, včasih pristransko in postransko drvijo vlaki povsem drugačnih hitrosti, dimenzij in idej. S preobrnjeno perspektivo avtorica pridržni ogledalo vsem nam, ne le "kulturnemu establišmentu". Kaj zrcali iz njega? Brezbrižnost, ozkosrčnost ali načrt? Ali niso to že vse predobro znani, a premalo upoštevani in usvojeni primeri ne tako daljnih zgodovin, zgodovin 20., krvavega stoletja? Že sam naslov monografije kaže na avtoričino globoko zavedanje prav prej omenjenega "kulturnega manka". Večkulturna Slovenija ni le imaginarni prostor multikulturalnosti, pač pa tudi hlepenje brezšteviline manjšine po več kulture.

Prispevek dela dr. Janje Žitnik Serafin je v resnici neizmeren. Ne le da je na enem mestu povzeto zbrana večina ključnih del izseljenskih avtoric/avtorjev in podana njihova relacija do slovenske kulture v žariščnem prostoru, v posebnem

poglavju je podan tudi prerez ustvarjanja priseljenjskih avtoric/avtorjev, ki ga pripispeva literarna teoretičarka, pesnica in prevajalka Lidija Dimkova, in ki ga lahko čitamo kot samostojno delo znotraj monografije. Tak vložek nikakor ne deluje kot tujek, ampak prispeva k "naravnemu" prehodu med poglavji. Presenetilo me je, koliko je v omenjenem segmentu književnosti ustvarjenega, pa tako malo širše poznanega, kakor da bi res veljal rek o izjemah, ki potrjujejo pravilo gojene družbene neželenosti in posledično formalne izključenosti rabe takoimenovane nestandardne slovenščine ali neslovenščine.

Vendar daleč od tega, da bi se delo ustavilo na vidikih književnega ustvarjanja: po moji oceni se najpomembnejši del in veličina prispevka kažete v tenkočutnem razbiranju dejanskih problemov dejanskih ljudi, ki jih razkrivajo skrbno odbrani intervjujsko izpovedni segmenti. Empiričnost v tej obliki je pospremljena in soočena s primerno količino "grobih" statističnih podatkov, da lahko tudi ljubitelje kvantitativnih metod prepriča v visoko verjetnost zastavljene teze in veljavnost njenih sklepov.

Monografija namreč predstavlja tudi rezultate ankete, izvedene v izbranih slovenskih mestih. Kljub temu da je ne moremo šteti kot reprezentativne na ravni kvantifikacij, pa predstavlja obsežen vir "mekih" podatkov. Moram reči, da sem se najbolj poglobil ravno v "branje" števil. Avtorica omenja denimo delež priseljencev v Sloveniji, v priseljenjsko prebivalstvo pa vključi tudi njihove potomce, katerega skupni delež ocenjuje na 15 odstotkov. Vsekakor spodoben delež za uveljavljanje določenih pravic, kar pa kot kriterij ne more biti zveličaven. Sam mislim, da je delež priseljencev in njihovih potomcev nekoliko nižji, predvsem pa vidim definiranje potomstva priseljencev kot zelo zahtevno s terminološkega, semantičnega in z vsebinskega vidika. Na tem mestu se seveda ne morem poglobljati v detajle, me pa že dalj časa "žuli" o tem kaj priročnega zapisati. Seveda slednje samo na sebi ni bistveno za predstavljeno monografijo. Bi pa pritrnil ključnosti vprašanja, ki si ga, kakor ga parafrazirano razumem, zastavlja tudi avtorica, in sicer, kako je mogoč logičen sklep različnih raziskovalcev, po katerem isti argument lahko potrdi dve diametralno nasprotni trditvi: ugotavljamo, da je delež priseljencev tak, kakršen je, zato slovenska družba *je* in (hkrati) *ni* ogrožena. Kakor nekateri avtorji s potenciranjem in pretiravanjem ocene velikosti populacije "vsiljivcev" kreirajo razmere za razraščanje strahu in tistega, kar temu sledi, drugi ob istih "dognanih" predpostavkah trdijo nasprotno ali pa tovrstno prisotnost minimirajo in zanikajo kot argument za vzdrževanje čistosti kanona. Avtorica se temu zoperstavi na več mestih in z vrsto argumentov prepričljivo pokaže na nesmiselnost težnje k prozaični čistosti slovenske kulture in družbe, ki tako deluje kvečjemu kot nasproten dokaz. Upoštevajoč Even-Zoharjevo polisistemskost neke nacionalne kulture in njene "medpolisistemske" dimenzije, avtorica pokaže, da prav okostenelost kanoziranega literarnega izraza preko izključevanja lahko pripelje do njegove lastne krunitve in v perspektivi do propada. Avtohtonistično in s tem anahronistično poj-

movana kanonizirana slovenščina ne more biti na noben način bolj ogrožena kot ravno z naraščanjem njene ekskluzivnosti, tem manj pa z membransko odprtostjo in vključevanjem nekanoniziranih prvin.

Ni odveč poudariti, da avtorica goji korekten znanstveni jezik in posveča precej prostora polemiki o znanstveno-strokovnem izrazju s področja migracij in etničnosti. Z izvedensko preciznostjo opravi s stereotipiziranjem in opozori na temeljne absurdnosti v terminološkem polju.

Večkulturna Slovenija je tako izvirno znanstveno delo z velikim številom citatov, uporabljene literature in virov, ki ga odlikuje pronicljiva analitičnost, okronana z zelo jasno osredotočeno in upoštevanja vredno sintezo. Ob spoznanjih, ki jih v knjigi ne manjka, sem se lahko še enkrat zamislil, zakaj si kot nacija ožimo prostor in ali ni morda tovrstni redukcionizem vgrajen v samo bistvo nacionalnega secesionizma, ki tako grenko slabo oponaša svoje učitelje.

Vsekakor je knjiga vredna branja in je nujna ne le za ozki "specializirani" spekter čitateljev, pač pa tudi za širšo publiko, med katero ne bi smeli umanjhati niti "proizvajalci" politik.

AVTORJI / AUTHORS

1. Dr. Mojca Medvešek, Inštitut za narodnostna vprašanja/Institute for Ethnic Studies, Erjavčeva 26, 1000 Ljubljana, Slovenija.
mojca.medvesek@inv.si
2. Dr. Štefka Vavti, Slovenski znanstveni inštitut/Slovenisches Wissenschaftsinstitut, Mikschallee 4, 9020 Celovec /Klagenfurt Avstrija.
st.vavti@szi.at
3. Dr. Matjaz Klemenčič, Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta / University of Maribor, Faculty of Arts, Koroška cesta 160, 2000 Maribor, Slovenija, Inštitut za narodnostna vprašanja / Institute for Ethnic Studies, Erjavčeva 26, 1000 Ljubljana, Slovenija.
matjaz.klemencic@siol.net
4. Gregor Balazič, Univerza na Primorskem, Fakulteta za turistične študije Portorož-Turistica, Obala 11a, 6320 Portorož.
gregor.balazic@turistica.si
5. Barbara Gornik, Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče Koper/ University of Primorska, Science and Research Centre of Koper, Garibaldijeva 1, 6000 Koper, Slovenija.
barbara.gornik@zrs.upr.si
6. Dr. Alenka Janko Spreizer, Univerza na Primorskem, Fakulteta za humanistične študije Koper, Faculty of Humanities /University of Primorska, Garibaldijeva 1, 6000 Koper, Slovenija.
alenka.janko@zrs.upr.si
7. Dr. Marija Jurić Pahor, Inštitut za narodnostna vprašanja/Institute for Ethnic Studies, Erjavčeva 26, 1000 Ljubljana, Slovenija.
juric.pahor@alice.it
8. Dr. Damir Josipovič, Inštitut za narodnostna vprašanja/Institute for Ethnic Studies, Erjavčeva 26, 1000 Ljubljana, Slovenija.
damir.josipovic@guest.arnes.si

RECENZENTI PRISPEVKOV ZA RAZPRAVE IN GRADIVO V LETU 2009
REVIEWERS OF TREATISES AND DOCUMENTS IN 2009

Zahvaljujemo se strokovnjakom, ki so v letu 2009 recenzirali prispevke za revijo Razprave in gradivo. /We Highly appreciate the help of all the experts who reviewed the articles submitted for publication to Treatises and Documents in 2009.

Veronika Bajt, Mirovni inštitut, Ljubljana

Bojan Baskar, Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani, Ljubljana
Lajos Bence, Zavod za informativno dejavnost madžarske narodnosti Lendava, Lendava

Romana Bešter, Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana,

Bojan Brezigar

Milan Brglez, Fakulteta za družbene vede, Univerza v Ljubljani, Ljubljana

Marjan Drnovšek, Inštitut za slovensko izseljenstvo in migracije, Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti (ZRC SAZU), Ljubljana

Mateja Golja, Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve, Direktorat za trg dela in zaposlovanje, Ljubljana

Danijel Grafenauer, Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana,

Nataša Gregorič Bon, Inštitut za antropološke in prostorske študije, Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti (ZRC SAZU), Ljubljana

Boris Jesih, Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana

Damir Josipovič, Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana

Marija Jurič Pahor, Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana

Miran Komac, Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana

Neža Kogovšek, Mirovni inštitut, Ljubljana

Attila Kovács, Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana

Samo Kristen, Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana

Felicita Medved

Katalin Munda Hirnök, Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana

Aleš Novak, Pravna fakulteta, Univerza v Ljubljani, Ljubljana

Mojca Pajnik, Mirovni inštitut, Ljubljana

Suzana Pertot

Antonija Petričusić, Katedra za sociologiju, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, Hrvaška

Janez Pirc, Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana

Jaka Repič, Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani, Ljubljana

Petra Roter, Fakulteta za družbene vede, Univerza v Ljubljani, Ljubljana

Janez Stergar, Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana

Natalija Vrečer, Andragoški center Republike Slovenije, Ljubljana

Jernej Zupančič, Filozofska fakulteta, Ljubljana

Mitja Žagar, Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana

IZBRANA BIBLIOGRAFIJA SODELAVCEV INŠTITUTA ZA NARODNOSTNA VPRAŠANJA ZA LETO 2008

ČLANKI

1.01 Izvirni znanstveni članek

- Jurić Pahor, Marija.** O nuji pripovedovati o Auschwitzu. Narativnost spominjanja in geno-tekst simbolizacije. V: Razprave in gradivo (ISSN 0354-0286), št. 56/57 (2008), str. 6-33.
- Klemenčič, Matjaž.** Ideja Zedinjene Slovenije do vstopa Slovenije v šengenski prostor in položaj Slovencev v sosednjih državah. V: Časopis za zgodovino in narodopisje (ISSN 0590-5966), letn. 79 = n. v. 44, št. 1/2 (2008), str. 54-70.
- Klemenčič, Matjaž.** Avstrijsko-slovenski odnosi v času osamosvajanja Slovenije in takratna vloga Koroških Slovencev. V: Razprave in gradivo (ISSN 0354-0286), št. 56/57 (2008), str. 158-188.
- Kržišnik-Bukić, Vera.** Narodnomanjšinsko vprašanje v Sloveniji po razpadu Jugoslavije : o družbeni upravičenosti vprašanja statusa narodnih manjšin Albancem, Bošnjakom, Črnogorcem, Hrvatom, Makedoncem in Srbom v republiki Sloveniji s predlogi za urejanje njihovega narodnomanjšinskega položaja. V: Razprave in gradivo (ISSN 0354-0286), št. 56/57 (2008), str. 120-156.
- Munda Hirnök, Katalin.** Idényjellegű határon túli munkavállalás a Rába-vidéki szlovének körében. V: Savaria (ISSN 0230-1954), št. 31 (2008), str. 405-414.
- Pirc, Janez.** Zgodovinsko-geografske dinamike migracij v smeri Afrika - EU. V: Migracijske i etničke teme (ISSN 1333-2546), letn. 24, št. 1-2 (2008), str. 109-136.
- Šumi, Irena.** Vsebinski vidik posodabljanja učnega načrta za predmet državljanska in domovinska vzgoja ter etika. V: Vzgoja in izobraževanje (ISSN 0350-5065), letn. 39, št. 6 (2008), str. 13-16.
- Šumi, Irena. Damir, Josipovič.** Avtohtonost in Romi : k ponovnemu premisleku načel manjšinske politike v Sloveniji. V: Dve domovini (ISSN 0353-6777), št. 28 (2008), str. 93-110.
- Zupančič, Jernej.** Značaj in funkcije političnih meja v Evropi. V: Ars & humanitas (ISSN 1854-9632), letn. 2, št. 1 (2008), str. 82-96.
- Zupančič, Jernej.** Divided history for a common future: the »past« as a potential for regional development. V: Geographica Timisiensis (ISSN 1224-0079), vol. 17, nr. 1/2 (2008), str. 97-106.
- Zupančič, Jernej.** K socialni strukturi slovenske naselbine v Pueblu, Kolorado.

V: Rast. (ISSN 0353-6750), letn. 19, št. 1 (2008), str. 67-76.

Zupančič, Jernej. Albansko vprašanje v luči političnoteritorialne rekonstrukcije Balkana V: Razprave in gradivo (ISSN 0354-0286), št. 55 (2008), str. 6-49.

Zupančič, Jernej. K vprašanju avtohtonosti Slovencev na Hrvaškem. V: Rast (ISSN 0353-6750), letn. 19, št. 6 (2008), str. 568-578.

Žagar, Mitja. Diversity management and integration : from ideas to concepts. V: European yearbook of minority issues (ISSN 1570-7865), vol. 6 (2006/7), str. 307-327.

Žagar, Mitja. Citizenship and integration : general considerations and some possible impacts of the EU citizenship on (re)integration of immigrants. V: Razprave in gradivo (ISSN 0354-0286), št. 56/57 (2008), str. 70-118.

1.02 Pregledni znanstveni članek

Klemenčič, Matjaž. Slovene periodicals in the USA, 1891-1920. V: Razprave in gradivo (ISSN 0354-0286), št. 55 (2008), str. 98-117.

Munda Hirnök, Katalin. A Rába-vidéki szlovének és szlovénia nemzetközi elismerése. V: Vasi szemle (ISSN 0505-0332), letn. 62, št. 4 (2008), str. 480-487.

1.03 Kratki znanstveni prispevek

Jesih, Boris. Political participation of the Slovene ethnic minority in Carinthia. V: Slovene studies (ISSN 0193-1075), vol. 30, no. 2 (2008), str. 229-233.

Klemenčič, Matjaž. Territorial implementation of article 7 of the Austrian state treaty, with special emphasis on bilingual topographical terminology and inscription in Southern Carinthia. V: Slovene studies (ISSN 0193-1075), vol. 30, no. 2 (2008), str. 225-228.

Kristen, Samo. Otroštvo v senci svetilnika; savudrijski polotok v avtobiografskih pričevanjih Diega de Castra. V: Razprave in gradivo (ISSN 0354-0286), št. 56/57 (2008), str. 278-291.

Riman, Barbara. Branka Verdonik-Rasberger in njeno delovanje v slovenskem domu KPD »Bazovica«. V: Razprave in gradivo (ISSN 0354-0286), št. 56/57 (2008), str. 264-276.

Zupančič, Jernej. The economic situation of Carinthian Slovenes after WW II V: Slovene studies (ISSN 0193-1075), vol. 30, no. 2 (2008), str. 235-239.

1.04 Strokovni članek

- Brezigar, Sara.** Skrivnost odličnih podjetij : genialni ljudje prinesejo podjetju kratkoročno odličnost. Za trajno odličnost pa podjetje potrebuje odličen sistem oziroma standarde V: Podjetnik (ISSN 1318-1025), letn. 17, št. 5 (2008), str. 38-39.
- Brezigar, Sara.** Delegiranje - nočna mora podjetnikov. V: Podjetnik (ISSN 1318-1025), letn. 17, št. 6 (2008), str. 48-49.
- Brezigar, Sara.** Brez delegiranja ni razvoja. V: Podjetnik (ISSN 1318-1025), letn. 17, št. 8 (2008), str. 46-47.
- Brezigar, Sara.** Zmote o nagrajevanju zaposlenih. V: Podjetnik (ISSN 1318-1025), letn. 17, št. 9 (2008), str. 46-47/64.
- Brezigar, Sara.** Kako do dobrega sistema nagrajevanja? : predstavljamo vam pet korakov za postavitve učinkovitega sistema nagrajevanja, ki vam bo v veliko pomoč pri doseganju vaših ciljev. V: Podjetnik (ISSN 1318-1025), letn. 17, št. 10 (2008), str. 42-44.
- Brezigar, Sara.** 13. plača: nagrada ali pravica? : odločitev o tem, ali izplačevati 13. plačo ali ne, ni tako preprosta, kot se morda zdi na prvi pogled. Za tem vprašanjem se skriva kar nekaj dilem in težav. V: Podjetnik (ISSN 1318-1025), letn. 17, št. 11 (2008), str. 48-50.
- Brezigar, Sara.** Marsovci v vašem podjetju : za vodenje kadrov iz generacije Y, torej rojenih po letu 1980, običajno pravila vodenja ne veljajo. To so ljudje, ki jim trdo delo, kritika, red in natančnost ne pomenijo nič. V: Podjetnik (ISSN 1318-1025), letn. 18, št. 5 (2009), str. 36-37.
- Jesih, Boris.** A nemzetiségi képviselők legyenek kezdeményezők és aktívak : szakvélemény. V: Népszerűség (ISSN 0352-6569), letn. 52, št. 38 (25. sep. 2008), str. 5.
- Josipovič, Damir. Irena Šumi. Cirila Toplak.** Devet tez o stanju slovenske znanosti. Dnevnik (ISSN 1318-0320), letn. 58, št. 32 (9. feb. 2008), str. 28.
- Jurić Pahor, Marija.** Šestdeset let Konvencije Združenih narodov o genocidu : okrogla obletnica odobritve pomembnega dokumenta. V: Primorski dnevnik (ISSN 1124-6669), letn. 64, št. 291 (7. dec. 2008), str. 22.
- Jurić Pahor, Marija.** Interkultureller Dialog im Schatten von Auschwitz. V: Stimme (ISSN Y500-4691), št. 67 (2008), str. 8-9.
- Komac, Miran. Vera Kržišnik-Bukić. Kastelic, Lovro.** Pa mi vi povejte, kaj sem... V: Dobro jutro. (ISSN 1854-0988), letn. 7, št. 149 (19. apr. 2008), str. 4-5.
- Cener, Slavko. Komac, Miran.** Živeti v lastnem naselju. V: Romano glauso (ISSN C505-5806), letn. 5, št. 5 (december 2008), str. 4.
- Kržišnik-Bukić, Vera.** Narodnostne skupnosti in dostojanstvo. V: Alternativa (ISSN 0353-7110), letn. 19, št. 4 (2008), str. 30-35.
- Kržišnik-Bukić, Vera.** Slovenci, narodne manjšine in dostojanstvo : gostujoče

pero. V: Delo (ISSN 0350-7521), letn. 50, št. 222 (24. sep. 2008), str. 5.

Kržišnik-Bukić, Vera. Problem formalne enakovrednosti narodnomanjšinskega dostojanstva v Sloveniji. V: Korijeni (ISSN Y506-2780), št. 1 (2008), str. 8-10.

Zupančič, Jernej. Geografska izkaznica Rusije, največje države na svetu. V: Emzin (ISSN 1318-5497), letn. 18, št. 1/2 (jun. 2008), str. 75-[79].

1.08 Objavljeni znanstveni prispevek na konferenci

Jurić Pahor, Marija. Transkulturalnost kot možna raziskovalna paradigma za re-konstrukcijo (več)kulture podobe Panonskega prostora. V: Živeti z mejo. Panonski prostor in ljudje ob dveh tromejeh. Ljubljana : Slovenska akademija znanosti in umetnosti : Inštitut za narodnostna vprašanja, 2008. (Narodne manjšine ; 6). ISBN 978-961-6159-33-3. Str. 163-173.

Klopčič, Vera. Godina međukulturnog dijaloga i proces evrointegracija. V: Kvalitet međuetničkih odnosa i kultura mira na Balkanu. Niš : Filozofski fakultet : Centar za sociološka istraživanja, 2008. ISBN 978-86-7379-165-4. Str. 11-21.

Klopčič, Vera. Evropske dileme na področju izobraževanja Romov. V: Novi paradoks in stanovanjske skupine v Sloveniji. Ljubljana : Novi Paradoks, Slovensko društvo za kakovost življenja, 2008. Str. 173-178.

Klopčič, Vera. Sodelovanje držav s pripadniki narodnih manjšin, ki živijo v drugih državah. V: Živeti z mejo. Panonski prostor in ljudje ob dveh tromejeh. Ljubljana : Slovenska akademija znanosti in umetnosti : Inštitut za narodnostna vprašanja, 2008. - (Narodne manjšine ; 6). ISBN 978-961-6159-33-3. Str. 74-83.

Komac, Miran. Medvešek, Mojca. Integracija: asimilacija ili kulturni pluralizem? : sa posebnim osvrtom na percepcije pripadnika srbske zajednice u Sloveniji. V: Položaj nacionalnih manjina u Srbiji. Beograd : Srpska akademija nauka i umetnosti, 2008. (Naučni skupovi ; knj. 120. Odeljenje društvenih nauka, Međuoddeljenski odbor za proučavanje nacionalnih manjina i ljudskih prava ; knj. 30, ISSN 0354-4850). ISBN 978-86-7025-449-7. Str. 707-721.

Munda Hirnök, Katalin. Sezonsko zaposlovanje porabskih Slovencev v obmejnem prostoru. V: Živeti z mejo. Panonski prostor in ljudje ob dveh tromejeh. Ljubljana : Slovenska akademija znanosti in umetnosti : Inštitut za narodnostna vprašanja, 2008. (Narodne manjšine ; 6). ISBN 978-961-6159-33-3. Str. 234-241.

1.09 Objavljeni strokovni prispevek na konferenci

- Jesih, Boris.** Manjšine v družbenem in političnem okolju. V: Novi paradoks in stanovanjske skupine v Sloveniji. Ljubljana : Novi Paradoks, Slovensko društvo za kakovost življenja, 2008, str. 183-186.
- Kovács, Attila.** Primer dobre prakse - Hiša Györgya Dobronokija. V: Zgodovinska identiteta sveta ob Muri. Murska Sobota : Pomurska akademsko znanstvena unija PAZU, 2008. ISBN 978-961-91503-7-5. Str. 13-14.

1.16 Samostojni znanstveni sestavek ali poglavje v monografski publikaciji

- Bešter, Romana. Brezigar, Sara. Medvešek, Mojca. Žagar, Mitja.** Digital libraries in the area of human rights : minority and language issues in digital libraries on human rights. V: Winds of change [Elektronski vir]. Sarajevo : Human Rights Centre, University of Sarajevo ; Graz : ETC - European Training and Research Centre for Human Rights and Democracy. 2008. ISBN 978-9958-9541-6-0. Str. 138-199. Objavljeno: <http://www.hrc.unsa.ba/aso> ; <http://www.inv.si>
- Jesih, Boris. Zupančič, Jernej.** Slovensko-avstrijska meja in čezmejno sodelovanje. V: Na obrobju ali v osredju?. Koper : Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče, Založba Annales : Zgodovinsko društvo za južno Primorsko, 2008. (Knjižnica Annales Majora). ISBN 978-961-6732-07-9. Str. 209-246.
- Jurić Pahor, Marija.** Transkulturation und Hybridität im Spiegel der Migration : das Beispiel Triest. V: »Meine Sprache grenzt mich ab...«. Wien, Berlin, Münster : LIT Verlag, 2008. (Representation - Transformation ; 3). ISBN 978-3-8258-1294-2. Str. 127-146.
- Klemenčič, Matjaž. Grafenauer, Danijel.** Carinthian Slovenes and the second Austrian Republic. V: Discrimination and tolerance in historical perspective. Pisa : Edizioni Plus, 2008. (Transversal theme. Discrimination and tolerance). ISBN 978-88-8492-558-9. Str. [251]-274.
- Klopčič, Vera.** Romi - narod brez države in Evropa brez meja. V: Prostori soočanja in srečevanja / uredila Rajko Muršič in Katja Hrobat. Ljubljana : Znanstvena založba Filozofske fakultete, Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo, 2008. (Zbirka Zupaničeva knjižnica ; št. 26). ISBN 978-961-237-266-8. Str. 189-203.
- Klopčič, Vera.** Anti diskriminacijske določbe v pravnem sistemu v Republiki Sloveniji = Antidiskriminatorische Bestimmungen im Rechtssystem der Republik Slowenien. V: Region der Vielfalt - Kulturelle Vielfalt ohne

Diskriminierung. Graz/Gradec : CLIO, 2008. (Clio ; Bd. 6). ISBN 978-3-9500971-8-4. Str. 35-49, 50-64.

Kovács, Attila. Die Minderheiten in Slowenien an der Wende vom 20. zum 21. Jahrhundert : (in besonderer Hinsicht auf die statistischen Daten der ungarischen und italienischen Minderheiten, sowie der Volksgruppe der Roma). V: Ethno-Kulturelle Begegnungen in Mittel- und Osteuropa . Hamburg : Verlag Dr. Kovač, 2008. (Schriftenreihe Socialia, ISSN 1435-6651 ; Bd. 94). ISBN 978-3-8300-3434-6. Str. 191-198.

Simon, Attila. Kovács, Attila. Gazdaság és nacionalizmus. Földreformok az utódállamokban . V: Kisebbségi magyar közösségek a 20. Században. Budapest : Gondolat Kiadó, 2008. ISBN 978-963-693-082-0. Str. 118-123.

Starman, Hannah. Šumi, Irena. Slowenien. V: Handbuch des Antisemitismus / Herausgegeben von Wolfgang Benz. Band 1, Länder und Regionen. München : K.G.Saur, 2008. ISBN 978-3-598-24071-3. Str. 335-337.

Toplak, Cirila. »Evropska« politična kultura? : skupne prvine nacionalnih političnih kultur v Evropi. V: Prihodnost Evropske unije / Irena Brinar (ur.). Ljubljana : Fakulteta za družbene vede, 2008. (Knjižna zbirka Mednarodni odnosi). ISBN 978-961-235-343-8. Str. 205-213.

Zupančič, Jernej. Die Slowenen als nationale Minderheit in den Nachbarstaaten. V: Slowenien. Frankfurt am Main : Institut für Humangeographie, 2008. (Natur - Raum - Gesellschaft ; Bd. 5). ISBN 978-3-921779-25-5. Str. 170-185.

Žagar, Mitja. Briner, Irena. Slovénie. V: Les démocraties européennes. Paris : Armand Colin, 2008. (Collection U). ISBN 978-2-200-35126-7. Str. 402-418.

1.17 Samostojni strokovni sestavek ali poglavje v monografski publikaciji

Brezigar, Sara. Kako poiskati prave kadre za svoje podjetje? V: Od ideje do uspešnega podjetja. Ljubljana : Ljubljanski univerzitetni inkubator, 2008. Str. 46-47.

Toplak, Cirila. Mednarodno priznanje Slovenije. V: Osamosvojitve Slovenije. Ljubljana : Zavod Republike Slovenije za šolstvo, 2008. ISBN 978-961-234-664-5. Str. 131-147.

1.19 Recenzija, prikaz knjige, kritika

- Jurić Pahor, Marija.** Spomini Alme M. Karlin na drugo svetovno vojno : zgodba izjemne osebnosti prve polovice 20. stoletja. V: Primorski dnevnik (ISSN 1124-6669), leto 64, št. 77 (30. mar. 2008), str. 19.
- Klemenčič, Matjaž.** Panonski prostor in ljudje ob dveh tromejeh : recenzija V: Živeti z mejo. Panonski prostor in ljudje ob dveh tromejeh. Ljubljana : Slovenska akademija znanosti in umetnosti : Inštitut za narodnostna vprašanja, 2008. (Narodne manjšine ; 6). ISBN 978-961-6159-33-3. (2008), str. 343-344.
- Toplak, Cirila.** Homo Europeus. V: Časopis za kritiko znanosti. (ISSN 0351-4285), letn. 36, št. 233 (2008), str. 248-250.
- Zupančič, Jernej.** Panonski prostor in ljudje ob dveh tromejeh: recenzija. V: Živeti z mejo. Panonski prostor in ljudje ob dveh tromejeh. Ljubljana : Slovenska akademija znanosti in umetnosti : Inštitut za narodnostna vprašanja, 2008. (Narodne manjšine ; 6). ISBN 978-961-6159-33-3. Str. 340-342.

MONOGRAFIJE IN DRUGA ZAKLJUČENA DELA

2.01 Znanstvena monografija

- Klemenčič, Matjaž.** The endeavors of Carinthian Slovenes for their ethnic survival with/against Austrian governments after World war II : (selected chapters). Celovec ; Ljubljana ; Dunaj : Mohorjeva, 2008. 281 str., [16] str. pril. (ISBN 978-3-7086-0404-6).
- Riman, Barbara. Riman, Kristina.** Slovenski dom Kulturno prosvetno društvo Bazovica. Rijeka : Slovenski dom Kulturno prosvetno društvo Bazovica, 2008. 383 str. (ISBN 978-953-95680-1-4).

2.12 Končno poročilo o rezultatih raziskav

- Državljska in domovinska vzgoja v osnovni in srednji šoli: izbrani zgledi in podlage za strokovno preureditev vsebin* : zaključno poročilo s CRP projekta V5-0236. Ljubljana : Inštitut za narodnostna vprašanja, 2008. 59 str. + bibliografija [3 str.]. (Nosilka projekta **Irena Šumi**; člana projekta **Oto Luthar** in **Hannah Starman**)
- Primerjalna analiza politik vključevanja državljanov tretjih držav v izbranih državah članicah EU* : zaključno poročilo. Ljubljana : Inštitut za narodnostna vprašanja, 2008. 209 f. (Nosilka projekta **Romana Bešter**, sodelavci **Sara**

Brezigar, Barbara Kejžar, Janez Pirc)

Primerjalno proučevanje delovanja varnostnega sistema v krizni situaciji z ozirom na begunsko problematiko: problematika madžarskih beguncev po drugi svetovni vojni in zlasti leta 1956-57 v Sloveniji : Ciljni raziskovalni program »Konkurenčnost Slovenije 2006-2013« - zaključno poročilo. Ljubljana : Inštitut za narodnostna vprašanja : Oddelek za zgodovino, Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani : Inštitut Nove revije, 2008. 11 f. (Nosilec raziskave **Attila Kovács**; sodelavci **Sara Brezigar, Dušan Nečak, Mateja Režek**)

Razvojne možnosti slovenskih manjšin v sosednjih državah : zaključno poročilo. Ljubljana : Inštitut za narodnostna vprašanja : Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za geografijo. 2008. 181 f. (Nosilec raziskovalnega projekta **Jernej Zupančič**, sodelavci **Boris Jesih, Katalin Munda Hirnök, Sonja Novak-Lukanovič, Janez Stergar, Dejan Cigale, Barbara Lampič, Boštjan Rogelj, Andrej Herakovič**)

Synthetic report on the role of human and minority rights in the process of reconstruction and reconciliation for state- and nation-building in the Western Balkans. Bolzano : Accademia europea, 2008. 50 str. (Nosilca projekta **Armin Stolz** in **Mitja Žagar**; sodelavki **Romana Bešter** in **Sara Brezigar**)

Učinkovitost dvojezičnih modelov izobraževanja na narodno mešanih območjih - izziv in prednost za Evropo jezikov in kultur : zaključno poročilo ciljno-raziskovalnega projekta. Koper : Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče, 2008. 156 str. + 10 prilog (Nosilka projekta **Lucija Čok**; sodelavci **Vesna Mikolič, Nives Zudič Antonič, Blaž Simčič, Sonja Starc, Albina Nečak Lük, Sonja Novak-Lukanovič, Katalin Munda Hirnök, Susanna Pertot** in **Mojca Medvešek**)

Zgodovina Dobrovnika v 20. stoletju s posebnim poudarkom na življenju madžarske skupnosti in sodelovanju z znanstvenimi, raziskovalnimi in visokošolskimi institucijami na Madžarskem (mreže in oblike sodelovanja kot podlaga za skupne projekte) : zaključno poročilo o projektu Urada vlade RS za narodnosti. Ljubljana : Urad Vlade RS za narodnosti : Inštitut za narodnostna vprašanja, 2008. [4] f. (Avtor **Attila Kovács**)

SEKUNDARNO AVTORSTVO

4.01 Urednik

Razprave in gradivo : revija za narodnostna vprašanja (ISSN 0354-0286).

Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja. 55, 56/57, 2008. (Odgovorni urednik **Boris Jesih**, pomočnici odgovornega urednika **Sara Brezigar** in **Mojca Medvešek**)

Winds of change : how e-technologies can assist education on human and minorities' rights. Sarajevo : Human Rights Centre, University of Sarajevo ; Graz : ETC - European Training and Research Centre for Human Rights and Democracy, 2008. 216 str. ISBN 978-9958-9541-6-0 (Uredniki **Wolfgang Benedek**, **Mitja Žagar**, **Saša Madacki**)

Zgodovinski časopis : glasilo Zveze zgodovinskih društev Slovenije (ISSN 0350-5774). Ljubljana : Zveza zgodovinskih društev Slovenije. 1/2, 2008. (Namestnik odgovornega urednika **Janez Stergar**)

Živeti z mejo. Panonski prostor in ljudje ob dveh tromejah : zbornik referatov na znanstvenem posvetu v Murski Soboti, 9.-11. novembra 2007. Ljubljana : Slovenska akademija znanosti in umetnosti : Inštitut za narodnostna vprašanja, 2008. 359 str. (Narodne manjšine ; 6) ISBN 978-961-6159-33-3 (Urednika **Vera Klopčič** in **Anton Vratuša**)

Vir bibliografskih zapisov Vzajemna baza podatkov COBISS.SI

Uredila Sonja Kurinčič Mikuž

GUIDELINES FOR CONTRIBUTORS

Treatises and Documents, The Journal of Ethnic Studies (Razprave in gradivo, Revija za narodnostna vprašanja) welcomes the submission of articles, other materials and documents on ethnic and minority studies – more specifically on ethnicity, racial and ethnic relations, ethnic identity, nationalism, xenophobia, protection of (ethnic, national, linguistic, religious, and other) minorities, migration, multiculturalism and related subjects.

Three issues of the journal are published every year, usually in April, September and December.

Papers are published in several languages, while the abstracts are always published both in English and in the original language of the paper.

The authors guarantee that their contents are original, unpublished material and are not being submitted for publication elsewhere.

The papers are subject to the evaluation of two reviewers before a decision is made on publication. The reviewers determine also the scientific categorization of the paper.

It is preferable that the length of articles be 30,000–45,000 characters, including spaces. Reviews of books and journals, as well as notes, reports on scientific meetings and other subjects of interest to the journal, should be 5,400–9,000 characters.

Along with the paper should be submitted:

- the name of the author, the name and address of the institution in which he or she is employed, and his contact, to be published in the journal;
- the title of the paper in the language of the paper and in English;
- a summary in the language of the paper and a summary in English;
- key words (3-7) in the language of the paper and in English.

The title of the paper, the summary and the key words together should not exceed 1,600 characters in each language. The summary should contain the general presentation of the subject, the methods implemented, the main results and the conclusion(s).

Graphic materials (graphs, illustrations, tables, etc.) should be submitted (in black and white technique) according to standard modes of computer design. The author should secure copyright permission for graphic material from other sources.

Papers are to be submitted by e-mail to the Editor – Sara Brezigar (sara.brezigar@guest.arnes.si).

NOTES AND REFERENCES IN THE TEXT

Explanatory footnotes should be indicated serially within the paper. Papers should take into account the following guidelines of the style of citations. (Harvard style)

Authors should use the following method in the text:

(Author year: page)

Where there are no named authors, the name of the appropriate body or the title of the referred material should be placed in parentheses instead.

For two authors:

(Author and Author year: page)

For more than two authors:

(Author et al. year: page)

References to more than one publication by the same author in the same year should be distinguished alphabetically by a, b, c etc.

(Author year(a): page)

Quotes: use [...] when direct quote is changed

“[if] we wish to understand what is happening ‘in the periphery’, we must begin by looking at what is happening in the advanced capitalist world” (Lipietz 1987: 29–30).

ALPHABETICAL LISTING OF ALL REFERENCES

The alphabetical listing of all References should be placed at the end of the text. Only works referred to in the text should be listed and conversely, all references given in the text must appear in the listing. The full names of all authors (initials only for the possible middle name) should be used in the listing.

The style of the list of references is as follows:

BOOKS:

Single authored books:

Lifton, Robert J. (1991) *The Genocidal Mentality: Nazi Holocaust and Nuclear Threat*. London: Macmillan.

Two or more authors:

Antze, Paul and Michael Lambek (1997) *Tense Past: Cultural Essays in Trauma and Memory*. London, New York: Routledge.

EDITED VOLUMES:

Komac, Miran, ed. (2007) *Priseljenci*. Ljubljana: Institute for Ethnic Studies.

CHAPTERS FROM MONOGRAPHS:

Mazrui, Ali A. (1999b) "Seek Ye First the Political Kingdom." In Ali A. Mazrui and Christophe Wondji (eds.) *General History of Africa*. Berkeley, Oxford, Paris: The University of California Press, James Currey Publishers, Unesco Publishing: 105–126.

JOURNAL ARTICLES:

Wallerstein, Immanuel (1995) "What Are We Bounding, and Whom, When We Bound Social Research." *Social Research* 62(4): 839–856.

Jeremic, Vuk (2005) "Serbian Democracy's Deal for Kosovo and Metohia." *Review of International Affairs* LVI(1118): 3–10.

NEWSPAPER ARTICLES:

Daalder, Ivo and James M. Lindsay (2003) "American Empire, Not 'If' but 'What Kind.'" *The New York Times* (10 May): B9.

MAGAZINE ARTICLES:

Kaplan, Robert (2003) "Supremacy by Stealth: Ten Rules for Managing the World." *The Atlantic Monthly* (July/August): 65–83.

Elliott, Michael (2002) "The Trouble With Saving the World." *Time* (30 December): 108.

RESEARCH REPORTS, PAPERS FROM CONFERENCE PROCEEDINGS, PhD THESIS:

Szokolzai, Árpád (1994) "Thinking Beyond the East-West Divide: Patocka, Foucault, Hamvas, Elias, and the Care of the Self." Florence: European University Institute, EUI Working Papers in Political and Social Sciences, No. 94/2.

Klopčič, Vera (2002) *Individualni in kolektivni elementi v mednarodnem varstvu človekovih pravic: dokumenti Sveta Evrope o varstvu narodnih manjšin*. PhD Thesis. Ljubljana: University of Ljubljana, Faculty of Law.

ONLINE SOURCES:

All online sources should be equipped (in addition to the already described style of reference for different kinds of sources – e.g. books, journal articles, etc.) with the exact web page, location of the source and the date when the source was found.

Warner, Rachel (1989) "Angola: Country Studies – Historical Settings." In Federal Research Divison, Library of Congress
([http://lcweb2.loc.gov/cgi-bin/query/r?frd/cstudy:@field, 4. 4. 2006](http://lcweb2.loc.gov/cgi-bin/query/r?frd/cstudy:@field,4.4.2006)).

AUTHOR ISSUES

Authors receive two complementary copies of the issue in which their contribution appears.

COPYRIGHT

It is a condition of publication that authors vest copyright in their articles, including summaries and abstracts, in the Institute for Ethnic Studies. Authors may use the article elsewhere *after* publication without prior permission from the Institute, provided that acknowledgement is given to the *RIG* as the original source of publication and that Institute for Ethnic Studies is notified so that our records show that its use is properly authorized.